

**Кыргызстандын Бажы союзуна
кошулуусунан өлкөнүн экономикасына
жана миграция процесстерине карата
мүмкүн боло турган натыйжалар**

**Присоединение Кыргызстана к
Таможенному союзу: возможные
воздействия на экономику
и миграционные процессы страны**

**Kyrgyzstan's Accession to the Customs
Union: Possible impacts on the economy and
migration processes of the country**

Бишкек•2014

УДК 338
ББК 65,5
У 56

У 56 Умурзаков К. ж.б.

Кыргызстандын Бажы союзуна кошулуусунан өлкөнүн экономикасына жана миграция процесстерине карата мүмкүн боло турган натыйжалар/ К. Умурзаков, Д. Полетаев, С. Хасанова. – Бишкек: 2014. – 367 б.

Умурзаков К. и др.

Присоединение Кыргызстана в Таможенный союз: возможные воздействия на экономику и миграционные процессы страны/ К. Умурзаков, Д. Полетаев, С. Хасанова – Б.: 2014 – 367с

Umurzakov K. et al.

Kyrgyzstan's accession to the Customs Union: Possible impacts on the economy and migration processes of the country/ K.Umurzakov, D.Poletaev, S.Hasanova – Bishkek 2014. – 367 с.

ISBN 978-9967-08-517-6

Бул иште КМШ алкагында, интеграция процесстеринин өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү, Бажы союзун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикти түзүүнүн негизги этаптары жана өлкө мүчөлөрү үчүн ушул интеграциялык түзүмдөрдүн түзүлүшүнүн натыйжалары каралган; Кыргызстандын Бажы союзуна жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке кошулуусунун негизги максаттары жана шарттары каралды; БС жана БЭМ кошулуусунан улам чыккан натыйжаларга баа берилет. БС жана БЭМ кошулуусунан пайда боло турган күтүлүүчү он таасирлерге, болжолдогон тобокелдиктерге жана терс натыйжаларга талдоо жүргүзүлөт. Кыргызстандын Бажы союзуна мүмкүн кошулуусунун таасири миграция процесстерине карата кыска, орто жана узак мөөнөттүк мезгилдерде комплекстүү каралат.

Алгачкысы, бул изилдөө чечим чыгаруучу жактарга, академия чөйрөсүнүн өкүлдөрүнө, эл аралык уюмдарга, изилдөө институттарга жана Кыргызстандын социалдык – экономикалык аспектилерине кызыктар болгон бардык тараптарга багытталат.

Бул изилдөө Ачык коом Фондунун эл аралык миграция боюнча программасынын колдоосу менен жүргүзүлдү. Публикация 3 тилде жарык көрдү. Борбордук Азиядагы Америка университетинин Тянь-Шань аналитикалык борбору авторлордун берилген маалыматтарына милдеттеме алып барбайт жана авторлордун көз карашы Тянь-Шань аналитикалык борборунун жана Ачык коом Фондунун позициясын чагылдырбайт.

В работе рассматриваются особенности развития интеграционных процессов в рамках СНГ, основные этапы создания Таможенного союза и Единого экономического пространства и последствия формирования данных интеграционных структур для стран-членов; рассмотрены основные цели и условия

присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу и Единому экономическому пространству; дается оценка последствий присоединения к ТС и ЕЭП. Анализируются ожидаемые положительные эффекты, а также предполагаемые риски и негативные последствия, возникающие при присоединении к ТС и ЕЭП. Комплексно анализируется воздействие возможного присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу на миграционные процессы в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном периодах.

Исследование адресуется, в первую очередь, лицам, принимающим решение, а также представителям академических кругов, международных организаций, исследовательских институтов, широкому кругу лиц, интересующихся социально-экономическими аспектами развития Кыргызстана.

Данное исследование проведено при поддержке Программы по международной миграции Фонда открытого общества. Публикация выпущена на трех языках. Тянь Шаньский аналитический центр при АУЦА не несет ответственность за представленные авторами исследования данные. Точка зрения авторов не обязательно отражает позицию ТАЦ АУЦА и Фонда открытого общества.

This work considers the specific features of the development of integration processes within the CIS framework, the basic stages in creating the Customs Union and the Common Economic Space and the implications of these integration structures' formation to their member countries; it considers the basic objectives and conditions for Kyrgyzstan's joining to the Customs Union and the Common Economic Space; and it assesses the implications of this joining to the CU and CES. Analysis is given of the expected positive outcomes, as well as the perceived risks and negative consequences of joining the CU and CES. A comprehensive analysis is made of the impact of Kyrgyzstan's possible entry to the Customs Union on the migration processes in the short, medium and long term.

The research is addressed first of all to the policymakers, representatives of the academia, international organizations and research institutions, as well as to the wide audience interested in the socio-economic developments in Kyrgyzstan.

The research has been conducted with the support of Open Society Foundation's International Migration Initiative Program. The publication is issued in three languages. Tian Shan Policy Center at the AUCA does not bear any responsibility for the presented data. Authors' views may not necessarily reflect the views of TSPC AUCA and of the Open Society Foundations.

У 0604000000-14

**УДК 338
ББК 65,5**

ISBN 978-9967-08-517-6

© Тянь Шаньский аналитический центр
Американский университет в Центральной Азии

Кыргызстандын Бажы союзуна кошулуусунан өлкөнүн экономикасына жана миграция процесстерине карата мүмкүн боло турган натыйжалар

..... 5

Присоединение Кыргызстана к Таможенному союзу: возможные воздействия на экономику и миграционные процессы страны

.....133

Kyrgyzstan's accession to the Customs Union: Possible impacts on the economy and migration processes of the country

.....253

Кыргызстандын Бажы союзуна кошулуусунан өлкөнүн экономикасына жана миграция процесстерине карата мүмкүн боло турган натыйжалар

Мазмуну

Бет ачар	6
Киришүү.....	8
1-Бөлүм. Казакстан, Белоруссия жана Россия үчүн Бажы союзуна бириккендигинен келип чыга турган натыйжаларга талдоо	10
<i>К. Умурзаков</i>	
2-Бөлүм. Бажы союзга кошулууда Кыргызстан үчүн экономикалык чөйрөдө мүмкүн боло турган натыйжаларын баалоо.....	34
<i>К. Умурзаков, С. Хасанова</i>	
3-Бөлүм. Бажы союзуна киргенден кийин Кыргызстандын миграциялык процесстерге тийгизүүчү таасирин изилдөөгө алуу	67
<i>Д. Полетаев</i>	
Корутунду	111
Адабияттар.....	115
1-тиркеме.....	120
2-тиркеме.....	121
3-тиркеме.....	124
4-тиркеме.....	125
5-тиркеме.....	126
6-тиркеме.....	127
7-тиркеме.....	129
8-тиркеме.....	131
9 –тиркеме.....	132

Бет ачар

Сиздердин назарыңыздарга Борбордук Азиядагы Америка университетинин алдындагы Тянь-Шань аналитикалык борбору тарабынан **«Бажы союзуна кошулуусунан өлкөнүн экономикасына жана миграция процесстерине карата мүмкүн боло турган натыйжалар»** деген темада жүргүзүлгөн изилдөөнүн натыйжалары сунушталды (ТАБ БААУ).

Бүгүнкү күнү Кыргызстан Бажы союзуна кошулуу аркылуу Евразиялык экономикалык коомдоштук өлкөлөрүнүн экономикасына интеграция багытында жол алып жүрүүдө. Бул 2013-жылдын январында кабыл алынган 2013-2017-жылдарга карата Кыргыз Республикасынын туруктуу өнүгүүсүнүн улуттук стратегиясында камтылган тышкы экономикалык саясатындагы негизги элементтеринин бири катары аныкталган.

Кыргызстан эң башынан жана бүткүл өзүнүн көз карандысыздык тарыхынын аралыгында тигил же бул интеграциялык процесстерде үзгүлтүксүз катышып келет.

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 2011-жылдын 11-апрелиндеги отурумунда № 150 Токтом кабыл алынган, анда Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн БСтин жогорку органына - ЕврАзЭСтин Мамлекеттер аралык кеңешине – Кыргызстандын БСке жана ЕЭКке кошулуусу боюнча сүйлөшүү процесстерине киришүү ниети жөнүндөгү кайрылуусу жактырылган. Кыргыз Республикасынын Бажы союзуна жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке кошулуусу жөнүндө сүйлөшүүлөр боюнча Өкмөткө караштуу ведомстволор аралык комиссия түзүлгөн.

2011-жылдын 19-октябрында ЕврАзЭСтин Мамлекеттер аралык кеңешинин отурумунда ЕврАзЭСке кирген мамлекеттер Кыргызстанды Бажы союзуна кошуу жана Ыйгарым укуктуу жумушчу топту түзүү жөнүндө чечим кабыл алышкан. Калктын жашоо деңгээлин жогорулатуу менен орто жана узак мөөнөттүк келечектүүлүккө карата туруктуу экономикалык өсүштү камсыз кылуу - Кыргызстандын БСке жана ЕЭКке кошулуусунда билдирген максаттары болду. Акыркы учурларда биздин өлкөнүн Бажы союзуна кошулуусу коомчулукта талкуулоо үчүн эң актуалдуу тема болуп саналат жана ар бир кыргызстандыкты тынчсыздандырат.

Тянь-Шань аналитикалык борбору (<http://auca.kg/ru/tspc/>), Борбордук Азиядагы Америка университетинин илимий-изилдөө борбору, «Кыргызстандын жана Борбордук Азиянын башка өлкөлөрүнүн эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо: саясатты

талдоо, потенциалды түзүү жана реформаларды илгерилетүүгө көмөктөшүү» долбоорду ишке ашыруу алкагында, Ачык Коомчулук фондунун Эл аралык миграция боюнча программасынын колдоосунда, К. Умурзаков (Кыргызстан), Д. Полетаев (Россия) жана С. Хасанова (Кыргызстан) сыяктуу – таанымал окумуштууларды ишке тартуу менен көмөк көрсөтүү жана тиешелүү органдарга натыйжалуу тышкы эмгек миграция саясатын иштеп чыгууга эксперттик колдоо берүү үчүн ушул изилдөө ишин жүргүздү.

Мындай изилдөө иш өлкөнүн кенен коомчулугу үчүн кызыктуу болот деп ишенебиз.

Киришүү

Бул иште КМШ алкагында интеграциялык процесстеринин өнүгүшүнүн өзгөчөлүктөрү, Бажы союзун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикти түзүүнүн негизги этаптары жана өлкө-мүчөлөрү үчүн ушул интеграциялык түзүмдөрдүн түзүлүшүнүн натыйжалары каралган.

Мындан ары Кыргызстандын Бажы союзуна жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке кошулуусунун негизги максаттары жана шарттары каралып, БСке жана ЕЭМге кошулуусунан келип чыга турган кесепеттерге баа берилет. Иште товардык топтор боюнча салыштырма артыкчылыктарын талдоо маалыматтары сунушталат. Ошондой эле жалпы тең салмактуулуктун эсептөө моделин колдонуу менен БС алкагында ИДПнын өсүү темпине, экспорт жана импорт көлөмүнө карата импорттук тарифтердин жана тарифтик эмес тоскоолдуктардын өзгөрүүсүнө талдоо жүргүзүлгөн. БС өлкөлөрү менен Кыргызстандын ортосунда айыл чарбаны колдоо жана жигердүү өнөржай саясатын жүргүзүү мүмкүнчүлүктөрүндөгү болгон айрмачылыктардан чыкканда, кичи жана орто бизнестин өнүгүүсүнүн ири резервдеринин бар болушу белгиленет. Европа союзунун тажрыйбасын эске алуу менен БС жана ЕЭМ алкагында өнүгүүсүндө артта калган өлкөлөргө көмөк көрсөтүү боюнча механизмди түзүү жөнүндө сунуш киргизилет. Жүргүзүлгөн талдоонун негизинде Кыргызстандын өкмөтү үчүн оң таасирлерди максимизациялоо жана терс кесепеттерди азайтуу көз карашында сунуштамалар иштелип чыкты.

Кыргызстандын Бажы союзуна мүмкүн кошулуусунун миграция процесстерине карата кыска, орто жана узак мөөнөттүк мезгилдердеги таасири комплекстүү анализденет. Кыска мөөнөттүк мезгилде БС өлкөлөрүндөгү Кыргызстандан барган эмгек мигранттардын укуктарын коргоого, Россиядагы мигранттарды каттоо көйгөйүнө (Кыргызстандан барган эмгек мигранттар багыт алган негизги өлкө болуп саналат), БС өлкөлөрүндөгү мигранттар үчүн медициналык жардамга жана мигранттардын калган үй-бүлө көйгөйүнө көңүл буруу сунушталат. Кыргызстандын БСке мүмкүн кошулуу процессин контролдоо үчүн БСте миграциялык мониторинг системасын синдирүү аныкталат. Орто мөөнөттүк мезгилде Бажы союзунун Финансы фондун түзүү жана БС алкагында мигранттар үчүн пенсиялык мыйзамдарды гармонизациялоо, ошондой эле кадрларды кайра даярдоо жана окуу миграциясын систематизациялоо көйгөйүн чечүү сунушталат. Сунушталып жаткан мониторинг

системасын уюштуруу БСтин болгон көйгөйлөрүн кыска жана орто мөөнөттүк мезгилде чечүүсүндө контролду уюштурууга жана жаңы пайда болуп жаткан көйгөйлөрдү узак мөөнөттүк мезгилде пландаштырып чечүү үчүн ыкчам ачыкка чыгарууга жардам берет.

Сунушталып жаткан чаралар, тыянактар, сунуштамалар жана иштин заманбап абалынын талдоосу, жүргүзүлүп бүткөн изилдөөлөрдүн маалыматтарына, ошондой эле 2014-жылдын март-апрель айларында миграция тармагындагы адистер менен 16 эксперттик интервьюлардын: Кыргызстанда (5), Россияда (8), Казакстанда (2), Белоруссияда (1) жана Кыргызстандын Бажы союзуна мүмкүн кошулушунда ишке ашырууга зарыл болгон тиешелүү чараларга негизделет.

1-Бөлүм. Казакстан, Белоруссия жана Россия үчүн Бажы союзуна бириккендигинен келип чыга турган натыйжаларга талдоо

Умурзаков К. С.

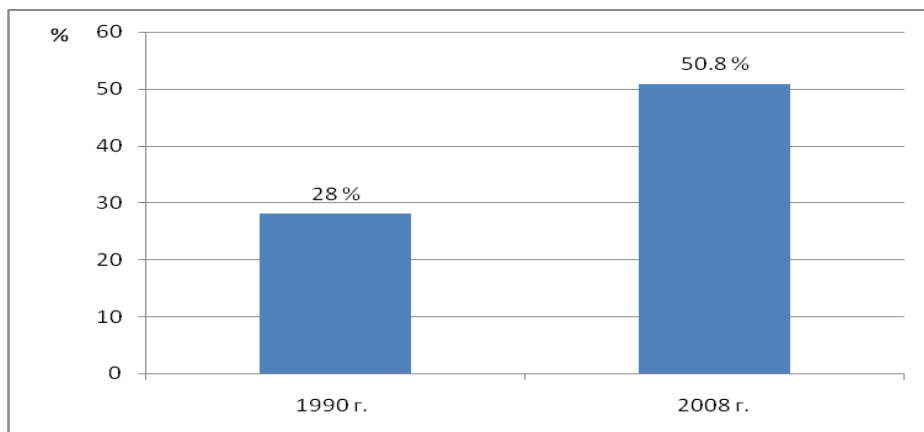
1.1. Дүйнөдөгү регионалдык интеграциянын негизги багыттары

Бүткүл дүйнөдө регионалдык топторду түзүүдө, регионалдык интеграция маселелерине чоң көңүл бурулууда. Белгилүү болгондой дүйнөдө регионалдык интеграция менен байланыштуу ири сандагы тиешелүү регионалдык соода-сатык макулдашуулары бар. БСУнун маалыматтары боюнча 2014-жылдын июнь айындагы абалга карата БСУнун секретариатында 585тен ашык соода-сатык макулдашууларга нота берилген. 90-жылдардан баштап, ушундай макулдашууларды түзүү процесси абдан ыкчамдады.

БСУнун секретариатында нота берилген регионалдык соода-сатык макулдашуулардын саны 1991-жылдан кийинки мезгилде чукул өсө баштады. БСУнун маалыматтары боюнча 1949–1991-жылдары 85 макулдашуу, 1992–2014-жылдары 500гө жакын макулдашууларга нота берилди.

Азыркы учурда дүйнөлүк соода-сатыктын жарымынан көбүрөөгү орун алган же орун алуу процессинде турган соода-сатык блоктордун алкагында жүргүзүлүүдө, мындан сырткары регион ичиндеги соода-сатыктын салыштырма салмагы дүйнөлүк экспорттун жалпы көлөмү 28 пайыздан 51 пайызга чейин өстү (*1.1. Сүрөт*). Мында дүйнөдөгү ар бир өлкө регионалдык интеграция жөнүндөгү бир же бир нече макулдашуулардын мүчөсү болуп келет.

1.1. Сүрөт. Дүйнөлүк экспорттун жалпы көлөмүндөгү регион ичиндеги соода-сатыктын салыштырма салмагы*

* Булак: World Trade Report 2011, WTO, 2012.

Ошол эле учурда регион ичиндеги соода-сатыктын салыштырма салмагы башка топтор боюнча көрүнө айырмаланып турат, бул аталган соода-сатык блогундагы интеграциянын деңгээлине жана өндүрүш түзүмүнүн өзгөчөлүктөрүнө байланыштуу. 1.1. таблицасында көрүнүп тургандай ушул көрсөткүчтүн эң эле жогорку салыштырма салмагы жана интеграциянын эң эле жогорку деңгээли Европалык союзда байкалат (67%).

1.1. Таблица. Экспорт көлөмүндөгү регион ичиндеги соода-сатыктын салыштырма салмагы (2008)*

ЕС	67
НАФТА	49
АСЕАН	25
МЕРКОСУР	17
КМШ	18
Дүйнөдө бардыгы	51

* Булак: World Trade Report 2011, WTO, 2012.

Регионалдык интеграциянын түрлөрү

Адатта регионалдык интеграциянын төмөнкү формалары белгиленет (алгач, классификация атактуу экономист Бела Баласса тарабынан «Экономикалык интеграциянын теориясы» китебинде сунушталган (1961-ж.)¹:

- эркин соода-сатык зонасы;
- бажы союзу;
- жалпы рыногу;
- экономикалык союзу.

Дүйнөдө эркин соода-сатык жөнүндө макулдашуулар арбын экендигин белгилей кетүү керек (83%), бажы союздары регионалдык соода-сатык макулдашуулардын жалпы саныны 7% гана, ошондой эле 10%га жакын соода-сатыктын жалпы спектрин камтыбаган, айрым секторлорду же продукциялардын түрлөрүн² гана камтыган макулдашуулар түзөт,

Бажы союздарынын төмөн салыштырма салмагы, алар өзү менен өлкөкатышуучулардын саясатынын дээрлик олуттуу координациясын талап кыла турган интеграциянын терең формасын сунуштагандыктан келип чыккан. Бажы союздарын түзүү боюнча сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү абдан татаал процесс, себеби ыйгарым укуктардын бөлүгүн улут үстүндөгү деңгээлге өткөрүп берүү талап кылынат.

Өнүгүп жаткан өлкөлөрдүн регионалдык интеграция боюнча макулдашууларды түзүүгө болгон мамилеси маанилүү айырмалоочу мүнөзгө ээ, себеби үчүнчү дүйнөнүн өлкөлөрүнүн көпчүлүгү, айрыкча өндүрүштүк өнүгүүнүн биринчи стадияларында тургандары, регионалдык интеграцияны, өнүгүү стратегиясын ишке ашыруу ыкмасы катары карашат. Ушундан улам регионалдык соода-сатык макулдашуулар, өндүрүш саясатты координациялоо жолу менен өздөрүнүн өнүгүү стратегияларын ишке ашыруу үчүн инструмент катары каралат.

¹ Balassa B. The Theory of Economic Integration. L., 1961.

² БСУ Секретариатынын маалыматтары.

1.2. ЕврАзЭС алкагында интеграциялык процесстердин өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү

Өткөн мезгил аралыгында КМШ алкагында бир нече жолу интеграциялык демилгелер көтөрүлгөн, бирок алардын натыйжалуулугу көбүнесе төмөн болуп калды.

Алардын себебинин бири бул системалык трансформация мурдагы союздук республикаларда ар кандай моделдер боюнча, ар кандай ылдамдуулук жана ургалдуулук менен жүзөгө ашырылгандыгында. Ушуга ылайык, өлкөлөрдүн ишке ашырып жаткан экономикалык саясатында олуттуу айрымачылыктар пайда болду.

Ушуларды эсепке алып, 90-жылдардын орто ченинен тартып ар ылдамдуулук интеграцияга, мындан дагы терең интеграцияга даяр өлкөлөрдүн, катышуучулардын чектелген санынын катышуусу менен интеграциялык топторду түзүүгө өтүү зарылчылыгы жөнүндөгү пикир артыкчылыктан болуп калды. Интеграциялык процесстин маңызын алгач ЕврАзЭС өлкөлөрү түзгөн, андан кийин алардын ичинен Белоруссия, Казакстан жана Россия бөлүнүп, алардын негизинде Бажы союзу (БС) түзүлгөн.

Ошентип, Евразиялык экономикалык коомдоштук (ЕврАзЭС) Белоруссия, Казакстан жана Россия тарабынан 1995-жылдын январында түзүлүп, андан кийин ага Кыргызстан менен Тажикстан кошулган. 2000-жылдын 10-октябрында Евразиялык экономикалык коомдоштукту түзүү жөнүндө Келишимге кол коюлган.

Бирок бул интеграциялык долбоор адаттагыдай эле мурдагы жылдардын инерциясынан өтүп кете алган жок жана курамына үч өлкө кирген Бажы союзун түзүүгө чейин натыйжалуулугу төмөн болуп келген.

Башка интеграциялык долбоорлордун арасынан Борбордук Азиянын өлкөлөрү кирген бир катар уюмдардын түзүлүшүн белгилеп кетүү зарыл (мисалы, ОЦАС). Мында, түзүлүп жаткан макулдашуулар бир топ зарыл максаттарды ичине камтыгандыгына карабастан ушул максаттарды ишке ашыруу боюнча алдыга жылуу байкалган эмес.

Буга чейинки интеграциялык долбоорлордун натыйжалуулугунун төмөндүгүнүн негизги себептери болуп алардын акырындап созулуп жүргөн тартибиндеги имплементациясы, саясий эрктин жетишпестиги жана өлкө мүчөлөрдүн туруктуу жана ылдамдатылган экономикалык өнүгүүсүн камсыз кылуучу механизми

катары интеграциянын альтернативдүүлүгү жок экендигине толук ишеничтин жоктугу болду³.

Ушул эле мезгилде, ошол жылдар жөн эле өтүп кетпестигин белгилеп кетүү кажет. ЕврАзЭСтин алкагында жана башка форматтарда Бажы союзун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикти түзүү боюнча пландар талкууланган. Натыйжада, 2007-жылы ЕврАзЭСтин Мамлекеттер аралык кеңеши Бажы союзун түзүү жөнүндөгү негизги чечимин кабыл алган, анын курамына ушуга даяр үч мамлекет – Белоруссия, Россия жана Казакстан кирген.

Иш жүзүндө, Белоруссия, Россия жана Казакстан Бажы союзун түзүү процессинин башталышы 2007-жылдын 6-октябрында ЕврАзЭСтин Мамлекеттер аралык кеңешинин мамлекеттер башчылары деңгээлинде «Евразиялык экономикалык коомдоштуктун алкагындагы Бажы союзунун укуктук базасын түзүү жөнүндө» чечимин кабыл алуусу болду. Бир эле учурда Бажы союзунун комиссиясы, бирдиктүү бажы аймагын жана Бажы союзун түзүү жөнүндө келишимдерге, андан чыгуу жана ага кошулуу, Бажы союзунун келишим-укуктук базасын түзүүгө багытталган эл аралык келишимдердин күчүнө кирүү тартиби жөнүндө токтомго, ЕврАзЭС алкагында Бажы союзун түзүү боюнча иш-аракеттердин планына жана Бажы союзунун келишим-укуктук базасын түзгөн эл аралык келишимдердин тизмегине кол коюлган.

Буга чейинки интеграциялык долбоорлордон айырмаланып. Белоруссия, Казакстан, Россия тарабынан түзүлгөн Бажы союзун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндик түрүндөгү интеграциянын кийинки этабын бир топ ийгиликтүү деп мүнөздөөгө мүмкүн. Ушул тапта интеграциялык топтун өлкө уюштуруучулары үчүн интеграция, масштабдагы үнөмдөнүү, кенен специализацияны, жаңы технологияларды, ноу-хауну кошкондо бизнес үчүн тиешелүү артыкчылыктарды камсыз кылууга жол бере турган, чет өлкөлүк инвестицияларды тартуу үчүн демилгелерди берүүчү 170 млн. адамды түзгөн калк үчүн бир топ ири рыногу боло турган үч өлкөнүн жалпы рыногун түзүү зарылчылыгынын түшүнүгү мүнөздүү болгондугун констатация кылуу мүмкүн.

Ошол эле учурда бул координацияланган өндүрүш саясатты жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк берет, үч өлкөнүн компанияларынын аттаандаштыкка болгон мүмкүнчүлүктөрүнүн өсүшүн камсыз кылат,

³ Ушкалова Д. И.. Россия, Белоруссия жана Казакстандын бирдиктүү экономикалык мейкиндигин жана Бажы союзун түзүү: көйгөйлөр жана алдын ала натыйжалар. – М., РИА, Экономика институту, 2012.

ушундан улам регионалдык жана глобалдык рыноктордо атаандаштык кылууга мүмкүнчүлүк түзөт. Өтүп жаткан глобализация процессинин негизги өзгөчөлүктөрү болуп өндүрүштүн негизги факторлорунун мобилдүүлүгүн жогорулатуу жана өлкөлөр арасындагы инвестициялар, жаңы өндүрүш менен сатуу рыногу үчүн атаандаштыкты күчөтүү саналат.

Дүйнөлүк экономикадагы каатчылыктын күчөшү менен бирге, глобализация шартында дүйнөлүк рыноктордо болуп жаткан объективдүү процесстер интеграцияга карата демилгелердин күч алышына таасир бергендигин белгилеп кетүүгө болот. Ошондой эле БС өлкө мүчөлөрүнүн жетекчилеринин ишенимдүүлүгү жана саясий эрки БС жана ЕЭМ институттарынын жетишээрлик жөнгө салынган ишинде көрүнүп тургандыгын белгилеп кетүү зарыл.

1.3. Бажы союзун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндикти түзүү

1.3.1. Бажы союзун түзүү

Бажы союзун түзүүдө төмөнкү негизги белгилердин болушу камсыз кылынган:

- бирдиктүү бажы аймагы;
- ич ара соода-сатыкта товарлардын бажы тариздөөсүн жокко чыгарып салуу;
- бирдиктүү бажы кодекси;
- үчүнчү өлкөлөр менен бирдиктүү соода-сатык тартиби;
- бажы контролду тышкы чек араларга чыгаруу;
- бирдиктүү бажы тарифи жана тарифтик эмес жөнгө салуу системасы.

Бажы союзунун укуктук-ченемдик базасын түзүү, анын ичинде эл аралык келишимдерге кол коюу жана БС өлкө мүчөлөрүнүн улуттук мыйзамдарынын алкагында алардын жоболорун мындан кийин жөнгө салуусу зор мааниге ээ болгон. БСтин укуктук базасын түзгөн келишимдердин кадыр эсе иштеши үчүн бирдиктүү бажы-тарифтик жөнгө салууну түзүү боюнча тиешелүү ыйгарым укуктары өткөрүлүп бериле турган улут үстүндөгү органды, Бажы союзунун комиссиясын түзүү маанилүү болгон. Комиссияга техникалык жөнгө салуу, санитардык жана фитосанитардык чаралар тармагында макулдашылган саясатты жүргүзүү боюнча тиешелүү ыйгарым

укуктары берилген. Комиссиянын чечимдери милдеттүү мүнөзгө ээ болгон. Комиссияда тараптар арасында добуштар төмөнкүдөй бөлүштүрүлгөн: Белоруссия – 21,5%, Казакстан – 21,5%, Россия – 57%. Чечимдер 2/3 добуштардын көпчүлүгү менен кабыл алынган. Эгерде тараптын бири кабыл алынып жаткан чечим менен макул болбосо, чечимди консенсус менен кабыл алуу үчүн ЕврАзЭСтин Мамлекеттер аралык кеңешинин мамлекеттик башчылар деңгээлинде кароого коюлууга мүмкүн болчу.

Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин иштеп баштагандыгына байланыштуу 2012-жылдын 1-январынан тартып, Бажы союзунун комиссиясынын ордуна Бажы союзунун жана ЕЭМдин жөнгө салуучу бирдиктүү үзгүлтүксүз туруктуу иштеген орган Евразиялык экономикалык комиссия түзүлгөн.

Бажы союзунун бирдиктүү Бажы кодексин кабыл алуу товарларды декларациялоонун, бажы төлөмдөрүнүн жана бирдиктүү бажы тартиптеринин бирдиктүү эрежелерин, бажы наркын аныктоонун бирдиктүү эрежелерин, товарлар чыккан өлкөнү аныктоонун бирдиктүү эрежелерин, товарларды ж.б. экспорт же импорт кылууда кыйыр салыктарды алуу макулдашуу принциптерин колдонууну кошкондо бажы администрациялыгынын тартибин унификациялоо боюнча ири ишти жүргүзүүнү түшүндүрөт.

Өлкөлөрдүн тиешелүү органдары тарабынан бирдиктүү бажы тарифинин (БЖТ) макулдашылган, анын ичинде айрым «сезгич» товарлары боюнча тизмегин түзүү, анын аткаруу мөөнөттөрүн болжолдуу аныктоо, алып салуу тизмегин кошуу менен преференциялар системасы боюнча келишимдерди кабыл алуу жана Россия менен Казакстандын тарифтик милдеттенмелеринин тиешелүү өзгөртүүлөрүн БСУ өлкөлөр-мүчөлөрү менен макулдашуу көптөгөн аракеттерди талап кылды⁴.

Бажы союзун түзүү учуруна анын мүчөлөрү бажы тарифтеринин бир түргө келтирүүсүнүн ар кандай деңгээлдери менен келишкендерин белгилеп кетүү абзел. Мисалы, БС түзүлгөнгө чейин Белоруссия менен Россия алымдарынын 95%, Россия менен Казакстан – 38% бир түргө келтирген.

⁴ Белгилүү болгондой, Россия БДСУга 2012-жылы кирген, Казакстан ушул уюмга кошулуусу жөнүндө БДСУ өлкө-мүчөлөрү менен сүйлөшүүлөрдүн аяктоо стадиясында турат. Ушуга байланыштуу сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүндө өзүнө алган өзүнүн милдеттерин өзгөртүү зарылчылыгында, бул өлкөлөр тиешелүү консультациялар жүргүзүлгөн.

Натыйжада, эгерде БЖТнын ишке киришүүсү Россия үчүн ставкалардын мурдагы колдонуп жаткан тарифине салыштырмалуу дээрлик 2000 тарифтик өнүткө төмөндөп калышына жана ставкалардын 350 өнүткө өсүшүнө алып келсе, Белоруссия үчүн 2000ге жакын өнүткө төмөндөп, 700гө жакын жогорулап, Казакстан үчүн эң эле катаал кырдаал түзүлгөн – ал Россия жана Белоруссияга салыштырмалуу товардык өнүттөрдүн көбүрөөк санына ставкаларды жогорулатууга аргасыз болду (ставкалардын төмөндөтүлүшү дээрлик 1130 өнүткө, жогорулашы 5000ге жакын өнүткө тиешелүү болду). Натыйжада, экономика түзүмүндөгү объективдүү болгон айырмачылыктардын күчүндө Казакстан алымдарынын ставкаларын толук бир түргө келтирүүнү ишке ашырууга мүмкүнчүлүгү жок товарларга карата, ал Бирдиктүү бажы тарифинен жана жөнгө салуунун башка бирдиктүү чараларынан алып салууларды өтмө мезгилге киргизүү тууралуу алдын-ала айткан. Тактап айтканда, Казакстан Республикасы ТН ВЭД ТСтин 10 белгисинин деңгээлинде 409 аталыштагы товарларга карата ББТдан убактылуу алып салуу укугуна ээ болду, анын ичинен, негизинен, фармациянын продукциялары, пластмассалар, кагаз, алюминийден жасалган буюмдар, кол инструменттери, электр аппаратуралары ж.б. кирген. Тышкы экономикалык ишмердүүлүктүн Бирдиктүү товардык номенклатурасын жана Бажы союзунун Бирдиктүү бажы тарифин түзөө иштеринин жүрүшүндө казакстандык алып салуулардын тизмеги 2012-жылдын 1-январынан тартып, 72 өнүткө чейин кыскартылган.

Жалпысынан, Бажы союзунда азырынча айландыруулар улуттук эрежелери менен жөнгө салынуучу экономика тармагындагы «секторалдык алып салуулар» сакталууда, ошондуктан БСтин башка өлкөлөрүнөн ушул товарлардын жүрүшү боюнча тоскоолдуктар бар, мисалы, бул дары-дармек каражаттарга, медициналык багыттагы буюмдарга, алкоголь же тамекиге тиешелүү.

Өлкөлөр тарабынан үчүнчү өлкөлөргө карата соода-сатык тартиптерди бир түргө келтирүү боюнча иш чаралар жүргүзүлгөн, тактап айтканда, талдоо жүргүзүлүп, соода-сатык тартибиндеги айырмачылыктар аныкталган, соода-сатык тартиптерди бир түргө келтирүү боюнча иш аракеттердин тартиби макулдашылган, ошондой эле үчүнчү өлкөлөр менен сүйлөшүүлөр жүргүзүлгөн. Мында, эл аралык коомчулук тарабынан Бажы союзун таанууга чейин үчүнчү өлкөлөр менен жаңы соода-сатык макулдашууларды түзүү маселелери боюнча милдеттүү түрдө ич ара консультацияларды өткөрүү жөнүндө макулдашууларды тариздөө сунушталган.

1.1. Киринди. Россиянын БДСУга кошулуудагы БСтин жана ЕЭМдин укуктук-ченемдик базасына таасир эткен милдеттенмелери*

БСтин иши жөнүндөгү макулдашуунун көп тараптуу соода-сатык системасы алкагында БСтин мыйзамдар базасынын БДСУга кошулуудагы өлкөлөрдүн милдеттенмелерине шайкештиги үчүн эрежелерди бекитет. Макулдашуунун 1.1.-беренесине ылайык, БДСУга кошулууда БСтин касы болбосун үчүн өлкө мүчөлөрү тарабынан кабыл алынган милдеттенмелер БС мыйзамдарынын бөлүгү болуп калат, бирок кошулган өлкө БСтин башка өлкөмүчөлөрүнө ал милдеттенмелер жөнүндө маалымат бериши керек жана кошулуу үчүн зарыл иш-аракеттерди координациялоо кажет. Ушундан улам БДСУнун алкагында Россиянын милдеттенмелери БС мыйзамдарынын бөлүгү болуп калууда.

БДСУга кошулуу Токтомуна ылайык, Россиянын милдеттенмелери төмөнкүлөрдү камтыйт:

1) Товарларды сатууда импорт тарифтерин бара-бара төмөндөтүү: кошулуу датасына карата тарифтик линиялардын үчтөн бир бөлүгү, үч жылдын аралыгында төрттөн бир бөлүгү, калган бөлүк кийинки 7 жылдын аралыгында (автомобилдер жана самолеттор);

2) Кызмат көрсөтүүлөрдү сатууну бара-бара либерализациялоо: чет өлкөлүк инвестор тарабынан телекоммуникация сектору үчүн акциялардын бөлүгүн сатып алууга лимиттерди жокко чыгаруу (кошулуусунан кийин 4 жылдын аралыгында), чет өлкөлүк камсыздандыруу компаниялары үчүн рынокко жеткиликтүүлүгү (9 жыл аралыгында), чет өлкөлүк банктарынын филиалдары үчүн чектөөлөрдү жокко чыгаруу;

3) Минералдык күйүүчү май жана нефть продуктулары үчүн бекитилген экспорттук алымдарды орнотуу;

4) Рынокко жеткиликтүүлүктү тарифтик эмес тоскоолдуктарды төмөндөтүү жолдору менен кеңейтүү:

- импортко карата сандык чектөөлөрдү жокко чыгаруу;
- экспорт кылгандар үчүн темир жол тарифтерин теңдетүү;
- товарларды транзит кылуу үчүн БДСУнун эрежелерине таянып Россия мыйзамдарына өзгөртүүлөрдү киргизүү;

5) Мамлекеттик сатып алуулар боюнча БДСУ макулдашуусуна кошулуу милдеттенмеси (4 жыл аралыгында);

6) Бардык өндүрүш субсидияларды жокко чыгаруу жана айыл чарба субсидиялар боюнча чектөөлөрдү киргизүү;

7) Россиядагы табигый газды өндүрүүчүлөр жана дистрибьюторлор жөнгө салынган коммерциялык негизде ишин алып барууга тийиш, бирок

үй чарбалар үчүн бааларды жөнгө салууга уруксат берилген;

8) Сатып алуудагы техникалык тоскоолдуктар (СТТ):

- Россиянын мыйзамдары СТТ боюнча БДСУнун Макулдашуусуна шайкеш болушу керек;
- санитардык жана фитосанитардык чаралар (СФЧ) БСТе СТТ боюнча БДСУнун Макулдашуусуна ылайык гана колдонууга мүмкүн;
- БСтин сертификаттарынан айырмаланган Россияга экспорт кылуу үчүн ветеринардык сертификаттарды колдонуу боюнча сүйлөшүүлөр экспорт кылуучулар менен алардын сунушу боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн;
- техникалык регламенттер үчүн эл аралык стандарттар колдонулушу мүмкүн;
- телекоммуникациялык жабдууну колдонуу эрежелери БС жана ЕврАзЭСтин макулдашууларына шайкеш болууга тийиш;
- сертификаттарды алуу үчүн милдеттүү болгон продуктулардын тизмеси БСТе чектелген жана СТТ боюнча БДСУнун Макулдашуусуна ылайык болууга тийиш;

9) Соода-сатык менен байланыштуу инвестициялык чаралар (СБИЧ):

- СБИЧ боюнча БДСУнун Макулдашуусунун жоболорун Россиянын мыйзамдарына киргизүү;
- 2018-жылга чейин автомобилдик өндүрүш боюнча инвестициялык программа үчүн эрежеден тышкарылары колдонулат;

10) Соода-сатык менен байланышкан интеллектуалдык менчикке карата укуктар (СБИМУ):

- СБИМУ боюнча БДСУнун Макулдашуусу кайсы бир өтмө мезгилсиз толугу менен колдонулат;
- көркөм жана сүрөт иштерди коргоо боюнча Берн конвенциясын колдонуу;

11) Россиянын приватизация программасын аткаруунун жүрүшү боюнча ар жылдык отчеттору;

12) Мамлекет тарабынан бааларды контролдоо боюнча чаралар үзгүлтүксүз жарыяланат (табигый газга, газды ташууга ж.б. карата);

13) БСтин мыйзамдарына кирген өзгөртүүлөр БДСУнун Секретариатына аларды кабыл алууга чейин, алар боюнча комментарийлер БСтин тиешелүү органы маалым болуу үчүн берилип турушу кажет.

* Булак: БДСУнун Секретариаты.

Бирдиктүү бажы аймагын түзүүгө байланыштуу, экономиканы жөнгө салуунун тиешелүү чөйрөлөрүндө бирдиктүү эрежелерди киргизүү менен улам ич ара соода сатыкта экономикалык мүнөздөгү чектелген чараларды этап-этабы менен жокко чыгаруу иштери жүргүзүлгөн. Башка чаралардын ичинен ич ара соода-сатык статистикасынын бирдиктүү методологиясын макулдашууну жана колдонууну, бажы алымдарынын, салыктардын жана жыйымдарынын суммаларын эсепке киргизүү жана бөлүштүрүү механизмин иштеп чыгууну, товардын БСтен өндүрүлгөнү тууралуу бирдиктүү сертификатын тариздөө жана берүү тартибин кабыл алууну ж.б. белгилөөгө мүмкүн.

Мисалы, БС өлкөлөрү Бажы союзунун алкагында импорт алымдарынан түшкөн кирешелер мамлекеттердин улуттук бюджеттерине төмөнкү пропорцияда жибериле тургандыгы тууралуу макулдашкан: Россия - 88%, Казакстан – 7,3%, а Белоруссия – 4,7% алат.

БСТИ түзүүнү аяктоо үчүн, биринчи кезекте функционалдык мүнөздөгү бир катар маселелерди чечүү зарыл:

- бажы администрация ишин өркүндөтүү жана негизги алып салууларды максималдуу кыскартуу;
- бажы администрация иши, техникалык жөнгө салуу, санитардык, ветеринардык жана фитосанитардык чаралар чөйрөсүндө улуттук мыйзамдарды гармонизациялоо;
- экспорт алымдарды алуу боюнча ыкмаларды бир түргө келтирүү;
- экспорттук контроль эрежелерин бир түргө келтирүү.

Ошентип, техникалык жөнгө салуу чөйрөсүндө бирдиктүү техникалык регламенттерге жана стандарттарга, шайкештикти жана аккредитацияны тастыктоонун бирдиктүү системасын киргизүүгө, келечекте «БС товарлары» шайкештик белгисин чыгарууга толук өтүүнү камсыз кылууга тийиш.

Товарларды экспорт кылуу чөйрөсүндө экспорттук контролду бир түргө келтирүү, экспорт алымдарын алуунун бирдиктүү принциптери кабыл алынышы, маалыматтар менен алмашуу жана реэкспортту кошуу менен контроль жүргүзүлүшү керек.

Бажы союзунун өнүгүүсүндө көйгөйлөр жана тобокелдиктер кездешет. Маалым болгондой, европалык интеграциянын тажрыйбасы соода-сатыктын эркиндиги үчүн көптөгөн тоскоолдуктардын болгондугун тастыктайт жана аларды жеңүү үчүн

көп күчтү талап кылуучу жумушту жана улут үстүндөгү орган деңгээлинде дагы, улуттук жана жергиликтүү органдардын деңгээлдеринде дагы көптөгөн аракеттерди талап кылат. Мисалы, Европалык союзда Бажы союзун түзүү учурунан тартып бардык пландаштырылган иш-чараларды ишке ашыруусун аяктаганга чейинки мезгил 11 жылды түздү (1957–1968-ж.ж.).

Бажы союзу ички соода-сатык тоскоолдуктарды колдонуу учурлардан корголгон эместигин белгилеп кетүү кажет. Алгач, Бажы союзу ушул маселени чече албастыгынан тышкары, Европалык экономикалык коомдоштугунун мейкиндигинде тарифтик эмес табияттагы жашыруун тоскоолдуктардын жайылышына себеп болду.

Ушундан улам, тарифтик эмес тоскоолдуктарды жокко чыгарууда БС өлкөлөрүнүн улуттук органдары жана улут үстүндөгү орган маанилүү ролду ойногон жана ойнойт. Мисалы, бажы саясатын жана контролду иштеп чыгуунун үстүнөн иштеген, мамлекеттер өлкөлөр тарабынан тиешелүү ыйгарым укуктары өткөрүлүп берилген Бажы союзунун комиссиясы маанилүү ролго ээ. Комиссиянын негизги милдети (аны жоюу учурунда) Бажы союзунун ишинин жана өнүгүүсүнүн шарттарын камсыз кылуу болуп саналган. Ал БСтин жогорку органы тарабынан кабыл алынган чечимдерди аткарып, Бажы союзун түзүү боюнча келишимдердин аткарылышына мониторинг жүргүзүүнү ишке ашырып, өз ыйгарым укуктарынын чегинде эл аралык келишимдерди ишке ашыруусун камсыз кылган, анын ичинде, техникалык жөнгө салууну кошуу менен тарифтик эмес тоскоолдуктарды азайтуу үчүн жооп берген. Азыркы учурда бул функциялар Евразиялык экономикалык комиссияга жүктөлгөн.

1.3.2. Бирдиктүү экономикалык мейкиндик

Бажы союзун түзүүдөн кийин «төрт эркиндик» принцибин ишке ашырууну алдын-ала караштырган Бирдиктүү экономикалык мейкиндикти түзүү жөнүндөгү чечим 2009-жылдын 19-декабрында кабыл алынган. ЕврАзЭСтин Мамлекеттер аралык советинин (Бажы союзунун жогорку органы) чечими менен ЕЭМ түзүүнү камсыз кылуучу эл аралык келишимдерди эки жылдын аралыгында (2012-жылдын 1-январына карата) иштеп чыгууну жана кол коюуну алдын-ала караштырган Белоруссия жана Казакстан Республикаларынын, Россия Федерациясынын Бирдиктүү экономикалык мейкиндигин түзүү боюнча иш-аракеттердин планы бекитилген. Аталган планы өз убагында аткаруу максатында, 14 келишимден турган биринчи пакетин 2011-жылдын 1-июлуна чейин, 6 документтен турган

экинчи пакетин 2012-жылдын 1-январына чейин иштеп чыгууну, кабыл алууну жана ишке киргизүүнү алдын-ала караштырган 2010-11жылдарга карата ЕЭМдин укуктук базасын түзүүнүн Календардык планы бекитилген.

2011-жылдын 18-ноябрында Белоруссия, Казакстан Республикаларынын жана Россия Федерациясынын президенттери евразиялык экономикалык интеграция жөнүндө Декларацияны кабыл алуу менен тиешелүү эл аралык келишимдердин күчүнө киргендиги жана 2012-жылдын 1-январынан тартып, Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин ишинин башталышы жөнүндө жарыялашты.

Интеграциянын жаңы этабында товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн, капиталдын жана эмгек ресурстардын эркиндиги камсыз кылынат. ЕЭМ алкагында ич ара аракеттенүүсү жана өнүгүүсү төмөнкү негизги багыттар боюнча ишке ашырылат:

- товарлардын, кызмат көрсөтүүлөрдүн, капиталдын жана эмгек ресурстардын жалпы рыногунун натыйжалуу ишин камсыз кылуу;
- макулдашылган өнөржай, транспорттук, энергетикалык жана агрардык саясатын түзүү, биргелешкен трансулуттук корпорацияларды түзүү мүмкүнчүлүгүн кошуу менен өндүрүштүк кооперацияны тереңдетүү;
- улуттук мыйзамдардын мындан ары жакындашуусу, шайкештөөсү, жана аларды Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин макулдашуу-укуктук базасын түзүүчү келишимдери менен аныкталган чөйрөлөрүндө бир түргө келтирүү;
- макулдашылган экономикалык саясатты иштеп чыгуу жана ишке ашыруу, мамлекеттер-мүчөлөрдүн негизги макроэкономикалык көрсөткүчтөрүнүн параметрлерин макулдашууга өтүү, валюта чөйрөсүндө кызматташтыкты тереңдетүү;
- миграция саясаты маселелеринде кызматташуу.

Экономикадан тышкары, интеграциялык процесстер төмөнкү чөйрөлөрдү өзүнө камтыйт:

- билим берүү стандарттарынын айкалышын камсыздоо;
- маданият, парламенттер жана ишкер жамааттары линиясы боюнча байланыш, адамдар арасындагы байланыштар чөйрөлөрүндөгү кызматташтыкты ар тараптуу өркүндөтүү;

- регион аралык жана чек ара кызматташтыкты мындан ары өркүндөтүү, регион аралык ич аралык аракеттенүүсүнүн натыйжалуу түзүмүн түзүү;
- өз ара кызыкчылыкты көрсөткөн маселелер боюнча тышкы саясат чөйрөсүндөгү кызматташтыкты өнүктүрүү.

Бажы союзунун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин, үзгүлтүксүз иштөөчү, жөнгө салуучу органы - Евразиялык экономикалык комиссиянын негизги милдети - Бажы союзунун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин ишине жана өнүгүүсүнө шарттарды камсыз кылуу, мындан ары интеграция боюнча сунуштарды иштеп чыгуу.

Комиссияда жөнгө салуунун эки денгээлдүү системасы каралган – Комиссиянын кеңеши (мамлекеттер аралык) жана Комиссиянын коллегиясы (улут үстүндөгү).

Комиссиянын кеңеши интеграциялык процесстерди жалпы жөнгө салуусун ишке ашырат, эң эле зарыл маселелер боюнча чечимдерди кабыл алат. Кеңештин курамына ар бир тараптан – өкмөттүн башчысынын орун басары денгээлиндеги бирден өкүл кирет.

Комиссиянын коллегиясы Комиссиянын аткаруу органы болуп саналат. Бажы союзунун жана Бирдиктүү экономикалык мейкиндиктин алкагында мындан аркы интеграциясы боюнча сунуштарды иштеп чыгууну ишке ашырат.

Комиссиянын коллегиясы 9 министрден түзүлөт: ар бир тараптан 3 өкүл кирет, алардын ичинен бирөөсү Комиссиянын коллегиясынын төрагасы болуп эсептелинет.

Ошентип, ар бир тарап Комиссиянын ишмердүүлүгү маселелерин чечүүдө добуштардын тең санына ээ. Добуштардын тең саны бирикменин башка мүчөлөрү үчүн (Россиядан тышкары) тигил же бул чечимдерди кабыл алууда алардын экономикалык кызыкчылыктарын белгилүү бир эсепке алуу кепилдиктерин камсыз кылуу үчүн кабыл алынган деп божомолдосо болот.

Комиссия БС жана ЕЭМ макулдашуу-укуктук базасы менен бекитилген мөөнөттөргө ылайык этап-этабы менен ишке ашырылуучу ыйгарым укуктарга (функцияларга) ээ. Комиссиянын денгээлине дээрлик 90 ыйгарым укуктарды өткөрүп берүү пландалууда.

1.2.Киринди. ЕЭМди түзгөн макулдашуулардын алкагындагы ЕЭКтин негизги ыйгарым укуктары

2012-жылдын 1- январынан тартып

Макроэкономика:

- 3 жылдык мезгилге карата социалдык-экономикалык өнүгүүнүн божомолу үчүн сценардык параметрлерди аныктоо.

Табигый:

- монополиянын табигый монополияларынын чөйрөлөрүн кеңейтүү жөнүндө чечимдерди кабыл алуу.

Мамлекеттик:

- алып салуу жана улуттук тартипти жокко чыгаруу жөнүндө чечимдерди кабыл алуу;

Сатып алуулар:

- макулдашууну ишке ашыруу боюнча милдеттенмелерди бузуу фактыларын жокко чыгаруу жөнүндө чечимдерди кабыл алуу.

Атаандаштык:

- бааларды мамлекет тарабынан жөнгө салууну киргизүү жөнүндө чечимдерди жокко чыгаруу;
- бааларды мамлекет тарабынан жөнгө салууну киргизүү мөөнөттөрүн узартууну макулдашуу.

2013-жылдын 1- январынан тартып

Темир жолдору:

- өзгөчө тарифтерди колдонууну макулдашуу;

Транспорт:

- тарифтерди өзгөртүү боюнча чечимдерди жокко чыгаруу, убактылуу токтотуу жөнүндө чечимдерди кабыл алуу.

Атаандаштык:

- айыптарды коюу жана санкцияларды колдонуу жөнүндө чечимдерди кабыл алуу;
- бузууларды жокко чыгаруу жөнүндө чечимдерди кабыл алуу.

2017-жылдын 1- январынан тартып

Өнөр-жай:

- өзгөчөлүү субсидияларды берүү жеткиликтүүлүгү жөнүндө чечимдерди кабыл алуу.

2010-жылдын аралыгында үч өлкөнүн ЕЭМ түзүү боюнча 17 негизги макулдашуулары иштелип чыгып кабыл алынган жана 2011-жылы ратификацияланган. Алардын бардыгы 2012-жылдын 1-январынан тартып күчүнө кирген. Бирок иштин толук кандуулугун камсыз кылуу үчүн ЕЭМге 2015-жылга чейинки мезгилде 55 эл аралык келишимдерди жана башка документтерди, ал эми өлкөлөрдүн өкмөттөрүнө ЕЭМ макулдашуулары боюнча, аларда так бекитилген мөөнөттөргө ылайык 70тен ашык милдеттүү иш-чараларды аткарууну камсыз кылуу абзел.

Ушундан улам, жакынкы мезгилде ЕЭК жана улуттук деңгээлдерде ченемдик документтерди кабыл алууну камсыздоо боюнча зор иш жана аларды практикада ишке ашыруу боюнча андан кем эмес катаал иш жүргүзүү күтүлүүдө.

1.4. Белоруссия, Казакстан жана Россия үчүн Бажы союзуна биригүүнүн натыйжаларын баалоо

2010–2013-жылдарга карата БС өлкөлөрүнүн ич ара соода-сатыгынын көрсөткүчтөрүнүн динамикасын талдоосу ошол учурда өлкөлөрдүн тышкы соода-сатыгынын багытында жана түзүмүндө белгилүү өзгөртүүлөр болуп жаткандыгын көрсөтөт.

БСтин күчүнө кириши менен эки тенденция дал келди: 2008–2009-жылдардагы каатчылыктан кийин БС өлкөлөрүнүн экономикалык жактан калыбына келүүсү (БСте мындан кийин кайрадан каатчылык пайда болгон) жана Азия өлкөлөрүнүн динамикалык өсүшүнүн улантуусу, биринчи кезекте, Кытайдын БС түзүлүшү учурунан тартып өтө кыска убактылуу интервалды эске алуу менен бул тенденциялар БСтин соода-сатыктын түзүмүнө берген таасирдин көз карандысыз сандык баалоону татаал кылат.

2010–2013-жылдарга карата БС өлкөлөрүнүн ич ара соода-сатыгынын көлөмү 36,1% га ошол эле учурда көрсөтүлгөн мезгилге карата БС өлкөлөрүнүн тышкы соода-сатыгынын жалпы көлөмү 33%га жогорулады. Натыйжада, тышкы соода-сатыгынын жалпы көлөмүндө ич ара соода-сатыгынын үлүшү бир аз 10,8%дан 11%га чейин жогорулады. Мында, өлкөлөр боюнча интеграция деңгээли абдан айырмаланат: БС өлкөлөрү менен соода-сатыктын салыштырма салмагы Белоруссияда - 50,7%, Россияда – 7,5%, Казакстанда – 18,4%⁵.

⁵ Евразиялык экономикалык комиссиянын сайтындагы маалымат боюнча: <http://www.eurasiancommission.org/>.

Соода-сатык агымдарынын өзгөртүүлөрү дайыма эле күтүүлөргө дал келбейт, анын ичинде интеграциялык процесстерге байланыштуу. 2010–2013-жылдарга карата БС өлкөлөрүнө Казакстандын экспорту абдан өзгөрдү, ал эми импорт жогорулады (1.2., 1.3. Таблицаларды карагыла).

1.2. Таблица. БС өлкөлөрүнө Казакстандын экспорту ТС⁶, млн. доллар

Өлкө	2010	2011	2012	2013	2010-ж. карата 2013-ж. %
Белоруссия	336,7	104,7	90,4	57,1	17,0
Россия	5 662,3	6 998,6	6 747,5	5 806,5	102,5
Бардыгы –БС өлкөлөрү	5 999,0	7 103,3	6 837,8	5 863,6	97,7

1.3. Таблица. БС өлкөлөрүнөн Казакстанга импорту, млн. доллар

Өлкө	2010	2011	2012	2013	2010-ж. карата 2013-ж. %
Белоруссия	521,8	593,8	675,8	681,7	130,6
Россия	12 374,5	15 332,0	17 112,7	17 685,6	142,9

⁶ Евразиялык экономикалык комиссиянын сайтындагы статистикалык маалыматтын негизинде эсептелген: <http://www.eurasiancommission.org/>.

Казакстан менен Беларуссиянын өз ара соода-сатыгы боюнча маалыматтар айырмаланат, Казакстандын стагентиинин маалыматы боюнча Казакстандын Беларуссияга болгон экспортунун көлөмү Казакстандан Беларуссияга болгон импорту боюнча Беларуссиянын расмий статистикасынын маалыматы менен дал келбейт. Бирок жалпысынан тенденциялардын башаты дал келет.

Бардыгы –БС өлкөлөрү	12 896,3	15 925,8	17 788,5	18 367,3	142,4
----------------------	----------	----------	----------	----------	-------

1.4. Таблица. БС өлкөлөрүнө Россиянын экспорту, млн. доллар

Өлкө	2010	2011	2012	2013	2010-ж. карата 2013-ж. %
Белоруссия	18 254,1	25 482,7	27 541,7	22 888,8	125,4
Россия	12 465,0	15 332,0	17 112,7	17 685,6	141,9
Бардыгы –БС өлкөлөрү	30 719,1	40 814,7	44 654, 4	40 574,4	132,1

1.5. Таблица. БС өлкөлөрүнөн Россияга импорту, млн. доллар

Өлкө	2010	2011	2012	2013	2010-ж. карата 2013-ж. %
Белоруссия	9 951,2	14 508,9	16 284,2	16 829,8	169,1
Россия	5 662,3	6 998,6	6 747,5	5 806,5	102,5
Бардыгы –БС өлкөлөрү	15 613,5	21 507,5	23 031,7	22 636,3	145,0

БС өлкөлөрүнө Россиянын экспорту жана импорту боюнча динамикасы кандайдыр бир ачык тенденцияны көрсөтпөйт.

1.6. Таблица. БС өлкөлөрүнө Белоруссиянын экспорту, млн. доллар

Өлкө	2010	2011	2012	2013	2010-ж. карата 2013-ж. %
Белоруссия	464,8	673,9	805,9	868,2	186,8
Россия	9 951,2	14 508,9	16 284,2	16 829,8	169,1
Бардыгы –БС өлкөлөрү	10 416,0	15 182,9	17 090,1	17 698,1	169,9

1.7. Таблица. БС өлкөлөрүнөн Белоруссиянын импорту, млн. доллар

Өлкө	2010	2011	2012	2013	2010-ж. карата 2013-ж. %
Белоруссия	408,0	133,0	118,9	82,3	20,2
Россия	18 254,1	25 482,7	27 541,7	22 888,8	125,4
Бардыгы –БС өлкөлөрү	18 662,1	25 615,7	27 660,6	22 971,2	123,1

Белоруссиянын тышкы соода-сатык көрсөткүчтөрүнүн динамикасы эң эле жеңиштүү болуп көрүнөт, анда экспорттун ири жогорулашы жана БС өлкөлөрүнөн импорттун төмөндөшү орун алган.

1.3. Киринди. БС өлкөлөрүнүн ич ара соода-сатыгы*

Өз ара соода-сатык алкагында Белоруссия Россияга товарлардын төмөнкү негизги топторун алып келет: жер үстүндөгү транспорт каражаттары (Белоруссиядан Россияга экспорттун жалпы көлөмүнүн 19,9%), сүт жана эт азыктары (16,3%), машиналар жана жабдуулар (16,1%). Товарлардын кайтарым агымдарын минералдык күйүүчү майлар (жалпы көлөмүнүн 61,5%), кара металлдар жана алардан жасалган буюмдар (8,4%), машиналар жана жабдуулар (7,6%). Белоруссия менен Казакстандын соода-сатыгында Белоруссия экспортунун негизги статьялары болуп жер үстүндөгү транспорт каражаттары (22,3%), машиналар жана жабдуулар (19,9%), сүт жана эт азыктары (13,5%) саналат. Казакстан Белоруссияга кара металлдарды жана алардан жасалган буюмдарды (36,8%), дандарды (12,5%), жер үстүндөгү транспорт каражаттарды (6,7%) экспорт кылат.

Казакстан менен Россиянын ортосундагы өз ара соода-сатыктын алкагында Казакстандын экспортунда салыштырма салмактын көбүрөөгүн металл кендери (22,8%), кара металлдар жана алардан жасалган буюмдар (15%), минералдык күйүүчү майлар (13,3%) ээлейт. Россияга Казакстанга минералдык күйүүчү майларды (23,6%), машиналарды жана жабдууларды (15,2%), кара металлдарды жана алардан жасалган буюмдарды (11,7%) экспорт кылат.

* Булак: «БС мамлекеттер-мүчөлөрүнүн социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн келечектүүлүгү, жыйынтыктары жана макроэкономикалык саясат тармагында колдонулуп жаткан чаралар жөнүндө». Ар жылдык доклад. Евразиялык экономикалык комиссия, 2013.

Бирок БСтин түзүлгөндүгү Казакстанга көбүрөөк таасир бериши керек эле.

Казакстан

Бирдиктүү тышкы тариф товарлардын бардык категорияларын камтыган дээрлик 11000 тарифтик өнүттөргө таасир берди. Өтмө чендер 409 тарифтик өнүттөр үчүн аныкталган. Айрым өнүттөр боюнча өтмө мезгил 2011-жылдын 1-июлунда аяктаган. Башкалары боюнча (мисалы, кээ бир медициналык жана фармация товарлары) өтмө мезгил 2015-жылы аяктайт. Бирдиктүү тышкы тарифти киргизүү Казакстандын тарифтеринин протекционисттик деңгээлдеги орточо

өлчөмдөгү соода-сатык тарифтеринен дээрлик эки эсеге же 5,52%дан 12,66%га⁷ чейин. жогорулашына алып келди.

Бүткүл дүйнөлүк банктын эксперттери⁸ тарабынан Казакстандын экономикасына карата БСтин таасири боюнча изилдөө иштери жүргүзүлгөн. Алардын берген баасы боюнча бирдиктүү тышкы тарифти кабыл алуу менен байланыштуу жогорураак тарифтер Казакстандын байгерчилигине терс таасирин берет.

Жалпы тең салмактуулугунун эсептөөчү моделин (CGE) 57 тармак боюнча колдонуу менен, изилдөөдө 2011-жылдын орто чениндеги жогорку тышкы тарифтерде Казакстан жылына 0,2% анык кирешелерин жоготкондугу тууралуу корутунду чыгарылган. Ал эми өндүрүш тармактарда протекционизмдин жогорку деңгээлин чагылдырган өсүү күтүлгөн, кызмат көрсөтүү чөйрөсүндө солгундагандык байкалган, себеби ал корголгон эмес болчу. Бизнес жана импорт керектөөчүлөр үчүн чыгымдар жогорулай тургандыгы жана ресурстар натыйжалуу эмес (корголгон) өндүрүш чөйрөлөрүнө өтүп кетээри күтүлүүдө.

Мүмкүн, динамика планында эң эле зарыл болуп, тарифтерди киргизүүдөн улам чыккан, БС боюнча өнөктөштөргө, кайра багыттоонун натыйжасында анча-мынча технологиялык жактан өнүккөн өлкөлөрдөн технологиялардын импортунун көлөмдөрүн төмөндөтүүнүн болжолдонгон модели эсептелет. Ушундай натыйжа Казакстанда өндүрүштүн узак мөөнөттүк жогорулашын коркунучка алып келет. БСтин таза терс таасирин компенсациялоо үчүн соода-сатыктын өнүгүшүнө көмөктөшүү жана тарифтик эмес тоскоолдуктарды төмөндөтүү чөйрөсүндө олуттуу прогресске жетүүгө зарыл. Изилдөөдө каралган эң эле оптимисттик сценарий боюнча ушул чөйрөдөгү реформалоодо жетиштүү процесс байгерчиликке таза оң таасир берүү мүмкүнчүлүгү болмок, бирок Казакстан реформаларды өткөрбөсө мурдагыдай эле чыгашаларга дуушар болот.

2009-жылдан 2011-жылга чейин Казакстанда БС боюнча өнөктөштөргө мурдагы булактардан импорттун олуттуу кайра багыттоосу жүргүзүлгөн: БС боюнча өнөктөш өлкөлөрдөн импорттун бөлүгү 32,6%дан 44,5% чейин, ЕСтин бөлүгү 27ге өстү, ал эми

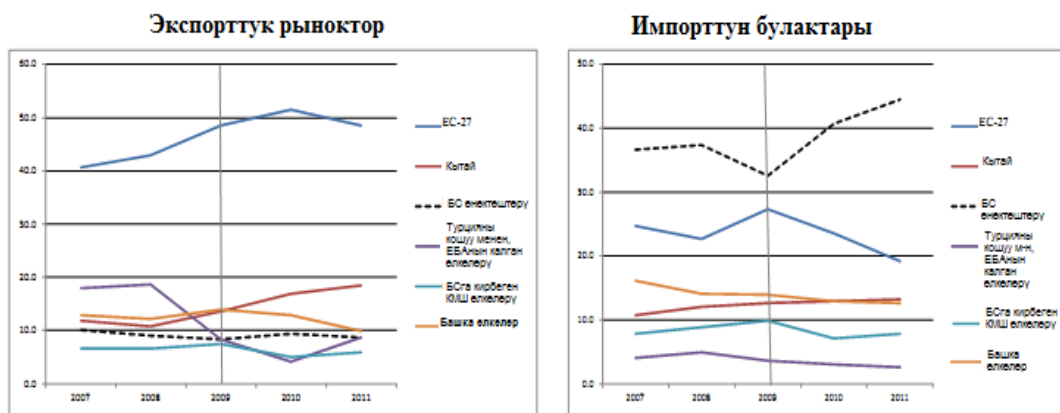
⁷ Жандосов Ораз, Сабырова Лязиза. Казакстанда тарифтик коргоонун индикативдик деңгээли: Бажы союзун түзгөнгө чейин жана андан кийин (I бөлүк). Талкуулоо үчүн макалалар, № 5, 3, 2011-ж., март.

⁸ Kazakhstan: Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. World Bank, November, 2012.

көлөмү боюнча салттуу экинчи болуп келген 27,4%дан 19,35%га чейин төмөндөдү.

1.2. Сүрөт. Казакстандын соода-сатыгынын БС өлкөлөрүнүн пайдасына кайра багыттоо⁹

Импорт жана экспорт боюнча Казакстандын өнөктөштөрүнүн үлүшүнүн өзгөрүүсү (2007-2011-жылдар)

Эскертүү: Горизонталдык сызык менен 2009-жылдын аягы белгиленген, ушундан кийин БСга кирген.

БС боюнча өнөктөштөр өз үлүшүн товарлардын бардык сегиз ири топтору боюнча жогорулады; БСтин үлүшүнө Казакстанга болгон бардык импорттун дээрлик 75% таандык. Бирок анын БС боюнча өнөктөштөргө экспорту сегиз маанилүүрөөк категорияларынан үч эсе гана өстү. Кытайдын Казакстанга болгон үлүшү БС боюнча өнөктөштөрдүн - Россия жана Белоруссиянын үлүшүнө караганда ылдамыраак өскөн – ушну менен бирге өсүш товарлардын үч маанилүүрөөк экспорттук категорияларынан ар биринде байкалган: пайдалуу кендер (нефть менен газды кошкондо), металлдар жана химикаттар.

БС түзүлгөндөн 3 жылдан кийин гана БС экспорттун диверсификациясына кандай таасир бергендигине ишеничтүү болууга болбойт.

⁹ Kazakhstan: Taking Advantage of Trade and Openness for Development. World Bank, 2012.

Товарлардын жалпы категорияларындагы тенденциялар Казакстандын специализациясы жогорулагандыгы тууралуу билдирет. БС боюнча өнөктөштөр менен өлкөнүн соода-сатык балансы эки категория боюнча гана жакшырып калды, алар боюнча Казакстандын өнүгү күчтүү болчу, бул - пайдалуу кендер жана металлдар. Иш жүзүндө Казакстан, Россия жана Белоруссия менен пайдалуу кендер жана металлдарды дагы кошкондо товарлардын ар бир категориялары боюнча соода-сатык тартыштыгы бар.

Белоруссия

Белоруссияда БСтин бирдиктүү тышкы тарифин кабыл алууда тарифтик өңүттүн 74,6% өзгөртүлбөстөн калды, 18,7% - өстү, тарифтик өңүттүн 6,7% боюнча төмөндөтүү болду. Мында, БС түзүлгөндөн кийин Белоруссиянын орточо ченемдик тарифи 8,04%дан 10,34%га чейин бир аз өстү.

Соңку үч жылдын ичинде Белоруссия соода-сатыкты кайра баагыттоо көз карашында көбүрөөк пайда көрдү. Мисалы, Белоруссиядан БС өлкөлөрүнө 2010–2013-жылдарда 70% өстү, анын ичинде Казакстанга 87%. 2012-жылда эле Белоруссиядан Казакстанга болгон экспорт 19,6% өстү, химиялык өнөржай продукциясы боюнча - 18,1%; машиналар, жабдуулар жана транспорт каражаттары боюнча 36,7%.

Белоруссиянын БС өлкөлөрү биринчи кезекте Россия менен анын соода-сатыгынан экономикасынын интеграциясынын жана көз карандылыгынын жетишээрлик жогорку деңгээлин белгилеп кетүү зарыл. Ошентип, Белоруссия Республикасынын тышкы соода-сатыгынын жалпы көлөмүндөгү БС өлкөлөрү менен соода-сатыктын үлүшү 2013-жылы 50,7%, ал эми Казакстан боюнча бул көрсөткүч 18,4% жана Россия Федерациясы боюнча 7,5% түздү.

Россия

Каралып жаткан мезгилде жүргүзүлгөн Россиянын соода-сатыгы үчүн жогоруда белгиленип көрүнүп калган тенденцияларды чагылдырат: Белоруссиядан импорттун өсүшү (69%га) жана Россиядан алгач Казакстанга болгон экспорттун өсүшү (41,9%га).

Биринчи кезекте, бирдиктүү тышкы тарифти киргизүү менен байланыштуу соода-сатыктын четтөө натыйжасын (trade diversion)

белгилеп коюу кажет. Айрым эксперттердин пикири боюнча аталган натыйжанын көлөмү анча деле чоң эмес¹⁰.

Бүтүндөй алганда, БС өлкөлөрү мүчөлөрү үчүн анын түзүүнүн пайдаларын баалап келгенде, ЕБРРдин¹¹ авторлорунун отчеттору ушул бирикмеден чыга турган оң кесепеттери биринчи кезекте тарифтик эмес соода-сатык тоскоолдуктарынын азайышы, рыноктун масштабынын кеңейиши, трансчектүү өндүрүш чынжырларын түзүлүшү менен байланыштуу жана мында региондун чегинде экспорттун өнүгүүсү анын ааламдык масштабдагы кеңейишине биринчи кадам болуп калат деп эсептешет.

Тарифтик эмес тоскоолдуктар бөлүгү боюнча бул тармактагы зор иштин алдыдагы башталышы жөнүндө гана айтууга мүмкүн. Ушулар менен бирге каралып жаткан мезгилдеги соода-сатыктын өсүшүнө, БС өлкөлөрүнүн ортосундагы ички чек араларын өтүү менен байланыштуу тоскоолдуктардын жана жоготуулардын жокко чыгаруусу таасир берди. Белгилүү болгондой, Казакстан жана Россиянын ортосундагы чек араны өтүүдөгү бажы кароо жокко чыгарылган жана бул өз натыйжаларын берген. Муну менен бирге Казакстан менен Кыргызстандын¹² чек араларын жана чек арадагы бажы контролдон өтүү убактысы кескин узарды.

Ошентип, БС өлкөлөрү үчүн өткөн мезгилдин алгачкы натыйжаларын баалоодо, БС түзүүнүн натыйжасында оң өзгөртүүлөр үчүн, болгон потенциал жетиштүү колдонгон жоктугун жана Евразиялык экономикалык комиссияга бул потенциалды ишке ашыруу үчүн алдыда ири жумушту аткаруу керек экендигин белгилеп кетүүгө болот.

¹⁰ Asel Isakova, Zsoka Koczan and Alexander Plekhanov. How much do tariffs matter? Evidence from the customs union of Belarus, Kazakhstan and Russia. EBRD, Working Paper No. 154, January 2013.

¹¹ EBRD Transition Report 2012, EBRD, 2012.

¹² Where to from Here? Corridor-Based Transport Facilitation Arrangements in the CAREC Region. ADB, 2012.

2-Бөлүм. Бажы союзга кошулууда Кыргызстан үчүн экономикалык чөйрөдө мүмкүн боло турган натыйжаларын баалоо

Умурзаков К. С. , Хасанова С.

2.1. Кыргызстандын Бажы союзга жана ЕЭМге кошулуу үчүн негизги максаттары жана чектөөлөрү

Кыргызстан үч өлкөнүн интеграциялык долбооруна катышып, өз максатына экономика жана коомчулуктун өнүгүүсүнүн жаңы деңгээлине жетишүүнү коёт. Азыркы учурга карата КР Өкмөтү же Президенти тарабынан кабыл алынган бир дагы документте Кыргызстандын БСке же ЕЭМге кошулуусунун натыйжасында жетиле турган так максаттар аныктала элек.

Биздин оюбуз боюнча орто жана узак мөөнөттүк келечектүүлүккө БСке кошулуунун негизги максаттарын төмөнкү түрдө аныктоого мүмкүн:

- туруктуу экономикалык өсүштү камсыздоо;
- экономиканын модернизациясын жүргүзүү;
- БСтин башка өлкөлөрү менен өнүгүүсүндөгү үзүүнү кыскартуу (же жогорулатууга жол бербөө).

Негизги максаттарга жетүүнү камсыздоо кылган маселелери катары төмөнкүлөрдү белгилөө кажет:

- жумушчу орундарды түзүү жана жумуш менен камсыз кылуунун жогорку деңгээлин камсыздоо;
- түз чөт өлкөлүк инвестицияларды тартуу;
- жаңы технологияларды колдонуунун өсүшү;
- эл аралык өндүрүш чынжырларга киргизүү;
- өндүрүш түзүмүн жакшыртуу.

Бүтүндөй алганда БС жана ЕЭМге кошулуусу өлкөнүн туруктуу өнүгүүсүнүн стратегиясында белгиленген негизги стратегиялык максаттарга ылайык келет. Белгилүү болгондой, Кыргызстан экономикасынын өнүгүүсүнүн дэңгээли жогору болбогон чакан өлкө. Анын үстүнө БСтин өлкө мүчөлөрүнө караганда биз экономикалык өнүгүү жагынан абдан артта калуудабыз. Мисалы, МВФтин маалыматтары боюнча Кыргызстанда ИДПнын көлөмү 2013-жылы АКШнын 7,2 млрд. Долларын, ал эми ошол эле учурда Белоруссияда 72 млрд. Долларын, Казакстанда 220 млрд. Долларын

жана Россияда 2118 млрд. Долларын түзгөн. Башкача айтканда, Белоруссияда бул көрсөткүч 10 эсеге жакын, Казакстанда дээрлик 30 эсеге жана Россияда 294 эсеге жогору.

Бир адамга карата ИДПнын өндүрүшү (сатып алуу мүмкүнчүлүгүнүн артыкчылыгы боюнча) Кыргызстанда 2013-жылы АКШнын 2533 долларын, ал эми ошол эле учурда Белоруссияда 16106, Казакстанда 14133 жана Россияда 18083 долларын түздү. Башкача айтканда, Белоруссияда бул көрсөткүч 6,4 эсеге жакын, Казакстанда – 5,6 эсеге жана Россияда – 7,1 эсеге жогору.

Оптимисттик сценарий катары жашоонун деңгээли жогору болгон өлкөлөр (6–7 эсеге жогору) кирген интеграциялык топко кошулуусу келечекте жашоонун жогорураак деңгээлине жетишүүнү карайт. Мында, Кыргызстан модернизацияланган экономикасы жана өсүштүн деңгээли жогору болгон, түзүлүп жаткан интеграциялык бирикменин – Евразиялык экономикалык союздун бөлүгү болот деп күтүлүүдө жана бул Кыргызстанга сапаттык жактан жаңы деңгээлге чыгууга мүмкүнчүлүк берет, экономикалык өнүгүү үчүн кенен келечектүүлүктү ачат. Ушул эле учурда пессимисттик сценарий дагы орун ала алат, мында Кыргызстандын жана БС өлкөлөрүнүн өнүгүүдөгү өлкөлөрүнүн өнүгүүсүндө үзүр жогорулашы мүмкүн, интеграциялык бирикменин перифериясы, депрессивдик региондордун катарына кирип калуу тобокелдиктери бар.

Ошондой эле БС жана ЕЭМ алкагында өнүгүүсү аз өлкөлөрүнүн өнүгүүсүн ылдамдатуу үчүн интеграциялык бирикменин алкагында тиешелүү саясатты ишке ашыруу зарыл, бул Европалык союздун регионалдык саясатынын мисалында көрүнүп турат.

Бирок азыркы учурда ылдам өнүгүү үчүн шарттарды түзүүгө БСке кошулууга экономикалык чындап даярдоо боюнча чаралардын бүтүндөй комплексин ишке ашыруу кажет.

КР Өкмөтү даярдаган жана Евразиялык экономикалык жогорку совети тарабынан жактырылган Жол картасында БС жана ЕЭМ алкагында кабыл алынган макулдашууларга Кыргызстандын кошулуусун, тийиштүү ченемдик документтерди кабыл алууну, чек аралык өтмөлөрдүн инфратүзүмүн бекемдөө, анын ичинде чек арадагы өтмөлөрдүн биринчи кезектеги 15 пункттарын техникалык жабдуу жана ыңгайлаштыруу, тышкы чек араларды ыңгайлаштыруу, лабораториялардын материалдык-техникалык базасын модернизациялоо, бажы, ветеринардык жана башка кызматтардын потенциалын жогорулатуу, министрликтердин жана ведомстволордун адистерин окутуу ж.б. камтыган чаралардын комплекси каралган.

Багыттардын бир катары боюнча көрсөтүлгөн чараларды ишке ашыруу каржылоонун олуттуу көлөмүн бөлүп берүүнү талап кылат.

БСке кошулуусуна карата даярдоонун жүрүшүндө кабыл алуу үчүн зарыл башка чаралардын арасынан айыл чарба жана айыл чарба продукциясын кайра иштетүү чөйрөсүндө тартипти келтирүү боюнча чаралардын бүтүндөй комплексин айтууга болот. БС макулдашууларынын алкагында бекитилген талаптарды аткарууну камсыздоо жана БС өлкөлөрүнүн рыногундагы тамак-аш продуктуларынын атаандаштыгын жогорулатуу үчүн ушул сектордо мал чарбасын жана өсүмдүктөрдү өстүрүү, чарбаларды ирилештирүү, ветеринардык кызматты реформалоо, эпизоотикалык кырдаалды, жайыт чарбасын, ирригацияны жакшыртуу көйгөйлөрүн чечүүнү кошуу менен ири реформаларды жүргүзүү зарыл. Эл аралык талаптарга жооп берген сертификаттарды берген лабораториялардын материалдык техникалык базасын модернизациялоону өткөрүү өтө маанилүү.

БСке кошулууга даярдык боюнча иш-чаралардын финансылык жактан камсыздоо көйгөйлөрүн чечүү үчүн Россия тараптан колдоо каралат. 2014-2015-жылдын биринчи жарымы аралыгында ушул чаралардын көпчүлүгүнүн аткарылышы учурунда Кыргызстандын БСке кошулуусун 2016-жылдын экинчи жарымында күтүүгө мүмкүн.

Ушулар менен бирге, жакынкы мезгилде сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө, өтмө мезгилге карата Кыргызстан үчүн Бирдиктүү бажы тарифинен алып салууларды жана товарлардын, секторлордун айрым «сезимтал» түрлөрү боюнча жөнгө салуунун башка бирдиктүү чараларын киргизүү шарттары аныкталат.

Өкмөттө талкуулоо үчүн товарлардын ушундай түрлөрүнүн тизмегине тигүү продукциясын өндүрүү үчүн зарыл болгон кездемелерди жана фурнитураны, дары-дармектерди, жабдуулардын жана аппаратуралардын айрым түрлөрүн, минералдык семирткичтерди, химикаттарды, пластмассаларды жана продуктулардын башка түрлөрүн киргизүү сунушталууда.

Ошондой эле сүйлөшүүлөрдө талкуулоо үчүн божомол суроолордун тизмегине техникалык жөнгө салуу маселелери боюнча улуттук мыйзамдардын ченемдеринин күчүнө кирүү, экономикалык өнүгүүнү колдоо үчүн финансылык жардам алуу, тактап айтканда, инфратүзүмдүн өнүгүүсүн, жумуш орундарды түзүүнү, ири дүң рынокторду реструктуризациялоону жүргүзүүнү камсыздоо, ошондой эле өндүрүштүн бир катар тармактарын өнүктүрүү боюнча өтмө мезгил берүү боюнча сунуштар киргизилди.

ЕЭМге кошуулуда товарлардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн бирдиктүү рыногун түзүүнү, макулдашылган саясатты жана зарыл учурларда бирдиктүү саясатты жүргүзүүнү камсыз кылуу үчүн бир катар башка шарттарды аткаруу милдеттүү.

Кыргызстандын 2010-жылдын 9-декабрындагы макулдашылган макроэкономикалык саясат жөнүндө макулдашууга кошулуусу бир катар сандык параметрлерди аткарууну талап кылат, анын ичинде:

- мамлекеттик бюджеттин тартыштыгын ИДП көлөмүнөн 3% жогору эмес деңгээлинде камсыздоо;
- мамлекеттик карызды ИДП 50% жогору эмес деңгээлде;
- инфляциянын төмөн деңгээлин камсыздоо (баалардын өсүшү азыраак болгон ЕЭМдин өлкө катышуучусунун инфляциясынын деңгээлин 5 пайыздык пункттарынан аша чабууга болбойт).

Иштин иш жүзүндөгү абалынын талдоосу ЕЭМге кошулууда Кыргызстандын жогоруда көрсөтүлгөн үч параметрлердин ичинен экөөсү боюнча аларды аткарууда көйгөйлөр пайда болушу мүмкүн экендигин көрсөтөт.

2.1. *Таблицасында* көрсөтүлгөндөй, Кыргызстандын ИДП көлөмүнө карата мамлекеттик бюджеттин жана мамлекеттик карыздын жетишсиздигинин көрсөткүчтөрү макулдашууда белгиленген ченемден аша чабат. Ошол эле учурда БС өлкө мүчөлөрүнүн көрсөткүчтөрү макулдашуунун талаптарынын алкагына кирет. Эрежеден тышкары болуп Белоруссиянын соңку эки жылдагы инфляциянын көрсөткүчү саналат.

2.1. Таблица. Макулдашылган экономикалык саясатты жүргүзүү жөнүндө Келишим менен ЕЭМ алкагында жөнгө салынуучу көрсөткүчтөр

Өлкө	2011	2012
Россия		
Инфляция (алдыдагы жылдын дек.карата) ¹³	108	105
Бюджеттин тартыштыгы / ИДП карата профицит % ¹⁴	+ 0,75	- 0,06

¹³ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

ИДП карата мамлекеттик карыз %	8,4	8,4
Казакстан		
Инфляция (алдыдагы жылдын дек.карата) ¹⁵	108	105
Бюджеттин тартыштыгы / ИДП карата профицит % ¹⁶	- 2,09	- 3,01
ИДП карата мамлекеттик карыз %	11,8	12,7
Белоруссия		
Инфляция (алдыдагы жылдын дек.карата) ¹⁷	153	159
Бюджеттин тартыштыгы / ИДП карата профицит % ¹⁸	+ 0,79	- 0,13
ИДП карата мамлекеттик карыз %	39,2	24,4
Кыргызстан		
Инфляция (алдыдагы жылдын дек.карата) ¹⁹	105,7	107,5
Бюджеттин тартыштыгы / ИДП карата профицит % ²⁰	4,7	7,1
ИДП карата мамлекеттик карыз %	50,1	51,5

Кыргызстандын экономикасын талдап келгенде көрсөтүлгөн эки параметр (мамлекеттик бюджет жана мамлекеттик карыз) боюнча

¹⁴ Россия, Белоруссия жана Казакстандын бюджетинин жетишсиздиги жана мамлекеттик карызы боюнча маалыматтар Эвразиялык экономикалык комиссиясынын сайтынан алынды

¹⁵ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

¹⁶ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

¹⁷ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

¹⁸ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

¹⁹ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

²⁰ Россия, Белоруссия жана Казакстандын инфляциясы боюнча маалыматтар КМШнын Мамлекеттер аралык статистикалык комитетинин сайтынан алынды

абалды кескин жакшыртууга жөнөкөй болбостугу тууралуу корутунду чыгарууга болот, буга болжол менен бир нече жыл керек.

Бүтүндөй алганда, Кыргызстандын Бске кошулуусун камсыздоо канчалык ийгиликтүү болорунан жана артыкчылыктуу секторлорунун өнүгүүсүнүн оң мүмкүнчүлүктөрү канчалык ашырылгандыгынан, өлкөнүн ЕЭМге жана мындан ары түзүлүп жаткан Европалык экономикалык союзга кошулуусунун келечектүүлүгү ири деңгээлде көз каранды болот.

2.2. Өлкөнүн Бажы союзуна жана ЕЭМге кошулуусунун натыйжаларын баалоо

Кыргызстандын Бажы союзуна кошулуусунун кесепеттери каралган бир катар иштер бар. НИСИнин тапшырыгы боюнча жүргүзүлгөн изилдөөдө Кыргызстандын экономикасы үчүн Бске кошулуусунун негизинен кыска мөөнөттүк кесепеттери каралган. Авторлору тарабынан Кыргызстандын секторлору боюнча жүргүзүлгөн талдоо, региондордогу рыноктордо тигүү жана айыл чарба тармактарынын продукциялары талап кылынарын көрсөтөт (ошондон улам ушул тармактардын продукциялары атаандаштыкты жарата алат). Мындан тышкары, авторлор продуктылардын жана тармактардын диверсификациясынын, Бске кошулууда биздин экономиканын атаандаштык мүмкүнчүлүгүн жогорулатуу үчүн зарыл экендиги жөнүндө айтышат²¹.

Россия илимдер академиясынын окумуштуулары (РАН) жүргүзүлгөн изилдөөнүн натыйжалары боюнча КРдин БСке кошулуусу айыл чарба продукциясынын, тигилген буюмдардын, курулуш материалдардын өндүрүшүнө жана экспортуна оң таасирин бере тургандыгы, себеби алар КЭРден алардын ушундай эле товарлары менен салыштырганда БС ББТнын чени боюнча кирүү бажы алымдары алынгандыгына байланыштуу атаандаштыкка мүмкүнчүлүктүү жана сатуунун ири рыногуна ээ болот.

Тобокелдиктер төмөндөп, КР экономикасына узак мөөнөттүк инвестициялардын алдынала эмне болоору тууралуу айтуу жогорулайт, тактап айтканда, электроэнергетика жана транспортко

²¹ Кыргызстандын Белоруссиянын, Казакстандын жана Россиянын Бажы союзуна кошулуусунан экономикалык кесепеттер: таасир берүүсүнө талдоо. НИСИ, Бишкек, 2011.

карата, себеби бул тармактардагы экономикалык мамилелер олуттуу тартипте ЕЭМ деңгээлинде жөнгө салынат²².

Кыргызстандын БСке күтүлүп жаткан кошулуусунун шартында анын экономикасынын атаандаштык мүмкүнчүлүгүн баалоодо РФ Президентинин интеграция маселелери боюнча кеңешчиси С. Глазьев КРдин кошулуусу айыл чарба продукциясынын, тигилген буюмдардын, курулуш материалдардын өндүрүшүнө жана экспортуна оң таасирин берет деп эсептейт. Анын ою боюнча ушундай шарттарда ИДП өсүшүн жана КРдин экспорттук потенциалын 20–25 %га²³ жогорулашын күтүүгө болот.

Мында, Россия ИАнын окумуштууларынын башка тобунун эсеби боюнча Бажы союзун жана ЕЭМди түзүүдөн чыккан макроэкономикалык натыйжа беш жылдык келечектүүлүк эсебине карата ИДП 5% кем эмес жана жети жылдыгына 15% жакын өсүүнү түзөт²⁴.

Экономикалык адабияттарда белгиленгендей регионалдык интеграциядан чыккан натыйжаны баалоодо статистикалык жана динамикалык факторлордун таасирин айырмалоого тийиш. Регионалдык соода-сатык макулдашуулардан статистикалык натыйжа тарифтик жана тарифтик эмес тоскоолдуктардын төмөндөшүнөн (же жогорулашынан) чыккан баалардын өзгөрүлүшүнүн таасирин чагылдырат. Анын натыйжасы болуп өлкөкатышуучулар арасындагы соода-сатыктын көлөмүнүн кошумча соода-сатыкты түзүү (trade creation) жолу аркылуу жогорулашы саналат, ушул менен бирге көрсөтүлгөн өлкөнүн рыногунда БС өлкө-катышуучуларынан натыйжалуу өндүрүүчүлөр жергиликтүү өндүрүүчүлөрдүн ордун алышат же соода-сатыктын кыйшаюусуз (trade diversion) жолу аркылуу үчүнчү өлкөлөрдүн натыйжалуураак өндүрүүчүлөрдүн ордун жергиликтүү рынокто БС өлкөкатышуучулардын өндүрүүчүлөрү алышат.

Статистикалык факторлор Бажы союзун түзүү же ага кирүү маалында өлкөкатышуучулардын бейкут жашоо деңгээлинде болуп өтүүчү бир жолку өзгөрүүлөрдү баалоо үчүн маанилүү.

²² Павлов А. Н. Кыргыз Республикасынын Бажы союзуна кошулуусунун экономикалык майнабын баалоо. Евразиялык экономикалык интеграция, № 4 (13), 2011-ж. ноябрь.

²³ Глазьев С. Постсоветтик мейкиндиктеги интеграциялык процесстердин жыйынтыктары жана келечектүүлүгү. 2012-жылдын 31-январы: http://www.glazev.ru/econom_polit/295/ (2014-ж. 22-мартындагы акыркы кайрылуу).

²⁴ Ошол эле жерде.

Статистикалыктан айырмаланып, динамикалык эффект регионалдык интеграциянын орто жана узак мөөнөттүү кесепеттери менен байланыштуу болгондуктан экономика үчүн өзгөчө мааниге ээ.

Динамикалык эффект алда канча кеңири жайылган жана ал тармактын атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү менен байланышкан дээрлик бардык чөйрөлөрүнө таасир этет. Динамикалык факторлордон алынган пайдалар күч алып кеткен атаандаштыктын, жогорку деңгээлде адистештирүүнүн, масштабга карата үнөмдөөнүн, жаңы технологияларды, ноу-хау ж.б. киргизүүнүн натыйжасында келип чыккан эффективдүүлүктүн жогорулоосун өзүнө камтыйт²⁵.

Өлкөнүн Бажы союзу менен ЕврАзЭС чегиндеги ЕЭПке кирүүсүнөн кийинки болжолдонуп жаткан жакшы көрүнүштөрдүн ичинен саясат, мыйзам чыгаруу жана институттарды ар тараптуу гармонизациялоону кучагына камтып, алда канча чоң рынок, чет элдик түз инвестициялык өсүүлөр, технологиялык жаңылануулар жана атаандаштыкты жалпы күчөтүү менен байланышкан регионалдык интеграциядан келип түшкөн пайдаларды көрсөтүүгө болот.

Ошону менен бирге эле экономикалык факторлордун ичинен алда канча чоң рынокко биригүүнү да бөлүп көрсөтүүгө болот. Мунун өзү регион чегинде талап кылынуучу товарларга карата суроо-талапты канааттандыруу менен инвестицияларды тартуу үчүн стимул болуп берет. Чечим кабыл алуу менен инвесторлор алда канча кеңири регионалдык рынокту эске алышат жана өз капиталдарын масштабдык долбоорлорго салышат. Мунун өзү үнөмдөөнү масштаб боюнча пайдаланууга, эмгекти регионалдык бөлүштүрүүнү эске алууга мүмкүнчүлүк түзүү менен мурда-кийин өлкөдө өндүрүлбөгөн продуктулардын жаңы түрлөрүн өндүрүүгө шарт түзөт.

Жогоруда көрсөтүлгөн натыйжалуу көрүнүштөр, негизинен, регионалдык интеграциянын орто жана узак мөөнөттүү жыйынтыктары менен байланышкандыгын белгилей кетүү зарыл. Ошондой эле дал мына ушундай натыйжалуу факторлордун ичинен соода-сатыктык, тарифтик жана тарифтик эмес барьерлердин азаюусун да бөлүп көрсөтүүгө болот. Мунун өзү соода иштеринин жүрүшүндөгү чыгымдар менен атаандаштыктын өсүүсүн түшүндүрөт.

Азыркы мезгилдеги тарифтик эмес барьерлердин деңгээлин, айрыкча БС өлкө чек араларын өтүү маалында төмөнкү мисалдардан көрүүгө болот. АӨБ тарабынан жүргүзүлгөн мониторингдин

²⁵ Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.

маалыматы боюнча Казакстан менен Кыргызстан чек араларын өтүү үчүн кеткен орточо убакыт 2011-жылы 8,6 саат болсо 2012-жылы 21,5 саатка чейин көбөйгөн. Ошол эле учурда БС ичиндеги бажы чекаралары жоюлгандан кийин, башкача айтканда, 2011-жылдын июль айынан тартып жүк ташуучу автоунаалардын Казакстан менен Россия ортосундагы чек араларды кесип өтүүсүнө кеткен орточо убакыт 2011-жылдагы 7,7 саатка салыштырмалуу 2012-жылы 2,9 саатка кыскарган.²⁶

Кеңейтилген регионалдык рыноктон алынган пайдалар тигил же бул продуктуна өндүрүүдөгү салыштырмалуу артыкчылыктар аркылуу жүзөгө ашырылат. Натыйжада, атаандаштыкка болгон жөндөмдүүлүгүнүн салыштырмалуу түрдө төмөндүгүнөн улам Кыргызстандагы айрым бир секторлор менен өндүрүштөр атаандаштыкка туруштук бере албай жаткан маалда тез өнүгүү жолуна түшөт.

Ошентип, өнөр жайдын иштетүүчү тармагынын өндүрүштүк структурасы менен айыл чарбасында өзгөрүүлөр болуп өтөт. Албетте, мунун бардыгы калктын иш менен камсыз болуусуна, кирешелердин көлөмүнө жана акыр аягы барып экономиканын жалпы өнүгүү деңгээлине таасир этет.

Товардык топтор боюнча салыштырмалуу артыкчылыктардын анализи БС өлкөлөрү менен бирге үчүнчү өлкөлөргө экспорттолуучу сүт азыктары өндүү бир катар товарлар, эт, жаңы үзүлгөн жана кургатылган жашылча-жемиштер, аларды кайра иштетүүнүн натыйжасында алынган продуктулар, аялдардын кийими, таштан жасалган ар кыл жасалгалар, зер буюмдар жогорку салыштырмалуу артыкчылыктарга ээ болуусу мүмкүн экендигин көрсөтүүдө²⁷.

Бажы союзуна кирүү соода-сатык шарттарынын олуттуу өзгөрүүсүнө алып келет, бирок БС өлкөлөрүнө экспорттолуучу продуктулар өз позициясын чындоонун үстүндө гана болушат. Ошол эле учурда анчейин салыштырмалуу артыкчылыктарга ээ продуктулар мамлекет тарабынан көрсөтүлүүчү зарыл колдоолор менен катар БС өлкөлөрүнүн рынокторунда аталган продуктуларды

²⁶ CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Annual Report 2012. ADB, 2013.

²⁷ Товардык топ боюнча салыштырмалуу артыкчылыктардын анализи Кыргыз Республикасынын Экономика министрлигинин заказы боюнча Кыргызстандын БС жана ЕЭПке кирүүсүнүн кесепеттерин баалоо боюнча өткөрүлгөн эксперттер тобунун изилдөөлөрүнүн чегинде Р.Хасанов тарабынан жүргүзүлгөн.

алдыга жылдыруу боюнча маркетингдик аракеттерден улам бир катар ийгиликтер менен коштолуусу ыктымал.

Кыргызстандын Бажы союзуна кирүүсү боюнча негативдүү кесепеттеринин анализи, алардын көпчүлүк бөлүгү мунун натыйжасында болуп өтүүчү соода шарттарынын өзгөрүүсү менен байланыштуу экендигин көрсөттү.

Соода-сатык шарттарынын өзгөрүүсү:

- бирдиктүү бажы тарифин кабыл алуу (алып коюуларсыз);
- Бснын бажы кодексин кабыл алуу;
- бажылык тариздөөнүн жөнөкөйлөштүрүлгөн режимин алып салуу;
- Бснын техникалык регламенттерин кабыл алуу.

Соода-сатыктын шарттары өзгөрүп, жаңы эрежелер киргизилмекчи: а) төмөнкү тарифтик чендүү бир кыйла оңтойлуу либералдык режим; б) реэкспорт үчүн жагымдуу режим.

2.1-коюм. БСУга киргенден кийинки Россиядагы баалар

- **1449** позиция (28,7 %), булар боюнча Крдагы бажылык алымдардын орточо чендик көлөмү Рфдагы орточо чендик мааниден кыйла төмөн (7,7 %);
- **1088** позиция (21,5%), булар боюнча орточо чендер Крдагы чендер менен дал келет;
- **2004** позиция (39,7%), булар боюнча Крдагы орточо чендер Россиядагы чендерден жогору;
- Крдагы бажы алымдарынын жалпы орточо чени 7,4%ды түзсө, ал эми Россиядагы адвалордук алымдар 7,7%ды түзөт;
- **511** позиция (10,1%) боюнча адвалордук бажылык алымдар орнотулган, Кыргызстандыкы – 22, Россияныкы – 479.

Өткөрүлгөн изилдөөлөр экономикалык өнүгүү жолундагы олуттуу төмөнкү мүнөздөгү потенциалдуу коркунучтар менен байланышкандыгын көрсөттү:

а) Инфляциянын өсүүсү

Крнын Улуттук банкы жүргүзгөн эсептөөлөр боюнча Бснын бирдиктүү бажы тарифин киргизүү эсебинен өсүүсү мүмкүн болгон инфляциянын көлөмү болжол менен 10-12%дын чегинде болмокчу. Ошол эле учурда бажылык тариздөөлөрдүн жөнөкөйлөштүрүлгөн

режимин алып салуу дагы баалардын өсүүсүнө таасир этет. Чекене баалардын аталган фактордун эсебинен жогорулоосу бир гана жолу, башкача айтканда жаңы тарифтерди киргизүү жылында байкалат.

Ошондой эле БС өлкөлөрүнүн рыногунун ачылышына байланыштуу алда канча арзан товарлардын келбей калуусу дагы баалардын жогорулоосу менен коштолуусу мүмкүн.

Б) Бажы тарифтеринин өзгөрүүсүнөн улам экономикалык өсүү темпинин төмөндөөсү (башка бирдей мүнөздөгү факторлор учурунда)

Кыргыз Республикасынын Экономика министрлигинин заказы боюнча Кыргызстандын БС жана ЕЭПке кирүүсүнүн кесепеттерин баалоо боюнча өткөрүлгөн эксперттер тобунун изилдөөлөрүнүн чегинде Р.Хасанов тарабынан жалпы тең салмактуулуктун эсептик моделин пайдалануу менен (MAMS) Бажы союзуна кирүүнүн кесепеттерин моделдештирүү жүзөгө ашырылган. Базалык сценарийге салыштырмалуу импорттук тарифтерди колдонуудан улам келип чыккан негативдик шок сценарийи боюнча ИДПнын өсүү темпи 2016-2019-жылдары орточо эсеп менен 0,6% болоорун жүргүзүлгөн эсептөөлөр көрсөттү.

В) Бюджеттеги жоготуулар

Р. Хасановдун эсеби боюнча жаңы импорттук тарифтерди киргизүүдөн улам ИДПнын өсүү темпинин 6%га жайлап калышы, бюджеттин бирдей деңгээлдеги факторлор учурунда болжол менен жылына 60 млн. Доллар өлчөмүндө жоготууларды баштан кечирет дегендикке жатат. Мындан сырткары, бюджетке келип түшүүлөрдөгү жоготуулар экономикадагы атаандаштык мүмкүнчүлүгү салыштырмалуу түрдө төмөн, айрым бир тармактардын ишинин начарлашына байланыштуу болуусу мүмкүн. Ошондой эле бюджетке «Дордой», «Кара-Суу» жана «Мадина» өндүү ири дүң соода базарларынан келип түшүүчү киреше булактары кыскарат (келип түшкөн акча каражатынын суммасы болжол менен 100 млн. Сом).

Мындан сырткары, челноктук соода-сатыкта эмгектенишкен ишкерлерден түшүүчү төлөмдөрдүн азаюусу күтүлүүдө.

Г) Жумушсуздуктун күч алуусу

Челноктук соода-сатыктын экономикадагы ээлеген орду азыркы мезгилге чейин өтө жогору. Жеке жактар тарабынан бажылык тариздөөлөрдүн жөнөкөйлөштүрүлгөн процедурасы – бажылык кириштөө ордери (БКО) боюнча таризделген товарлардын

көлөмү 2008-жылы жалпы импорт көлөмүнүн 18,5%ын түзгөн жана алар тарабынан 685,2 млн. АКШ долларына товар ташылып келинген. 2013-жылы БКО боюнча импорт көлөмү 729,3 млн. Долларды же жалпы көлөмдүн 12,2%ын түзгөн.

Өткөн жылдын аягынан тартып, ошондой эле 2014-жылдын биринчи айларында «Дордой», «Кара-Суу» өндүү ири дүң базарлары аркылуу жүзөгө ашырылуучу товар жүгүртүүлөр кескин төмөндөп кеткендиги байкалат²⁸. Реекспорттун кыскаруу процесси БСны түзүү менен байланышкан жаңы эреже жана жоболорду киргизүүнүн натыйжасында ошол эле реекспорттун өзүнүн пайдасыз болуп калуусу менен байланыштуу.

Реекспорт көлөмүнүн бир кыйла кыскаруусунан улам «Дордой», «Кара-Суу» өндүү ири дүң базарларында, ошондой эле дүң жана челноктук соода-сатык менен байланышкан бизнесте иш кылышкан бир катар жумушчуларды иштен бошотууларга жол берилүүдө. Мисалы, «Дордой» базарында иштегендердин саны акыркы жылдары 55 миң адамга жеткен. Кыргызстандын рынок, товар жана кызмат көрсөтүүлөр ассоциациясынын башчысы С.Пономаревдин пикири боюнча «Дордой», «Кара-Суу» жана «Мадина» өндүү ири базарлар бардыгы болуп 600 миң адамды жумуш менен камсыз кылат²⁹.

Ошондой эле салыштырмалуу түрдө атаандаштыкка туруштук берүү жөндөмүнүн аздыгынан улам экономиканын атаандаштыкка туруштук бере албаган айрым бир тармактарындагы компания кызматкерлеринин бир бөлүгүнүн ишсиз калуусу ыктымал.

Д) Импорттук материалдардын салыштырмалуу түрдө жогорку салмагына ээ бир катар тармактар үчүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүктүн төмөндөшү жана чыгашалардын өсүүсү күтүлөт.

²⁸ КРнын Экономика министри Т. Сариевдин айтуусу боюнча акыркы айларда рыноктогу абал начарлап кеткен: үстүбүздөгү жылдын декабрь айынан тартып апрель айына чейин «Дордой» рыногундагы соода-сатык көлөмү 3-4 эсеге азайган. Ошону менен бирге эле Кытайдан келүүчү тиешелүү продукциянын көлөмү 2013-жылы 22%га азайган: <http://www.kyrtag.kg/news/detail.php?ID=268727> (2014-жылдын 26-майындагы акыркы кайрылуусу).

²⁹ Пономарев С., Кыргызстандын рынокторунун, товар жана кызмат көрсөтүүлөр ассоциациясынын башчысы: «Дордой» дүйнө жүзүндөгү жыйырма ири базарлардын катарына кирет». URL: <http://www.kyrtag.kg/interview/detail.php?ID=546> (2014-жылдын 23-мартындагы акыркы кайрылуусу).

Мындан сырткары, экспорттерлор үчүн чыгымдардын көлөмү өсөт жана көпчүлүк учурларда Бажы союзунда кабыл алынган техникалык жөнгө салуу системасы продукция өндүрүүчүлөр менен импорттерлорго алда канча катуу талап койгондуктан экспортту жүзөгө ашырууга мүмкүн болбой калат. Бажы союзуна киргенден кийин Кыргызстан кабыл ала турган техникалык регламенттер бир катар талаптар менен коштолот жана аларды аткаруу үчүн Кыргызстандын ишканалары сапатты башкаруу системасын жакшыртып, жаңы технологияларды киргизүүнү колго алуусу абзел. Ошону менен бирге сыноо жүргүзүүчү лабораторияларды жакшыртуу менен өткөрмө пункттарындагы санитардык-карантиндик, ветеринардык жана фитосани-тардык көзөмөлдү БСнын талаптарына ылайык келтирүү, техникалык жөнгө салуу системаларын жакшыртуу боюнча башка чараларды кабыл алуу кошумча талап кылынат.

Кыргызстандын Бажы союзуна кошулуусундагы негативдүү кесепеттердин башка бөлүгү өлкөнүн экономикасындагы азыркы көйгөйлөр менен байланышкан. Кыргызстан үчүн БСга кошулуу – экономикалык өнүгүү багытын башка нукка буруу, реэкспортко карата болгон ориентациядан баш тартуу жана экономиканы иштетүүчү өндүрүш менен бирге айыл чарба продукцияларын кайра иштетүүгө негиздөө дегенди түшүндүрөт.

Ошентип БСга кошулгандан кийин Кыргызстан экономикасына структуралык кайра курууларды өткөрүүгө муктаж болот жана ал өз кезегинде атаандаштыкка туруштук берүү жөндөмдүүлүгүн жогорулатып, колдогу потенциалдык натыйжалуу пайдаланууга мүмкүнчүлүк берет.

Бирок экономика менен катар башкаруу системасында орун алган бүгүнкү мүчүлүштүктөр экономикага структуралык кайра курууларды өткөрүүгө олуттуу тоскоолдуктарды жаратышат. Анын ичинде:

- башкаруу институттарынын алсыздыгы жана коррупциянын жогорку деңгээлде болуусу;
- экспорттук потенциалды толук пайдаланбоо;
- реэкспортту колдоого карата болгон ориентациянын сакталышы;
- инвестициялык климат жана бизнести колдоо тармагындагы азыркы мезгилдин көйгөйлөрү;
- көмүскө экономиканын жогору болуусу;
- техникалык жөнгө салуу системасын реформалоонун кечендөөсү;
- компанияларга карата олуттуу каржылык колдоонун жоктугу.

Жалпы жолунан Кыргызстандын экономикасы үчүн мүмкүн болгон терс кесепеттер менен коркунучтар тууралуу сөз кылууда, терс эффектилердин негизги бөлүгү кыска мөөнөттө, башкача айтканда, Бсга кирген алгачкы 2-3жылда таасир этерин белгилей кетүү зарыл.

2.2.1. Импорттук тарифтер менен тарифтик эмес барьерлердин өзгөрүүсүнүн таасир этүү анализи

Иштиктүү жана эксперттер тарабынан кеңири колдонулуп жаткан сандык анализ методдору шарттуулуктун белгилүү бир үлүшү менен Бажы союзунун чегиндеги интеграциялык процесстердин айрым бир факторлорунун экономиканын өнүгүүсүндөгү маанилүү көрсөткүчтөргө карата тийгизген таасирин баалап алууга толук мүмкүнчүлүк берет. Мисалы: ИДПнын өсүүсүнө жана калк турмушунун жакшыруу темпине, тармак структураларынын өзгөрүүсүнө, секторлор боюнча жумуштуулук менен камсыз болуу деңгээлинин өзгөрүүсүнө ж.б. Төмөндө бир катар экономикалык көрсөткүчтөргө карата бирдиктүү бажылык тарифтер менен тарифтик эмес барьерлерди колдонуу таасиринин анализ жыйынтыгы берилди.

Тарифтик жана тарифтик эмес барьерлердин өлкөнүн негизги макроэкономикалык көрсөткүчтөрүнө карата тийгизген өзгөртүүчү таасирин баалоо учурунда төмөнкүдөй кадамдар жасалган:

- Кыргыз Республикасынын Бажы союзуна киргенге чейинки жана киргенден кийинки орточо өлчөнгөн тарифтеринин эсеби;
- баалардагы өзгөрүүлөр кандайча жолдор аркылуу Бсга кирген өлкөлөр менен Бажы союзуна кирбеген өлкөлөр ортосундагы (НТС) соода-сатык переориентациясына таасир этерин аныктоо максатында ийкемдүүлүк коэффициенттерин эсептеп чыгуу;
- импорттук бааларга карата тарифтердин жана тарифтик эмес барьерлердин өзгөрүү эффектисинин эсебин чыгаруу, баа менен байланышкан калтаарууларды (шокторду) аныктоо;
- соодалык переориентация анализи: БС жана Бажы союзуна кирбеген өлкөлөр ортосунда тармак боюнча жана деги эле экономика боюнча импорт көлөмүн өзгөртүү анализи;
- негизги макроэкономикалык көрсөткүчтөрдүн өзгөрүүсүнүн божомолу: ИДП, экспорт, импорт жана керектөөнүн өсүшү.

Орточо коюлган тарифтик баалардын эсеби

Импорттук тариф баага тийгизип жаткан эффектти аныктоо үчүн тармак боюнча орточо өлчөнгөн тарифтердин маанисин эсептеп чыгуу зарыл. Бул үчүн Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик бажы кызматынын импорт боюнча 2012-жылга карата 6 орундуу кодировкадагы 97 товардык топ боюнча маалыматтары пайдаланылган. Ошондой эле тармак аталыштарынын бирдейлигин камсыз кылуу үчүн ТНВЭД жана ГКВЭД кодировкаларынын макулдашууларына ылайык товарларга агрегаттоо жүргүзүлгөн. Натыйжада, импорт өндүрүүчү 12 тармак боюнча товардык топтор алынган.

Кийинки баскыч болуп ар бир тармак боюнча орточо алынган тарифтердин эсеби саналат жана ал азыркы учурдагы импорттук тарифтер менен Бажы союзуна киргенден кийин Кыргызстандын территориясында колдонулуучу – Бирдиктүү бажы тарифине (БСТ) негизделген. Бажы союзуна кирбеген өлкөлөрдөн ташылып келинүүчү импортко болгон соңку орточо алынган тариф 3,8%ды, ал эми БСТнын орточо алынган тарифи 10,5%ды түзгөн (*тармактар боюнча эсептик тарифтерди 1-тиркемеден караңыз*).

Кийинки кадам болуп БС жана БСК өлкөлөрүнө импорттун орточо салмагы боюнча коюлган тариф эсеби саналат (*2.2-таблица*).

2.2-Таблица. БС жана БСК өлкөлөрүнөн келүүчү импорттун орточо салмагына карата орточо алынган тариф*

Тармак	Бсдан келүүчү импорт үлүшү	Башка өлкөлөрдөн келүүчү импорт үлүшү	Бсга чейинки орточо тариф, %	БС учурудагы орточо тариф, %
Айыл жана токой чарбасы, балык уулоо	75%	25%	0,905	1,375
Күйүүчү май өндүрүү	97%	3%	0,062	0,015
Металл жана пайдалуу кендерди казуу	79%	21%	0,846	1,296
Тамак аш өнөр жайы	63%	37%	2,763	9,164
Жеңил өнөр жайы	4%	96%	8,837	11,110
Жыгач иштетүү, целлюл.-кагаз өнөр	58%	42%	0,109	6,276

жайы, басмакана иши				
Химиялык жана нефтьхимиялык өнөр жай	33%	67%	0,975	6,269
Металлдык эмес башка минералдык продуктуларды өндүрүү	32%	68%	5,764	10,757
Металлургия өнөр жайы	58%	42%	0,007	3,783
Металл жасалгаларын өндүрүү	24%	76%	1,279	7,965
Машина куруу	14%	86%	4,799	3,760
Иштетүүчү өнөр жайынын башка тармактары	14%	86%	2,049	11,939
Бардык экономика	46%	54%	2,082	5,718

*Булак: ЕТТ, «Кыргыз Республикасындагы бажылык тариф жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы, өздүк эсептөөлөр.

Таблицада көрүнүп тургандай товарларды импорттоодо орточо өлчөнгөн баалар бардык тармактарда жогорулайт. Биринчи кезекте бул үчүнчү өлкөлөрдөн келүүчү импортко карата баалардын (НТС) кескин жогорулоосунун эсебинен жүзөгө ашат. Орточо эсеп менен алганда, тарифтер тамак өнөр жай товарларын импорттоодо үч эсеге, жыгач иштетүүчү өнөр жай продукциялары, ошондой эле химиялык өнөр жай менен металл жасалгаларын импорттоодо беш эсе жогорулайт. Машина куруу продукцияларын импорттоо боюнча тарифтер бир аз төмөндөйт. Орточо эсеп менен алганда, экономикадагы импортко карата орточо өлчөнгөн тариф эки-үч эседе жогорулайт: 2,08%дан 5,71%га чейин.

Импорт структурасынын ийкемдүүлүк коэффициенттеринин анализи

Тарифтин баага карата таасири «пролонгацияланган» же калтырылып коюлган эффектке ээ болуп, белгилүү бир мезгил аралыгында байкалып тургандыктан тарифтин бир мезгилде

өзгөрүүсүн баалоо жетишсиз. Бул максаттар үчүн 2012-2010-ж.ж.2012-2009-ж.ж. жана 2012-2008-жылдар аралыгы үчүн ийкемдүүлүгү коэффициенттери эсептелип чыккан. Эсептелип чыккан коэффициенттер 2.3-таблицада берилди (эсеп үчүн формулалар. 2-тиркемеде).

2.3-Таблица. Бажы союзуна кирбеген өлкөлөрдөн ташылып келинген импорт структурасынын баа боюнча ийкемдүүлүк коэффициенти*

Тармак	Эл-ть 12–08	Эл-ть 12–09	Эл-ть 12–10
Айыл жана токой чарбасы, балык уулоо	– 4,10	– 0,98	– 8,78
Күйүүчү май өндүрүү	– 0,85	– 2,75	– 2,18
Металл жана пайдалуу кендерди казуу	– 0,85	– 2,75	– 2,18
Тамак аш өнөр жайы	– 0,52	– 2,69	– 2,85
Жеңил өнөр жайы	– 0,29	– 1,31	– 6,03
Жыгач иштетүү, целлюл.-кагаз өнөр жайы, басмакана иши	– 2,11	– 8,67	– 9,80
Химиялык жана нефтьхимиялык өнөр жай	– 0,85	– 2,75	– 2,18
Металлдык эмес башка минералдык продуктуларды өндүрүү	– 0,17	– 0,13	– 0,91
Металлургия өнөр жайы	– 0,99	– 4,36	– 2,07
Металл жасалгаларын өндүрүү	– 0,41	– 1,72	– 5,24
Машина куруу	– 0,85	– 2,75	– 2,18
Иштетүүчү өнөр жайынын башка тармактары	– 0,17	– 2,55	– 2,69

* Булак: КР ГТС маалыматтары, өздүк эсептөөлөр.

2.3-Таблицада келтирилген коэффициенттер баалар 1%га өзгөргөн учурда НТС өлкөлөрүнөн келүүчү импорт структурасы кандайча өзгөргөндүгүн көрсөттү. Мисалы, 2012-жылы тамак өнөр

жайындагы бири-бирин алмаштыруучу товарларга карата баалардын 1%га өсүп кетүүсү орточо эсеп менен алганда НТС өлкөлөрүнүн структурасында бул товарлардын 2010-жылы 2,85%га, 2009-жылы 2,69%га, ал эми 2008-жылы 0,52% га кыскаруусуна алып келген.

Ошол эле учурда импорт структурасына карата тарифтердин өзгөрүү эффектиси товарлардын тигил же бул категориясына жараша ар кандай болуусу ыктымал. Айталы, биздеги маалыматтар Кыргызстан импортунун структурасында БС мамлекеттери менен катар НТС мамлекеттеринен импорттолуучу товарлардын да («бирин бири алмаштыруучу товарлар») бар экендигин көрсөтүү жана алар – 49,8%, НТС өлкөлөрүнөн гана импорттолуучу товарлар – 38,8%, ошондой эле БС өлкөлөрүнөн гана импорттолуучулары – 11,4%. Бул өз кезегинде өзү менен бирге импорттук тарифтердин өзгөрүүсүнө алып келүүчү импорт структурасынын өзгөрүүсүнүн ар кандай сценарийлери бар экендигин билдирет.

Ошол себептүү, импорт структурасынын өзгөрүүсүн баалоо үчүн эки гипотеза мисал келтирилген:

- *1-гипотеза:* «Бирин бири алмаштыруучу товарлар». НТС өлкөлөрү үчүн импорттук тарифтер өскөн маалда импорт структурасында бирин бири алмаштыруучу товарлардын болуусу НСТ өлкөлөрүнөн келүүчү импорт ичиндеги айрым бир товар топторунун БС өлкөлөрүнө агып кирүүсүнө алып келет.
- *2-гипотеза:* «НТС өлкөлөрүнөн импорттолуучу ийкемдүүлүгү жок товарлар». НТС өлкөрү үчүн импорттук тарифтер өскөн маалда БС мамлекеттери үчүн альтернатива жок болгондуктан НТС өлкөлөрүнөн келүүчү айрым бир товарлардын импорту өзгөрүүсүз калат.

Биринчи гипотеза БС өлкөлөрүндөгү жаңы тарифтер бир кыйла жогорулай тургандыктан импортёрлор айрым бир товарларды баасы төмөн болгондугуна байланыштуу БС мамлекеттеринен импорттоого өтүшөт. Экинчи гипотезага ылайык баасы кыйла кымбаттагандыгына карабастан үчүнчү өлкөлөрдөн келүүчү товарлардын айрым бир категориясына карата импорт көлөмү өзгөрүүсүз бойдон калат.

Тарифтик эмес барьерлер жана баалык калтааруулар

Сөз болуп жаткан импорттук товарлардын өзгөрүүсүнүн баа методологиясынын жыйынтыктоочу баскычы болуп баалык калтааруулардын эсеби, башкача айтканда, тарифтик чендердин

импорттук бааларга карата болгон тикелей таасири саналат жана алар өз кезегинде импорт структурасынын өзгөрүүсүн баалоо үчүн пайдаланылат. Мындай баалоону өндүрүү үчүн импорттук бааларды теңдөө ыкмасы пайдаланылган жана ал өз кезегинде импортко карата баалардын жалпы тең салмактуулуктун Эсептик моделинде пайдаланылуучу тарифтик чендерге болгон көз карандылыгын көрсөтөт³⁰.

Мындай теңдөөлөр импорттук баалардын дүйнөлүк импорттук бааларга, импортко болгон бажылык тарифке жана трансакциондук чыгымдарга карата болгон көз карандылыгын аныктайт (*2-тиркеме*). Ушул теңдөөдөн туруп алганда импорттук тариф импорттук бааларды түзүүгө таасир этүүчү башкы факторлордун бири болуп саналат.

Ошол эле учурда, трансакциондук чыгымдарды баалоо бир катар кыйынчылыктар менен коштолгондуктан трансакциондук чыгымдардын эффектисин түздөн-түз баалап алуу оор. Бирок баалоонун кыйыр методун пайдаланууга болот жана ал өз кезегинде товарларды ташууга кеткен чыгымдардын азайышы же көбөйүшү канчалык деңгээлде орточо импорттук баалардын өзгөрүүсүнө таасир этерин эсептеп чыгууга шарт түзөт. Бул үчүн Бажы союзуна кирүү маалындагы тарифтик эмес барьерлердин өзгөрүүсүн баалоону пайдаланууга мүмкүн. Мисалы, Казакстан Республикасынын Бажы союзуна кирүү таасирин баалоо боюнча изилдөөлөр берген маалыматтарга ылайык³¹, өнүгүүнүн оптимисттик сценарийи тарифтик эмес барьерлердин 25%га кыскаруусун божомолдойт. Бажы союзуна кирбеген өлкөлөргө карата тарифтик эмес барьерлер өзгөрүлбөй кала бере тургандыктан аталган кыскартуулар Бажы союзуна кирген мамлекеттер менен гана ассоциацияланарын эске алуу зарыл.

Жогоруда белгиленген гипотезаларды эске алып, баалык калтаарууларды эсептеп чыгуу үчүн төмөндөгүдөй божомолдор пайдаланылган:

- Импортко карата орточо тарифтик чендин өзгөрүүсү орточо импорттук баанын өзгөрүүсүнө пропорционалдык түрдө таасир этет. Бирок тарифтердин өзгөрүү эффектиси бир жолкуга кирбейт (биздин шартта, болжолдонуп жаткан өткөөл

³⁰ Булак: Diaz-Bonilla C., Lofgren H., MAMS: An Economy-wide Model for Development Strategy Analysis, LCSP World Bank, 2010.

³¹ Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. Report no. 65977 – KZ, the World Bank, 2012.

мезгил 2015-жылдан тартып, 2019-жылга чейинки 4 жылды кучагына камтыйт);

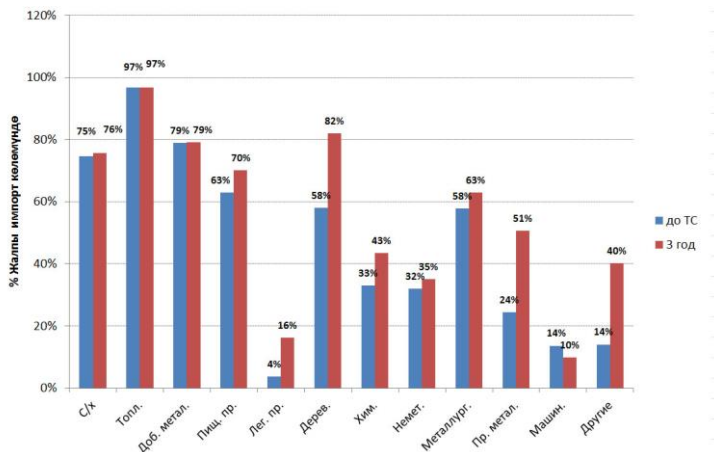
- Тарифтик калтааруулардын башка региондордо товар-субституттары жок товарларга карата болгон таасири (б.а., жогоруда көрсөтүлгөндөй БС өлкөлөрүндө же бир гана БСК өлкөлөрүндө сатылуучу товарларга) алда канча узак мезгилди кучагына камтыйт;
- БС жана БСЭ өлкөлөрү ортосундагы соода-сатык переориентациясы өз ара алмаштыруучу товарларга карата болгон баанын тездик менен төмөндөшүнө алып келет;
- Бажы союзуна кирүү Бажы союзундагы өлкөлөр менен болгон соода-сатык шарттарын жакшыртууга байланышкан тарифтик эмес барьерлердин 25%га кыскартуусуна алып келет;

Эсептелип чыккан баалык калтааруулар, товарлардын импорту үчүн орточо баалар кандайча өзгөрө тургандыгын көрсөтүүдө жана ал базалык баа бирдик үчүн кабыл алынып жаткандыгына байланыштуу 2015-жылдан тартып, 2019-жылдар аралыгында дээрлик бардык тармактар (күйүүчү май өндүрүү жана машина куруудан сырткары) боюнча импортко болгон баанын көтөрүлөрүн жүргүзүлгөн анализдер көрсөттү. БСга кирген биринчи жылы айыл чарбасындагы импортко, металл жана башка пайдалуу кендерге, металлургиялык өнөр жайга карата болгон импортко баалардын анча-мынча көтөрүүлөрү күтүлөт. Тамак-аш өнөр жай товарларына (5,3%), металл жасалгаларына (6,2%), жыгач иштетүүчү өнөр жай товарларына (5,3%), металлдык эмес минералдык продуктуларга (4,3%), химиялык жана нефтехимиялык өнөр жай товарларынын импортуна карата баалардын алда канча жогорулоосу күтүлөт. Экономика боюнча орточо алынган тарифтердин өзгөрүүсү, жалпы жолунан алганда, биринчи жылы орточо баалардын 3,2%га жогорулоосуна алып келет (*караңыз: 3-тиркеме*). Мындан сырткары, келтирилген эсептерге ылайык БСК өлкөлөрүнөн ташылып келинүүчү товарларга карата орточо баалардын өсүшү ушул эле продукцияга карата тарифтик чендердин жогорулоосунун эсебинен 6,4%ды түзөт. Ошондой эле тарифтик эмес барьерлерди кыскартуу эффектисин эсепке албаганда, жалпы экономика боюнча импорттолуучу товарларга карата баалардын орточо өсүүсү 3,6%ды түзөт.

Тарифтик калтаарууларды эске алуу жана ийкемдүүлүк коэффициентин колдонуу менен Бажы союзуна толук киргенден тартып үч жыл өткөн соң импорт структурасында тарифтик

чендердин өзгөрүүсүнүн таасири алдында кандай өзгөрүүлөр болуп өтөөрүн болжолдоого мүмкүнчүлүк түзүлөт (2,1-сүрөт)³².

2.1-Сүрөт. Тармак боюнча жалпы импорт көлөмүндө БСдан келген импорттун салыштырма салмагынын өзгөрүүсү*.

* Булак: өздүк эсептер.

2.1-сүрөттө көрүнүп тургандай соода-сатыктагы переориентациядагы олуттуу өзгөрүүлөр жеңил, тамак-аш, жыгач иштетүү өнөр жайы менен металлдык жасалгалар өндүрүшүндө болуп өтөт. Мисалы, БСдан импорттолуучу жеңил өнөр жай продукциясынын үлүшү, азыркы учурда тармактагы импорттун жалпы көлөмүнүн 4%ын түзсө, БСга киргенден кийин БСдан келүүчү импорт көлөмү 16%га чейин жогорулайт; ушундай эле көрүнүш жыгач иштетүү өнөр жайында – 58%дан 82%га чейин, тамак-аш өнөр жайында 63%дан 70%га чейин. БСдан келүүчү металл жасалгаларын өндүрүү тармагынын продукциялары дээрлик 24%дан 51%га чейин көбөйөт.

Айыл чарба продукциясынын импорту боюнча айта турган болсок, импорт структурасындагы бул өндүү азыноолак өзгөрүүлөр төмөндөгүдөй бир катар факторлор менен байланыштуу болуусу мүмкүн:

³² Соода-сатык переориентациясы боюнча алда канча кеңири маалыматтарды 4-Туркемеден караңыз.

- Орточо алынган тарифтин мааниси көп деле өзгөрүүгө учураган эмес;
- Бир жагынан алганда, айыл чарба продукциялары биринчи муктаждыктагы продукциялар болуп эсептелет жана алардын импортуна карата тарифтик чендер жогору болуп саналбайт. Экинчи жагынан алганда, айыл чарба азык-түлүктөрүнүн ичинде баалары бири-биринен айырмалана турган окшош товарлар кездешет. Ошентип, импортёр өз кезегинде импортко карата алда канча төмөнкү тариф боюнча окшош товар сатып алат. Бул тарифтин орточо алынган маанисинин азаюусуна алып келген.
- БСК өлкөлөрүнөн келген айыл чарба товарларынын импорт структурасында БС өлкөлөрүндө жок товарлар кездешет. Мындай товарларга, мисалы, экзотикалык мөмө-жемиштер, жаңгак, мандарин жана клементина кирет, аларга карата импорт үлүшү өтө жогору жана аларды Бажы союзунун рыногунан сатып алууга мүмкүн эмес. Бул өз кезегинде импортёрлордун аталган товарларды алда канча жогорку баа менен болсо да БСК өлкөлөрүнөн сатып алуусу менен коштолот.

Мындай эффектти баалоо үчүн жана окуянын өнүгүүсүнүн мүмкүн болгон варианттарын көрсөтүү максатында бүтүндөй экономика боюнча бир нече сценарийлер пайдаланылган (караңыз: 2.4-таблица).

2.4-Таблица. Жалпы экономикадагы импорт структурасынын өзгөрүүсүн божомолдоонун жыйынтыктары*

1-сценарий			2-сценарий				3-сценарий	
	БС	БСК		БС	БСК		БС	БСК
<i>БСдагы 1-жыл</i>	45,6%	54,4%	<i>БСдагы 1-жыл</i>	45,6%	54,4%	<i>БСдагы 1-жыл</i>	45,6%	54,4%
<i>2-жыл</i>	52,3%	47,7%	<i>2-жыл</i>	60,7%	39,3%	<i>2-жыл</i>	62,4%	37,6%
<i>3-жыл</i>	53,6%	46,4%	<i>3-жыл</i>	60,9%	39,1%	<i>3-жыл</i>	64,3%	35,7%
<i>4-жыл</i>	54,1%	45,9%	<i>4-жыл</i>	62,8%	37,2%	<i>4-жыл</i>	65,1%	34,9%
<i>Айырма:</i>	+	-		+	-		+	-
	8,5%	8,5%		17,2%	17,2%		19,5%	19,5%

* Булак: өздүк эсептөөлөр.

1-сценарий экономика импорттук баалардын өзгөрүүсүнө кадыресе туруштук берет деген божомолдор менен ийкемдүүлүктүн орточо маанидеги коэффициенттерине негизделген. Мисалы, биринчи сценарийдин чегиндеги эффектти эсептеп чыгуу үчүн ийкемдүүлүктүн төмөнкү коэффициенттери пайдаланылган: 1-жылы – (1,014%), 2-жылы – (2,784%), 3-жылы – (3,925%).

2-сценарий экономика өз кезегинде айыл чарбасы сыяктуу эле таасир кылаарын болжолдойт – биринчи жана акыркы жылдары ийкемдүүлүк коэффициенттери модуль боюнча экинчи жылга караганда алда канча жогору. Мындай шартта импортёрлор баалык калтааруу таасиринин алгачкы мезгилдеринде жана интеграциянын өткөөл мезгилинин акыркы баалардын өзгөрүүсүнө алда канча сезимтал келишет.

3-сценарий экомиканын ийкемдүү таасир кылаарын эске алат, демек, импортёрлордун үчүнчү өлкөдөн келген товарларга карата баалардын жогорулашына карата реакциясы Бажы союзуна кирбеген өлкөлөрдөн келүүчү товарлардын бир кыйла байкалаарлык мүнөздө агылып келүүсүн шарттайт. Бул сценарий үчүн негиз катары жыгач иштетүүчү өнөр жай үчүн алынган ийкемдүүлүк коэффициенттери келтирилди.

Күтүлгөндөй эле 3-сценарий импорт структурасында чукул өзгөртүүлөрдү берип жаткандыгына карабастан 1-сценарий алда канча консервативдүү болуп саналат. Мисалы, окуялардын өнүгүүсүнүн биринчи вариантынын жыйынтыгы боюнча үчүнчү өлкөлөрдөн келген продукцияларга карата тарифтик чендер менен импорттук баалардын жогорулоосунан улам БСК өлкөлөрүнөн БС өлкөлөрүнө карата 8,5% импорт көлөмүнүн переориентациясы болуп өтөт. Экинчиге, башкача айтканда, окуялардын алда канча ийкемдүү өнүгүүсүнө келсек, импорт структурасындагы мындай өзгөрүүлөр Бажы союзундагы өлкөлөрдүн пайдасы үчүн 17,2%ды түзөт. Ал эми баалардын өзгөрүүсүнө карата алда канча сезимтал 3-сценарий Бажы союзундагы өлкөлөрдөн келүүчү импорттун көлөмү 19,5%га өсөөрүн болжолдойт.

2.2.2. Негизги макроэкономикалык тенденцияларды божомолдоо үчүн жалпы тең салмактуулуктун эсептик моделин пайдалануу

Аталган анализдин негизги маселелеринин бири болуп Кыргызстандын Бажы союзуна киргенден кийинки мүмкүн болгон макроэкономикалык тенденцияларын божомолдоо саналат. Тилекке

каршы, өлкөдөгү экономикалык кырдаалга таасир этүүсү мүмкүн болгон көп сандаган факторлордун кесепетинен улам бул өндүү кырдаалдарда комплекстүү сандык анализ өткөрүү кыйынчылыкты жаратат. Ошого карабастан, 3-тиркемеде келтирилген жана эсептелип чыккан баалык калтааруулардын негизинде импорт үчүн тарифтик чендердин өзгөрүүсүнө карата болгон экономика, экспорт, импорт жана керектөө көрсөткүчтөрү кандайча болоорун божомолдоого болот.

Бул максаттар үчүн Бүткүл дүйнөлүк банктын изилдөөчүлөр тобу тарабынан иштелип чыккан жана Кыргызстан менен биргеликте өнүккөн өлкөлөрдүн шарттарына ыңгайлаштырылган жалпы тең салмактуулуктун эсептик модели пайдаланылган.³³ MAMS – Maquette for MDG Simulations – мамлекеттердин экономикалык саясатынын анализи үчүн колдонулуучу жалпы тең салмактуулуктун кеңири пайдаланылуучу эсептик моделинин вариациясы болуп саналат. Бул модель үчүн зарыл болгон маалыматтардын негизги булагы болуп тармак аралык баланстын кеңейтилген версиясы катары кабылдануучу социалдык эсептердин матрицасы (Social Accounting Matrix) саналат. Модель өз алдынча экспорттук, импорттук бааларды, товарларга карата болгон ички бааларды, өндүрүүчүлөрдүн бааларынан, керектөөчүлөрдүн баа индексинен, топтоштурулган суроо-талап менен сунуштардан, ВДС, товар өндүрүү, дүнүнөн чыгаруу, эмгек ресурстарынан, салыктар, чогултулган акча каражаттарынан, таза кирешелерден, мамлекеттик инвестициялардан, төлөм балансы жана негизги фонддон, өндүрүш факторлорунун топтоштурулган өндүрүмдүүлүгүнөн жана бүтүндөй экономиканы сүрөттөп берүүчү 66 теңдемеден турат.

Аталган модель тигил же бул калтаарууну пайдаланууга жооп иретинде экономикалык тенденцияларды моделдештирүү жана прогноздоо саналат.

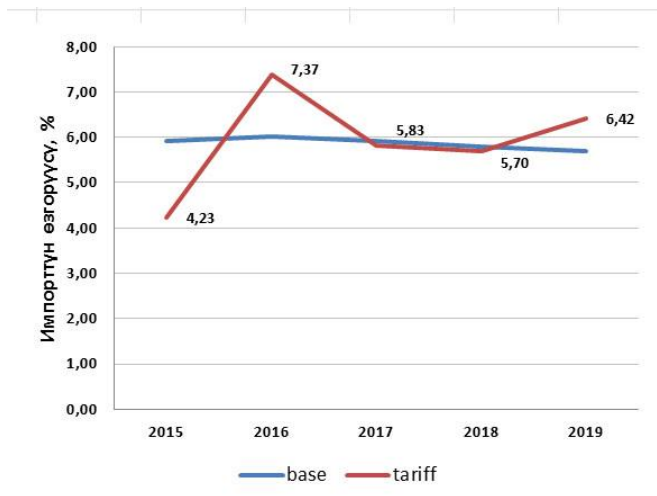
Моделде калтааруулардын ар кыл түрлөрү пайдалануусу мүмкүн. Алар: баалык, инвестициялык, трансферттик жана эмгек өндүрүмдүүлүгүнө таандык калтааруулар.

Биздин кырдаалда биз тарифтик чендердин өзгөрүүсүнөн улам келип чыккан баалык калтаарууларды пайдаланабыз. 2.2 жана 2.3-сүрөттөрдө алдынала болжолдонгон импорттук баалардын

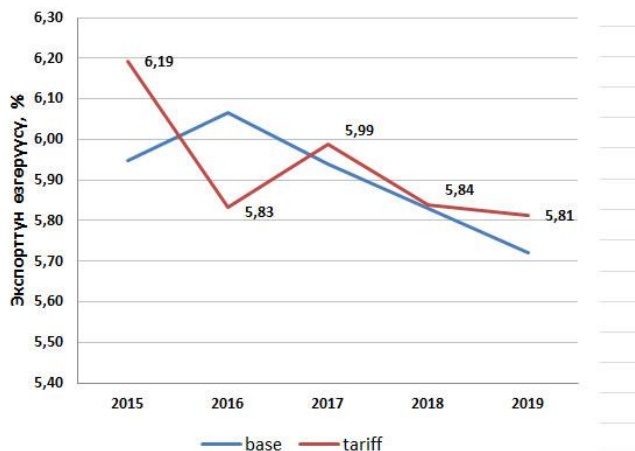
³³ Diaz-Bonilla C., Lofgren H., MAMS: An Economy-wide Model for Development Strategy Analysis, LCSPP World Bank, 2010

өзгөрүүсүнө жооп иретиндеги импорт жана экспорт реакцияларынын графиги көрсөтүлгөн³⁴.

2.2-Сүрөт. Импорттун болжолдонгон өзгөрүүсү*

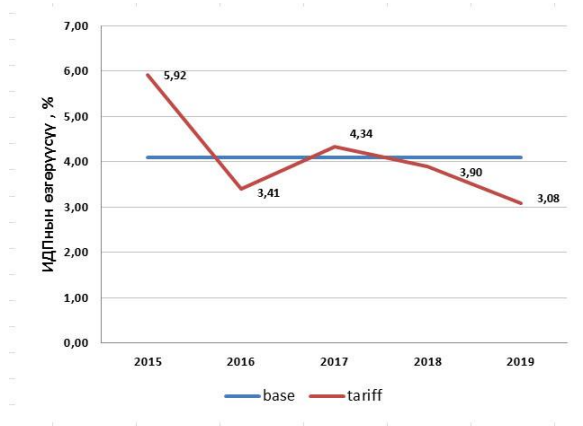

2.3-Сүрөт. Экспорттун болжолдонгон өзгөрүүсү*

³⁴ Кыргызстандын Бажы союзуна кирүүсү 2015-жылы жүзөгө ашары болжолдонууда.

2.4-Сүрөт. ИДПнын болжолдонгон өзгөрүүсү*

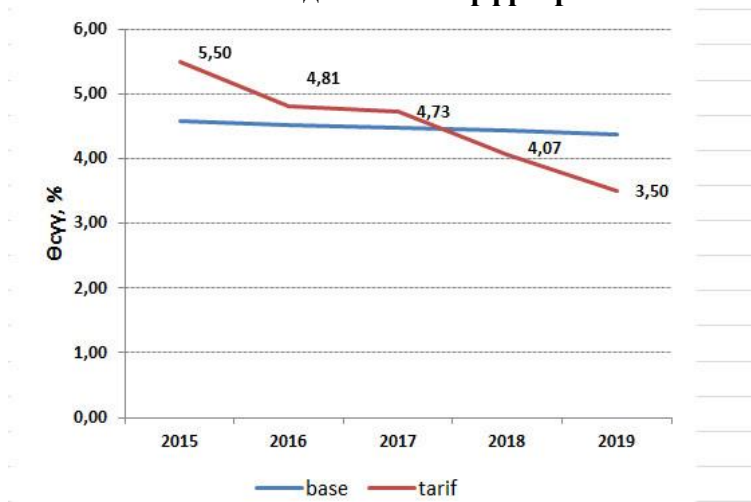

* Булак: MAMS, өздүк эсептөөлөр.

Экспорт жана импорттогу болжолдонуп жаткан тенденциялар ИДП өзгөрүүлөрүн түзүү маалында аныктоочу болуп саналат (2.4-сүрөт). Мисалы, базалык сценарийге салыштырмалуу ИДПнын алгачкы жылы алда канча тез өсүүсү, биринчи кезекте таза экспорттун өсүүсү менен шартталган. MAMS экономикалык өз ара байланыштарды сүрөттөп берүүчү математикалык теңдемелерге негизделгендиктен, биринчи жылдагы импорттук баалардын өсүүсү өзү менен бирге импорт көлөмүнүн өсүүсүн жайлатаарын белгилей кетүү зарыл. Биздин шартта бул эң биринчи кезекте БСга кирбеген өлкөлөрдүн баалардын жогорулоосуна карата болгон реакциясы менен шартталган. Мындан сырткары, жогоруда келтирилген эсептөөлөрдүн негизинде биз БСдан келүүчү импорт көлөмү, тескерисинче, импортко карата болгон орточо баалардын деңгээлинин кыскарышына алып келет жана ал экинчи жылдагы импорттун өсүүсү анын темпинин көбөйүшүнө байланыштуу болмокчу. Дал мына ушул тенденция 2.2-сүрөттө көрсөтүлгөн. Мындан сырткары, импорттук алымдардын көлөмүнүн жогорулашы, чын-чынына келгенде биринчи жылы ИДПнын киреше бөлүгүнө анчалык деле эффект бере албайт. Бул божомол бюджеттин киреше бөлүгүнө олуттуу өсүш киргизе албаган модель аркылуу аныкталат. Муну менен ИДПнын өсүү темпинин экинчи жылы базалык сценарийге салыштырмалуу жайлап калуусу шартталат. Импорттун тездик менен өсүүсү жана экспорттун өсүү темпинин жайлап калышы ИДП көлөмүнүн өсүүсүнө тескери таасирин тийгизет. Ушул

кыяздагы тенденциялар үй коюлуктардын реалдуу керектөөсүндө дагы байкалат (2.5-сүрөт). ИДП жана экспорттун өсүүсү менен шартталган алгачкы эки жылдагы өсүштөр өткөөл мезгилдин ортосунда өсүү темпинин жайлап калуусу менен алмашылат.

2.5-Сүрөт. Үй чарбачылыгынын керектөөлөрүндөгү божомолдонгон өзгөрүүлөр*

*Булак: MAMS, өздүк эсептөөлөр.

Жалпы жолунан алганда, тарифтик чендерге байланыштуу өзгөрүүлөрдүн таасири өзгөчө деле катуу мүнөздө болбойт деп айтууга болот. Мисалы, окуялардын өнүгүүсүнүн «орточо» сценарийи боюнча үчүнчү өлкөлөрдөн келүүчү импорт 10-20%га чейин азаят жана мунун өзү экономикада курч жана терс мүнөздөгү өзгөрүүлөрдү жаратпайт. Негизги өзгөрүүлөр алгачкы эки жылда болуп өтөт жана ал импорт менен экспорттун өсүү темпинде бир катар өйдө-төмөн болуулар менен коштолот. Бир жагынан алганда, тарифтик чендердин жогорулоосу өзү менен бирге биринчи кезекте Бажы союзуна кирбеген өлкөлөрдөн импорттолуучу товарларга болгон баалардын өсүүсүн жаратат деп болжолдоого негиз бар. Албетте, мунун өзү бул өлкөлөр менен болгон соода шарттарынын начарлашына, импорт көлөмүнүн кыскарышына, ошондой эле импорттук алымдардан келип түшүүчү каражаттардын азайышына алып келет.

Экинчи жагынан алганда, Бажы союзундагы өлкөлөр менен болгон чек аранын ачылышы соода-сатыктагы тарифтик эмес

барьерлердин төмөндөшү жана БС өлкөлөрүнөн келүүчү товарларга карата болгон баалардын кыскарышы менен ылайык экономиканын өсүүсү базалык сценарийге жакын болот. Ошол эле учурда тарифтик чендердин өзгөрүүсүнө байланыштуу натыйжалуу эффективти байкоого болбойт. Биз бюджеттин киреше бөлүгү менен мамлекеттик же жеке инвестициялар көлөмү көбөйөт дегенге көп деле кошула бербейбиз.

Ошону менен бирге **келтирилген баалар бир гана фактордун – импортко карата тарифтик чендердин өзгөрүүсүнө байланыштуу келип чыккан орточо баа** болуп саналаарын эстен чыгарбоо зарыл. Ошондой эле алар инфляциялык күтүүлөр, экспорт өнүгүүсүндөгү сценарийлер, мамлекет саясаты, үчүнчү өлкөлөр тарабынан болгон тарифтик жана тарифтик эмес жөнгө салуулардын мүмкүн болгон чаралары, БСга кирүүнүн чегиндеги өткөөл мезгилдин кыйынчылыктары өндүү бир катар факторлорду эске албайт.

2.3. Интеграциядан келип түшкөн пайданы тең бөлүштүрүү менен байланышкан көйгөйлөр

БС жана ЕЭМга кирүү менен алда канча чоң пайда табуу максатында интеграциялык бирикмелердин чегинде артта калып жаткан өлкөлөргө колдоо көрсөтүү механизмдерин түзүү боюнча өкмөткө экономикалык өнүгүү туурасында сунуштарды даярдап берүү маанилүү болууда. БС жана ЕЭМ өлкөлөрүнүн катарына киргенден кийинки кесепеттерин баалоо учурунда орто жана узак мөөнөттүү мезгил аралыгында БС мамлекетмүчөлөрү менен Кыргызстан ортосундагы экономикалык өнүгүү деңгээлиндеги ажырымдын төмөндөп же жогорулай тургандыгын караштыруу зарыл. Же болбосо, бул маселени башкача өңүттөн караштырууга болот: келечекте Кыргызстандын өнүгүү темптери азыркы БС мүчөлөрү болгон үч мамлекеттин экономикасынын өсүү темптеринен алдыга озот же артта калат.

Бул суроого жооп берүү үчүн интеграциядан алынган пайданын бирдей деңгээлде бөлүштүрүлүшүн камсыз кылуу боюнча башка бирикмелердин тажрыйбасын караштыруу зарыл.

Регионалдык интеграция блокко кирүүчү өлкөлөрдүн өнөр жайы менен башка тармактарындагы динамикалык процесстерге түрткү берип, экономикалык өнүгүү жана калктын жашоо деңгээлинин жогорулашына шарт түзүүсү мүмкүн. Бирок интеграциялык бирикме мүчөлөрүнүн ортосундагы пайда бөлүштүрүү тең болбой калуусу да ыктымал. Рыноктук күчтөрдүн

динамикасы мамлекеттердеги соңку кырдаал бирдей болбогондуктан, балансталбаган өнүгүү менен катар экономика өнүгүүсүнүн өйдө-төмөн болуусун күчөтүүсү мүмкүн. Эгерде экономикадагы айырмачылыктар менен дисбаланстарды азайтууга багытталган саясат чаралары жүзөгө ашырылбаса, алда канча өнүккөн экономикалык өлкөлөр жана өлкө ичиндеги региондор БСнын алда канча көлөмдүү рыногунан өнүгүү жолундагы өлкө же региондорго караганда көбүрөөк пайда табуу тенденциясына ээ³⁵. Ушул өндүү эле улут аралык ири компаниялар (мисалы, Россиянын) өздүк кооперациялык байланыштарды, өндүрүштүк жана жабдуучу тармактарды уюштуруу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу менен Кыргызстанда басымдуулук кылган кичи жана орто компанияларга караганда алда канча чоң пайда таба алышат. Кайсы бир тармактар атаандаштыкка туруштук берүү жөндөмдүүлүгүнүн төмөндүгүнө байланыштуу атаандаштыкка туруштук бере албай жатканда, башка тармак жана өндүрүштөр тез өнүгөөрүн эске алсак, Бажы союзунун чегинде жүзөгө ашырылуучу интеграциялык процесстердин Кыргызстандагы тармак структураларынын өзгөрүүсүнө карата таасирин баалоо бир катар кызыкчылыктарды жаратат.

Интеграциялык бирикме мүчөлөрүнүн ортосунда пайда бөлүштүрүүдөгү маанилүү индикаторлордун бири болуп, ички регионалдык соода-сатык балансынын оң жана терс сальдолорунун өз ара катыштыгы саналат. SADCдагы ТАР, UEMOАдагы Кот-д'Ивуар, COMESAдагы Кения, SAARCдагы Индия, MERCOSURдагы Бразилия, ANCOMдогу Колумбия жана КМШдагы Россия өндүү өнөр жайы өнүккөн жана алда канча жогорку деңгээлдеги диверсификацияга ээ мамлекеттер соода-сатыкта, ички регионалдык соода-сатыкта олуттуу таңкыстыкты баштан кечирип жаткан соода блогундагы кичи мүчөлөрүнө караганда профицитке ээ болушат. Балансташпаган мындай кырдаал өлкөлөрдүн өндүрүшүндө орун алган структура менен гана эмес, жүргүзүлүп жаткан саясат менен дагы байланыштуу болуусу мүмкүн. Мисалы, Бажы союзунда кабыл алынган бирдиктүү бажылык тариф жана келип чыгуу эрежелери жаңыдан мүчө болуп кирген өлкөлөргө караганда мамлекет-уюштуруучулар үчүн абдан ыңгайлуу болмокчу. Белгилүү болгондой, кабыл алынган бирдиктүү бажылык тариф кайсы бир деңгээлде Россия менен макулдашылган чендерге негизделет.

Бажы союзуна киргенден кийин, ошондой эле БС өлкөлөрү менен өнөр жай жана башка тармактарды өнүктүрүүгө карата

³⁵ Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.

саясатты координациялоодо Кыргызстандын кызыкчылыктары эске алынуусу зарыл. Мындай координациянын жоктугу Кыргызстандын өнүгүүсүн БС өлкөлөрүнүн өнүгүү деңгээлине жакындатуу чаралары кыйынчылыктарды жаратып, акыр сонунда барып Кыргызстанды интеграциялык процеске тартуу процессинин бошондоосу менен коштолуусу мүмкүн.

Продукция өндүрүү жана экспорттоо үчүн шарттарды түзүү боюнча БС мамлекетмүчөлөрдүн кыйла айырмалануучу каржылык жана институционалдык мүмкүнчүлүктөрүн Кыргызстан менен салыштыра турган болсок, Кыргызстан жана БСнын башка мүчөлөрүнүн өнүгүүсүндөгү балансталбагандыкты күчөтүүсү ыктымал.

БС жана ЕЭМге кирүүдө Кыргызстандын алда канча балансташкан өнүгүүсүн камсыз кылуу үчүн дүйнө жүзүндөгү тажрыйбаны колдонуу маанилүү.

Башка бирикмелердин тажрыйбасы

Бир катар интеграциялык бирикмелердин арасында мамлекеттик макулдашуулардын деңгээлинде кабыл алынган жана экономикалык өнүгүүсү жагынан артта калып келе жатышкан мамлекет-мүчөлөрдүн экономикасын өнүктүрүүгө жана диверсификациялоого колдоо көрсөтүү боюнча чараларды караштыруучу механизмдер кездешет.

Европалык бирикме

Европалык Бирикмеде бул көйгөйдү айрым бир тармактарга колдоо көрсөтүү боюнча чаралардын бирдиктүү саясатын жүзөгө ашыруу жана атайын структуралык фонддорду түзүү жолу аркылуу чечишет. Мисалы, бул кыяздагы эки фонддун (структуралык жана бириккен - сплочения) бар экендиги белгилүү. Мындагы каражаттар Европобирикмедеги анчейин өнүккөн региондордогу регионалдык өнүгүү долбоорлорун колдоого жумшалат, ошондой эле жан башына эсептей келгенде жашоо шарты алда канча жогору өлкөлөрдөн киреше булагы кыйла аз өлкөлөр үчүн финансылык трансферттер бөлүнүп турат (II бөлүм).

Түштүк Америка өлкөлөрүнүн жалпы рыногу (МЕРКОСУР)

МЕРКОСУР чегинде структуралык трансформация фонду бар жана ал өз кезегинде экономикадагы бирдей эместикти азайтуу максатында артта калган өлкөлөрдүн экономикасын өнүктүрүүгө багытталган инвестициялык долбоорлорду каржылайт. Бул механизм

Бразилия жана Аргентинанын экономикалык жактан алда канча жакшы өнүккөн өлкөлөрүнөн Парагвай менен Уругвай өндүү экономикасы анча эмес өнүккөн өлкөлөргө каржы ресурстарын трансферттөө үчүн колдонулат. Өлкө взностору төмөндөгүчө: Бразилияныкы – 70%, Аргентинаныкы – 27%, Парагвайдыкы – 2% жана Уругвайдыкы – 1%. Фонддун ар жылкы көлөмү 100 миллион АКШ доллары.

Өлкөлөр тарабынан берилген бул суммадан инвестициялык долбоорлорду жүзөгө ашыруу үчүн: Парагвайга – 48%, Уругвайга – 32%, Бразилия менен Аргентинанын ар бирине 10% бөлүнөт–

Түштүк Африка өлкөлөрүнүн Бажы союзу (SACU)

Түштүк Африка өлкөлөрүнүн Бажы союзунун макулдашууларында экономикаларын диверсификациялоо үчүн жакшы өнүгө албай жатышкан мамлекет-мүчөлөргө колдоо көрсөтүү караштырылган. Түштүк Африка Өлкөсү экономикалык жактан алда канча өнүккөн мамлекет катары 1969-жылдан баштап, бажы тарифтеринен келип түшкөн бардык акча каражаттарынан туруучу фонд аркылуу Бажы союзундагы калган төрт мүчөсүнүн өнүгүүсү үчүн каражат бөлүп турат. Кирешелерди бөлүштүрүүнүн максаты болуп майда өлкөлөрдө соода-сатык таңкыстыгынан улам пайда болгон чыгымдарды компенсациялоо жана бул өлкөлөрдүн экономикасын индустриялаштырууга жана диверсификациялоого колдоо көрсөтүү саналат.

Башка топтордун механизмдери

Бул өндүү механизмдер бир катар башка бирикмелерде дагы бар. Бажы жана Борбордук Африка экономикалык союзуна кирген мамлекеттер (UDEAC) деңизге чыгууга мүмкүнчүлүгү жок ички мамлекеттердин өнүгүүсүн каржылоо үчүн деңиз жээгиндеги экономикасы кыйла өнүккөн мамлекеттердин (Камерун, Конго, Габон) взнос эсебинен түзүлүүчү шериктештик фондун (солидарности) пайдаланышат.

Батыш Африкалык экономикалык жана валюталык союз өлкөлөрү (UEMOA) кредит, ссуда, кепилдик жана субсидияларды берүү жолу аркылуу артта калган өлкөлөрдү өнүктүрүү үчүн шериктештик жана интервенция фондун пайдаланышат. Деги эле БС мамлекетмүчөлөрүнүн өнүгүү деңгээлиндеги ажырымды кыскартуу жөнүндө сөз кылууда Кыргызстан үчүн БС чегинде каржылык жардам керек экендигин белгилей кетүү зарыл. Бир катар регионалдык топтордун, анын ичинде Европалык бирикменин

тажрыйбасы боюнча өнүгүү жагынан артта калган өлкөлөргө колдоо көрсөтүү үчүн фонд же фонддорду түзүү абзел. Колдоо көрсөтүү механизмин караштыруу жана талкуулоо учурунда башка топтордун тажрыйбасы эске алынуусу кажет.

Саясатты координациялоо боюнча чаралар

Өнүгүү деңгээлинде БС мамлекетмүчөлөрү менен болгон ажырым азаят деген үмүттөр бар. Бирок окуялардын мындай өнүгүүсү көптөгөн факторлорго, ошондой эле финансылык ресурстардын, инвестициялык климаттын болуусуна, БС өлкөлөрүндөгү ири жана орто корпорациялардын өз кезегинде кандайдыр бир, айталы, өндүрүш комплекттөөчү аралык үлүштөрүн Кыргызстанга алып келүүсүнө, чет өлкөлүк инвесторлордун өз кезегинде биздин өлкөгө капитал салуусуна, Кыргызстандагы башкаруу институттарынын абалына жана алардын тиешелүү саясатты жүзөгө ашыруу жөндөмдүүлүгүнө көз каранды.

Жогорку Евразиялык экономикалык кеңеш тарабынан 2013-жылдын 31-майында БС өлкөлөрүнүн улуттук өнөр жай саясатын координациялоонун негизги багыттары жөнүндө чечим кабыл алынган жана анда компания-өндүрүүчүлөрдүн өнөр жай кооперациясын тереңдетүү, приоритеттүү тармактарда технологиялык платформалар менен өнөр жай кластерлерин түзүү боюнча чаралар каралат.

БС өлкөлөрүнө тиешелүү компаниялар менен биргелешкен долбоорлорду жүзөгө ашыруу зарылчылыгы тургандыгына байланыштуу азыртадан баштап, башкача айтканда, БСга кирүүнүн алгачкы баскычында эмгекти регионалдык бөлүштүрүү, өндүрүштүк тармактарды, кластерлерди түзүүдөн алынган пайданы эске алып, өнөр жай жана башка тармактарды өнүктүрүүнүн макулдашылган стратегияларын кабыл алуу боюнча Кыргызстан жана БС өлкөлөрүнүн тиешелүү министрликтери жана ведомстволуктары ортосунда биргелешкен консультацияларды өткөрүү тууралуу сунушту талкууга алуу кажет.

Корутундулар

Бардык негативдик жана позитивдик факторлордун биргелешкен таасири кандайча таасир этери көпчүлүк учурларда Кыргызстандын БСга кирүүсүнө даярдык көрүү боюнча иш-чара программасынын Өкмөт тарабынан жүзөгө ашырылышына, ошондой эле БС өлкөлөрү өткөрүүчү экономикалык саясатка көз каранды.

БСга киргенден кийинки пайда жана натыйжалуу эффекттер көпчүлүк учурларда орто жана узак мөөнөттүү мезгилдерде жетишилиши мүмкүн, ошондой эле союзга киргенден кийинки алгачкы 3 жылда өлкөнүн туруктуу өнүгүүсү үчүн белгилүү бир «коопсуздук жаздыгына» ээ болуу кажет, башкача айтканда, бул мезгилде тескери кесепеттерди жумшартуу боюнча чаралардын комплексин жүзөгө ашыруу зарыл.

Кыргызстандын экономикасын структуралык жактан кайра куруу жана өнүгүүнүн жаңы шарттарына адаптациялоо боюнча чараларды жүзөгө ашыруу үчүн экономика абалы менен каржы ресурстарынын жетишсиздигин, ошондой эле башкаруу институттардын алсыз потенциалын эске алуу, биринчи кезекте БС мамлекеттери тарабынан көрсөтүлүүчү каржылык жана техникалык жардам боюнча чаралардын программасын жүзөгө ашыруу абзел.

Кыргызстандын Өкмөтү бул өңдүү жардам көрсөтүү боюнча маселе менен БС өлкөлөрүнө кайрылган. Акыркы күндөрү белгилүү болгондой Россия тарабынан мындай жардам көрсөтүүлөргө убада кылынган³⁶. Мына ушул максаттар үчүн Россия жана Кыргызстандын Өкмөттөрү тарабынан Кыргызстандын БСга кирүүсүнө колдоо көрсөтүү боюнча атайын программаны иштеп чыгуу башталган.

³⁶ 2014-жылдын 29-майында Жогорку евразиялык экономикалык кеңеш отурумунда чыгып сүйлөп жатып, Россия Президенти Владимир Путин Кыргызстандын интеграциялык бирикмеге кирүүсү үчүн Россия жардам бере тургандыгын айткан: <http://www.24.kg/cis/180197-vladimir-putin-rossiya-gotova-pomoch-kyrgyzstanu.html> (2014-жылдын 29-майындагы акыркы билдирүүсү).

3-Бөлүм. Бажы союзуна киргенден кийин Кыргызстандын миграциялык процесстерге тийгизүүчү таасирин изилдөөгө алуу

Полетаев Д. В.

Саясат көйгөйүнүн контексти

Кыргызстандан Россияга агылып жаткан эмгек миграциясынын жогору болуусу Кыргызстандагы жашоо деңгээлиндеги кескин айырмачылыктар, жумушсуздук жана калкты жер участкалары менен камсыздоо жаатындагы көйгөйлөр менен байланыштуу. Мисалы, 2011-жылы каттоодон өткөн жумушсуздардын саны 212,4 миң адамды түзгөн³⁷. 2012-жылы Кыргызстандан чет жакта, айталы, Россия жана Казакстанда Кыргызстандын 700 миң жараны бар экендиги аныкталган³⁸.

Кыргызстандан келгендердин көпчүлүгү Россияда легалдуу иш документтери жок жүрүшкөндөр. Кыргыз Өкмөтү республикадан четте жүрүшкөн өз жарандарынын ишке орношуусуна көмөк көрсөтүү аракетин көрүп келет, мисалы, 2013-жылы бул багытта атайын орган – Эмгек, миграция жана жаштар министрлиги түзүлгөн. Ошону менен бирге эле Кыргызстандын Бажы союзуна кирүүсү жана анын негизиндеги эркин жылып жүрүүлөр эмгек миграциясындагы көйгөйлөрдү жөнгө салуу боюнча кабыл алынып жаткан чаралар катары да каралуусу мүмкүн.

Эксперттердин пикири боюнча Кыргызстандан чет жактарга чыгып кеткен эмгек миграциясы өлкөнүн эмгек ресурстарынын 25%ын түзөт. Ал эми ошол эле мигранттар тарабынан которулуучу акча каражатынын келип түшүүсү боюнча өлкө ИДПдан алынган пайыз боюнча дүйнөдө үчүнчү орунду ээлейт. Бүткүл дүйнөлүк банктын маалыматтарына ылайык 2011-жылы бул тизменин башында Тажикстан (ИДПнын 47%), андан соң Либерия (31%) жана (ИДПнын 29% менен) Кыргызстан ээлеген³⁹.

³⁷ <http://kant.kg/2013-01-18/uroven-bezrobotitsyi-kyrgyzstane/>.

³⁸ Мадеев А. Кыргыз Республикасындагы миграциялык саясат: абал жана перспективалар. 2013-жылдын 14-мартындагы МИРПАЛ видеокөпүрөсүндөгү презентация.

³⁹ Кыргызстан – ИДПга карата мигранттардын акча которууларынын үлүшү боюнча дүйнөлүк лидерлердин бири.

URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.

Саясат көйгөйүн аныктоо

Балким, Кыргызстандын Бажы союзуна кирип жатышы көптөгөн кызуу талкууларга түрткү болгондур. Кыргызстандын Бажы союзуна кирүү боюнча демилгеси 2013-жылдын аягында жайбаракат мүнөзгө өткөн жана ал бул маселенин коомдук талкууга түшүүсү менен байланыштуу болгон.

Кыргызстан Бажы союзуна киргенден кийин чет өлкөгө акча табуу үчүн чыгып жатышкан бизнесмендердин, мигранттардын, ошондой эле алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жана Кыргызстандан чыкпай иш кылып жатышкандардын кызыкчылыктарына доо кетет. Кыргызстан менен Кытай ортосундагы мамилелер кандай өнүгтө өтөт? Кыргызстан Бажы союзуна киргенден кийин натыйжалуу эффекттер негативдүүлөрүнө караганда көбүрөөк болобу? Мына ушул бардык жана көптөгөн суроолор кыска, орто жана узак мөөнөттүү перспективада тыкыр изилдеп чыгууларды талап кылат.

Көйгөй Кыргызстандын Бажы союзу менен Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке кирүүсүнө байланыштуу келип чыккан миграциялык эффекттерди баалоодо турат.

Изилдөөлөрдүн максаты

Изилдөөнүн максаты болуп Бажы союзуна киргенден кийинки кыска, орто жана узак мөөнөттүү мезгил аралыгында Кыргызстан үчүн миграциялык чөйрөдөгү эффекттерди изилдөө, ошондой эле БСдагы Кыргызстандан келген эмгек мигранттарына жардам көрсөтүүнүн мыкты делген стратегиясын аныктоо саналат.

Маселелер

1. Бажы союзуна биригүүдөн кийинки Казакстан, Белоруссия жана Россия мамлекеттери үчүн болуучу миграциялык эффекттерди аныктоо жана аларга анализ жүргүзүү.

2. Кыргызстан үчүн миграциялык чөйрөдөгү мүмкүн болгон эффекттерди жана Бажы союзуна киргенден кийинки кыска, орто жана узак мөөнөттүү мезгил аралыгындагы зарыл чараларды анализдеп чыгуу.

3. Бажы союзуна киргенден кийинки кыска, орто жана узак мөөнөттүү мезгил аралыгында Кыргызстан үчүн миграциялык чөйрөдөгү зарыл болгон коргоо чараларын ишке ашыруудагы ресурстар менен бирге аларды жүзөгө ашыруу жолдорун баалоо.

4. Кыргызстандын Бажы союзуна кирүүсүнө карата болгон кадамдарды иштеп чыгуу боюнча Эмгек, миграция жана жаштар

министрлиги жана башка кызыгдар министрликтер менен ведомстволуктар үчүн сунуштарды иштеп чыгуу.

Автор изилдөөнүн жүрүшүндө текшерүүнү талап кылган төмөнкү гипотезаларды алдыга жылдырат:

1. Кыргызстан БСга киргенден кийин биринчи өлкө – донор болуп калат, ошондуктан кабыл алынуучу башкы чараларга Кыргызстандан келген жумушчу күчүнүн ЕЭМ чегиндеги Бажы союзунда эркин жылып жүрүүсү жөнүндө макулдашуулар гана эмес, эмгек мигранттарынын укугун коргоо дагы киргизилиши керек;
2. БСдагы азыркы кырдаал миграциялык чөйрөдөгү көйгөйлөрдү узак мөөнөттүү чечүүгө багытталган эмес, демек, Кыргызстандын БСга кирүүсү БСдагы жана анын ар бир мүчөсүнүн миграциялык саясатын корректировкалоого импульс берет.

Методология жана изилдөөлөрдү чектөө

Изилдөөлөр 2014-жылдын 20-январынан тартып 2014-жылдын 1-июнуна чейин Кыргызстан, Россия, Казакстан жана Белоруссия мамлекеттеринде өткөрүлгөн. Ал Кыргызстандын БС жана ЕЭМге кирүүсүнөн кийинки миграциялык чөйрөдөгү жалпы көйгөйлөрдү изилдөөгө багытталган убакыт жана ресурстар боюнча чектелгендиктен негизги гана тенденцияларды аныктайт, бирок бардыгын кучагына камтууга атаандаш катары чыкпайт.

Долбоор үчүн эксперттик маек менен экинчи маалыматтардын айкалышына негизделген ийкемдүү методология тандалып алынган.

Баштапкы маалыматтарды жыйноонун негизги методу катары эксперттер менен болгон жарым-жартылай структуралашкан маек колдонулган (бардыгы 16 маек: Кыргызстанда – 5, Россияда – 8, Казакстанда – 2 жана Белоруссияда – 1).

Эксперттик сурамжылоонун негизги максаты – бул Кыргызстандын БСга кирүүсү эксперттер тарабынан кандай кабыл алынууда жана бул максат ишке ашып кетсе, миграциялык чөйрө боюнча Кыргызстан жана БС өлкөлөрү тарабынан кандай чаралар кабыл алынуусу мүмкүн экендигин анализдеп көрүү.

Маек уюштуруу үчүн интервьюерге маекти алып жүрүүгө мүмкүнчүлүк түзүүчү жол көрсөткүч (гайд) пайдаланылды, бирок суроолорду корректировкалоодо эксперттердин иш чөйрөсү менен профессионалдык тажрыйбасы эске алынды. Жыйналган маектер диктофонго жазылып алынып, тексттик файлдарга чечмеленип түшүрүлгөн. Эксперттер менен болгон 13 маек «скайп» (Skype) же

телефондун жардамы менен жүргүзүлгөн, ал эми маектин үчөө жекече баарлашуулардын негизинде жүзөгө ашырылган.

Изилдөөлөрдүн сапаттуу мүнөзү сунуш кылынып жаткан ыкманын ачыктыгына, айтылган гипотезаларды тактоо жана модификациялоо мүмкүнчүлүгүнө жол ачат.

Эксперттик сурамжылоолор үчүн Россиядагы кыргызстандык эмгек мигранттарына жардам көрсөтүүчү ар кыл уюмдар менен шериктештиктердин миграция тармагында иштеп жатышкан эксперттер тандалып алынган.

Эксперттер боюнча тандоо иштери төмөнкүлөрдү кучагына камтыйт (7-тиркемедеги эксперттердин толук тизмесин караңыз):

- ЕврАзЭС аткаминерлерин;
- мамлекеттик миграциялык структуралар алдындагы коомдук эксперттик кеңештин мүчөлөрүн;
- БӨУ өкүлдөрүн;
- окумуштуулар менен миграция маселелерин изилдөөчүлөрдү.

3.1. БС жана Кыргызстан ичиндеги миграциялык кыймылдын мүнөзү

Жумушчу күчүнүн эркин жылып жүрүүсү жана Бажы союзунун чегинде жумушка эркин орношуу боюнча Конвенция 2011-жылы кабыл алынган⁴⁰. Белорустар үчүн жумушка эркин орношуу алда канча мурда, тагыраак айтканда, Россия менен болгон союздук мамлекеттердин чегинде жүзөгө ашырылган (1996-жылы түзүлгөн), бирок сурамжылоого алынган эксперттердин пикири боюнча казакстандыктар үчүн ал толук кандуу иштей элек.

Жумушка кабыл алууда алардан (казакстандыктардан) деле баары бир жумушка карата уруксат берүүчү документтерди сурап жаткандыгын айгинелеген фактылар бар.

Россиялык эксперттер менен болгон маек

Жарандардын эркин жылып жүрүүсү боюнча макулдашууга кол коюлгандан кийин Россиялыктардын, белорус жана казакстандыктардын чек араны кесип өтүү жана эмгек

⁴⁰ Россиянын Мамдумасы Бажы союзундагы эмгек миграциясын жөнөкөйлөштүрүү туурасындагы макулдашуулардын пакетин ратификациялаган. URL: <http://www.customs-union.com/статья/госдума-россии-ратифицировала-пакет>.

ишмердүүлүгүн жүзөгө ашыруу үчүн кандайдыр бир уруксат берүүчү документтерди алуу зарылчылыгы жокко чыккан. Бул эмгек мигранттары гана эмес, бизнес үчүн, турист жана алардын туугандары, чек арага жакын жайгашкан тургундар үчүн да колдоо көрсөтүү болуп саналат. Белоруссия союздук мамлекет катары 1996-жылы эле Россия менен жеңилдетилген режимге ээ болгон болсо, чек аралары Россия менен бир кыйла аралыкка созулган Казакстан үчүн бул позитивдүү роль ойногон. Эркин жылып жүрүүнүн ыңгайлуулугун БСнын бардык жарандары менен бирге БС территориясында, башкача айтканда, өз өлкөсүнөн сырткары жакта эмгектенип жатышкан жарандардын баары сезген.

Казакстандын чек арага жакын жайгашкан облус тургундары үчүн эркин жылып жүрүү чек аралык миграцияны бир кыйла жөнөкөйлөштүргөн менен азырынча Казакстандын Россия менен интенсивдүү эмгек миграциялык байланыштары жок.

Азырынча БСнын жалпы эмгек рыногунун жумушчу күчкө толугусунан жана анын нары-бери эркин жылып жүрүүсүнөн байланышкан эффект байкалбайт. Айыл тургундары көп болгондуктан жана шаарлары анын баарын абсорбациялай албагандыктан мунун өзүнөн Белоруссия үчүн гана анча-мынча эффект болуп жаткандыгын эксперттер белгилешет. Белоруссия, Казакстан жана Россиядан турган үчтүк союзда Белоруссия формалдуу түрдө миграциянын оң натыйжалуу сальдосуна ээ болгондугуна карабастан, иммиграция реципиенти эмес өлкө-донор катары калып келүүдө. Бирок сурамжылоого алынган эксперттердин пикири боюнча мындай көрүнүш статистикалык эсептеги кетирилип жаткан кемчиликтерден улам келип чыгууда. Россия менен болгон союздук мамлекет эрежелери жылып жүрүүлөр үчүн Россиялыктардын өздөрүндөй эле ыңгайлуулукту жараткандыктан белорустардын көпчүлүк бөлүгү каттоодон өтпөйт. Ушуга байланыштуу Белоруссиядан келген жана каттоодон өткөн миграцияны эсепке алуу өтө кыйын.

Казакстанда миграция үчүн өтө чоң резервдер жок. Миграцияга ниет кылып жатышкан орустар жана орус тилдүүлөр эбак эле Казакстандан чыгып кеткен. Орус элине карата катуу мүнөздөгү улуттук кысым жок болгондуктан эмиграциялык ниет дагы жок. Ошол эле учурда орус жаштары Россиялык жогорку окуу жайларынан билим алууга ынтызар. Себеби бул окуу жайлардын диплому казак дипломуна караганда алда канча кадырлуу жана КМШ өлкөлөрүнөн иш табууга кеңири мүмкүнчүлүктөрдү ачат. Ошондой эле Казакстандан Белоруссияны көздөй агылган анчалык чоң эмес

миграциялык агымды байкоого болот жана ал советтик Белоруссиядан дың жерлерди өздөштүрүү үчүн өз кезегинде Казакстанга көчүп келген калктын артка кайтышы менен байланыштуу (караңыз: 9-тиркеме).

БС чегиндеги Россия менен Казакстан ортосундагы чек аралык эмгек миграция күч алып жаткан менен, алар өз кезегинде каттоого алынбайт жана Бажы союзуна киргичекти деле каттоого алынчу эмес. Билимдүү адамдардын көчүп кетүүсүнөн улам жабыр тартышкан мурдагы советтик өлкөлөрдүн ичинен Казакстан Украинадан кийинки экинчи орунда турат. Айталы, Казакстанда жашаган немец калкынын басымдуу бөлүгү (бир нече миңи) Россия менен Германияга көчүп кетти. Инженердик кадрлардын белгилүү бир бөлүгү көчүп кеткен орус калкынан, ал эми технологдордун көпчүлүгү немец калкынан тургандыктан, өз кезегинде бул Казакстан үчүн бир катар кыйынчылыктарды жаратты⁴¹. Ашыкча жумушчу күчүнө ээ түштүк облустарын эске албаганда Казакстанда ашыкча жумушчу күчү жокко эсе. Казакстан мурдагы советтик өлкөлөрдүн ичинен калкы башка өлкөлөргө көчүү тенденциясын көрсөтпөгөн жападан жалгыз республика болуп саналат. Өз кезегинде ал көчүп келген же депортацияланган жана 1939-жылы чек аралык тазалоолорго туш келген чех, поляк, чечен, волга жээгиндеги немецтер өндүү калк эсебинен түзүлгөн топторду гана жоготту.

Казакстандыктар чанда бир учурларда гана Россияга көчүп барышат жана ал массалык эмгек миграциясына эмес, бар болгону анчалык чоң эмес окуу миграциялык агымдардын катарына кирет. Казакстандын түндүгүндөгү чек арага жакын жайгашкан тилкелерде миграциялык агымга тартыла турган көптөгөн орустар бар экендигин эске албаганда, башка региондор активдүү болуп эсептелишпейт. Ошол эле учурда замандаштарды (оролмандарды) көчүрүп келүү программасы боюнча Казакстан биринчи орунда турат. Бирок акыркы жылдары оролмандардын көчүп келүүсү дагы акырындык менен азаюуда.

Россиядагы ички миграция статистиканын жаңы методологиялык абалына өткөндүгүнө байланыштуу көлөмү жагынан

⁴¹ Депортация болгон элдин өкүлдөрү болгондуктан казакстандык немецтер жогорку окуу жайына тапшыруу укугуна ээ болушкан эмес. Ал эми немецтер арасында кесиптик эмгек жогору баалангандыктан, алар эмгек рыногунда алда канча төмөнкү баскычты ээлешкендигине карабастан профессионал болуу максатында техникумдарга тапшырып, билим алышкан.

чоңойгон менен факт жүзүндө анын масштабдары өскөн эмес жана жакынкы араларда чектелген мүнөздө болот.

Азырынча Бажы союзу жөнүндө макулдашуу буга чейин интенсивдүү миграциялык байланыштар боло элек өлкөлөр ортосунда жүрүүдө, бирок Кыргызстандын БСга кирүүсү бул форматты өзгөрүүсүнө алып келүүсү мүмкүн. Миграциялык чөйрөдөгү иштиктүү Бажы союзунун чегинде, айталы, жарандар тарабынан чек араларды кесип өтүүдө олуттуу кемчиликтер жок. Бирок Белоруссия, мисалы, кадрлардын Россияга карата агымын баштан кечирип калгандыктан, алардын агымын азайтуу максатында чектөө мүнөзүндөгү чараларды кабыл алуу ниетин карманат. Ошол эле учурда Кыргызстанда мындай көйгөй жок. Тескерисинче, Кыргызстан үчүн адамдардын сыртка чыгып иштеп акча табуусу, акча которуусу жана экономиканы колдоп туруусу маанилүү. Сапаттуу жумушчу күчкө ээ болгондуктан Кыргызстан Борбордук Азиядагы калган өлкөлөргө салыштырмалуу кошумча артыкчылыктарга ээ.

Кыргыздар – Орто Азия мигранттарынын элитасы болуп саналат. Башкача айтканда, алар элитардык мигранттар. Алар профессионализацияга даяр жана алардын аялдары өз иштеринде ийгиликтерди жаратышууда. Бир сөз менен айтканда, алар оңой интегралдашышат.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Тарыхый жактан алганда Кыргызстандын калкы Борбордук Азия өлкөлөрүнүн калкына караганда алда канча модернизацияланган жана буга мисал катары аялдардын паранжа жамынбагандыгын эле келтире кетүүгө болот. Мындан сырткары, Кыргызстан алда канча урбанизацияланган республика болгон жана мында СССР доорунда башка Орто Азия республикаларына салыштырмалуу өнөр жайында эмгектенгендердин саны кыйла жогору эле⁴².

Мисалы, Чүй өрөөнүнүн калкы алда канча урбанизацияланган жана алар үчүн шаарда жашоо кыйла ыңгайлуу. Муну Москвада да байкоого болот, башкача айтканда, официант кыргыздарды дээрлик бардык кафелерден, ал тургай ресторандардан жолуктурууга болот. Алар орустардын

⁴² Өзбекстанда, мисалы 20-22% болуп жатканда, дээрлик 30%.

арасында, башкача айтканда, орусча эркин сүйлөө зарыл жерлерде кассир болуп иштешүүдө. Ооба, алар иштеп жатышат жана Россияда алар көптөгөн ийгиликтерге жетишет.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Акыркы жылдары Кыргызстандан келген мигранттар иштеп жаткан тармактардагы структуралар өзгөрүүлөргө дуушар болууда. Мисалы, буга чейин кыргызстандыктар курулуштарда жана жеке ишкерлер катары базарларда иштеп келишсе, азыркы мезгилде алар акырындык менен кызмат көрсөтүү тармагын өздөштүрүшүүдө. Буга жараша кесипкөй кадрлардын миграциясы күч алууда.

Мугалимдер Казакстандын чек арага жакын жайгашкан райондорунда жетишсиз, ал эми доктурлар Сибирге ишке тартылышууда. Тандоо жүргүзүү программалары боюнча кетип жатышкандыктан Кыргызстандын чек арага жакын жайгашкан райондорунда квалификациялуу доктурлар жетишпейт. Мисалы, Свердлов облусундагы «Уральский үйү»⁴³ кыргызстандык доктурларды Россияга тартуу боюнча активдүү иштерди жүргүзүп келет. Ошондуктан квалификациялуу, советтик жана советтик мезгилден кийинки дипломдорго ээ көптөгөн адистердин бир гана Россияга эмес, бүтүндөй БС өлкөлөрүнө миграциялануусун күтүүгө болот (к. 8-тиркеме).

Казакстанды көздөй миграция баиталуусу толук мүмкүн, себеби ал жагымдуу шарттары боюнча Россиядан кийинки экинчи орунда. Буга анын территориялык жактан чектешигин жана расалык жактан бирдейлигин кошуп көрсөтүүгө болот. Башкача айтканда, кыргыз Казакстанда өзүн улуттук азчылык катары санабайт. Анүстүнө, самолётко отуруп Екатеринбург, Самара же Москвага учкучакты автобус менен Алматыга барып келген алда канча коопсуз жана ыңгайлуу. Бирок мындай агым Казакстандын пайдасы үчүн иштеп кетүүсү ыктымал... Белоруссияда Россияга караганда аз акча табасың. Азыр ал жерде мигранттар анчалык деле көп эмес. Белоруссия мигранттарга муктаж болгон маалда ал жерде кошумча иш

⁴³ Кабыл алуу идеясын алдыга карай активдүү жылдырып келе жаткан Россиялык коомдук уюм. Алардын сайты: <http://oo-uralhouse.ru/company/>.

орундары ачылышы мүмкүн. Бирок ал иш орундарда анчалык деле көп акча таба албайсың.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Бирок Россияда эмгек акынын жогору болуусу миграция агымына олуттуу таасир этүүдө.

10 жыл мурда Казакстанга эмгек мигранттарынын агымы көбөйөт деп болжолдоого болор эле, азыр андай эмес. Маданий жагынан алып караганда кыргыздар менен казактар абдан окшош болгондуктан көптөгөн адамдардын дал мына ушул Казакстанга агылаарын күтүүгө толук негиз бар болчу. Бирок канча кылган менен Россияда эмгек акы көлөмү Казакстандагыга караганда алда канча жогору, ошол себептүү азыр Ыраакы Чыгыш менен Сибирге дрейф башталды. Бул жерлерге көбүнчө Кыргызстандан келишүүдө жана регионалдык Россиялык рынок Казакстандыкына караганда алда канча жагымдуу.

Кыргызстандык эксперт менен болгон маек

Орто звенодогу менеджерлер Казакстанда көп талап кылынат, ошол себептүү Кыргызстан БСга кире турган болсо орто бизнеске же орто менеджмент деңгээлиндеги ири компанияларга кошулуу үчүн көптөгөн адамдар кетет.

Казакстанда экономикалык кырдаал жакшы, ошол себептүү жагымдуулугу жагынан эмгек рыногу Россияныкынан кем калбайт. Ошондой эле бул жерде диний, этникалык жана башка айырмачылыктар өзгөчө мааниге деле ээ эмес.

Кыргызстандыктар үчүн Казакстанда эки негизги эмгек булагы бар. Ал: менеджерлер же айыл чарба жумушчулары. Себеби өнөр жайында жана кызмат көрсөтүү тармагында жергиликтүү кадрлар жетиштүү – азырынча бул тармактарда кыргызстандыктар үчүн жумуш табыла койбойт. Ал эми Россияда жогорку билими бар жана курулушка караганда жакшы позицияларды ээлөөгө аракет кылышкан кыргызстандык мигранттардын башка курамы кездешет. Кыргызстан БСга кирер-кирбеси туурасында маселени создуктуруп жибергендиктен фермерлердин сатуу рыногу алда канча жакын, айталы, Россияга чыгуусу боюнча тренди пайда болгон.

Мисалы, Самар облусунда Рамен району бар. Мына ошол жерде дыйканчылык менен шугулданышкан дунган айылы

пайда болгон жана Россиянын айыл чарбасын жигердүү өздөштүрүшүүдө. Ошондуктан, бул өңдүү адамдардын агымы, башкача айтканда, түздөн-түз Россиянын айыл чарба өндүрүшүндө иштегендердин саны, менин оюмча өсүүнүн гана үстүндө болмокчу.

Кыргызстандык эксперт менен болгон маек

Кыргызстандагы калктын акырындык менен агылып жатуусуна шарт түзүп жаткан дагы бир фактор тууралуу айтпай кетүүгө болбойт. 1990-жылдары жалаң гана өз туугандарын кызматка коюп, 2000-жылдардан тартып мындай тажрыйбадан баш тарткан Россиялык банктар менен коммерциялык структуралар сыяктуу эле⁴⁴ жумушка алууда Кыргызстан дагы бүгүнкү күнү мына ушундай туугандык мамилелерге чекит коюусу зарыл. Тууган-туушкандарды жумушка алуунун кесепетинен улам коммерциялык структуралардагы экономикалык көрсөткүчтөр начарлап кеткен 1990-жылдардагы Россиядан айырмаланып, азыркы Кыргызстанда улуту кыргыз эмес же туугандык «жакшы» байланыштары жок жарандар үчүн карьералык тепкич менен өйдө көтөрүлүүгө дээрлик мүмкүн эмес. Бул өз кезегинде калктын такай башка өлкөлөргө агылуусуна, ошондой эле кесиптик эмес үй-бүлөлүк байланыштары боюнча ички мигранттар менен атаандаштыкка баруу мүмкүнчүлүгү жок кыргыз интеллигенциясынын өкүлдөрү үчүн да тескери таасирин тийгизүүчү фактор боюнча калууда. Бул көйгөйгө туура баа берүү жана трайбализм, тууганчылык өңдүү көрүнүштөр менен күрөшүү боюнча чараларды кабыл алуу стратегиялык мүнөзгө ээ болуусу керек.

Кыргызстандын өзүндөгү ички миграция бир борборго – Бишкекке багытталган. Бишкекти чет өлкөгө чыгып кетип, бирок ал жерде жумуш таппай же башка себептер менен кайтып келгендердин бардыгы байырлашат. Башкача айтканда, Россия же Казакстан өндүү чет өлкөгө болгон эмгек миграциясы ишке ашпай калгандар үчүн Бишкек – бул ички чет өлкө.

Көп сандаган кыргызстандыктар үчүн Россияга кирүү мүмкүнчүлүгүнүн чектелиши да чоң таасир этүүдө⁴⁵. Алар кайсыл

⁴⁴ Зьяндуу туугандар // «Известия», 18-ноябрь. 2005.

URL:<http://izvestia.ru/news/308436>.

⁴⁵ РФнын чек ара кызматынын тизмесинде Кыргызстандын 60 миң жаранына Россияга кирүүгө тыюу салынган. Караңыз: Мамытбекова А. Россия жана Кыргызстан кайра башынан мигранттардын тагдырын чечүүдө. [Электронный ресурс] StanRadar.com 10.03.2014. URL: <http://www.stanradar.com/news/full/8380-rossija-i-kyrgyzstan-vnov-reshajut-sudbu-migrantov.html>.

жактан экендигине карабастан Бишкекке отурукташып калууга аракет жасашат. Буга алардын башка шарттарда иштеп калуусу себеп. Ооба, бул адамдар Бишкекке барышат жана бошоп калган жумушчу орундарды ээлешет. Бишкектен Россияга кеткендердин саны көбөйө турган болсо, бул жумушчу орундарды кайра кайтып келген адамдар ээлешет. Мунун өзү республикалык агымды жөнгө салмак.

Азырынча Кыргызстандагы миграциялык система өтө эле жөнөкөй. Ал – Бишкек шаарын көздөй болгон агым. Айта кетчү нерсе, Кыргызстандын миграциялык потенциалы алда качан эле бүткөн: кетем дегендердин бардыгы эбак эле кетип бүтүшкөн. Ошол себептүү, азыркы резервди, негизинен, эмгекке жарамдуу куракка жетишкен кыргызстандыктар түзүшөт. Эмгек мигранттарынын социалдык тармактарындагы маалыматтык агымдар жакшы жолго коюлган жана мунун өзүнө кыргызстандыктардын Россияда ондогон жылдардан бери жашап келе жатышкандыгы себеп.

Мезгил-мезгили менен «эки жакка кеткенди токтотуп, өз өлкөңөрдө иштегиле» деген билдирүүлөр эч негизсиз эле айтылып кетүүдө. Себеби республикада (Кыргызстан) жумушчу орундар аз жана ал бардыгына жетпейт. Айрым саясатчылардын мына ушундай билдирүүлөрү мекенчил мүнөздө жаңырганы менен эл муну куру кыйкырык катары кабылдоодо. Менимче, чыгып кеткен адамдардын чет жактарда калып иштөөсү Кыргызстандын кызыкчылыктарына жооп берет. Кыргызстан жумушчу күчүн экспорттоого муктаж жана мунун өзү көпкө созулат деп ойлойм. Кандайдыр бир ири инвестиция келип, айталы, жумушчу күчү көп талап кылынган машина чогултуу же айыл чарба бизнеси жүрүп жаткан болсо, эл өзү деле эки жакка кетмек эмес. Бирок тилекке каршы, андай болбой жатат. Анүстүнө, Кыргызстанда ар бир беш жыл сайын бийлик алмашылгандыктан, ал жакка ири инвесторлор барбайт.

Россиялык инвестор менен болгон маек

Ошого карабастан кыргызстандык эксперттер келечекке оптимисттик маанай менен карашат.

Менин оюмча, кайда жана канча убакыт иштегенине карабастан, ар бир кыргызстандык жаран өз Мекенине кайтат. Бар болгону алардын айрым гана бир бөлүгү,

айталы, 10 пайызы гана калып калуусу ыктымал. Себеби бизде үй-бүлөлүк кландык өз ара мамилелер күч алган жана улууларга урмат көрсөтүү, үй-бүлөгө жардам берүү байыркы мезгилдерден бери келе жатат. Азыркы учурда көптөгөн мигранттар туулуп өскөн кичи мекениндеги өз үй-бүлөсү гана эмес, бүтүндөй айылга жардам берип жаткан мисалдарды четтен жолуктурууга болот. Бул факторлор алар акыры жүрүп өз Мекенине кайтат жана кайда болушпасын өз Мекенине жардам берет деген ишенимди бекемдейт.

Кыргызстандык эксперт менен болгон маек

Эмгек миграциясы Кыргызстандагы саясий кырдаалды жакшыртууда деп айтууга толук негиз бар. Башкача айтканда, жумушу жоктор өлкөгө топтолбойт. Эгерде мигранттар агымын жасалма негизде токтотуп коё турган болсок, сурамжылоого алынган Россиялык эксперттердин пикири боюнча кырдаал тездик менен дестабилдешет. Буга кошумча Афганистандан америкалык аскерлердин чыгарылып жаткандыгын, ал эми мунун өзү жалпы региондогу кырдаалды дестабилдештире тургандыгын белгилей кетүү абзел.

Россия жана башка өлкөлөргө мигранттардын туруктуу агымынын болуп туруусу кыргызстандыктардын кызыкчылыгына жооп берет. Балким, мына ушул агым бир гана Россия жана Казакстанга эмес, башка өлкөлөргө, айталы, Батыш Европа, Персия булуңундагы өлкөлөргө дагы багытталганы алар үчүн алда канча пайдалуу болмок. Башкача айтканда, Кыргызстандын мына ушул маселелер боюнча Россия жана Казакстанга болгон көз карандылыгы жоюлмак. Мисалы, кыргыздардын 20%ы Бажы союзунун өлкөлөрүндө, ал эми 80%ы дүйнө жүзү боюнча калган чет өлкөлөрдө иштеп кетсе, алар үчүн алда канча жакшы болмок. Бул көз карандысыздык коркунучтарды диверсификациялоо болуп саналат.

Россиялык эксперт менен болгон маек

2012-2013-жылдары БС өлкөлөрүнүн бардыгынан эмгек болобу, узак мөөнөттүү болобу миграция көбөйгөн, ал эми Кыргызстандан, тескерисинче, азайган. Мунун өзү кыргызстандык

жарандарга жөнөкөйлөштүрүлгөн схема боюнча Россиялык жарандыктын берилбей калуусуна байланыштуу болгон.

Азырынча Бажы союзу жөнүндө макулдашууга мурда интенсивдүү миграциялык байланыштары жок өлкөлөр кол коюшту. Белгилей кетчү нерсе, Кыргызстандын келип кошулуусу менен БС түрдүү түзүлүшкө ээ болот жана бирикмени башкаруу кыйынга турат.

3.2. Кыска мөөнөттүү мезгил аралыгында чечилиши керек болгон көйгөйлөр

Жумушчу күчү канчалык эркин болсо түбү барып, миграция үчүн жагымдуу шарттары бар өлкө же бирикме үчүн экономикалык пайда ошончолук чоң болмокчу. Ошол эле учурда, өлкө же үй-бүлө позициясынан туруп алганда артыкчылыктар менен алынуучу пайдалар бири-бирине дал келбей калуусу ыктымал. Бирок кандай болгон күндө да алар калктын жашоо турмушунун оңолушуна жана жумушчу күчүн рационалдуу түрдө пайдаланууга шарт түзөт. Эгерде өлкө жумушчу күчүн жоготуп жатса, анда анын жетекчилери мындай кырдаалдарда жумушчу күчүн кармап калууга аракет жасайт. Бирок кандайдыр бир чараларды көрүүгө аракет кылган менен деле жумушчу күчүнүн кетип жатышы бул өлкөнүн жарандары үчүн пайда гана алып келет.

Ошентип, миграция барган сайын өтө сезимтал индикаторго айланууда. Инвестиция, товар жана адамдардын эркин жылып жүрүүсү – экономиканын натыйжалуу иштеши жана ресурстардын пайдаланылышы боюнча негизги шарттар болуп саналат. Ушуга байланыштуу жана натыйжалуу болгондуктан чек ара маселесинде тоскоолдуктар кездешпеген мамлекет аралык бирикмелерди кеңейтүүгө карата жалпы дүйнөлүк тенденция бар экендигин белгилей кетүү кажет.

3.2.1. БС өлкөлөрүндөгү Кыргызстандан келген эмгек мигранттарынын укугун коргоо

Россияда жашап-иштеп жүрүшкөн эмгек мигранттарынын күткөнү, эң биринчи кезекте уруксат берүүчү документтерди алуу жол-жоболорунун жөнөкөйлөштүрүлүшү менен байланышкан. Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кирип, бирок ошол эле учурда эмгек мигранттары үчүн преференцияларды ала албаса, эч кандай миграциялык эффектилерди байкап болбойт. Демек, эмгек

миграциясында жүрүшкөн жана өлкөдөн четке чыгып иштеп келүүнү каалашкан, ошондой эле өлкөгө кайтып келип, бирок «кара тизмеге» кирип калып, кайра артка кете албай жатышкан мигранттардын үмүтүн актоо үчүн акырындык менен жана кыска аралыкта бул маселелерди чечүү зарыл.

Көпчүлүк эксперттердин пикири боюнча эркин жылып жүрүү боюнча макулдашуу Кыргызстан Бажы союзуна киргенден кийинки алгачкы мезгилдерде колдонулбайт. Бажы союзу боюнча өз ара сүйлөшүүлөр процесси көрсөткөндөй Кыргызстан жарандарынын эркин жылып жүрүүсү экинчи этапта, башкача айтканда, Бирдиктүү экономикалык мейкиндикке киргенден кийин башталат. Өз ара сүйлөшүүлөр маалында Бажы союзундагы үч өлкө биринчи кезекте жарандардын эркин жылып жүрүүсү жана жумушка орношуусу эмес, товарлардын эркин жылып жүрүүсүнө маани берилерин белгилеп кетишкен. Россиянын өзүндө болсо эмгек мигранттарынын саны өтө көбөйүп кетет деген кооптонуулар бар. Ушуга байланыштуу жана эмгек миграциясы, ошондой эле жумушчуларды топтоо, жумушчу орундар боюнча маалыматтар менен алмашуу, легалдуу жумушка орношуу менен байланышкан маселелерди чечүү үчүн Россия, Казакстан, Белоруссия жана Кыргызстандын адистеринен турган атайын топ түзүү абзел.

Өз ара сүйлөшүүлөр предмети болуп эмгек мигранттары үчүн чек аралардын ачык болуусу жана эмгек миграциясында жүрүшкөн кыргызстандык жарандардын ар кыл мүнөздөгү укуктарын коргоо: социалдык коргоо, базалык социалдык кызматтарга мүмкүнчүлүк алуу, социалдык камсыздоо, социалдык коопсуздандыруу өндүү маселелер саналат. Бул өтө актуалдуу маселе болуп саналат. Себеби документтери жок мигранттарга карата катуу чаралар көрүлүп жаткандыгына карабастан адамдар өлкөдөн сыртка чыгууларын улантышууда. Демек, өз ара сүйлөшүүлөр мына ушул адамдардын, тагыраак айтканда БС өлкөлөрүнүн территориясына эбак өтүп кеткендердин укугун коргоонун тегерегинде жүрүүсү зарыл.

Жарандардын укуктук теңдиги – кайсы гана Бажы союзуна болбосун кирүү кызыкчылыгынан жогору.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кирсе, адамдар үчүн эркин жылып жүрүү эң негизги жана позитивдүү момент болуп калат. Себеби, мына ушул маселе Кыргызстандагы дээрлик ар бир үй-

бүлөгө тиешелүү. Ошол эле учурда, мунун өзү мүмкүн болгон миграциялык артыкчылыктардын канчалык деңгээлде жүзөгө ашарына көз каранды.

Жылып жүрүүнү максималдуу түрдө жөнөкөйлөштүрүү, кыргызстандыктарды Бажы союзу канчалык деңгээлде пайдалуу экендигине ынандыруу үчүн маанилүү. Кыргызстандын калкы Россия менен болгон товар айландыруулардын көлөмүн андабай калуусу мүмкүн, бирок бир мамлекеттен экинчи бир мамлекетке жылып жүрүү эркиндигин баамдабай калуусу мүмкүн эмес.

Ошол эле учурда узак мөөнөттүү перспектива тууралуу сөз кыла турган болсок, 2030-жылдан кийин Кыргызстандын Россияга барып иштей турган мобилдүү жаштарынын ресурсу соңуна чыгат. Бул, албетте, миграциялык процесстер канчалык деңгээлде интенсивдүү жүрөрүнө байланыштуу, бирок кандай болгон күндө да 2035-жылы кырдаал өзгөрбөй койбойт.

Азыркы тапта чечим ар бир өлкөнүн өкүлүнөн турган атайын Комиссия тарабынан кабыл алынат жана алардын чечими качан гана ар бир өлкөнүн президенти бул чечимге кол койгондон тартып жарактуу болуп саналат. Бул макулдашуу жана алдынала жүргүзүлгөн сүйлөшүүлөрдүн узак мөөнөттүү процесси, башкача айтканда, макулдашуулар процесси кымбат жана эмгекти көп талап кылат, бирок ал аталган жол-жоболордо теңаталык принциптерди сактоо үчүн зарыл.

БСга кабыл алуу процесси узак. Өз ара сүйлөшүү процесси жүрүп жатат жана болжолдуу документтер бир нече вариантта даяр болгон. Деги эле, мунун өзү өтө оор жумуш жана көп баскычтардан турат. Албетте, алар өз кезегинде мындагы мигранттар үчүн кандайдыр бир деңгээлде жагымдуу жагдайлардын түзүлүүсүн талап кылуулары зарыл.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Кыргызстандыктар үчүн уруксат берүүчү система алгачкы мезгилдерде кала берээрин, ал эми эркин жылып жүрүү мүмкүнчүлүгү экинчи этапта кала тургандыгын өз ара сүйлөшүүлөр процесси көрсөттү. Бирок башка өлкөлөр менен салыштырмалуу Кыргызстандан келген мигранттардын санынын аздыгын эске алсак, анда бул маселенин чечилиши, чынында тездетилет.

Эгерде 2014-жылы Бажы союзу болсо, 2015-жылы Бирдиктүү экономикалык мейкиндик. Ошол эле учурда Украинадагы кырдаал интеграция процессин тездетип же создуктуруп жиберүүсү да ыктымал. Мындан сырткары, саясатта абал туруктуу деп кесе айтууга болбойт. Бирок Кыргызстандын Президенти тарабынан саясий эрк көрсөтүлүп, Бажы союзуна кирүү боюнча конкреттүү тапшырмалар берилди. Өлкөдө социалдык чыңалууларды болтурбоо үчүн Бажы союзуна кирүү бир катар коопсуздук чаралары менен коштолуусу абзел. Бажы союзундагы өлкөлөр өз кезегинде Кыргызстандагы кырдаалга түшүнүү менен мамиле кылуулары зарыл.

Кыргызстандык эксперт менен болгон маек

Кыргызстандан келген эмгек мигранттарынын саны расмий Россиялык маалыматтар боюнча жарым миллион адамдын тегерегинде⁴⁶. Сурамжылоого катышкан эксперттердин пикири боюнча Россиядагы Кыргызстандан барган эмгек мигранттарынын санынын миллионго жетиши ашыкча айтылган сан. Эгерде Кыргызстандын жарандары үчүн ишке талап кылынуучу документтерди алып салуу боюнча маселе чечилип кетсе, анда бул сан чечим кабыл алууда – жарым миллион же миллион болору үчүн чоң роль ойнойт.

Кандай болгон күндө да ар бир маалыматты тыкыр иликтеп туруу зарыл. Менин айтайын дегеним, Россиядагы кыргызстандыктардын саны 1 миллионго чыкпайт. Ооба, 500.000 же 600.000 деп мелдешип да көрүүгө болот, бирок миллион деп айтуу апыртылып айтылган сан. Ал эми Ромодановский берип жаткан маалыматка көңүл буруу да керек. Себеби ал жеде бардыгы мыйзамдуу жана мыйзамсыздар. Албетте, ал жерде мурда эле келип, чогулуп калгандардын кайсы бир бөлүгү эч жакка чыкпайт. Ромодановский аларды жарым миллион деп берүүдө, макул 100.000 болсун. Бирок бул санды ашкере көп кылып көрсөтүүгө болбойт. Алар болсо өз кезегинде миграция

⁴⁶ Өлкөгө келүү максаттарынын бардык спектри боюнча Россияда жүрүшкөн Кыргызстандык мигранттардын жалпы санына карата ФМС кызматынын расмий түрдө берген баасы – 2014жылдын башына карата – 525 804 адам.

боюнча отчёттордо көрсөткөндөрү: миллион жана миллион. Мен айтып коёюн, бул силердин миллион эмес.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Миграциянын күч алуусу күмөн, себеби акыркы мезгилдерде Кыргызстандагы миграциялык агым туруктуу болгон жана чет мамлекетте иштөөнү каалагандардын баары ал жакта иштеп жатышат. Алардын айрымдары уруксат берүүчү документтери жок эле иштеп жүрүшөт. Демек, мамлекетке келүү шарттарынын жөнөкөйлөштүрүлүшү аларды укуктук талаага алып чыгат. Бирок ошол эле учурда агымдын дароо күч алуусу мүмкүн эмес. Россияга кирүү үчүн кыргызстандыктардын айрымдары үчүн коюлган тыюу салуулар Россияга карата болгон агымды азайтат жана ал өз кезегинде он миңдеген адамды түзөт. Сурамжылоого алынган эксперттер бул кырдаал Россиядагы коррупциялык схемалардын жандануусуна шарт түзөөрүн белгилешет.

Кимдир бирөө пара берип, «тыюу салынган» базадан адамдарды чыгарып алууга мүмкүн экендигин айткан...

Россиялык эксперт менен болгон маек

Эгерде эмгек мигранттары өз үй-бүлөлөрүн алып кетүүгө жана легалдуу түрдө иштөөгө мүмкүнчүлүк түзүлсө, Кыргызстанга акча которуулардын саны кескин кыскаруусу мүмкүн. Бирок жаңыртылган БС ичиндеги жылып жүрүүлөрдүн жөнөкөйлөштүрүлгөн жол-жоболору кандай кесепеттер менен коштолоорун бир беткей айтууга али эрте. Бул багытта эксперттер ар кандай көз караштарды карманышат.

Эгерде легалдуу жумушчулар көп болсо, алар чоң айлыктарга талапкер боло алышат жана укуктары да сакталат. Документи толук таризделбеген мигрант – бул өз укуктарын коргой албаган мигрант жана ал өз өлкөсүнө аз өлчөмдө гана акча жөнөтүүсү мүмкүн. Менин оюмча, кыска жана орто мөөнөттүү перспективада легалдуу жумушчулардын көп болуусу экономикага көп өлчөмдөгү акча каражатынын келип түшүүсүнө жол ачат.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Эгерде мигрант мыйзамдуу түрдө жүрсө, анда анын жумшаган акчалары да көп сумманы түзөт. Меним оюмча,

бирдей профессионалдык топ же квалификациядагы мыйзамдуу же мыйзамсыз мигранттардын акча которуулары бири-биринен айырмалангандыгын көрсөтүүчү экономикалык эсептерге же фактыларга негизделген жумуштар болгон эмес. Ал эми кабыл алуучу өлкөлөрдө жумушка уруксат кагазы бар же жок адамдардын акча которууларын дифференциялаштыра турган статистика бар же жок экендигин билбейт экенмин.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Дагы бир олуттуу көйгөй – бул мигранттардын жергиликтүү калк менен болгон өз ара мамилелери. Кыргызстан Бажы союзуна кирген күндө деле мигрантофобия деңгээлин төмөндөп кетүүсү күмөн. Мисалы, Россиядагы мигрантофобия легалдуу миграцияга эмес, бүтүндөй тышкы жана ички миграцияга каршы багытталган.

Белорустарга жакшы мамиле жасашат, себеби ал өз кишилер. Ал эми казактар болсо эмгек рыногунда башынан эле болгон эмес, болсо да бирин-серин. Өң түспөлү боюнча орус улутуна окшобогон адамдар кыжырын келтирүүчү улутчулдук принцибинде жашап жаткан адам үчүн мигранттар ал жакта мыйзамдуу жүрөбү же мыйзамсызбы, ошондой эле алар келген өлкө Бажы союзуна киреби же жокпу баары бир. Себеби «аларга окшобогондор көчөдө абдан көп». Мына дал ушунун өзү мигрантофобия менен коштолууда. Айталы, ДПНИ. Алардын аталышында «Н» тамгасы кездешет, бирок чын-чынына келгенде бул тамга эч нерсени туюндурбайт. Муну менен алар бүтүндөй миграцияга эмес, мыйзамсыз миграцияга каршы экендиктерин көрсөткүлөрү келет. Бирок көчөдө жүргөн улутчул менен бардыгына даяр жүргөн ксенофобго мигрант мыйзамдуу жүрөбү же мыйзамсызбы, баары бир. Эң башкысы мигрант ал үчүн башка цивилизациясынын, башка улуттун өкүлү.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Белоруссия жана Казакстанда мигрантофобия кандайдыр бир өзгөрүүсүз бойдон калып жаткан маалда Россиядагы абал 2013-жылдын күз айындагы окуялардан улам (Москва шаардык думасына шайлоолор; жеке менчикти бөлүштүрүү кырдаалы жасалма жол

менен улут аралык кагылышууларга айланган Бирюлеводогу окуялар⁴⁷) начарлап кеткен.

Белгилей кетчү нерсе, мигрантофобия көйгөйүн чечүү – узак мөөнөттүү максат, бирок бул багыттагы иштерди бүтүндөй БС мейкиндигин кучагына камтыган, ошондой эле мигрантофобияга каршы багытталган атайын маданий жана агартуучу программаларды демилгелөө менен БС өлкөлөрүнүн журналисттеринин арасындагы тренингдердин жардамы менен кыска мөөнөттө баштоо зарыл. Мындан сырткары, бул иштерге эмгек мигранттары менен иш алып баруу тажрыйбасына ээ БӨУ жана алардын мамлекет аралык тармактык иштерине шарт түзүүчү укук коргоочу БӨУларды тартуу кажет.

3.2.2. Россияда мигранттарды каттоо көйгөйү

Кыргызстандан эмгек мигранттарын тартуунун башкы борбору катары Россияда каттоо көйгөйү кыска, орто жана узак мөөнөттүү мезгилде актуалдуу болот, анткени Россия бул мамлекеттер аралык биримдиктеги кабыл алуучу башкы өлкө болуп саналат. Россияда каттоо институту бар, ал ички жана ошондой эле тышкы мигранттардыкындай эле фиктивдүү болушу дагы ыктымал.

Мигранттарды алар боюнча табууга мүмкүн эмес, бирок аны жокко чыгаруу азырынча күн тартибине киргизиле элек. Ылайыкташтырылбаган өндүрүштүк жайларда каттоо кескин чектелген, «резина батирлер» жөнүндө мыйзам кабыл алынган, ал эми жатаканалардын жетишсиздиги түшүнүктүү. Бажы союзун кеңейтүүдө бул көйгөй мындан да курч болушу мүмкүн. Эгер мигранттарды алар төлөгөн салык аркылуу контролдоочу ИННдерди, мисалы вокзалдарда, аэропорттордо, автостанцияларда берүү менен бул маселени чечүүгө болот. Бирок ИННди киргизүүнүн ордуна 2014-жылдын жазында Россияда юридикалык жана ошондой эле жеке жактарда иштеген эмгек мигранттары үчүн бирдиктүү патентти киргизүүгө даярдыктар жүрүүдө.

Кыргызстандыктар үчүн Россия паспортун алуу Россия Федерациясында иштөөдө туруктуу көйгөйлөрдөн кутулуу үчүн өтө маанилүү болуп саналат.

Бирок, бул Россияда узак убакыт жашаган жана сыртка чыкпагандар же эс алууга гана чыккандар үчүн баалуу. Албетте,

⁴⁷ Скоробогатый П. Бунт районного масштаба // «Эксперт», № 42 (872), 21 окт., 2013: [URL:http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonogo-masshtaba](http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonogo-masshtaba).

конъюнктуралык түшүнүктөрдөн улам гана жарандык алууга болбойт. Өлкөнүн жарандыгын пайда үчүн эмес, өзүн ошол өлкөнүн жараны катары сезе билүү менен кабыл алуу зарыл. Документтерди тариздөөнүн бардык бюрократтык жол-жоболорун максималдуу түрдө жөнөкөйлөштүрүү менен Россияда мыйзамдуу иштөө альтернативасы киргизилсе, албетте, Кыргызстан үчүн өз жарандарын мындай масштабда кол жууп калуу кызык эмес.

Миграция маселеси алардын жарандарынын эркин жылып жүрүүсү менен тек мейкиндикти кеңейткенге караганда БС үчүн түбөлүк жана кыйла маанилүү деп айтууга болот. Биздин оюбузча, эң негизги маселе болуп миграциянын зарылдыгы же анын эч кандай зарылдыгы жок экендиги тууралуу коомдук түшүнүү саналат.

Эгер миграциянын кереги жок болсо, анда Кыргызстандын Бажы союзуна өтүүсүнүн да кажети жок. Чечим кабыл алуучу адамдар миграцияны мыйзамдуу нукка алып чыгуу керектигин ойлонсо жакшы болмок. Бул туура, максатка ылайыктуу жол болот. Адамдар визалык мейкиндиги жок келе ала тургандыгын жана эмгек рыногуна катыша тургандыгын түшүнүү керек. Мыйзамсыз мигранттарга ээ болгонго караганда аларды мыйзамдуу кылуу жана алардан салык алуу керек. Бул Россиянын кызыкчылыгына жооп берет. Эгер Россия эмгек рыногунан чет өлкөлүктөрдү ырааттуу түрдө сүрүп чыгара турган болсо, анда Кыргызстанды кошуу менен жаңыланууга барган Бажы союзу зыян алып келет. Анткени Кыргызстан – бул Бажы союзуна өзүнүн жарандары үчүн миграция режимин жөнөкөйлөтүү максатында кирип жаткан биринчи өлкө. Алар үчүн башка максаттар маанилүү эместей көрүнөт.

Россиялык эксперт менен болгон маек

3.2.3. Медициналык жардам

Бүгүнкү күндө мигранттар үчүн медициналык жардамды акы төлөнүүчү медициналык камсыздандыруунун негизинде өнүктүрүү зарыл. Акы төлөө негизиндеги медициналык камсыздандыруу, БС өлкөлөрүнөн жарандар үчүн преференциялар тейлөө сапатын жакшыртууга мүмкүндүк берет. Эмгек мигранттары үчүн атайын камсыздандыруу программалары бар, атап айтканда, Россияда камсыздандыруу компаниялары рыноктун бул сегментинде ишин баштады, бирок аларды илгерилетүүдөгү күчтөрдү координациялоо

азырынча байкала элек. БС үчүн эмгек мигранттарын медициналык камсыздандыруу схемаларын жалпы түзүү боюнча стратегиялык чечимдерди кабыл алуу зарыл кадам болот.

3.2.4. Мигранттардын калтырган үйбүлөлөрү⁴⁸

Кыргызстан эмгек миграциясынын процессине активдүү кирүү менен мигранттардын акча табууга кетүүсү эрте куракта жана мажбурлоо менен турмуш куруу факторлорунун бири болуп калды. Бул өз кезегинде бир катар терс кесепеттерди алып келди, алардын арасынан төмөнкүлөрдү бөлүп көрсөтүүгө болот⁴⁹:

- Өзүн өзү өлтүрүү жана аны жасоого аракет кылуу, өзүн-өзү өлтүрүүгө чейин жеткирүү;
- үйбүлөдөгү зомбулук (күйөөсүнүн же анын тугандарынын) жана жубайына карата дискриминациялык практикалар;
- денсоолугуна байланыштуу көйгөйлөр (аз кандуулук, психикалык жактан жабыркоо, психологиялык жана, нерв оорулары);
- эрте жана тез-тез кош бойлуулуктун, бойдон түшүүнүн кесепетинен энелердин жана балдардын өлүмүнүн көбөйүүсү;
- күйөөсүнүн же анын үй-бүлөсүнүн демилгеси боюнча жаш жубайлардын ортосундагы ажырашуулар;
- экономикалык жана социалдык укуктарды бузуу, айрыкча, турмуш куруу никелешүү ырым-жырымы менен түзүлсө.

Кыргызстанда жаш балдар тарабынан бойго жеткен кыздарды ала качуу салты жана ага байланышкан эрте турмуш куруу, кийинчерээк Россияга акча табуу үчүн кетүүлөр мындай турмуш куруулардын бузулушуна алып келүү сыяктуу көп сандаган мисалдар

⁴⁸ Бөлүмчө төмөндөгү аналитикалык отчетторду пайдалануу менен жазылды: Полетаев Д. В. Борбор Азия өлкөлөрүндөгү эрте турмуш куруу жана ажырашуу менен Россиядагы эмгек миграциянын өз ара байланышы. Аналитикалык отчет. ЦМИ, ООН-аялдар. М, 2013 URL: <http://migrocenter.ru/news/news092.php>.

⁴⁹ «Эрте турмуш куруу призмасы аркылуу Тажикстандын аялдарынын укугу: ООН-аялдар программасынын алкагында “Мониторинг жүргүзүүнүн жана сунуштамалардын натыйжасы» «Аялдар тынчтык жана макулдук үчүн: СБ ООН 1325, 1820, 1888, 1889 резолюцияларын аткаруу үчүн жоопкерчиликти жогорулатуу». 2013-жылдын 25-февралында Худжандагы тегерек үстөлдүн материалдары.

бар. Мисалы, жалпыга маалымдоо каражаттарында Кыргызстандын түштүгүндөгү он ажырашуунун жетөө ала качуу⁵⁰ салтына негизделген үй-бүлөлөрдөн турары жазылган. Бирок акыркы иликтөөлөр 1999-2009-жылдардагы мезгил үчүн (эки каттоонун ортосунда), эң жаш топтогу аялдардын үй-бүлө куруусунун салымы (15–19 жаш) төрт эсе азайган (25,4%дан 16,6%га чейин), 2011-жылы мындай салым кайрадан 20%⁵¹га чейин өскөн, кырдаал дагы эле өзүнүн чечилишинен алыс турат⁵².

Өтө жаш курагында бирөөгө жар болуп келген кыздар үчүн эрте турмуш куруунун өзү бир катар кесепеттер менен коштолот: эгерде иштеп акча табуу үчүн өз өлкөсүнөн сыртка чыгып кеткен эркек менен болгон нике бузулса, билим алуу, кайсы бир кесипке ээ болуу, өз алдынча акча иштеп табуу мүмкүнчүлүктөр кескин кыскарат. Мындан сырткары, эгерде нике расмий түрдө катталбастан диний ырым-жырымдардын негизинде гана жүзөгө ашырылса, анда мындай нике светтик мамлекетте мыйзамдуу деп саналбайт. Ал эми мындай никенин бузулушу, күйөө менен мүлк бөлүштүрүүдө, алимент өндүрүүдө эне жана анын балдары үчүн бир катар олуттуу көйгөйлөр менен коштолот.

Эрте турмуш куруудан улам мына ушундай абалга жеткен билим деңгээли төмөн аялдардын калың катмары өлкө үчүн туруксуздук менен чыр-чатактардын жаралуу коркунучуна алып келет. Себеби радикалдык жана террористтик топтор үчүн мындай аялдарды манипуляциялоо оңой. Чыр-чатактар учурунда, олку-солку же өзгөчө кырдаалдарда бул өндүү билими тайкы аялдар күтүлбөгөн иш-аракеттерге баруусу ыктымал.

Эрте турмуш куруунун себептеринин бири – гендердик теңсиздик, башкача айтканда, Кыргызстанда эмгек миграциясынан улам пайда болгон эркектердин тартыштыгы. Аялдар арасында эрте

50 Пратова З. Кыргызстандын түштүгүндө он ажырашуунун жетөө «элдик салт боюнча» ала качып алган үй бүлөлөр кирет. 15.02.2006. URL: <http://www.fergananews.com/articles/4243>.

⁵¹ Караңыз: «2009-2011-жылдар үчүн Кыргыз Республикасынын демографиялык жылдыгы.

URL: <http://stat.kg/images/stories/docs/tematika/demo/Demo%20publ%202007-2011.pdf>.

⁵² Денисенко М., Калмыкова Н., Недолужко Л. Кыргызстандагы никелешүү жана төрөлүү // Демоскоп-weekly. – № 493–494, 2012-ж. 1–22-январы – С. 8. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0493/demoscope493.pdf>.

турмушка чыгуулардын санын кыскартуу⁵³ үчүн мыйзамдуу чаралар жетишсиз. Ата-энелер өз кыздарынын турмушка чыгуусуна уруксат берип, ал тургай бул үчүн зарыл шарттарды түзүп берген учурларда никеге турууну кийинкиге жылдыруу ата-энелердин пикиринин өзгөрүүсүнө жараша болот, тактап айтканда, баарыдан мурун бул пикирлердин өзгөрүүсүнүн үстүндө иштөө зарыл.

Биздин оюбузча, көйгөй Кыргызстандын модернизация темптерине жана салттык түшүнүк менен катар ырым-жырымдардан акырындык менен четтешине байланыштуу. Мисалы, Россияда башка өлкөлөрдөй эле эрте турмуш куруу азыр чанда кездешет. Ал эми Европада бул ырым-жырым мындан 500 жыл мурда эле, башкача айтканда, «европалык»⁵⁴ деп аталган турмуш куруунун жаңы, эң сонун салттуу тиби жайылтылгандан бери токтотулган. Россияда жана анын азыркы чек араларында XX жүз жылдыктын башталышында эрте турмуш куруу салты басымдуулук кылган: бардык колуктулардын жарымынан көбү жана күйөө болуучулардын үчтөн бирине жакыны Европалык Россияда 20 жаштан⁵⁵ улуу эмес болгон. Эрте турмуш куруу салтынын өзгөрүшү баарынан мурда агрардык реформалоодон кийин өнөр жайы тез өнүккөн, аңчылык жана миграциялык дыйканчылык кыймылы күч алган айылдарда болгон. Ошондуктан, Россияда миграция эрте турмуш куруулардын санын кыскартуу үчүн маанилүү фактор болуп калган. Балким, кайрылып келген эмгек мигранттары аркылуу Кыргызстанга келген социалдык жаңы тажрыйба акырындык менен бул жерде эрте турмуш курууну азайтууга таасирин тийгизиши мүмкүн.

Ташталган үй-бүлөлөрдүн курч көйгөйлөрүнө эмнелер таандык, социалдык, анын ичинде жердешчилик жардамы менен жумуштарды уюштурууга мүмкүн. Терс натыйжаларды кыска жана орточо мөөнөттүү мезгилдерде азайтуу зарыл, анткени алар акырындык менен өсүүчү бир катар натыйжаларды жүргүзөт. Бул натыйжалар менен иштөөдө жеке жана жамааттык мүнөздөгү чараларды кабыл алууга болот, бирок алар жамааттык кызыкчылыкты алып жүрө тургандыгын эске алуу менен, анын ичинде Бажы биримдигинин бардык өлкөлөрү үчүн Кыргызстанга биргелешип

⁵³ Кара.: «Эрте турмуш куруулардын жайылышы кээ бир өнүккөн өлкөлөрдө жогору калса деле азайгандыгы билинди». // Демоскоп-weekly. – № 509–510, 2012-жылдын 1–20-майы. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0509/barom03.php>.

⁵⁴ Хаджнал Дж. Европа тибиндеги ретроспективалык турмуш куруу // Үч кылымдагы турмуш куруу, төрөлүү, үйбүлө. – М.: Статистика, 1979.

⁵⁵ Захаров С. Байыркы заманда кайсы куракта турмуш курушкан // Демоскоп-weekly. – № 261–262, 2006-жылдын 16–29-октябры.

жардам көрсөтүү жөнүндө айтылат, бул терс натыйжалар менен иштөөгө максатталган атайын механизмдерди түзүүнү божомолдойт.

Эмгек миграциясы турмуш куруу үчүн олуттуу сыноо болот. Алмашуучу шарттар, кыйла жогорку жашоо стандарттары жана Кыргызстандан миграциялык агымы багытталган БСнын кыйла өнүккөн өлкөлөрүндө башка маданий баалуулуктар бардык учурларда, өзгөчө алар ата-энелеринин кыйноосу менен аргасыз түзүлсө турмуш куруулардын бузулушуна мүмкүндүк берүүчү себеп болуп келген. Бул кырдаал жаңылык эмес жана СССРде жүргүзүлгөн иликтөө маалыматтары боюнча аялдарда да, эркектерде да мигрант эместердин экинчи жолу турмуш курууларын жыштыгы мигранттардын экинчи турмуш куруусунан бир топ жогору. Жаңы жерлерде узак убакыт жашагандарга караганда жаңыдан келгендердин кайрадан турмуш куруусу бир топ жогору. Жаңы жашаган жерлерде миграция жана мигранттардын адаптациясы эркектер менен аялдардын⁵⁶ жашоо циклинде болуп туруучу демографиялык окуялардын календарларын алмаштырат.

Эмгек мигранттарынын үйбүлөлөрүндө ажырашуулардын көбөйүү көйгөйлөрүн түшүнүү үчүн Кыргызстандын салттуу маданияты менен БС өлкөлөрүнүн заманбап шаарларынын жана алардын калган региондорунун либералдык ченемдеринин ортосундагы карама-каршылыктарды эсепке алуу маанилүү болуп калат. Бул карама-каршылыктар турмуш куруу тарыхы сыяктуу мигранттардын мындай турмушунда чагылдырылат.

БС өлкөлөрүндө эмгек мигранттарынын өз мекенине караганда жүрүм-турумунун бир кыйла эркин жана кыйла жогору акча табуу, жана сексуалдык мамилелер үчүн турмуш куруу биримдигинин бекемдиги ар дайым сыноолорго кабылат. Туугандарын колдоо зарылдыгын моюнга алуу менен мигранттар салттуу коомдук түзүлүштөрдү жана үйдө ретрограддык сыяктуу социалдык мамилелерди кабыл ала башташат.

Психологиялык мотивдер, салттуу негиздерди жашоонун кыйла эркин стилине алмаштыруу каалоосу жана сыртка чыгып иштөө жөнүндө чечим кабыл алуудагы мамилелер үйбүлө кура элек жаш адамдар үчүн гана эмес, туугандарынын кыйноосу менен турмуш кургандар үчүн да олуттуу роль ойнойт, алар дискомфорттук

⁵⁶ Захаров С. В., Сурков С. В. Россияда мигранттардын төрөлүүсүн изилдөө тажрыйбасы // Демоскоп-weekly. – № 399–400, 2009-жылдын 23-ноябры, 6-декабры. URL:<http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/analit01.php>.

кырдаалдан чыгуу болушу мүмкүн, ал кийинчерээк ажырашууларга алып келет.

Акча табуу үчүн сыртка чыгууда үй-бүлө мүчөлөрүнүн айрылуулары үй-бүлөдөгү материалдык абалды жакшыртуу мүмкүнчүлүгү үчүн акы болуп саналат, бирок кээде мындай айрылуу үй-бүлөлөрдүн ажырашуусунун себеби да болуп калат, ошентип максаттарга жетүү менен мындай сыртка чыгуулар: кыйла туруктуу материалдык абалдагы үй-бүлөлөрдү олуттуу камсыздоо жана бекемдөө үчүн, акчанын жетишсиздигине байланышкан талаш-тартыштардан жана уруштардан кутулуу үчүн багытталган.

Ошондой эле үй-бүлөлөрдө калган, толук эмес үй-бүлөлөрдө жана туугандарынын, тааныштарынын багуусунда өскөн балдарда социалдык жана психологиялык мүнөздөгү көйгөйлөр келип чыгышы мүмкүн экендигин белгилеп кетүү керек. Бир тараптан тиричилик стратегиясы сыяктуу миграцияга туруктуу багыттар өнүгүшү мүмкүн, башка тараптан балдар толук кандуу эмес комплекси аркылуу айлана-чөйрөдөгүлөрдү кабыл алуу, толук эмес үй-бүлөдө же туугандарыныкында өзүнүн зыяндуулугун сезүү менен жашоодо психологиялык жактан жабыркашы ыктымал.

Эмгек мигранттарынын ташталган үй-бүлөлөрүнүн көйгөйлөрүнүн курчтугун азайтуу жергиликтүү бийлик органдары жана никелешүүнү каттоонун тийиштүү кызматтарынын бул мыйзамдарды бузгандыгы үчүн жоопкерчилик чараларын күчөтүү аркылуу никеге туруу жол-жоболорун жөнгө салуучу мыйзамдарды сактоого карата укук колдонуучу практиканы жакшыртуу аркылуу жүзөгө ашырылышы кажет. Укук коргоо органдарын окутуу практикасына аялдардын укугун коргоо; гендердик зомбулукту алдын-алуу үчүн мамлекеттик бийлик органдарында жана мамлекеттик институттарда (өзгөчө укук коргоо) аялдардын болуусун көбөйтүү, аялдарды жана кыздарды эрте турмуш куруу менен коштолгон коомдогу жана үй-бүлөдөгү зомбулуктан коргоо, ошондой эле алардын укуктарын, кызыкчылыктарын жана коопсуздугун сактоо жаатындагы иштерди кабыл алууну киргизүү керек.

Никеге турбаган же эрте никеге турган эмгек мигранттарынын үй-бүлөлөрүнүн кыйла аялуу мүчөлөрүн (анын ичинде акысыз юридикалык жана адвокат кызматтарын көрсөтүү аркылуу), мындай аялдарды укуктук жана социалдык коргоо механизмдерин түзүү, мыйзамдардын тийиштүү эл аралык стандарттарга ылайык келүүсүнө мониторингдерди үзгүлтүксүз жүргүзүү; эрте жана мажбурлап турмуш курууну алдын-алуу үчүн механизмдерди иштеп чыгууга жарандык коомдун өкүлдөрүн тартуу, жана өкмөттүк жана бейөкмөт

уюмдардын ортосундагы социалдык өнөктөштүктү институционалдаштыруу; балдар жана кыздар үчүн билим алуунун бирдей мүмкүнчүлүгүн камсыздоо максатка ылайыктуу.

3.2.5. Бажы биримдигине миграциялык мониторинг системасын киргизүү

Тилекке каршы, БС өлкөлөрүндө миграциялык контролдоо системасы гана эмес мамлекет тарабынан каржылануучу миграция жаатындагы систематикалык изилдөөлөр да жок. Кыргызстандын Бажы биримдигине кирүү мүмкүнчүлүгүнө байланышкан социологиялык иликтөөлөр бардыгын камтуучу мүнөздү алып жүрбөйт жана алардын мезгилдүү болуп калуусу болжолдонгон эмес.

Ошондой эле келечекте ресурстарды натыйжалуу жана үнөмдөөчү практика миграция саясаты жаатындагы ар кандай чечимдерди кабыл алуудагы төмөнкү схемалар жана миграциялык процесстерди байкоо болушу мүмкүн: иликтөө – аны эксперттик жана коомдук талкуулоо – пилоттук киргизүү – эксперттер менен иликтөөнүн жыйынтыгы боюнча киргизүүдөн натыйжаларды пилоттук киргизүүнүн жана талкуулоонун натыйжасы боюнча иликтөө – толук масштабдуу киргизүү – натыйжалуулук мониторинги.

3.3. Орточо мөөнөттүү мезгилде чечүү үчүн көйгөйлөр

3.3.1. Бажы биримдигинин финансылык фонду

Иликтөө чектелген көлөмдө болсо да каржылануучу БС фондун түзүүнүн, БСны ишке киргизүү үчүн маанилүү болгон милдеттерди, мисалы, жумушчу-адистерди даярдоону чечүүнүн максатка ылайыктуулугун көрсөттү.

Кыргызстанга Россияга теңдеш квалификациялуу жумушчулар керек. Россияда жумушчу кадрларды даярдоо милдети жетишерлик курч. Бизнес бул милдеттерди мамлекетке, ал эми мамлекет бизнеске жүктөөнү каалайт. Бүгүнкү күндө массалык муктаждыгы бар Россия бизнеси гана айрым кесиптер боюнча кадрларды даярдайт. Бул билим берүү – атайын фонддон каржылоодо минималдуу, өтө кесипкөй, заводдук, жаңы адистиктерди киргизүү жана иште жаңы технологиялар, жаңы материалдар менен окутуу ж.б. кыйла фундаменталдуу болушу мүмкүн.

Бул милдеттерди жана көптөгөн башка милдеттерди аткарууну БС атайын финансылык фондду өзүнө алышы мүмкүн жана аны түзүүдө ал эмнеге коротула тургандыгын, анын бюджетти кандайча түзүлө тургандыгын так аныктоо мүмкүн болмок. БСда чечилүүгө тийиш болгон жалпы милдеттер бар. Кадрлар – мындай милдеттердин бири гана, бирок БСда мындай фонддон каржылоо аркылуу чечилүүчү башка татаалдыктар да бар. Кыргызстан сыяктуу багыттоочу өлкө үчүн мындай чечимдер өзгөчө маанилүү.

3.3.2. БС алкагындагы мигранттар үчүн пенсиялык мыйзамдарды шайкеш келтирүү

БС үчүн маанилүү болгон орточо мөөнөттүү милдет, өзгөчө ага Кыргызстандын кирүүсүндө БСда пенсияларды чегерүү жана жарандарга тиешелүү өлкөдөн тышкары эмес БСда иштеген эмгек стажысын эсепке алуу жол-жоболорун шайкеш келтирүү болуп саналат.

БС өлкөлөрүндө ушуга чейин пенсия маселеси чечиле элек. КМШнын алкагында пенсиялар жөнүндө макулдашуу бар, бирок ал чектелүү режимде иштейт, негизинен, ал иштеп тапкан пенсияларын которууну камсыздоо үчүн пайдаланылат. Адамдар бир өлкөдөн башка өлкөгө көчкөндө пенсияларды жаңы жашаган орундарына которууга жана алууга болот, бирок чыгып кеткен өлкөдөгү эсептелген пенсиялардын өлчөмүндө.

БС өлкөлөрүндө жана Кыргызстанда пенсия схемаларындагы айырма пенсиялык мыйзамдарды шайкеш келтирүүдө белгилүү бир татаалдыктарды алып келери шексиз, бирок бул татаалдыктарды жеңүү мүмкүн эмес деп атоого болбойт. Мында, Россиянын пенсиялык фонду башка өлкөгө кетүүчү «пенсиялык» акчаларды «жоготкусу» келбейт жана сүйлөшүү процесси бул факторлорду татаалдантат.

Адамдар алардын колунда сакталуучу кандайдыр бир документтерди дайындоосу керек. Мыйзам боюнча Россияда жалдоо жана эмгек акы жөнүндө документтер 75 жыл сакталууга тийиш. Эгер ал кандайдыр бир уюмда 6 ай иштегендигин эсептесе, анда архивден ал канча айлык алгандыгы, пенсия үчүн эмнелер маанилүү экендиги көрүнүп турган жана көрсөтүлгөн ведомостту табуусу керек. Бирок мындай ведомостту азыр ким берет, алар кайда сакталган? Азыр бардыгы бузулган. Эгер адам 30 жылдан кийин пенсия

курагына жетсе, ал уюмдар жок болуп кеткен болот жана архивдеги адамдар 30 жолу алмашкан болот. Бул үчүн немецтик тактык же архивдер жабык болгондо да ал жакта адамдар иштеген СССР учурундагыдай тартип керек. Эгер ал системаны курбаса эч качан, эч нерсе таппайт. Эгер эмгек китепчеси тибиндеги мөөр басылган жана маалыматтар так жазылган кандайдыр бир документ болсо бир кыйла жакшы.

КМШ Комиссиясынын мигранттарга мындай уюмда иштеген, мынча айлык алган деген салыктар жана чегерүүлөр жүргүзүлгөн, уюмдун мөөрү басылган маалымкаттын формулярын бекитүү тууралуу долбоору (Россия төрагалык кылганда) болгон. Бул долбоор ал боюнча түшүнүүлөргө жана макулдуктарга жетишилсе деле илгерилеген жок.

Россиялык эксперт менен болгон маек

БС өлкөлөрү үчүн мындай жалпы система түзүлсө, анда иштеген жеринен пенсиялык чегерүүлөр жана аны БС алкагында берүү жол-жоболору жөнүндө маалымкаттын формулярын макулдашуу зарыл. Эмгек стажысы, пенсиялык төлөөлөр катталуучу иш паспорту мүмкүн болгон вариант боло алат, анын формулярынын жасалмаларынын болбошу үчүн макулдашуу керек. Ошондой эле аны контролдоо үчүн атайын реестр зарыл.

Балким, бул системаны жол-жоболоштуруу оңой эмес, анткени эгер документтер аныкталса жана макулдашылса, ошондой эле жасалмалоодон техникалык коргоосу болсо, анда бир топ ишканалар жана уюмдар, мисалы, чач тарачтар же фермердик чарбалар мындай документтерди бланктар менен камсыздоо жол-жоболорун аныктоосу зарыл. Мисалы, муну аманат банктарынын бөлүмдөрүндө же почта бөлүмдөрүндө бухгалтердик отчеттуулук үчүн формалар менен биргелешип сатуу аркылуу камсыздоого болот, бирок мындай документтерди жүгүртүүнү жана бул документтердеги маалыматтардын түп нускасын контролдоону ишке ашыруу маанилүү маселе болуп калат.

Маалымкатты панаңея болбосо дагы бекитүү керек. Жаш жумушчулар мындай маалымкаттарга көңүлү кош мамиле жасашы мүмкүн жана аны сактоо керектигин пенсия

учурунда гана эстетешет. Башкача айтканда, тийиштүү маалымат банктары керек, бул олуттуу формалдуу иш.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Пенсиялык фонддун ишин шайкеш келтирүү боюнча мындай иштер билим берүү программаларын каржылоо жана жумушчу кадрларын даярдоо БСнын ошол эле финансы фондунан каржыланышы, Фонд мындай долбоорлорду каржылоосу мүмкүн.

Кыргызстандан эмгек мигранттары пенсияга чейин жашаса, Кыргызстан аларга жашоо минимумунун деңгээлинде минималдык пенсия менен камсыздоосу зарыл – бул көйгөй маселе. Мындай пенсияларды потенциалдык алуучулардын көпчүлүгү ошол эле учурда бир нече он жылдыкта Россияда иштешет. Ошентип, «пенсиялык долбоорду» узак мөөнөттүү деп таанууга болот, эгер Кыргызстан Бажы биримдигине кошулса узак мөөнөттүү бул максат коюлууга тийиш.

Россия үчүн эмгек мигранттарын пенсия менен камсыздоо көйгөйү да – келечектин иши, эки-үч он жылдыктан кем эмес убакыт калды. Азырынча жаш мигранттар иштешет. Пенсияга чыгуу курагы, албетте, БСнын бардык өлкөлөрүндө өзгөргөн жана көбөйтүлгөн, пенсия алуу талаптары азырынча белгиленбейт, бирок бул милдеттүү түрдө боло турган иш. БС өлкөлөрү өзүнүн пенсиясына формалдуу иштеп таба албаган көп адамдар менен кездешет, башкача айтканда, алардын документтери болбойт. Орточо жана узак мөөнөттүү мезгилде мамлекеттер жана ведомстволор ортосунда чыр-чатактар чыкпаш үчүн бул маселени күн мурунтан чечүү зарыл.

БС мамлекеттеринин негизги талаптары Россияга коюлат, бирок Белоруссия жана Казакстан үчүн да бул көйгөй болот, бирок РФ сыяктуу мындай масштабдуу болбойт. Мында, мурдагы эмгек мигранттарынын өздөрү баарыдан мурда өзүнүн өлкөсүнө талап коёт.

Көрүп тургандай, пенсия менен камсыздоо – бул олуттуу маселе. Эгер адамдар иштөө убагында камсыздандыруу чегерүүлөрүн жасабастан, сапаттуу медициналык жардамга ээ болбостон үйлөрүнө кайтып келсе, андан бул бардык социалдык жүктөр алардын жарандыгы тиешелүү болгон өлкөгө түшөт, ал эми Кыргызстан Бажы биримдигиндеги эмгек мигранттарынын өтө олуттуу агымына ээ болгон өлкө болушу мүмкүн, анда ал башкаларга караганда бул көйгөйлөрдү чечүүгө кызыкдар болууга тийиш. Эмгек мигранттарынын сыртка чыгуусу өлкөдөгү социалдык чыңалууну алып салат жана келечекте өзүнүн өлкөсүнүн экономикасын колдоочу жарандарды социалдык камсыздоо милдеттерин четке

кагат. Эмгек мигранттары үчүн пенсия системасын түзүү татаалдыгы чечим кабыл алуучу адамдардын Эмгек мигранттары үчүн пенсиялык системаны калыптандыруунун татаалдыгы чечимдерди кабыл алуучу жактар милдеттерди кыска мөөнөттүү мезгилде чечүүнү каалаганында, алардын ою боюнча келечектеги көйгөйлөрдү, аларды маанилүү орундарда алмаштыргандар карайт деп ойлогонунда турат. Бир тараптан мындай ыкманы жоюу татаал, бирок башка жагынан бул маселени чечүүнү илгерилетүүлөр үчүн милдеттер, анын актуалдуулугу жана аны убактылуу жабуу менен жеңилдетилет.

Суралган эксперттердин пикири боюнча Россия качан адамдардын артынан акча кете баштаганда адамдарды схема боюнча пенсия менен камсыздоону баштоого даяр. Эгер Кыргызстандын жараны Бажы биримдигинде мыйзамдуу түрдө ишке орношо жана социалдык чегерүүлөрдү жүргүзсө, анда анын жайгашкан жерине карабастан пенсия алуу мүмкүнчүлүгүн берет. Бул Россия үчүн да, Казакстан үчүн да азырынча аз даражада болсо да актуалдуу болот. Бирок акырындык менен Россиянын жана Казакстандын долбоорлору Кыргызстанда жүргүзүлө баштайт, бул көйгөй БС өлкөсүнүн жараны Кыргызстанда иштесе кескин түрдө актуалдаштырылат жана алардын иши анын мыйзамдары менен жөнгө салынат. Бул маселени кыска мөөнөттүү мезгилде талкуулоону баштоо жана орточо мөөнөттүү мезгилде чечүү зарыл.

3.3.3. Кадрларды кайра даярдоо жана окуу миграциясы

Кыргызстанда бүгүнкү күндө жумушчу күчүнүн наркы төмөн, бирок ошондой эле квалификациясы төмөн. Жумушчу күчүнүн, жумушчу кадрларды даярдоонун сапатын Россия колледждеринин, техникалык училищаларынын жардамы менен жакшыртса болот, анткени Россия абитуриенттери аз, ал эми Кыргызстанда потенциалдык абитуриенттер көп. Эгер Кыргызстанда маанилүү экономикалык өсүш байкалса, анын эмгек рыногу жаштардын санын жоготмок эмес, ошондуктан жумушчу күчүнүн резерви бар. Кыргызстан жаштарды окутуу программаларына катышууга даяр, бирок азырынча БС өлкөлөрү, анын ичинде Россия мындай билим берүү программаларын пландай элек.

Кыргызстанда билим берүү системасын акырындык менен деградациялоо жүрүүдө, азырынча дүйнөлүк деңгээлдеги жогорку квалификациялуу адистерди жана олуттуу окумуштууларды массалык максаттуу даярдоону камсыздоого алы жок. Ошондой эле ийгиликтүү иштеген жана азыр иштөө үчүн сыртка кеткен Россияда,

АКШда, Европа жана араб өлкөлөрүндө талап кылынуучу IT-технологиялар жаатында иштеген жаш адамдардын тобу бар. Кыргызстандан профессионалдардын ушул категориясы бир кыйла миграциялык потенциалга ээ. Тилекке каршы, мындай мисалдар аз.

АКШ жана Батыш Европа бүткүл дүйнөдөн окуу мигранттарын тартуу менен адам капиталын активдүү инвестициялайт, буга акырындык менен Кытай кошулган (бакалавр, магистр, доктор, адистер үчүн стади-тур ж.б.). Россия дүйнөлүк билим берүү рыногуна начар интеграцияланган, ал эми Казакстан жана Белоруссия бул процесске таптакыр катышпайт. Билим берүү программаларында жок же Кыргызстанда даярдоо сапаты төмөн болгон адистиктер боюнча кадрларды, негизинен, Батыш Европа жана Америка университеттери даярдайт. Россия бул мейкиндикте өтө начар иштөөдө жана окуу мигранттарынын агымы жай өсүүдө⁵⁷. Акыркы жылдарда Россия менен кызматташуу өз ишин активдештирди, бирок окуу миграциясынын чөйрөсүндө Россия активдүүлүгү Батыш Европа жана Америка университеттеринин билим берүү рыногунда активдүүлүгүн жоготууда. Ошондуктан, Кыргызстандын жаштары окуу үчүн Россияга караганда Кытайга, Европага же АКШга көбүрөөк кетүүдө. Кыргызстандын Бажы биримдигине кирүүсүндө иштин бул абалын алмаштыруу зарыл, мындай өзгөрүүлөрдү тезинен жасоого болбосо да, аларды орточо мөөнөттөгү мезгилдин милдеттери деп эсептөөгө болот.

Россия ЖОЖдору Кыргызстандан студенттерди жыйноо менен активдүү иштөөдө, алар ал жакта калып калышат жана кайтып келүү тууралуу азырынча болжол жок. Эгер Кыргызстан Бажы биримдигине кирсе, бул тенденцияны өзгөртүү маанилүү жана бул өзгөртүүлөрдү БС ичиндеги биргелешкен экономикалык долбоорлорду бекемдөө боюнча стратегиялык саясаттын алкагында жүргүзүү зарыл. Окуу миграциясы жаатындагы маанилүү жаңы саясатты түзүү башталгыч жана орто кесиптик билим берүү мекемелерин БС алкагындагы биргелешкен жаңы долбоорлор үчүн кадрларды даярдоо жана кайра даярдоо процессине активдүү тартуу болот.

⁵⁷ 2013-ж. Россияда акысыз бюджетте окуган чет өлкөлүктөрдүн саны 15 000 адамга чейин көбөйгөн.

Томск университетине, Новосибирскиге, анын ичинде математика жана физика адистиктерине алууда, алардын бардыгы Кыргызстандан тышкары иштөөнү пландоодо.

Кыргыз эксперти менен болгон маек

Бүгүнкү күндө Россия университеттерине Кыргызстандан окумуштуулардын агымы анча көп эмес жана саналуу, он чакты адам. Россияга окууга баруучу абитуриенттерди орус тилине окутуу үчүн Кыргызстанга миграция түрүндө келген окутуучулардын агымы келечектүү көрүнүүдө (башталгыч жана орто кесиптик билим берүү мекемелеринде, жогорку окуу жайларында, аспирантураларда ж.б.). Советтер Союзунун тажрыйбасын эске салсак болот, анда региондук өзгөчөлүгүн эске алуу менен окутуучуларды жана жергиликтүү кадрларды атайын даярдашкан.

Россиянын демографиялык төмөндөө шартында окуу миграциясынын келечеги кабыл алган мамлекет үчүн да (Россия) жана чыгып кетүү (Кыргызстан) мамлекети үчүн да жагымдуу. Белоруссияда жана Казакстанда шарттар Россиянын шарттарынан аз айырмаланат, бирок ар кандай учурда БС өлкөсүнө миграция үчүн тил бөлүгүн гана камтыбаган, кыскача укуктук курсту, маданият таануу, өлкө таануу жана тандалып алынган ыңгайлуу жашоо үчүн жалпы турмуштук жүйөлөргө зарыл башка өлкөгө кетүү алдында атайын программаны түзүү максатка ылайыктуу деп эсептелет.

Кыргызстан тараптан мындай программалардын кайтарылып берилиши үчүн мындай кадамдарды кабыл алуу татаал, өзгөчө Россиянын бюджеттик акчасына окууга кетип жаткан студенттер үчүн БС тажрыйба алмашуу программаларынын алкагында бул мүмкүн болот.

Бүгүнкү күндө окуу миграциясы менен болгон кырдаал дагы иштеп чыгуу абалында турат. Эгер окуу мигранттары Кыргызстанга кайтып келсе, алар баары бир кандайдыр бир себептерден улам кетип калышат. Ишке орношуу негизги себеп катары кызмат кылат. Аларды ишке орноштурган күндө да, эмгек акылар окутулган адистерди системада кармоого мүмкүндүк бербейт. Аларга аз акы төлөнүүчү иштерди сунуштайт жана жаш адистер адистиги боюнча иштөөнү каалабай тургандыгы таң калыштуу эмес. Эгер алар Кыргызстанда калса, бюджеттик структураларда эмес эл аралык уюмдарда, бизнес долбоорлордо иштешет. Адистиктерге суроо-талаптар бар, бирок жетиштүү эмгек акы төлөө рыногу сунушталбайт. Бул Кыргызстандын эмгек рыногунун өзгөчөлүгү: белгилүү бир адистиктер боюнча тартыштык бар, бирок бул бош орундар эмгек

акынын аздыгынан толукталбайт. Орточо мөөнөттүү жана узак мөөнөттүү келечекте Бажы биримдигине кирүүдө бул кырдаал өзгөрүшү мүмкүн, мунун болуусу үчүн мындай багыттагы атайын күчтөрдү жумшоо зарыл: мамлекеттер аралык долбоорлорду ишке ашырууда жаңы жумуш орундарын түзүү, тармактарды өнүктүрүү үчүн келечектүү болгон төмөн салыктардын жардамы менен бизнес-чөйрөгө дем берүү ж.б.

Кыргызстандан окуу миграциясынын агымы бүгүнкү күндө өскөн жок анткени алар башка миграциялык агымдардан сапаты менен айырмаланат, алардын өсүшү үчүн өзгөчө мотивация, демографиялык база жана болочоктогу студенттер Россиянын жана Казакстандын жогорку окуу жайларында өздөрүнүн атаандаштыкка жөндөмдүүлүгүн жана жөндөмдүүлүктөрүн сезүүсү үчүн абитуриенттердин билим берүү базасы болууга тийиш.

Биз Кыргызстанга бардык, алардын абитуриенттери биздин жогорку окуу жайларынын, керек болсо өтө элитардык эмес Москва техникалык жогорку окуу жайынын деңгээлин кармай алышпайт. Алардын абитуриенттери кармай алгандыктан, окуудан чыгып калышат. Окуу миграциясы көбөйүшү мүмкүн, бирок эң башкысы андан кандай натыйжа чыгары түшүнүксүз.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Ошондой эле Кыргызстанда өзүн өзү иш менен камсыздоону жана ишкердүүлүктү өнүктүрүү, анын ичинде чыккан өлкөлөрдө эмгек мигранттары тарабынан алынган жаңы эмгек тажрыйбаларын толук баалуу пайдалануу үчүн мүмкүнчүлүктөрдү жакшыртуу, ишкердикти өнүктүрүүдө эмгек мигранттарынын акчалай которуу инвестициялары үчүн мүмкүнчүлүктөрдү кеңейтүү зарыл.

3.4. Узак мөөнөттүү мезгилде чечүү үчүн көйгөйлөр

Кыска мөөнөттүү келечекте Кыргызстанда БС өлкөлөрүнүн, баарыдан мурда Россиянын жана Казакстандын өндүрүшүн илгерилетүү, анын БСга кирүү мүмкүнчүлүгү аз. Ошондуктан, бул фактордун Кыргызстандан эмгек миграциясынын агымына тийгизген таасири жөнүндө узак мөөнөттүү келечекте гана айтууга болот.

Алсак, азыр эксперттик чөйрөдө⁵⁸ активдүү талкууланып жаткан Россияда кайра индустриалаштыруу жай жүрүүдө жана азырынча тармактардын чектелген саны гана тиешелүү: автомобиль куруу, тамак-аш өнөр жайы, жеңил өнөр жайы (анын бөлүгү мамлекеттик заказдар менен стимулдашат). Тилекке каршы, жада калса ушул тармак да жай калыбына келүүдө. Алсак, Россия жеңил өнөр жайы азырынча массалык керектөөгө иштебейт жана Россиялыктар сатып алуучу продукция Кытай, Камбоджа, Вьетнам ж.б. сыяктуу өлкөлөрдө өндүрүлөт.

Менде Кыргызстандын өнөр жайына кирүүгө байланыштуу башка иллюзиялар жок. Мен Россиянын ички мүмкүнчүлүгү толугу менен бүтө элек деп ойлойм.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Кыргызстандын ИДПсы Россияныкына⁵⁹ караганда бир кыйла аз жана мындай кырдаалда кыска мөөнөттүү мезгилде Кыргызстанга профессионалдардын массалык кыймылы жөнүндө айтуу кыйын, анткени Кыргызстан жогорку квалификациялуу адистерге эмгек акысынын ордун толтурууга, аларга адекваттуу эмгек акыны сунуштоого мүмкүнчүлүгү жок. Ошондуктан, кыска мөөнөттүү мезгилде кыймыл бир тараптуу болот, орточо жана узак мөөнөттүү мезгилде экономиканы теңөөгө өбөлгө түзөт.

Кыргызстан – бул экономикасынын көлөмү аз өлкө жана БСга кирүүдөгү олуттуу экономикадагы кырдаалы биринчи этапта анын БСда атаандаштыкка жөндөмдүүлүгү жөнүндө айтууга мүмкүндүк бербейт. Бул жумуш орундарын жана кирешелерди жоготуу коркунучун түзөт. Кыргызстандын көпчүлүк жарандары мамлекеттик

⁵⁸ Кара.: Гурова Т., Ивантер А. Биз эч нерсе өндүрбөйбүз // «Эксперт». – № 47 (829), 2012-жылдын 26-ноябры. URL:<http://expert.ru/expert/2012/47/myi-nichego-ne-proizvodim/>; Росстат Россия экономикасын жандандырды 11:08 30.04.2014, РИА Рейтинг – 30-апр.:http://riarating.ru/macroeconomic_study/20140430/610615401.html.

⁵⁹ Дүйнөлүк банктын методикасы боюнча, 2012-жылы ИДП: Россияда – \$ 2 014 775 млн. АКШ долл., Кыргызстанда – 6 473 млн. АКШ долл., Казакстанда – 201 680 млн. АКШ долл., Белоруссияда – 63 267 млн. АКШ долл. <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>. URL:<http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>. Дүйнөлүк банктын методикасы боюнча улуттук дүң киреше калктын жан башына 2012-жыл үчүн: Россияда – 12 700 АКШ долл., Кыргызстанда – 990 АКШ долл., Казакстанда – 9780 АКШ долл. Белоруссияда – 6 530 АКШ долл.: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>. URL:<http://data.worldbank.org/data-catalog/GNI-per-capita-Atlas-and-PPP-table>.

социалдык кепилдиктер үчүн өз өлкөсүнүн мамлекеттик органдарына кайрылууга мажбур болушат. Социалдык жөлөк пулдарга табыштамалардын көпчүлүк саны (аз камсыз болгон үйбүлөлөр, жумушсуздук боюнча ж.б.) бюджет үчүн татаал кырдаалды түзөт, бул өз кезегинде социалдык чыңалууга алып келет. Ошондуктан, БСны кеңейтүүнүн алкагында Кыргызстан үчүн экономикалык жана социалдык тобокелчиликтерди жылмалоо боюнча атайын чараларды көрүү зарыл.

Инвестициялар, ошондой эле Кыргызстандын территориясында Россия, Казакстан жана Белоруссия мамлекеттерине тиешелүү ири өнөр жай ишканаларынын бөлүмдөрүн ачуу жана ири ишканаларды түзүү, орто жана узак мөөнөттүү мезгилдерде эмгек миграциясын кармап турууга шарт түзөт. Бирок биз айтып жаткан бул нерсе кыска мөөнөттүү аралыкта жүзөгө ашпайт.

Кыргызстан Бажы союзуна киргенден тартып, ички дүң продукциянын, экономиканын өсүүсү башталып, жаңы жумушчу орундар түзүлөт жана эмгек акы жогорулайт деп айтууга толук негиз бар. Эгерде БС мамлекеттери өз инвестицияларын Кыргызстандын экономикасына жумшай турган болсо, убакыттын өтүшү менен өлкөдөн чыгып кетүүнү каалагандардын саны азайып, чыгып кеткендердин кайтып келүүсү мүмкүн. Бирок ошол эле учурда Кыргызстан БС үчүн бар болгону ресурстук мүмкүнчүлүк катары кызмат кылып калуу коопсуздугу дагы бар. Мындай шартта, башкача айтканда, эркин жылып жүрүү мүмкүнчүлүгү турганда адамдардын өлкөдөн чыгып кетүүсү өз күчүндө кала берет. Эркин жылып жүрүү жол-жоболору жумшаргандан кийин күчүнө кирген миграциялык агымдар орто жана узак мөөнөттүү мезгилдерде өз интенсивдүүлүгүн азайтпайт. Мындай көрүнүшкө жол бербөө үчүн Кыргызстан тараптан көз ачып-жумгучакты реакция жасоо чегинен чыгуучу стратегиялык кадамдардын жасалышы зарыл. Мындан сырткары, пландалган иш-аракеттердин аткарылышынын такай мониторинг жана анализ системасын колдонуу менен кыска мөөнөттүү сыяктуу эле узак мөөнөттүү перспективаларды дагы пландоо керек.

Ички агымдар жумушчу орундар пайда болуп жаткан региондорго багытталмакчы. Мисалы, азыркы учурда Россиядан келип жаткан инвестициялар Бишкекке эмес, ири энергетикалык объектилери бар Нарын жана Жалал-Абад облустарына багытталган. Ошондой эле, тоо-кен өндүрүүчү өнөр жайына дагы ири инвестициялардын келүүсү күтүлүүдө. Бул ички мигранттардын агымын жаңы ачылган жумушчу орундарга буруу максатын көздөйт.

Азыркы учурда ички миграция турукташып калды жана Бишкек шаарына мурдагыдай айыл жерлеринен массалык түрдө көчүп келүүлөр байкалбайт.

Узак мөөнөттүү перспективалар үчүн форматы боюнча Бажы союзу менен ЕЭМ Евробиримдикке такыр окшобой тургандыгын эске алуу зарыл. Бул ириде КМШ өлкөлөрүнө караганда алда канча туруктуу союзду түзүүгө болгон аракет. Тилекке каршы, ал барган сайын өзүнүн перспективалуулугу менен иш жөндөмдүүлүгүн жоготот. Мисалы, КМШдан азыркы тапта Украина чыгып кетүүнү көздөөдө⁶⁰. Бажы союзу менен Бирдиктүү экономикалык мейкиндик администрациясы КМШга караганда мамлекет аралык иш-аракеттердин алда канча туруктуу жана башкарууга ылайыктуу механизмдерин түзүү үчүн иштеши керек. Сурамжылоого алынган эксперттердин жарымы БСнын келечегине дээрлик скептикалык түрдө мамиле жасашат.

Мунун өзү канчалык ийгиликтүү болоорун мезгил көрсөтөт. Азырынча башкаруучу аппарат өсүп, ажайып кабинеттери бар жаңы аткаминерлер пайда болууда... Акыр соңунда эмне менен аяктары белгисиз күжүрмөн ишкердикти имитациялоо жүрүүдө.

Россиялык эксперт менен болгон маек

Ошентип, БС өлкөлөрүнүн ЕЭМ чегиндеги бирдиктүү миграциялык саясатын иштеп чыгууну узак мөөнөттүү максаттардын бири катары көрсөтүүгө болот. Бул миграциялык процесстерди жөнгө салуучу мамлекет аралык жана регионалдык программаларды иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу менен байланышкан. Демек, жылып жүрүү эркиндигин камсыз кылуу жаатындагы ченемдик-укуктук базаны түзүү «мыйзамсыз» миграцияга каршы «күрөш» менен коштолбостон, миграциялык көйгөйлөрдү акырындык менен чечүүсү абзел.

Жүргүзгөн изилдөөлөрүбүздүн жыйынтыгы боюнча БС чегиндеги эмгек миграциясы менен байланышкан миграциялык көйгөйлөрдүн комплекси, Кыргызстан менен катар БС өлкөлөрү тараптан кандайдыр бир олуттуу кадамдар жасалмайын чечилбейт. Мындан сырткары, бул кадамдардын кыска, орто жана узак мөөнөттүү варианттарда аткарылышы такай мониторинг менен

⁶⁰ Украина КМШдан чыгууга ниеттенүүдө [Электрондук ресурс] РИА Жаңылыктар 19.03.2014. URL:<http://ria.ru/world/20140319/1000261870.html>.

коштолуп, ийгиликтер менен катар алдыга коюлган максаттарды жүзөгө ашыруудагы кемчиликтерге анализ жүргүзүлүп туруусу зарыл.

КОРУТУНДУЛАР ЖАНА СУНУШТАР

Отчетту даярдоо процессинин жүрүшүндө Кыргызстандын БСга интеграциялашуусунун иштиктүү механизмдин түзүү менен БС мамлекеттеринин миграциялык саясатын модернизациялоо жана гармонизациялоо зарылчылыгынын ортосундагы байланыш таасын байкалды. Бул өз кезегинде Кыргызстандын – эмгек мигранттарынын активдүү донорунун БСга кирүүсү менен курчуп жүрүп отуруучу миграциялык көйгөйлөрдү узак мөөнөттүү аралыкка чечүү үчүн негизги шарт болуп калмакчы.

Азырынча Бажы союзу жөнүндө макулдашууга буга чейин интенсивдүү миграциялык байланыштары жок өлкөлөр кол коюшту. Кыргызстандын БСга кирүүсү анын структурасынын өзгөрүүсүнө алып келет жана бирикмени башкаруудагы кыйынчылыктар менен коштолот.

Жушушчу күчү канчалык эркин болсо, экономикалык пайда ошончолук чоң болмокчу. Ошол эле учурда өлкө позициясы менен үй-бүлө позициясынан алынган баланс ар түрдүүчө болуусу мүмкүн. Башкача айтканда, бул пайдалар бири-бирине дал келбей калуусу ыктымал, бирок кандай болгон күндө да калк турмушунун жакшыруусуна жана жумушчу күчтү рационалдуу пайдаланууга шарт түзөт.

Эгерде өлкө өз жумушчу күчүн жоготуп жатса, анда анын жетекчилиги мындай кырдаалдарда жумушчу күчтү кармапоо боюнча чараларды кабыл алууга аракет жасайт. Бирок жумушчу күчүнүн агымы мындай шартта деле ошол өлкөнүн жарандарынын пайдасына чечилет. Инвестициялардын, товар жана адамдардын жылып жүрүү эркиндиги – бул экономиканын эффективдүү иштеши менен ресурстарды пайдалануунун негизги үч шарты болуп саналат. Дал мына ушуга байланыштуу чек араларында тоскоолдуктары жок жерлерде бирикмелерди кеңейтүүнүн жалпы дүйнөлүк тенденциясы кездешет. Ушуга байланыштуу БСны кеңейтүүнүн натыйжасында пайда болуучу мүмкүнчүлүктөр туурасындагы маалыматтык кампанияны алдыга жылдыруу зарыл.

Изилдөөлөрдүн жүрүшүндө айтылган гипотезалардын бардыгы дээрлик толугу менен аныкталган.

1. БС жана ЕЭМ киргенден кийин Кыргызстан жумушчу күчүн экспорттоочу биринчи өлкө-донор болуп кала тургандыгына байланыштуу, жумушчу күчүнүн Кыргызстандан БСга эркин өтүп кетүүсү жөнүндө макулдашуулар гана эмес, эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо маселелери кабыл алынуучу башкы чаралардан болуусу зарыл. Эксперттер Кыргызстандын БСга кирүүсүнөн кийинки кыска жана орто мөөнөттүү мезгил аралыгында эмгек мигранттарына жардам берүү боюнча кандайдыр бир чараларды кабыл алуу керектигин негизги маселе катары карай тургандыктарын өткөрүлгөн изилдөөлөр көрсөттү.

2. БСдагы азыркы кырдаал миграциялык чөйрөдөгү көйгөйлөрдү узак мөөнөттүү чечүүгө багытталбагандыктан, Кыргызстандын БСга кирүүсү БС жана анын ар бир мүчөсүнүн миграциялык саясатын корректировкалоого дем берет. Изилдөөлөр толугу менен бул тезисти ырасташкан, себеби миграциялык чөйрөдө эксперттер тарабынан коюлган, ошондой эле башка изилдөөлөрдө анализге алынган көйгөйлөрдүн бардыгы мурда БС мамлекет-мүчөлөрү ортосундагы миграциялар масштабынын чектелгендигинен улам чечилбей келген. Буга анын мигранттардын интенсивдүү агым шарттарында гана актуалдуу экендиги себеп.

Кыска мөөнөттүү мезгил аралыгында төмөнкү чараларды рационалдуу колдонуу зарыл:

1. БС өлкөлөрүнө Кыргызстандан келген эмгек мигранттарынын укуктарын коргоо жаатында

Россияда жашап-иштеп жүрүшкөн эмгек мигранттарынын күткөнү, эң биринчи кезекте уруксат берүүчү документтерди алуу жол-жоболорунун жөнөкөйлөштүрүлүшү менен байланышкан. Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кирип, бирок ошол эле учурда эмгек мигранттары үчүн преференцияларды ала албаса, эч кандай миграциялык эффектилерди байкап болбойт. Демек, эмгек миграциясында жүрүшкөн жана өлкөдөн четке чыгып иштеп келүүнү каалашкан, ошондой эле өлкөгө кайтып келип, бирок «кара тизмеге» кирип калып, кайра артка кете албай жатышкан мигранттардын үмүтүн актоо үчүн акырындык менен кыска аралыкта бул маселелерди чечүү зарыл.

Демек, эмгек миграциясы жана легалдуу жумушка орношуу менен байланышкан маселелерди чечүү үчүн Россия, Казакстан, Белоруссия жана Кыргызстандын адистеринен турган атайын топ түзүү абзел. Бул топ жумушчуларды топтоо, бош жумушчу орундар

боюнча маалыматтар менен алмашуу боюнча уюштуруу маселелерин чечүүнү өз мойнуна алмак.

Өз ара сүйлөшүүлөрдүн предмети болуп эмгек мигранттары үчүн чек аралардын ачылышы менен бирге эле эмгек миграциясында жүрүшкөн кыргызстандык жарандардын ар кыл өнүтөгү укуктарын коргоо менен байланышкан маселелерди чечүү саналат. Алар социалдык жактан коргоо, базалык социалдык кызмат көрсөтүүлөргө карата берилүүчү мүмкүнчүлүк, социалдык жактан камсыздоо, социалдык камсыздандыруу ж.б. Тиешелүү документтери жок мигранттарга карата колдонулуп жаткан катуу чараларга карабастан миграция токтогон жок. Ошол себептүү өз ара сүйлөшүүлөр БС өлкөлөрүнүн территориясында жүрүшкөн жана бүгүнкү күнү өтүп жатышкан кыргызстандык мигранттардын укугун кантип коргоонун тегерегинде жүрүүсү кажет.

Белгилей кетчү нерсе, мигрантофобия көйгөйүн чечүү – узак мөөнөттүү максат, бирок бул багыттагы иштерди бүтүндөй БС мейкиндигин кучагына камтыган, ошондой эле мигрантофобияга каршы багытталган атайын маданий жана агартуучу программаларды демилгелөө менен БС өлкөлөрүнүн журналисттеринин арасындагы тренингдердин жардамы менен кыска мөөнөттө баштоо зарыл. Мындан сырткары, бул иштерге эмгек мигранттары менен иш алып баруу тажрыйбасына ээ БӨУ жана алардын мамлекет аралык тармактык иштерине шарт түзүүчү укук коргоочу БӨУларды тартуу кажет.

2. Эмгек мигранттары үчүн документтерди тариздөө менен байланышкан көйгөйлөрдү чечүү

Бажы союзу кеңейгенден кийин эмгек мигранттары үчүн документтерди тариздоо менен байланышкан көйгөйлөр алда канча курч мүнөзгө өтүүсү мүмкүн. Бул маселени, мисалы, вокзалдарда, аэропорттордо жана автобекеттерде ИННдерди берип, ал аркылуу, башкача айтканда, төлөп жатышкан салыктары аркылуу мигранттарды көзөмөлдөп турууга болот. Мунун өзү бардык БС мамлекеттери үчүн универсалдуу курал болуп калуусу ыктымал.

Эң негизгиси, миграция зарылчылыгына жана анын позитивдүү натыйжаларына карата коомдук пикирдин оң жолго коюлуусу шарт.

Россиялык расмий маалыматтар боюнча Кыргызстандан келген мигранттардын саны болжол менен жарым миллион адам. Ал эми алардын саны миллион деп айтылган кептер куру сөз. Эгерде ишке болгон документтерди алып салуу туурасында маселе чечилсе, анда бул маалыматтар чечим кабыл алууда негизги ролду ойноосу ыктымал.

Биздин оюбузча, анализ жүргүзүү маалында эмгек миграциясына тиешелүү көйгөйлөрдү ар кандай имиш-имиштер менен байланыштырбоо үчүн КМШ өлкөлөрүнүн статкызматтары карманып келе жатышкан чыныгы сандарды алдыга жылдырып талкуулоо абзел.

3. Мигранттарга медициналык жардам берүү боюнча

БС мамлекеттеринин жарандары үчүн преференциялары бар акы төлөнүүчү медициналык камсыздандыруу, тейлөө кызматынын сапатын жакшыртууга шарт түзөт. Бүгүнкү күнү эмгек мигранттары үчүн атайын камсыздандыруу программалары бар экендиги белгилүү. Айталы, Россияда камсыздандыруу кампаниялары рыноктун бул сегментинде иш алып бара башташкан, бирок аларды алдыга жылдыруу боюнча күч-аракеттерди координациялоо азырынча байкалбайт. БС үчүн эмгек мигранттарын медициналык жактан камсыздандыруунун жалпы схемасын түзүү боюнча стратегиялык чечимди кабыл алуу маанилүү кадам болуп саналат.

4. Мигранттардын калтырып кеткен үй-бүлөлөрүн коргоо боюнча

Эмгек мигранттары тарабынан калтырылып кеткен үй-бүлө көйгөйлөрүн азайтуу, никеге туруу жол-жоболорун жөнгө салуучу мыйзамдарды сактоого карата укук колдонуучу тажрыйбаларды жакшыртуу, ошондой эле бул мыйзамдарды бузгандарга карата жергиликтүү бийлик органдары жана тиешелүү нике кызматтары тарабынан жоопкерчилик чараларын күчөтүү аркылуу жүзөгө ашырылышы ыктымал. Тартип сактоочу орган кызматкерлеринин окуу практикасына аялдардын укугун коргоо тармагындагы иш ыкмаларын киргизүү зарыл; гендердик теңсиздикти азайтуу, аялдар менен кыздарга карата үй-бүлөлүк зомбулуктардын алдын-алуу максатында мамлекеттик бийлик органдары (айрыкча, тартип сактоочу) менен мамлекеттик институттардагы аялдардын санын көбөйтүү.

Каттоого алынбаган же эрте никеде турган аялдар өңдүү эмгек мигранттарынын үй-бүлөсүнө тиешелүү мүчөлөрдү укуктук жана социалдык жактан коргоого алуу механизмдерин (ошону менен бирге бекер юридикалык жана адвокаттык кызматтарды) түзүү; эл аралык стандарттарга жооп берүүчү тиешелүү мыйзамдарга такай мониторинг өткөрүү; жарандык коомдун өкүлдөрүн эрте жана мажбурлоо түрүндө жүзөгө ашырылуучу никелердин алдын-алуучу механизмдерди иштеп чыгууга тартуу, өкмөттүк жана бейөкмөттүк уюмдар ортосундагы

социалдык өнөктөштүктү институтташтыруу; билим алуу жаатында уландар менен кыздар үчүн бирдей мүмкүнчүлүктөрдү түзүү.

5. БСдагы миграциялык мониторинг системасын киргизүү боюнча

Келечекте миграциялык саясат жана миграциялык процесстерге байкоо жүргүзүү тармагына тиешелүү кандайдыр бир чечим кабыл алуу маалында төмөнкү схема натыйжалуу жана ресурстарды үнөмдөөчү тажрыйба болуп калмак: изилдөөлөрдү өткөрүү – аны эксперттик жана коомдук талкууга алуу – пилоттук негизде киргизүү – пилоттук негизде киргизүүлөрдүн жыйынтыгы боюнча изилдөөлөрдү өткөрүү жана эксперттер менен биргеликте өткөрүлгөн изилдөөлөрдүн жыйынтыгы боюнча алардан алынган эффектилерди талкуулоо – толук масштабдуу киргизүү – натыйжалуулукка карата өткөрүлүүчү мониторинг.

Орточо мөөнөттүү мезгил аралыгында төмөнкү чараларды рационалдуу түрдө кабыл алуу:

1. Бажы союзунун Каржылык фондун түзүү

Аз санда болсо да жумушчу-адистерди даярдоону каржылай турган БС фондун түзүү зарыл. Жумушчу кадрларды даярдоону каржылоо татаал маселе. Өз кезегинде бизнес бул маселени мамлекетке, ал эми мамлекет бизнеске оодара салууга аракет кылып келет. Мисалы, Россияда бүгүнкү күнү кадрларды айрым бир профессиялар боюнча массалык муктаждыктары бар Россиялык бизнес даярдайт. Бирок мындай билим берүү – минималдык мүнөзгө ээ, башкача айтканда, атайын фонддун каржылоосу менен жаңы технологиялар, материалдар менен чыныгы кесиптик, заводдук билим берүү фундаменталдуу болмок. Бул ишти ошол эле фонд алып кете алмак жана ага бул өңдүү билим берүүчүлүк программаларды каржылоонун шарттарын жазып берүүгө болор эле. Кадрлар – маселенин бир өңүтү гана, башкача айтканда, БС бирикме катары өнүгүү маалында пайда болуучу башка дагы маселелер арбын жана алар мына ушул кыяздагы фонддун каржылоосу алдында чечилет. Эмгек мигранттарын берип келе жаткан Кыргызстан үчүн бул кыяздагы чечим абдан маанилүү.

2. БС чегиндеги мигранттар үчүн пенсиялык мыйзамдарды гармонизациялоо

БС үчүн орто мөөнөттүү маанилүү маселе болуп, айрыкча Кыргызстан союзга кошулган маалда БСга пенсияларды которуу жол-жоболорун гармонизациялоо жана БСда иштеген эмгек стажын эсепке алуу саналат.

БС өлкөлөрү менен Кыргызстандын пенсиялык схемасындагы айырмачылыктар, албетте, пенсиялык мыйзамдарды гармонизациялоодо белгилүү бир кыйынчылыктарды жаратат, бирок бул кыйынчылыктарды жоюуга толук мүмкүн.

БС өлкөлөрү үчүн эмгек мигранттары боюнча жалпы пенсиялык мыйзамдарды түзүү зарыл. Ошондой эле БС мамлекеттери үчүн жалпы документтерди, мисалы, иштеген жеринен пенсиялык төлөмдөр жөнүндө малымат формуляры жана БС чегинде аны берүүнүн жол-жоболорун макулдашуу кажет.

Эмгек стажы жана пенсиялык төлөмдөр кайда жазылбасын, мүмкүн вариант болуп жумушчу паспорт саналат жана анын жасалма жол менен даярдалышына жол бербөө үчүн макулдашуудан өткөрүү зарыл. Ошондой эле бул документти көзөмөлдүккө алып туруу үчүн атайын реестр дагы талап кылынат.

Белгилей кетчү нерсе, бул системаны процедуралык негизде түзүп чыгуу дагы оңойго турбайт, себеби документтер аныкталып жана макулдашылып чыгып, жасалма болуп калуудан коргоочу техникалык коргоого алынуусу үчүн, айталы чач тарач жана фермердик чарбалар өңдүү анчалык чоң эмес ишканалар менен мекемелерди мындай документтердин бланктары менен камсыздоонун жол-жоболорун аныктап алуу абзел. Муну, мисалы, аманат банктары менен почта бөлүмдөрүндө бухгалтердик отчеттуулук үчүн формалардын биргелешип сатуу жолу аркылуу камсыз кылууга болот, бирок ошол эле учурда мындай документ жүгүртүүлөр менен андагы маалыматтардын аныктыгына контролдук кылуу маанилүү маселе болуп саналат.

БСдагы пенсиялык фонддор менен пенсиялык мыйзамдардын ишин гармонизациялоо боюнча иштер БСдагы ушул кыяздагы эле финансылык фонддордон каржылануусу ыктымал. Ошондой эле фонддон билим берүүчүлүк мыйзамдар менен кадрларды кайра даярдоону да каржылоого болот.

Эмгек мигранттары үчүн пенсиялык системаны түзүп чыгуунун татаалдыгы чечим кабыл алуучу адамдардын бул маселелерди кыска мөөнөттүү мезгил аралыгында чечүүнү ылайык көрүп жаткандыгы менен байланыштуу. Буга өздөрүнөн кийин келген жана качандыр бир

мезгилдерде алардын маанилүү кызмат орундары ээлеп калуучуларга калтыргылары келбей жаткандыгы дагы себеп. Албетте, бир жагынан алганда мындай ыкманы жеңип чыгуу кыйын, бирок ошол эле учурда бул маселенин чечилишин алдыга жылдырууну көздөгөндөр үчүн алда канча жеңилдиктерди жаратат.

3. Кадрларды кайра даярдоо жана окуу миграциясы

Кыргызстанда бүгүнкү күнү жумушчу күчү арзан гана болбостон, квалификациясы да төмөн. Билим берүү программалары боюнча кадрдык жетишсиздикти негизинен Батыш Европалык жана Америкалык университеттер толтурушууда. Россия бул багытта өтө начар иш алып барууда жана ошол себептүү окуу мигранттарынын саны кескин төмөн. Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кире турган болсо, анда иштин бул өңүтүн БС ичиндеги биргелешкен экономикалык долбоорлорду чыңдоо боюнча стратегиялык саясаттын чегинде алмаштыруу зарыл. Окуу миграциясы жаатындагы жаңы саясаттын негизин, БС чегиндеги жаңы жана биргелешкен долбоорлор үчүн баштапкы жана ортоңку профессионалдык билим берүү мекемелерин кадрларды даярдоо жана кайра даярдоо процессине активдүүлүк менен тартуу иштери түзүүсү зарыл.

Мындан сырткары, мигранттарды даярдоодо бир гана тилдик бөлүктү эмес, кыска укуктук курстарды, культурология курстарын, өлкө таануу жана БСнын тандоо түшкөн мамлекетинде жакшы турмушту баштан кечирүү үчүн зарыл болгон турмуштук таалим-тарбияларга үйрөтүүчү атайын программаларды түзүү максатка ылайык. Ошондой эле чыгып келген өлкөдөн үйрөнүп келген эмгек мигранттарынын иш тажрыйбаларын толук кандуу пайдалануу, Кыргызстандагы ишкердикти өнүктүрүү үчүн эмгек мигранттары тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан акча которууларды инвестициялоо мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү керек.

Узак мезгилге карата колдонулуучу чаралар

Кыска мөөнөт аралыгында БС өлкөлөрү, эң ириде Россия жана Казакстан өз өндүрүштөрүн Кыргызстанга жайгаштырат деп айтууга али эрте. Ошол себептүү, бул фактордун Кыргызстандан келүүчү эмгек миграциясына карата таасири жөнүндө (тышкы эмгек миграциясынын азайышы жана квалификациялык башкаруучулар менен адистердин кер агымынын пайда болушу) узак мөөнөттүү перспективанын негизинде гана кеп кылууга болот.

Инвестициялар, ири ишканаларды түзүү же Россия, Казакстан, Белоруссия мамлекеттеринин чоң-чоң ишкана бөлүмдөрүн Кыргызстандын территориясына ачуу ресурстардын агымын чакырып, орто жана узак мөөнөттүү перспективада эмгек миграцияларын кармап турууга мүмкүнчүлүк берет.

Кыргызстан БС үчүн бар болгону ресурстук жайга айланып калат деген кооптонуулар бар жана мындай болгон күндө, башкача айтканда, эркин жылып жүрүү мүмкүнчүлүгү турганда, өлкөдөн чыгып кетип жаткандардын саны кыскаарбайт. Эркин жылып жүрүү жол-жоболору жөнөкөйлөштүрүлгөндөн кийин миграциялык агымдар күч алат да, орто жана узак мөөнөттүү мезгил аралыгында өз интенсивдүүлүгүн азайтпайт. Мындай болуп кетпеш үчүн, өз кезегиде Кыргызстан көз ачыпжумгучакты реакция жасоо чегинен чыгуучу стратегиялык кадамдарды жасап, узак мөөнөттүү перспективаларга дал ошондой мүнөздө эле тыкыр даярдануусу абзел. Мындай иш-аракеттер, мисалы, орто жана узак мөөнөттөрдөгү мезгилдерде чараларды жүзөгө ашырууга көз каранды, ошондой эле бул иш-аракеттерди жүзөгө ашыруу боюнча иш-чаралардын бир бөлүгү узак мөөнөттүү мезгилдерге жылдырылат.

БС чегиндеги эмгек миграциясы менен байланышкан миграциялык көйгөйлөрдүн комплекси Бажы союзундагы өлкөлөр менен бирге эле Кыргызстан тараптан олуттуу кадамдар жасалмайынча чечилбейт. Бул кадамдарды кыска, орто жана узак мөөнөттүү мезгилдерге тиешелүү варианттарда аткаруу үчүн такай мониторинг жүргүзүп, алдыга коюлган максаттарды жүзөгө ашыруудагы жетишилген ийгиликтер менен кетирилген кемчиликтерге анализ жүргүзүп туруу зарыл.

ЕЭМ чегиндеги ТС өлкөлөрүнүн бирдиктүү миграциялык саясатын иштеп чыгууну узак мөөнөттүү максаттардын бири катары атоого болот жана ал миграциялык процесстерди жөнгө салуучу мамлекет аралык жана регионалдык программаларды иштеп чыгуу жана жүзөгө ашыруу менен байланышкан. Ошол эле учурда жылып жүрүү эркиндигин камсыз кылуу тармагындагы ченемдик-укуктук базаны түзүү «мыйзамсыз» миграцияга карата «күрөш» менен коштолбостон, миграциялык көйгөйлөрдү акырындык менен, башкача айтканда, жумуштун жоктугуна байланыштуу келип чыккан кесепеттерге реакция кылбастан, миграция менен байланышкан себеп жана факторлор менен иштөө аркылуу чечүү.

Корутунду

Урматтуу достор!

Сиздер жаңы эле Борбордук Азиядагы Америкалык университеттин Тянь-Шандык OSF аналитикалык борбору (ТАБ) тарабынан өткөрүлгөн «Кыргызстандын Бажы союзуна кирүүсү: экономика жана Кыргызстандагы миграциялык процесстерге карата мүмкүн болгон таасирлери» өңдүү изилдөө иштери менен тааныштыңыздар.

БААУ ТАБдын көз карандысыз эксперттик-аналитикалык борбору бул темага атайы кайрылды. Себеби ал өлкөбүздүн ар бир жараны үчүн өтө актуалдуу. Көптөгөн жылдар бою тышкы эмгек миграциясына жана миграциялык стратегияларды түзүүнүн дүйнө жүзүндөгү прогрессивдүү тажрыйбаларын анализдөө боюнча изилдөө иштерин жүргүзүп келе жаткан биз үчүн Бажы союзуна кирүү, Кыргызстандагы миграциялык процесстерге кандайча таасир этери, ошондой эле кайсы миграциялык тренддер өнүгүүнү баштан кечирээри кызык болду.

Бүгүнкү күнү Бажы союзунун курамына Россия Федерациясы, Казакстан Республикасы менен Белоруссия Республикасы кирет. Мындан сырткары, Союзга кирүүгө Армения жана Тажикстан дагы даярданууда. Ал эми Кыргызстан азырынча Жол картасына кол койду жана кыргызстандыктар учурда Бажы союзуна кирүүнүн «күңгөйтескей» жактарын иликтөөдө. Бул кадамды жактагандар менен ага каршы чыккандар өз аргументтеринин пайдасы үчүн ар кыл бүтүмдөрдү айтышууда.

Чын-чынында эле мындай чечимдин маанилүүлүгүн баалоо мүмкүн эмес, ал эми коркунучтарды эсептеп чыгуу өтө оор. Глобализация жана интеграциянын интенсивдүү түрдө өнүгүп жатышкан процесстери ар бир өлкөнү дүйнөлүк тажрыйбалар менен катар өнүгүү тенденциясындагы өздүк тажрыйбаларды, ошондой эле дүйнө жүзү менен региондогу интеграциялык процесстерди эске алып, өз өнүгүү жолун издеп табууга мажбурлоодо.

Албетте, бүгүн Россия, Казакстан жана Белоруссия Бажы союзу өңдүү интеграциялык бирикмеде кызматташуунун иштелип чыккан тажрыйбасына ээ жана аталган өлкөлөрдүн ар биринин чоң өлчөмдөгү жери, чийки заты жана эмгек ресурстары бар. Ошондой эле бул өлкөлөрдүн ар бири өзүнө гана таандык миграциялык процесстердин уникалдуу өзгөчөлүктөрүнө да ээ.

Эмгек мигранттарына карата Россия Федерациясынын мыйзам талаптары барган сайын татаалдашып жаткандыгын жана айрым бир маалыматтар боюнча, Россияда биздин жарым миллионго жакын жарандарыбыз – эмгек мигранттары жүргөндүгүн эске алсак, эмгек миграциясы менен байланышкан көйгөйлөр Кыргызстандын Бажы союзуна кирүүгө даярдык көрүп жаткан учурунда артыкчылыктуу болуп саналат.

Үстүбүздөгү жылдын башынан баштап, ишке карата уруксат берүүчү документтери жок учурларда эмгек мигранттарынын РФга кирүү эрежесине өзгөртүүлөр киргизилген. 2015-жылдан тартып, визасыз өлкөлөрдүн бардыгынан РФга кирүү чет элдик паспорттун негизинде гана жүргүзүлөт, бул бардык эмгек мигранттарына тиешелүү.

Өз кезегинде биздин 43 миңден ашык эмгек мигранттарыбыздын «кара тизмеге» кирип калуусу тынчсызданууну жаратпай койбойт жана бул маселе дагы чечилүүгө тийиш.

Мындан сырткары, биздин эмгек мигранттарыбыздын саламаттык сактоо жана пенсиялык камсыздоо маселелери дагы жолго коюла элек. Ошол эле учурда эмгек миграциясына карата көз карандылыгыбыз күн санап өсүүдө. Мисалы, 2013-жылы эмгек мигранттары тарабынан жүзөгө ашырылган акча которуулар өлкө ИДПсынын үчтөн бирин түзгөн.

Жалпылаштырып айтканда, биз өткөргөн көз карандысыз эксперттик изилдөөлөр Кыргыз Өкмөтү менен катар коомчулуктун кызыгуусун жаратып, өлкөбүздүн Бажы союзуна кирүүсү боюнча бардык аспектилерди андап түшүнүү үчүн пайдалуу болот деген үмүттөбүз.

Борбордук Азиядагы Америкалык университеттин алдындагы Тянь-Шань аналитикалык борбору жөнүндө

Борбордук Азиядагы Америкалык университеттин алдындагы Тянь-Шань аналитикалык борбору (<https://auca.kg/ru/tspc/>) коомдун кызыкчылыктары үчүн аракеттенип, Борбордук Азия өлкөлөрү менен жамааттарынын коомдук жашоо-турмушундагы алда канча актуалдуу проблемаларды чечүү боюнча негиздүү жана эффективдүү ыкмаларды иштеп чыгып, изилдөө иштерин, ошондой эле анализ өткөрүү тармагында иштей турган коммерциялык эмес уюм болуп саналат.

ТАБ Кыргызстандагы биринчи жана белгилүү изилдөө борборлорунун бири болуп саналган Социалдык изилдөөлөр

борборунун (СИБ) (www.src.auca.kg) мураскери. Ал өз кезегинде заманбап улуттук саясаттын ар кыл маанилүү аспектилерине олуттуу анализ өткөргөндүгү үчүн коомчулукка белгилүү болгон.

Борбор региондогу өлкөлөрдө жашаган адамдардын жашоосун жакшыртуунун негизи катары туруктуу өнүгүүнү камсыздоо жана айлана-чөйрөнү коргоо, адам укуктарын сактоо, миграцияны башкаруу жана адилет башкаруу тармагындагы маанилүү маселелерге басым жасайт.

ТАБ программалары⁶¹

- Демократиялык башкаруу: <https://auca.kg/ru/p12612739/>

- Экологиялык туруктуулук жана климаттын өзгөрүүсү: <https://auca.kg/ru/environment/>

- Алдыга жылуу жана адам укуктарын коргоо, ошондой эле укуктун улуктугу <https://auca.kg/ru/hrr/>

- Миграция жана социалдык коргоо: <https://auca.kg/ru/migration and social protection/>

Ишмердүүлүгүнүн бардык чөйрөсү боюнча Борбор эл аралык жана бейөкмөт ишканалар менен, борбордук жана жергиликтүү бийлик органдары, ошондой эле көз карандысыз эксперттер менен тыгыз кызматташтыкта болууга умтулат. ТАБ ишмердүүлүгү окутуучулук курам менен БААУ студенттерине жогоруда белгиленип кеткен тармактарда актуалдуу изилдөөлөрдү өткөрүүгө жана бүткүл дүйнө боюнча эффективдүү саясат иштеп чыгуучулар жана изилдөөчүлөр менен өз ара иш-аракетте болууга мүмкүнчүлүк түзөт. Борбор кызыкдар болгон бардык тараптар жана өнөктөштөр менен кызматташууга дайым даяр.

ТАБ штатында анализ өткөрүү жана жергиликтүү, улуттук, ошондой эле эл аралык деңгээлдерде профессионалдык ишмердүүлүктү жүзөгө ашыруу боюнча көп жылдык тажрыйбасы бар терең билимдүү изилдөөчүлөр иштешет. Борбордун аналитикалык потенциалы анын Борбордук Азиядагы Америка университетинин академиялык жамааты менен болгон тыгыз кызматташтыктын жана абройлуу кеңеш берүүчү кеңеш жана бириккен уюмдарынын эсебинен чыңдалууда.

⁶¹ Жогоруда аты аталган программалар боюнча ТАБ тарабынан өткөрүлгөн изилдөөлөр тууралуу басылмаларды төмөнкү дарек боюнча табууга болот: <https://auca.kg/ru/tspcreports/>.

ТАБ мүмкүнчүлүктөрү Кыргызстандагы алдыңкы университеттердин биринин бардык ресурстарына, ошондой эле кеңири электрондук маалыматтар базасынан турган бирден бир мыкты китепканага кирүүгө шарт түзөт. Мындан сырткары, Борбор БААУнун ыраатка салынган так башкаруу системасын пайдаланат, татаал долбоорлорду аткаруу жана аналитикалык документтерди иштеп чыгуу үчүн зарыл болгон профессионалдык жана техникалык потенциалга ээ.

Адабияттар

1. Asel Isakova, Zsoka Koczan and Alexander Plekhanov. How much do tariffs matter? Evidence from the customs union of Belarus, Kazakhstan and Russia. EBRD, Working Paper No. 154, January 2013.
2. Balassa B. (1961). The Theory of Economic Integration. London.
3. Baldwin Richard. Big-Think Regionalism: a Critical Survey. NBER Working Paper series, 2008.
4. Baldwin, Richard and Wyplosz, Charles (2006). The Economics of European Integration. 2nd edition.
5. CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Annual Report 2012. ADB, 2013.
6. Customs Union joining differential social impact assessment for Kyrgyzstan (Dordoï market traders and their periphery case study). GIZ, Bishkek, 2011.
7. Desmond Dinan (2010). Ever Closer Union. An Introduction to European Integration. London.
8. EBRD Transition Report 2012.
9. How to Design, Negotiate, and Implement a Free Trade Agreement in Asia. ADB. 2008.
10. Kazakhstan Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. World Bank Report No. 65977-KZ, November 2012.
11. Kazakhstan: Taking Advantage of Trade and Openness for Development. World Bank, 2012.
12. Preferential trade agreement policies for development. A handbook. World Bank, 2011.

13. UNCTAD Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.
14. WTO World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From coexistence to coherence.
15. Анисимов А. М. Комментарий к оценке экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу ЕврАзЭС // Евразийская экономическая интеграция. – № 4 (13), ноябрь 2011.
16. Буторина О. Причины и последствия кризиса в зоне евро // Вопросы экономики. – № 12, 2012. – С. 98–115.
17. Вредные родственники // «Известия», 18 ноября, 2005. URL:<http://izvestia.ru/news/308436>.
18. Глазьев С. Ю. О целях, проблемах и мерах государственной политики развития и интеграции. Научный доклад. М., 2013.
19. Гурова Т., Ивантер А. Мы ничего не производим // «Эксперт». – № 47 (829), 26 ноября, 2012. URL:<http://expert.ru/expert/2012/47/myi-nichego-ne-proizvodim/>.
20. Демографический ежегодник Кыргызской республики за 2009–2011 гг. URL:
<http://stat.kg/images/stories/docs/tematika/demo/Demo%20publ%202007-2011.pdf>.
21. Денисенко М., Калмыкова Н., Недолужко Л. Брачность и рождаемость в Киргизии // Демоскоп-weekly. – № 493–494, 1–22 января, 2012. – С. 8. URL:
<http://demoscope.ru/weekly/2012/0493/demoscope493.pdf>.
22. Захаров С. В каком возрасте сочетались браком в старину // Демоскоп-weekly. – № 261–262, 16 – 29 октября 2006.
23. Захаров С. В., Сурков С. В. Опыт изучения рождаемости у мигрантов в России // Демоскоп-weekly. – № 399–400, 23 ноября – 6 декабря, 2009. URL:
<http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/analit01.php>.

24. Киргизия – один из мировых лидеров по доле переводов от мигрантов в ВВП // Regnum, 18 декабря 2014. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.
25. Кондратьева Н. Б. Таможенный союз ЕврАзЭС движется по стопам ЕС // Актуальные проблемы Европы. – № 2, 2011.
26. Кузнецов Л. Р. Статистическое изучение взаимосвязи демографических процессов и миграции: Автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. эк. наук. – М.: НИИ Госкомстата РФ, 1992.
27. Мадюев А. Миграционная политика Кыргызской Республики: состояние и перспективы. Презентация 14 марта 2013 г. на видеомосте МИРПАЛ.
28. Ну, граждане алкоголики, тунеядцы, кто хочет заплатить налоги? [Электронный ресурс] Инфобанк, 26 ноября 2013. URL: <http://infobank.by/infolineview/itemid/4028/default.aspx>.
29. Ораз Жандосов, Лязиза Сабырова. Индикативный уровень тарифной защиты в Казахстане: до и после создания Таможенного союза (Часть I). Статьи для обсуждения, № 5, 3, март 2011.
30. Павлов А. Н. Оценка экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу // Евразийская экономическая интеграция. – № 4 (13), ноябрь 2011.
31. Полетаев Д. В. Взаимосвязь трудовой миграции в Россию с ранними браками и разводами в странах Центральной Азии. Аналитический отчет. ЦМИ, ООН-женщины. – М., 2013. URL: <http://migrocenter.ru/news/news092.php>.
32. Полетаев Д. В. Последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз и ЕЭП для рынка труда и человеческого капитала страны. Евразийский банк развития. Доклад № 13, Санкт-Петербург, 2013. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0583/biblio03.php>.

33. «Права женщин Таджикистана через призму ранних браков: Результаты мониторинга и рекомендации» в рамках программы ООН-женщины «Женщины за мир и согласие: повышение ответственности за исполнение резолюций СБ ООН 1325, 1820, 1888, 1889». Материалы круглого стола в Худжанде от 25 февраля 2013 г.
34. Пратова З. «Семь из десяти разводов на юге Кыргызстана приходятся на семьи, в которых невеста была украдена «по народному обычаю». 15.02.2006. URL: <http://www.fergananews.com/articles/4243>.
35. Прохоренко И. ЕС: опыт структурирования транснационального пространства / Международная экономика и международные отношения. – 2011. – № 11. – С. 111–117.
36. Распространенность ранних браков заметно снизилась, хотя в некоторых развивающихся странах все еще остается высокой // Демоскоп-weekly. – № 509–510, 1–20 мая, 2012. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0509/barom03.php>.
37. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН. Отв. ред. А. В. Кузнецов. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.
38. Рейтинг стран мира по уровню валового внутреннего продукта – информация об исследовании. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.
39. Рейтинг стран мира по уровню валового национального дохода на душу населения – информация об исследовании. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>.
40. Скоробогатый П. Бунт районного масштаба // «Эксперт». – № 42 (872), 21 окт., 2013. URL: <http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonnogo-masshtaba>.

41. Тольц М. С. Демографический анализ брачности: проблемы, методы, интерпретация результатов // Методы исследований / Рук. авт. коллектива А. Г. Вишневский. – М: Мысль, 1986.
42. Трудовая миграция из Кыргызстана превышает норму более чем в два раза. – КирТАГ, 18 декабря, 2014.
URL:<http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.
43. Украина намерена выйти из СНГ. [Электронный ресурс] РИА Новости за 19.03.2014.
URL:<http://ria.ru/world/20140319/1000261870.html>.
44. Уровень безработицы в Кыргызстане составил 8,5%. [Электронный ресурс] kant.kg 18 января 2013 г.
URL:<http://kant.kg/2013-01-18/uroven-bezrobotitsyi-kyrgyzstane/>.
45. Ушкалова Д. И. Формирование таможенного союза и единого экономического пространства России, Белоруссии и Казахстана: проблемы и предварительные итоги. М., РАН, Институт экономики, 2012.
46. Уэрта де Сото Х. В защиту евро: подход австрийской школы // Вопросы экономики. – 2012. – № 11. – С. 78–100.
47. Хаджнал Дж. Европейский тип брачности в ретроспективе // Брачность, рождаемость, семья за три века. – М.: Статистика, 1979.
48. Экономические последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз Беларуси, Казахстана и России: анализ воздействия. НИСИ, Бишкек, 2011.

1-тиркеме

Экономиканын тармактары боюнча импортко орточо өлчөнгөн тарифтер

Импортко өлчөнгөн тариф				
Тармактар	БСга чейин БС үчүн тариф	БС учурунда БС үчүн тариф	БСга чейин БСга кирбегенде р үчүн тариф	БС учурунда БСга кирбегендер үчүн тариф
Айыл жана токой чарбасы, балыкчылык	0	0	3,561	5,415
Отун өндүрүү	0	0	1,906	0,475
Металлдарды жана башка пайдалуу кен байлыктарды казып алуу	0	0	4,007	6,139
Тамак аш өнөр жайы	0	0	7,462	24,745
Жеңил өнөр жайы	0	0	9,174	11,533
Жыгач иштетүү, целлюл.-кагаз өнөр жайы, басма ишмердиги	0	0	0,259	14,940
Химиялык жана нефтехимиялык өнөр жайы	0	0	1,454	9,349
Башка металл эмес минералдык азыктарды өндүрүү	0	0	8,474	15,816
Металлургия өнөр жайы	0	0	0,018	8,964
Металл буюмдарды өндүрүү	0	0	1,691	10,534
Машина куруу	0	0	5,556	4,353
Кайра иштетүү өнөр жайынын башка тармактары	0	0	2,384	13,889
Орточо мааниси	0	0	3,829	10,513

Сурамжылоого алынган эксперттердин тизмеси

№	ФАЖ	Иштеген жери, кызматы
Кыргызстан		
1.	Алдашева Анара Болотовна	Социология и.к., доцент, Ж. Баласагын атындагы КМУУ (Бишкек ш.)
2.	Сарыгулов Булат Аманович	Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө караштуу Миграция жана демография боюнча мамлекеттик агенттигинин директорунун орун басары (Бишкек ш.)
3.	Рыскулова Айгуль Маратбековна	Бишкек ш. вице-мэри, азыркы учурдагы мамлекеттик миграциялык саясатты түзүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу үчүн жумушчу топтун жетекчиси; БУУнун Бүткүл дүйнөлүк азык-түлүк программасынын стратегиялык маселелери боюнча Кыргызстандагы кеңешчиси, Миграция жана жумуштуулук боюнча мамлекеттик комитеттин мурдагы төрайымы (Бишкек ш.)
4.	Мадеюев Ахмат Низамович	«Коомдук технологиялар борбору» коомдук бирикмесинин башкармалыгынын төрагасы
5.	Молдокеева Женишкуль Фридоновна	Социология и.к., доценттин м.а., Ж. Баласагын атындагы КМУУ
Россия		
6.	Колташов Василий Георгиевич	Ааламдашуу жана социалдык кыймылдар институтунун экономикалык изилдөөлөр борборунун жетекчиси (Москва ш.)

7.	Поставнин Вячеслав Александрович	«Миграция XXI век» фондунун президенти, «МИРПАЛ» тармагынын Секретариатынын жетекчиси, РФ ФМСнын директорунун мурдагы орун басары (Москва ш.)
8.	Чудиновских Ольга Сергеевна	Э. и. к., ВШЭ НИУнун Социалдык процесстерди башкаруу институтунун миграциялык саясат борборунун директору, М. В. Ломоносов атындагы ММУнун экономика факультетинин калктын экономикасы жана демография лабораториясынын сектор башчысы (Москва ш.)
9.	Мкртчян Никита Владимирович	Г.и.к., ВШЭ НИУнун демография институтунун жетектөөчү илимий кызматкери; «Демоскоп-Weekly» башкы редакторунун орун басары (Москва ш.)
10.	Зайончковская Жанна Антоновна	Г. и. к., РИАнын Эл чабасын божомолдоо институтунун калктын миграциясын анализдөө жана божомолдоо лабораториясынын башчысы, ВШЭ НИУнун демография институтунун демографиялык изилдөөлөр борборунун жетектөөчү илимий кызматкери (Москва ш.)
11.	Рудик Александр Федорович	ЕврАзЭСтин интеграциялык комитетинин секретариатынын Департамент жетекчисинин мурдагы орун басары (Москва ш.)
12.	Денисова Ирина Анатольевна	Ph. D., э. и. к., ЦЭФИРдин жетектөөчү илимий кызматкери; Россия экономика мектебинин профессору; РИАнын Борбордук экономика-математика институтунун (БЭМИ) илимий

		кызматкери (Москва ш.)
13.	Тураева Мадина Октамовна	Э. и. д., РИАнын Экономика институтунун эл аралык экономикалык жана саясий изилдөөлөр бөлүмүнүн (ЭЭСИБ) жетектөөчү илимий кызматкери (Москва ш.)
Казакстан		
14.	Есимова Айгуль Бегеновна	Т.и.к., Түштүк Казакстан мамлекеттик педагогикалык институтунун география жана коомдук илимдер кафедрасынын доценти (Чымкент ш.)
15.	Алексеевко Александр Николаевич	Т.и.д., Д.Серикбаев атындагы Чыгыш Казакстан Мамлекеттик техникалык университетинин демография лабораториясынын башчысы (Усть-Каменогорск ш.)
Белоруссия		
16.	Шахотько Людмила Петровна	С. и. д., профессор, Беларуссиянын Улуттук илимдер академиясынын Экономика институтунун башкы илимий кызматкери (Минск ш.)

3-тиркеме

Импортко баалардын теңдемеси

$$PM_{c,t} = pwm_{c,t} \cdot (1 + tm_{c,t}) \cdot EXR_t + \sum_{c' \in C} (PQ_{c',t} \cdot icm_{c',c,t}) \quad (1)$$

мында:

$PM_{c,t}$ – t мезгилинде товардын импортуна баа,

$pwm_{c,t}$ – дүйнөлүк импорттук баа,

$(1 + tm_{c,t})$

– импорттук тарифтин майнабы,

EXR_t – алмашуу курсу,

$\sum_{c' \in C} (PQ_{c',t} \cdot icm_{c',c,t})$

– транзакциондук коромжулар

(ташууга кеткен чыгымдар).

4-тиркеме

Баалардын кескин өсүшү*

Тармактар	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Айыл жана токой чарбасы, балыкчылык	1	1,0038	1,0013	1,0014	1,0014	1
Отун өндүрүү	1	0,9994	0,9996	0,9996	0,9996	1
Металлдарды жана башка пайдалуу кен байлыктарды казып алуу	1	1,0036	1,0013	1,0013	1,0013	1
Тамак-аш өнөр жайы	1	1,0525	1,0151	1,0187	1,0195	1
Жеңил өнөр жайы	1	1,0207	1,0031	1,0077	1,0077	1
Жыгач иштетүү, целлюл.-кагаз өнөр жайы, басма ишмердиги	1	1,0527	1,0085	1,0190	1,0194	1
Химиялык жана нефтехимиялык өнөр жайы	1	1,0481	1,0158	1,0173	1,0178	1
Башка металл эмес минералдык азыктарды өндүрүү	1	1,0434	1,0149	1,0163	1,0163	1
Металлургия өнөр жайы	1	1,0323	1,0113	1,0115	1,0120	1
Металл буюмдарды өндүрүү	1	1,0620	1,0144	1,0229	1,0232	1
Машина куруу	1	0,9897	0,9941	0,9939	0,9937	1
Кайра иштетүү өнөр жайынын башка тармактары	1	1,0935	1,0252	1,0332	1,0351	1
Бардык экономика	1	1,0316	1,0063	1,0118	1,0112	1

* Булак: өздүк эсептөөлөр.

Ийкемдүүлүктүн коэффициенттеринин эсеби

Импорттун түзүмүнүн ийкемдүүлүгүнүн коэффициенттеринин эсеби үчүн төмөнкү баа боюнча суроо-талаптын нокоттуу (точечный) ийкемдүүлүктүн эсеби үчүн стандарттык формулалары алынды:

$$E_p^D = \frac{\Delta Q / Q}{\Delta p / p}, \text{ мында: } Q - \text{суроо-талаптын көлөмү, } p - \text{баа}$$

Азыркы учурда суроо-талаптын көлөмүнүн көрсөткүчтөрүнүн ордуна импорттун жалпы көлөмүнө карата Бажы союзунда эмес өлкөлөрдөн товарлардын импортунун катышы пайдаланылды.

6-тиркеме

Тармактар боюнча өзгөрүү								
БСдан жана БСга кирбегендер ден импорттун салыштырма салмагы жалпы көлөмдө	БСга чейин		1-жыл		2-жыл		3-жыл	
	Тармактар	БСдагы үлүшү	Башка өлкөл өрдөгү үлүшү	БСнын үлүшү	БСга кирбеген дер-дин үлүшү	БСнын үлүшү	БСга кирбегендердин үлүшү	БСнын үлүшү
Айыл жана токой чарбасы, балыкчылык	75%	25%	75%	25%	75%	25%	76%	24%
Отун өндүрүү	97%	3%	97%	3%	97%	3%	97%	3%
Металлдарды жана башка пайдалуу кен байлыктарды казып алуу	79%	21%	79%	21%	79%	21%	79%	21%
Тамак-аш өнөр жайы	63%	37%	69%	31%	70%	30%	70%	30%
Жеңил өнөр жайы	4%	96%	16%	84%	16%	84%	16%	84%
Жыгач иштетүү, целлюлоза-кагаз өнөр жайы, басма ишмердиги	58%	42%	80%	20%	81%	19%	82%	18%
Химиялык	33%	67%	40%	60%	43%	57%	43%	57%

жана нефтехимиялык өнөр жайы								
Башка металл эмес минералдык азыктарды өндүрүү	32%	68%	35%	65%	35%	65%	35%	65%
Металлургия өнөр жайы	58%	42%	61%	39%	63%	37%	63%	37%
Металл буюмдарды өндүрүү	24%	76%	49%	51%	50%	50%	51%	49%
Машина куруу	14%	86%	12%	88%	10%	90%	10%	90%
Кайра иштетүү өнөр жайынын башка тармактары	14%	86%	36%	64%	40%	60%	40%	60%

Миграция жаатындагы эксперттер үчүн суроолордун тизмеги

1. Бажы союзун түзгөн учурда миграция жаатында Россия, Белоруссия жана Казакстан үчүн кандай оң натыйжалар болду? Орто жана узак мөөнөттүк келечекте Бажы союзунан кандай позитивдүү миграциялык майнаптар (эффектилер) күтүлүүдө? Ушул өлкөлөрдүн ортосунда эмгек миграциясынын агымын кандай өзгөрттү? Ал эми окуу миграциясынын агымына? Эмиграцияга? Акыл-эстин агылып кетүүсүнө? Ушул үч өлкөнүн экономикалык өнүгүүсүнө миграциялык агымдардын өзгөрүүсү кандай таасир тийгизди? Алардын саясий абалдарына? Ушул үч өлкөдөн башка мамлекеттерге миграциялык агымдарды жана Россияга, Белоруссияга жана Казакстанга миграцияны бул кандайча өзгөрттү? Эмне үчүн? Ушул үч мамлекетте мигрантофобия төмөндөдүбү же жогоруладыбы? Бажы союзуна бириккендигинен ушул үч өлкөнүн ар биринде ички миграция кандай өзгөрдү?
2. Бажы союзун түзгөндөн кийин Россия, Белоруссия жана Казакстан миграция жаатында кандай терс натыйжаларды өздөрүндө сезишти? Орто жана узак мөөнөттүк келечекте ушул үч өлкө үчүн Бажы биримдигинен кандай терс миграциялык майнаптар күтүлүүдө?
3. Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кирсе кыска мөөнөттүк мезгилде ал үчүн кандай позитивдүү миграциялык майнаптар күтүлмөкчү? Мындай жагдайда ал үчүн миграция жаатында кандай терс майнаптар болмокчу? Бул эмгек миграциясынын агымын кандайча өзгөртөт? Окуу миграциясын? Эмиграцияны? Акыл-эстин агылып кетүүсүн? Ушул шартта Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүнө миграция кандай таасир тийгизет? Ал эми Кыргызстандын саясий абалыначы? Бул Кыргызстандан башка мамлекеттерге миграциялык агымдарды жана Казакстанга миграцияны кандайча өзгөртөт? Эмне үчүн? Кыргызстандын ичинде миграция кандайча өзгөрөт?
4. Эгерде миграция жаатындагы орто мөөнөттүк келечекти бааласак, Бажы союзуна кирүү Кыргызстанга кандай таасир берет? Бул эмгек миграциясынын агымын кандайча өзгөртөт?

Окуу миграциясын? Эмиграцияны? Акыл-эстин агылып кетүүсүн? Мындай шартта миграция Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүнө кандай таасир тийгизет? Ал эми Кыргызстандагы саясий абалгачы? Бул башка мамлекеттерге миграциялык агымды кандайча өзгөртөт? Эмне үчүн? Кыргызстандын ичинде миграция кандайча өзгөрөт?

5. Бажы союзуна кирсе Кыргызстан үчүн миграциядан кандай узак мөөнөттүк майнаптарды күтүүгө болот? Бул эмгек миграциясынын агымын кандайча өзгөртөт? Окуу миграциясын? Эмиграцияны? Акыл-эстин агылып кетүүсүн? Мындай шартта миграция Кыргызстандын экономикалык өнүгүүсүнө кандай таасир тийгизет? Ал эми Кыргызстандагы саясий абалгачы? Бул башка мамлекеттерге миграциялык агымды кандайча өзгөртөт? Эмне үчүн? Кыргызстандын ичинде миграция кандайча өзгөрөт?
6. Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кирсе, миграциядан позитивдүү майнаптарды жогорулатуу жана терс майнаптарды минималдаштыруу үчүн Кыргызстан кандай чараларды көрүшү керек? Кыска, орто жана узак мөөнөттүк мезгилдерде эмне кылышы керек? Эгерде Кыргызстан Бажы союзуна кирсе, Россия, Белоруссия, Казакстан тарабынан Кыргызстан үчүн, ошондой эле ушул үч өлкө үчүн миграциядан позитивдүү майнаптарды максималдаштырууга жана терс майнаптарды минималдаштырууга кандай чаралар өбөлгө болмокчу? Кыска, орто жана узак мөөнөттүк мезгилдерде эмне чара көрүү зарыл?

8-тиркеме

Россиянын, Казакстандын жана Кыргызстандын ортосундагы миграциялык агымдар

Жыл ы	Россияга			Кыргызстандан			Кыргызстандан		
	Кыргызстан		Жалпы иммиграция	Россия		Жалпы иммиграция	Казакстан		Жалпы иммиграция
	Үлүш	Эмигранттар		Үлүш	Эмигранттар		Үлүш	Эмигранттар	
1990	-	-	-	46,8	38 770	82 852	10,4	8607	82 852
1991	4,9	33707	692238	47,2	33674	71315	10,4	7875	71315
1992	6,8	62897	926020	63,0	65385	103728	8,2	8485	103728
1993	10,5	96814	923280	74,1	106456	143619	6,9	9916	143619
1994	5,8	66489	1146735	69,5	49450	71197	5,5	3923	71197
1995	3,3	27801	842050	53,9	20117	37302	8,0	2969	37302
1996	3,0	18886	631592	54,7	15094	27584	8,9	2448	27584
1997	2,3	13752	597651	58,4	11410	19538	7,7	1510	19538
1998	2,1	10997	513551	55,6	8714	15671	9,9	1548	15671
1999	2,7	10370	379726	56,7	10111	17818	8,9	1582	17818
2000	4,3	15536	359330	74,6	20793	27887	6,9	1920	27887
2001	5,6	10740	193450	77,8	24617	31633	8,3	2628	31633
2002	7,1	13139	184612	77,2	25242	32717	10,7	3491	32717
2003	5,4	6948	129144	67,0	14214	21209	17,3	3675	21209
2004	8,0	9511	119157	71,5	16161	22607	15,8	3578	22607
2005	8,8	15592	177230	80,3	24677	30741	13,9	4284	30741
2006	8,4	15669	186380	81,5	28070	34423	15,1	5192	34423
2007	8,6	24731	286956	90,3	49333	54608	7,8	4243	54608
2008	8,5	24014	281614	90,8	37472	41287	7,4	3068	41287
2009	8,3	23265	279907	-	-	-	-	-	-
2010	10,9	20901	191656	-	-	-	-	-	-

* Булак: БУУ/ДЭСВнын маалыматтар базасы. Кыргызстандын Бажы биримдигине жана БЭМге кирүүсү өлкөнүн эмгек рыногу жана адам капиталы үчүн натыйжалары. Евразия өнүктүрүү банкы. Баяндама № 13, 2013. – Санкт-Петербург, 2013. – 82-б.: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0583/biblio03.php>.

9 –тиркеме

Миграциялык алмашуу өлкөлөрү боюнча КМШ өлкөлөрүнүн жана Грузиянын ортосундагы таза миграция, 2000–2010-ж.ж. (миң адам)*

	Армения	Азербайжан	Белоруссия	Казакстан	Кыргызстан	Молдавия	Россия	Тажикстан	Түркмөнстан	Украина	Багытталган өлкөлөр
	2000–2009	2000–2009	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2006
Армения		0,1	2	1,3	0,0	0,3	168,4	0,0	-0,2	10,6	-0,1
Азербайжан	-3,5		2,5	1,9	-0,2	0,4	110,5	-0,1	-1,1	9,1	-0,4
Белоруссия	-1,3	-0,7		-10,8	-1,3	-1,4	-3,7	-0,5	-0,4	-9,1	-2,3
Грузия**	0,9	2,1	2,1	1,2	0,0	0,1	82,5	-0,1	-0,0	9	0,0
Казакстан	-0,8	-0,5	14,8		-34,1	0,0	422,8	-3,9	-28,2	15,5	-216,7
Кыргызстан	0,0	0,0	1,3	19,4		0,1	170,5	-7,1	-0,1	2,6	-1,4
Молдавия	-0,1	0,0	3,2	0,2	0,0		99,8	0,0	-0,0	29,8	-0,1
Россия	-55,5	-18,3	39,4	-395,3	-290,3	-25,6		-73	-56,3	-51,8	-289,8
Тажикстан	0,0	0,1	0,8	3,2	4,1	0,1	119,2		-0,2	2,4	3,7
Түркмөнстан	0,0	1,3	2	31,5	0,0	0,0	46	-0,1		3	0,2
Украина	-3,3	-0,5	20,2	-3,5	-1,5	-20,1	262,5	-1,6	-1,0		-16,5
Өзбекстан	0,0	0,8	3,6	274,4	-0,7	0,2	342,8	-7,5	-0,7	29,5	
КМШ өлкөлөрү менен алмашууда таза миграция	-63,6	-15,5	92	-76,5	-324	-5,9	1821,3	-94,0	-88,2	50,6	-523,3
Башка өлкөлөр менен алмашууда таза миграция	-6,7	0,0	-14,9	-96,8	-15,6	-9,3	-255,6	-0,3	-2,2	-125,7	-60,3
Көрсөтүлгөн жок	-5,7	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Жалпы таза миграция	-76	-15,5	77	-173,2	-339,6	-55,2	1565,6	-94,3	-90,4	-75,1	-583,6

* Булак: КМШ өлкөлөрүнүн улуттук статистикалык кызматтарынын маалыматтары боюнча эсептелген. КМШ өлкөлөрүнүн ортосундагы миграциялар. Денисенко М., Чудиновских О.// Демоскоп-Weekly. – № 533–534, 2012-ж., 26-ноябрь – 9-декабрь: <http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0533/analit04.php>.

** Грузия КМШнын курамынан 2009-ж. чыккан.

Присоединение Кыргызстана к Таможенному союзу: возможные воздействия на экономику и миграционные процессы страны

Содержание

Предисловие.....	134
Введение.....	136
Раздел 1. Анализ последствий от объединения в Таможенный союз для Казахстана, Беларуси и России.....	138
<i>Умурзаков К.</i>	
Раздел 2. Оценка возможных эффектов в экономической сфере для Кыргызстана при присоединении к Таможенному союзу	160
<i>Умурзаков К., Хасанова С.</i>	
Раздел 3. Изучение воздействия возможного присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу на миграционные процессы	191
<i>Полетаев Д.</i>	
Заключение.....	234
Литература	237
Приложение 1	242
Приложение 2	243
Приложение 3	245
Приложение 4	246
Приложение 5	247
Приложение 6	248
Приложение 7	249
Приложение 8	251
Приложение 9	252

Предисловие

Вашему вниманию предлагаются результаты исследования **«Присоединение Кыргызстана к Таможенному союзу: возможные воздействия на экономику и миграционные процессы страны»**, проведенного Тянь-Шаньским аналитическим центром при Американском университете в Центральной Азии (ТАЦ АУЦА).

Сегодня Кыргызстан стремительно продвигается в направлении интеграции в экономику стран Евразийского экономического сообщества через присоединение страны к Таможенному союзу. Это определено как один из ключевых элементов во внешнеэкономической политике, заложенной в Национальной стратегии устойчивого развития Кыргызской Республики на 2013–2017 гг., принятой в январе 2013 года.

С самого начала и на протяжении всей истории своей независимости, Кыргызстан постоянно участвует в тех или иных интеграционных процессах.

11 апреля 2011 г. состоялось заседание Правительства Кыргызской Республики, на котором было принято постановление Правительства № 150, которым одобрялось обращение от имени Правительства Кыргызской Республики в Межгоссовет ЕврАзЭС – высший орган ТС – о намерении Кыргызстана вступить в переговорный процесс по присоединению к ТС и ЕЭП. Была создана межведомственная комиссия при Правительстве по переговорам о присоединении Кыргызской Республики к Таможенному союзу и Единому экономическому пространству.

На заседании Межгоссовета ЕврАзЭС, 19 октября 2011 г., страны ЕврАзЭС приняли решение о присоединении Кыргызстана к Таможенному союзу и создании уполномоченной Рабочей группы. Заявленными целями Кыргызстана при присоединении к ТС и ЕЭП явились повышение уровня жизни населения и обеспечение устойчивого экономического роста на среднесрочную и долгосрочную перспективу. В течение последнего времени присоединение нашей страны к Таможенному союзу является самой актуальной темой для обсуждения в обществе и волнует каждого кыргызстанца.

Тянь-Шаньский аналитический центр (<http://auca.kg/ru/tspc/>), научно-исследовательский центр Американского университета в Центральной Азии в рамках реализации проекта «Защита прав трудящихся мигрантов из Кыргызстана и других центральноазиатских стран: анализ политики, построение потенциала и содействие

продвижению реформам», при поддержке Программы по международной миграции Фонда открытого общества, с привлечением известных ученых – К. Умурзакова (Кыргызстан), Д. Полетаева (Россия) и С. Хасановой (Кыргызстан), провел настоящее исследование для оказания содействия и предоставления экспертной поддержки соответствующим органам для разработки эффективной внешней трудовой миграционной политики.

Надеемся, что эта исследовательская работа также заинтересует специалистов и широкую общественность страны.

Введение

В работе рассматриваются особенности развития интеграционных процессов в рамках СНГ, основные этапы создания Таможенного союза и Единого экономического пространства и последствия формирования данных интеграционных структур для стран-членов.

Далее рассмотрены основные цели и условия присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу и Единому экономическому пространству, дается оценка последствий присоединения к ТС и ЕЭП. Анализируются ожидаемые положительные эффекты, а также предполагаемые риски и негативные последствия, возникающие при присоединении к ТС и ЕЭП. В работе приводятся данные анализа сравнительных преимуществ по товарным группам. Также с использованием вычисляемой модели общего равновесия проведен анализ влияния изменения импортных тарифов и нетарифных барьеров в рамках ТС на темпы роста ВВП, объемы экспорта и импорта. Исходя из существующих различий в возможностях проведения активной промышленной политики и поддержки сельского хозяйства между странами ТС и Кыргызстаном, отмечается наличие больших резервов развития малого и среднего бизнеса. С учетом опыта Европейского союза вносится предложение о создании в рамках ТС и ЕЭП механизма по оказанию поддержки странам, отстающим в развитии. На основе проделанного анализа выработаны рекомендации для правительства Кыргызстана с точки зрения максимизации положительных эффектов и минимизации негативных последствий.

Комплексно анализируется воздействие возможного присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу на миграционные процессы в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном периодах. В краткосрочном периоде предлагается обратить внимание на защиту прав трудовых мигрантов из Кыргызстана в странах ТС, проблему регистрации мигрантов в России (являющейся главной страной назначения для трудовых мигрантов из Кыргызстана), медицинскую помощь для мигрантов в странах ТС и проблему оставленных мигрантами семей. Для контроля над возможным процессом присоединения Кыргызстана к ТС предлагается внедрение системы миграционного мониторинга в ТС. В среднесрочном периоде предлагается создание Финансового фонда Таможенного союза и гармонизация пенсионного законодательства для мигрантов в рамках ТС, а также решение проблемы переподготовки кадров и

систематизации учебной миграции. Предлагаемая организация системы мониторинга поможет организовать контроль решения уже имеющихся проблем ТС в краткосрочном и среднесрочном периоде и оперативно выявлять вновь возникающие проблемы для их планового решения в долгосрочном периоде.

Предлагаемые меры, выводы, рекомендации и анализ современного состояния дел основываются на данных уже имеющихся исследований, а также 16 проведенных в марте-апреле 2014 г. экспертных интервью со специалистами в области миграции в Кыргызстане (5), России (8), Казахстане (2) и Беларуси (1) и касающихся мер, которые необходимо реализовать при возможном присоединении Кыргызстана к Таможенному союзу.

Раздел 1. Анализ последствий от объединения в Таможенный союз для Казахстана, Беларуси и России

Умурзаков К.С.

1.1. Основные направления региональной интеграции в мире

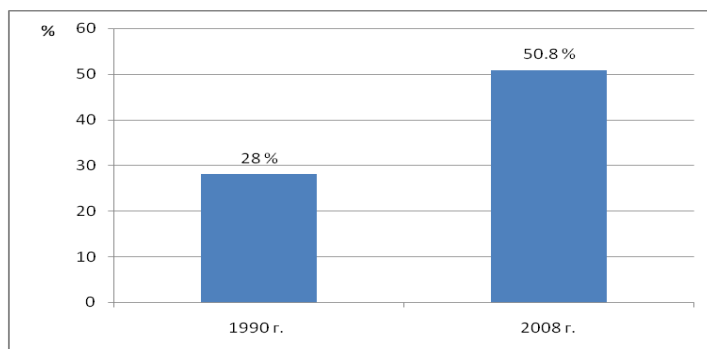
К вопросам региональной интеграции, создания региональных группировок во всем мире приковано большое внимание. Как известно, в мире имеется большое число соответствующих региональных торговых соглашений, связанных с региональной интеграцией. По данным ВТО, по состоянию на июнь 2014 года в секретариате ВТО нотифицировано свыше 585 подобных торговых соглашений. Процесс заключения таких соглашений намного ускорился начиная с 90-х годов.

Количество региональных торговых соглашений, нотифицированных в секретариате ВТО¹, резко выросло в период после 1991 года. По данным ВТО, 85 соглашений нотифицировано в 1949–1991 годы и около 500 соглашений – в 1992–2014 годы.

Более половины мировой торговли в настоящее время осуществляется в рамках существующих или находящихся в процессе становления торговых блоков, причем удельный вес внутрирегиональной торговли в общем объеме мирового экспорта вырос с 28% до 51% (*Рисунок 1.1*). При этом почти каждая страна в мире является членом какого-либо одного или нескольких соглашений о региональной интеграции.

¹ Данные Секретариата ВТО. URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm (последнее обращение 24 июня 2014 года).

Рисунок 1.1. Удельный вес внутрирегиональной торговли в общем объеме мирового экспорта*

* *Источник:* World Trade Report 2011, WTO, 2012.

В то же время удельный вес внутрирегиональной торговли заметно отличается по отдельным группировкам, это связано как со степенью интеграции в данном торговом блоке, так и с особенностями структуры производства. Как видно из Таблицы 1.1, наиболее высокий удельный вес этого показателя и, соответственно, наиболее высокий уровень интеграции имеется в Европейском Союзе (67%).

Таблица 1.1. Удельный вес внутрирегиональной торговли в объеме экспорта (2008)*

ЕС	67
НАФТА	49
АСЕАН	25
МЕРКОСУР	17
СНГ	18
Всего в мире	51

* *Источник:* World Trade Report 2011, WTO, 2012.

Виды региональной интеграции

Обычно выделяют следующие формы региональной интеграции (впервые классификация предложена известным экономистом Бела Баласса в книге «Теория экономической интеграции» (1961 г.)²:

- зона свободной торговли;
- таможенный союз;
- общий рынок;
- экономический союз.

Нужно отметить, что в мире преобладают соглашения о свободной торговле (83%), таможенные союзы составляют только около 7% от общего количества региональных торговых соглашений, также около 10% составляют соглашения, которые охватывают не полный спектр торговли, а только отдельные секторы или виды продуктов³.

Низкий удельный вес таможенных союзов вызван тем, что они представляют собой более глубокую форму интеграции, которая требует более существенной координации политики стран-участниц. Ведение переговоров по созданию таможенных союзов также намного более сложный процесс, так как требуется передача части полномочий на наднациональный уровень.

Подход развивающихся стран к заключению соглашений по региональной интеграции имеет важный отличительный характер, поскольку многие из стран третьего мира, особенно те из них, которые находятся на более ранних стадиях промышленного развития, рассматривают региональную интеграцию как способ реализации стратегий развития. Отсюда, региональные торговые соглашения рассматриваются как инструмент для реализации своих стратегий развития путем координации промышленной политики.

1.2. Особенности развития интеграционных процессов в рамках ЕврАзЭС

В рамках СНГ за прошедший период неоднократно выдвигались интеграционные инициативы, которые, в своем большинстве, оказались малоэффективными.

² Balassa B. The Theory of Economic Integration. L., 1961.

³ Данные Секретариата ВТО.

Одной из причин явилось то, что системная трансформация в бывших союзных республиках осуществлялась по различным моделям, с разной скоростью и интенсивностью. Соответственно, возникли значительные различия в осуществляемой экономической политике стран.

Учитывая это, с середины 90-х годов преобладающим стало мнение о необходимости перехода к разноскоростной интеграции, к формированию интеграционных группировок с участием ограниченного числа участников, стран, готовых к более глубокой интеграции. Ядро интеграционного процесса составили сначала страны ЕврАзЭС, а затем из их числа выделились Беларусь, Казахстан и Россия, на базе которых был создан Таможенный союз (ТС).

Так, Евразийское экономическое сообщество (ЕврАзЭС) было создано Беларусью, Казахстаном и Россией в январе 1995 года, к нему впоследствии присоединились Кыргызстан и Таджикистан. 10 октября 2000 года указанными странами был подписан Договор об учреждении Евразийского экономического сообщества.

Однако данный интеграционный проект также не смог преодолеть инерцию прошлых лет и оставался малоэффективным вплоть до создания Таможенного союза уже в составе трех стран.

Среди других интеграционных проектов необходимо отметить также создание ряда организаций, в которые входили страны Центральной Азии (например, ОЦАС). Несмотря на то, что заключаемые при этом соглашения включали в себя достаточно важные цели, прогресса по реализации этих целей не наблюдалось.

Основными причинами низкой результативности предыдущих интеграционных проектов были их имплементация в вялотекущем режиме, недостаток политической воли и отсутствие полной уверенности в безальтернативности интеграции как механизма, обеспечивающего стабильное и ускоренное экономическое развитие стран-членов⁴.

В то же время, необходимо отметить, что эти годы не прошли даром. В рамках ЕврАзЭС и в других форматах обсуждались планы по созданию Таможенного союза и Единого экономического пространства. В результате в 2007 году Межгосударственный совет ЕврАзЭС принял ключевое решение о создании Таможенного союза в

⁴ См., например, Д. И. Ушкалова. Формирование таможенного союза и единого экономического пространства России, Белоруссии и Казахстана: проблемы и предварительные итоги. – М., РАН, Институт экономики, 2012.

составе трех государств, готовых к этому, – Беларуси, России и Казахстана.

Фактически начало процессу формирования Таможенного союза России, Беларуси и Казахстана было положено принятием решения Межгосударственного совета ЕврАзЭС на уровне глав государств от 6 октября 2007 г. «О формировании правовой базы таможенного союза в рамках Евразийского экономического сообщества». Одновременно были подписаны договоры о Комиссии таможенного союза, о создании единой таможенной территории и формировании таможенного союза, протокол о порядке присоединения в силу международных договоров, направленных на формирование договорно-правовой базы таможенного союза, выхода из них и присоединения к ним, перечень международных договоров, составляющих договорно-правовую базу таможенного союза и план действий по формированию таможенного союза в рамках ЕврАзЭС.

В отличие от прошлых интеграционных проектов, Таможенный союз, созданный Беларусью, Казахстаном и Россией, и следующий этап интеграции в виде Единого экономического пространства можно охарактеризовать как достаточно успешный. Можно констатировать, что в этот раз для стран-учредителей интеграционной группировки характерным является общее понимание необходимости интеграции, создания общего рынка трех стран, который будет являться довольно крупным рынком сбыта для населения в 170 млн. человек, и который позволит обеспечить соответствующие преимущества для бизнеса, включая экономию на масштабе, большую специализацию, внедрение новых технологий и ноу-хау, даст стимулы для привлечения иностранных инвестиций.

Одновременно это позволит проводить скоординированную промышленную политику, обеспечит рост конкурентоспособности компаний трех стран, что впоследствии даст возможность конкурировать на региональных и глобальных рынках. Важными особенностями происходящего процесса глобализации являются увеличение мобильности основных факторов производства и усиление конкуренции между странами за инвестиции, новые производства и рынки сбыта.

Можно отметить, что, наряду с усилением кризисных явлений в мировой экономике, объективные процессы, происходящие на мировых рынках в условиях глобализации, также повлияли на усиление стимулов к интеграции. Важно также отметить, что уверенность и политическая воля руководства стран-членов ТС видны в довольно слаженной работе институтов ТС и ЕЭП.

1.3. Создание Таможенного союза и Единого экономического пространства

1.3.1. Создание Таможенного союза

При создании Таможенного союза было обеспечено наличие следующих основных признаков:

- единая таможенная территория;
- отмена таможенного оформления товаров во взаимной торговле;
- единый таможенный кодекс;
- единый торговый режим с третьими странами;
- перенос таможенного контроля на внешние границы;
- единый таможенный тариф и система нетарифного регулирования.

Важное значение имело формирование нормативно-правовой базы ТС, в том числе подписание международных договоров и последующая реализация их положений в рамках национального законодательства стран-членов ТС.

Для нормального функционирования договоров, составляющих правовую базу ТС, особое значение имело создание наднационального органа, Комиссии Таможенного союза, которой передавались соответствующие полномочия по установлению единого таможенно-тарифного регулирования. Комиссия также наделялась соответствующими полномочиями по ведению согласованной политики в области технического регулирования, санитарных и фитосанитарных мер. Решения Комиссии имели обязательный характер. Голоса между сторонами в Комиссии были распределены следующим образом: Беларусь – 21,5%, Казахстан – 21,5%, Россия – 57%. Решения принимались большинством в 2/3 голосов. Если одна из сторон не согласна с принимаемым решением, вопрос мог быть вынесен на рассмотрение Межгосударственного совета ЕврАзЭС на уровне глав государств, который принимал решение консенсусом.

В связи с началом функционирования Единого экономического пространства, с 1 января 2012 года, вместо Комиссии Таможенного союза была создана Евразийская экономическая комиссия – единый постоянно действующий регулирующий орган Таможенного союза и ЕЭП.

Принятие единого Таможенного кодекса Таможенного союза означало проведение большой работы по унификации порядка таможенного администрирования, включая применение единых правил декларирования товаров, уплаты таможенных платежей и единых таможенных режимов, применение единых правил определения таможенной стоимости, единых правил определения страны происхождения товаров, применение согласованных принципов взимания косвенных налогов при экспорте и/или импорте товаров и др.

Немало усилий потребовало формирование соответствующими органами стран согласованного перечня Единого таможенного тарифа (ЕТТ), определение возможных сроков его введения, в том числе по отдельным «чувствительным» товарам, принятие договоренностей по системе преференций, включая список изъятий, а также согласование со странами-членами ВТО соответствующих изменений тарифных обязательств России и Казахстана⁵.

Следует отметить, что к моменту создания Таможенного союза его члены подошли с различными уровнями унификации национальных таможенных тарифов. Так, Беларусь и Россия, еще до создания ТС, унифицировали около 95% пошлин, Россия и Казахстан – 38%. В результате, если для России присоединение в действие ЕТТ привело к понижению ставок по сравнению с ранее действовавшим таможенным тарифом почти на 2000 тарифных позиций и повышению ставок примерно на 350 позиций, а для Беларуси ставки понизились примерно на 2000 позиций и повысились примерно на 700 позиций, то для Казахстана сложилась наиболее сложная ситуация, – он был вынужден существенно повысить ставки на значительно большее число товарных позиций, чем Россия и Беларусь (понижение ставок коснулось порядка 1130 позиций, а повышение – около 5000 позиций). В результате в отношении тех товаров, на которые в силу объективно существующих различий в структуре экономик Казахстан не имел возможности осуществить полную унификацию ставок пошлин, он оговорил введение на переходный период изъятий из Единого таможенного тарифа и других единых мер регулирования. В частности, Республика Казахстан получила право на

⁵ Как известно, Россия вступила в ВТО в 2012 году, а Казахстан находится на завершающих стадиях переговоров со странами-членами ВТО о вступлении в эту организацию. В связи с этим, в случае необходимости изменения своих обязательств, взятых на себя в ходе переговоров, эти страны проводили соответствующие консультации.

временные изъятия из ЕТТ в отношении 409 наименований товаров на уровне 10 знаков ТН ВЭД ТС, в число которых вошла в основном фармацевтическая продукция, пластмассы, бумага, изделия из алюминия, инструмент ручной, аппаратура электрическая и т. д. В ходе корректировки единой Товарной номенклатуры внешнеэкономической деятельности и Единого таможенного тарифа Таможенного союза с 1 января 2012 года перечень казахских изъятий был сокращен до 72 позиций.

В целом, в Таможенном союзе пока сохраняются «секторальные изъятия» в областях экономики, где оборот регулируется национальными правилами, и, соответственно, существуют барьеры по движению этих товаров из других стран ТС, например, это касается лекарственных средств, изделий медицинского назначения, алкоголя или табака.

Странами были проведены мероприятия по унификации торговых режимов по отношению к третьим странам, в частности, проведен анализ и выявлены различия в торговых режимах, согласован порядок действий по унификации торговых режимов, были также проведены переговоры с третьими странами. При этом проводилось оформление договоренностей об обязательном проведении взаимных консультаций по вопросам заключения новых торговых соглашений с третьими странами до признания таможенного союза международным сообществом.

Вставка 1.1. Обязательства России при вступлении в ВТО, влияющие на нормативно-правовую базу ТС и ЕЭП*

Соглашение о функционировании ТС в рамках многосторонней торговой системы устанавливает правила для соответствия законодательной базы ТС обязательствам стран при вступлении в ВТО. В соответствии со статьей 1.1 Соглашения, обязательства, принятые любой из стран-членов ТС при вступлении в ВТО, становятся частью законодательства ТС, но вступившая страна должна сообщить другим странам-членам ТС о данных обязательствах и координировать действия, необходимые для вступления. Таким образом, обязательства России в рамках ВТО становятся частью законодательства ТС.

В соответствии с Протоколом вступления в ВТО, обязательства России включают:

- 1) Постепенное снижение импортных тарифов в торговле товарами: одна треть тарифных линий на дату вступления, одна четверть – в течение 3 лет, оставшаяся часть – в течение

- последующих 7 лет (автомобили и самолеты).
- 2) Постепенная либерализация торговли услугами: отмена лимита для приобретения доли акций иностранным инвестором для сектора телекоммуникаций (в течение 4 лет после вступления), доступ на рынок для иностранных страховых компаний (в течение 9 лет), отмена ограничений для филиалов иностранных банков.
 - 3) Установление фиксированных экспортных пошлин для минерального топлива и нефтепродуктов.
 - 4) Расширение доступа к рынку путем снижения нетарифных барьеров:
 - отмена количественных ограничений на импорт;
 - выравнивание железнодорожных тарифов для экспортеров;
 - внесение изменений в законодательство России, исходя из правил ВТО, для транзита товаров.
 - 5) Обязательство присоединения к Соглашению ВТО по государственным закупкам (в течение 4 лет).
 - 6) Отмена всех промышленных субсидий и введение ограничений по сельскохозяйственным субсидиям.
 - 7) Производители и дистрибьюторы природного газа в России должны функционировать на нормальной коммерческой основе, но регулирование цен для домохозяйств разрешено.
 - 8) Технические барьеры в торговле (ТБТ):
 - законодательство России должно соответствовать Соглашению ВТО по ТБТ;
 - санитарные и фитосанитарные меры (СФМ) могут применяться в ТС только в соответствии с Соглашением ВТО по ТБТ;
 - переговоры по применению ветеринарных сертификатов для экспорта в Россию, отличных от сертификатов ТС, могут проводиться с экспортерами по их предложению;
 - могут применяться международные стандарты для технических регламентов; правила применения телекоммуникационного оборудования должны соответствовать соглашениям ТС и ЕвразЭС;
 - список продуктов, обязательных для получения сертификатов, в ТС должен быть ограниченным, в соответствии с требованиями Соглашения ВТО по ТБТ.
 - 9) Инвестиционные меры, связанные с торговлей (ИМСТ):
 - внесение соответствующих положений Соглашения ВТО

по ИМСТ в российское законодательство;

- для инвестиционной программы по автомобильной промышленности применяются исключения до 2018 года.

10) Права на интеллектуальную собственность, связанные с торговлей (ПИССТ):

- Соглашение ВТО по ПИССТ применяется полностью, без какого-либо переходного периода;
- применение Бернской Конвенции по защите литературных и художественных работ.

11) Ежегодные отчеты о ходе выполнения программы приватизации России.

12) Меры по контролю цен государством (на природный газ, перевозки газа и др.) регулярно публикуются.

13) Изменения в законодательство ТС должны сообщаться в Секретариат ВТО до их принятия, таким образом, чтобы комментарии по их поводу могли быть сообщены соответствующему органу ТС.

* *Источник:* Секретариат ВТО.

В связи с созданием Единой таможенной территории проводилась поэтапная отмена ограничительных мер экономического характера во взаимной торговле по мере введения единых правил в соответствующих сферах регулирования экономики. Среди других мер можно отметить согласование и применение единой методологии статистики взаимной торговли, выработку механизма зачисления и распределения сумм таможенных пошлин, иных пошлин, налогов и сборов, принятие порядка оформления и выдачи единого сертификата происхождения товара из Таможенного союза и др.

Например, страны ТС договорились, что в рамках Таможенного союза поступления от импортных пошлин направляются в национальные бюджеты государств в следующей пропорции: Россия получает около 88%, Казахстан – 7,3%, а Беларусь – 4,7%.

Для завершения создания ТС необходимо решение ряда вопросов, в первую очередь, решение вопросов функционального характера:

- совершенствование таможенного администрирования и максимальное сокращение основных изъятий;
- гармонизация национального законодательства в сфере таможенного администрирования, технического

регулирования, санитарных, ветеринарных и фитосанитарных мер;

- унификация подходов по взиманию экспортных пошлин;
- унификация правил экспортного контроля.

Так, в сфере технического регулирования нужно обеспечить полный переход на единые технические регламенты и стандарты, внедрение единой системы подтверждения соответствия и аккредитации, а также учреждение в будущем знака соответствия «товары ТС».

В сфере экспорта товаров должна быть проведена унификация экспортного контроля, приняты единые принципы взимания экспортных пошлин, налажен обмен информацией и контроль, в том числе за реэкспортом.

В развитии Таможенного союза существуют проблемы и риски. Как известно, опыт европейской интеграции свидетельствует о существовании многочисленных барьеров для свободы торговли, и их преодоление требует кропотливой работы и больших усилий как на уровне наднационального органа, так и на уровне национальных и местных органов. Так, в Европейском союзе период с момента создания таможенного союза до завершения реализации всех запланированных мероприятий составил 11 лет (1957–1968 гг.).

Нужно подчеркнуть, что Таможенный союз не застрахован от случаев применения внутренних торговых барьеров. На первых порах Таможенный союз не только не мог решить данной задачи, но и стал причиной размножения на пространстве Европейского экономического сообщества скрытых барьеров нетарифной природы.

Отсюда, важную роль в устранении нетарифных барьеров играли и играют наднациональный орган и национальные органы стран ТС. Так, важную роль играла Комиссия Таможенного союза, которая занималась разработкой таможенной политики и контролем, и которой государствами-членами были переданы соответствующие полномочия. Основной задачей Комиссии (в период до ее упразднения) было обеспечение условий функционирования и развития таможенного союза. Она исполняла решения, принятые высшим органом ТС, осуществляла мониторинг выполнения договоров по формированию Таможенного союза, обеспечивала, в пределах своих полномочий, реализацию международных договоров и, в том числе, отвечала за уменьшение нетарифных барьеров,

включая техническое регулирование. Сейчас эти функции возложены на Евразийскую экономическую комиссию.

1.3.2. Единое экономическое пространство

Решение о формировании Единого экономического пространства, предусматривающего реализацию принципа «четырёх свобод», вслед за созданием Таможенного союза, было принято 19 декабря 2009 года. Решением Межгоссовета ЕврАзЭС (высшего органа Таможенного союза) был утвержден План действий по формированию Единого экономического пространства Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации, который предусматривал разработку и подписание в течение двух лет (к 1 января 2012 г.) международных договоров, обеспечивающих создание ЕЭП. В целях своевременного выполнения этого Плана был утвержден Календарный план формирования правовой базы ЕЭП на 2010–2011 годы, предусматривающий разработку, принятие и введение в действие первого пакета из 14 соглашений до 1 июля 2011 года, и второго пакета из 6 документов – до 1 января 2012 года.

18 ноября 2011 года, Президенты Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации, приняв Декларацию о евразийской экономической интеграции, тем самым объявили о вступлении в силу соответствующих международных договоров и о начале функционирования Единого экономического пространства с 1 января 2012 года.

На новом этапе интеграции будет обеспечена свобода движения товаров, услуг, капитала и трудовых ресурсов. Взаимодействие и развитие в рамках ЕЭП будет осуществляться по следующим основным направлениям:

- обеспечение эффективного функционирования общего рынка товаров, услуг, капитала и трудовых ресурсов;
- формирование согласованной промышленной, транспортной, энергетической и аграрной политики, углубление производственной кооперации, включая возможное создание совместных транснациональных корпораций;
- дальнейшее сближение, гармонизация национальных законодательств, а также их унификация в сферах, определенных соглашениями, составляющими договорно-правовую базу Единого экономического пространства;

- разработка и осуществление согласованной экономической политики, переход к согласованию параметров основных макроэкономических показателей государств-членов, углубление сотрудничества в валютной сфере;
- сотрудничество в вопросах миграционной политики.

Помимо экономики, интеграционные процессы будут охватывать следующие сферы:

- обеспечение совместимости стандартов образования;
- всемерное развитие сотрудничества в сфере культуры, связей по линии парламентов и деловых сообществ, контактов между людьми;
- дальнейшее развитие межрегионального и приграничного сотрудничества, формирование эффективных структур межрегионального взаимодействия;
- развитие сотрудничества в сфере внешней политики по вопросам, представляющим взаимный интерес.

Основная задача Евразийской экономической комиссии – единого, постоянно действующего, регулирующего органа Таможенного союза и Единого экономического пространства – это обеспечение условий функционирования и развития Таможенного союза и Единого экономического пространства и выработка предложений по дальнейшей интеграции.

В Комиссии предусмотрена двухуровневая система регулирования – Совет комиссии (межгосударственный) и Коллегия комиссии (наднациональный).

Совет комиссии осуществляет общее регулирование интеграционных процессов, принимает решения по наиболее важным вопросам. В состав Совета входят по одному представителю от каждой стороны – уровень заместителя главы правительства.

Коллегия комиссии является исполнительным органом Комиссии, осуществляет выработку предложений по дальнейшей интеграции в рамках Таможенного союза и Единого экономического пространства.

Коллегия комиссии состоит из 9 министров – по 3 представителя от каждой стороны, один из которых является Председателем Коллегии комиссии.

Таким образом, каждая сторона имеет одинаковое количество голосов при решении вопросов деятельности Комиссии. Можно предположить, что равное количество голосов принято для того,

чтобы обеспечить для остальных членов объединения (кроме России) определенные гарантии учета их экономических интересов при принятии тех или иных решений.

Комиссия наделена полномочиями (функциями), осуществление которых будет реализовываться поэтапно, в соответствии со сроками, установленными договорно-правовой базой ТС и ЕЭП. Планируется передача на уровень Комиссии порядка 90 полномочий.

Вставка 1.2. Ключевые полномочия ЕЭК в рамках соглашений, формирующих ЕЭП

С 1 января 2012 года

Макроэкономика:

- определение сценарных параметров для прогнозов социально-экономического развития на 3-летний период.

Естественные:

- принятие решений о расширении сфер естественных монополий монополии.

Государственные:

- принятие решений об отмене изъятия и национального режима;

Закупки:

- принятие решений об устранении факта нарушения обязательств по реализации Соглашения.

Конкуренция:

- отмена решений о введении государственного ценового регулирования;
- согласование продления сроков введения государственного ценового регулирования.

С 1 января 2013 года

Железнодорожный:

- согласование применения исключительных тарифов;

Транспорт:

- принятие решений о приостановлении/отмене решений по изменению тарифов.

Конкуренция:

- принятие решений о применении санкций и наложении штрафов;
- принятие решений о пресечении нарушений.

С 1 января 2017 года

Промышленные:

- принятие решений о допустимости предоставления специфических субсидий.

В течение 2010 года разработаны и приняты 17 базовых соглашений по формированию ЕЭП трех стран, которые были ратифицированы в 2011 году. Все они вступили в действие с 1 января 2012 года. Но для обеспечения полноформатного функционирования ЕЭП потребуется, в период до 2015 года, принять в общей сложности 55 международных договоров и иных документов, а правительствам стран обеспечить выполнение более 70 обязательных мероприятий по Соглашениям ЕЭП в соответствии с установленными в них конкретными сроками.

Таким образом, на уровне ЕЭК и на национальном уровне в ближайшее время предстоит большая работа по обеспечению принятия нормативных документов и не менее сложная работа по их реализации на практике.

1.4. Оценка последствий объединения в Таможенный союз для Беларуси, Казахстана и России

Анализ динамики показателей взаимной торговли стран ТС за 2010–2013 годы показывает, что в этот период происходили определенные изменения в структуре и направленности внешней торговли стран.

Две тенденции совпали со вступлением ТС в силу: экономическое восстановление стран ТС после кризиса 2008–2009 годов (хотя вскоре после этого в ЕС снова возник кризис) и продолжение динамичного роста стран Азии, в первую очередь, Китая. Учитывая очень короткий временной интервал с момента создания ТС, эти тенденции затрудняют независимую количественную оценку воздействия, которое ТС оказывает на структуру торговли.

Объем взаимной торговли стран ТС за 2010–2013 годы вырос на 36,1%, в то время как общий объем внешней торговли стран ТС за тот же период увеличился на 33%. В результате доля взаимной торговли в общем объеме внешней торговли несколько выросла: с 10,8% до 11%. При этом степень интегрированности по странам

сильно отличается: в то время как удельный вес торговли со странами ТС в Беларуси составляет 50,7% , в России, соответственно, – 7,5%, в Казахстане – 18,4%⁶.

Изменения торговых потоков не всегда совпадают с ожиданиями, в том числе в связи с интеграционными процессами. Экспорт Казахстана в страны ТС за 2011–2013 годы значительно снизился, а импорт вырос (см. *Таблицы 1.2, 1.3*).

Таблица 1.2. Экспорт Казахстана в страны ТС⁷, млн. долларов

Страна	2010	2011	2012	2013	2013 г. в % к 2010 г.
Беларусь	336,7	104,7	90,4	57,1	17,0
Россия	5 662,3	6 998,6	6 747,5	5 806,5	102,5
Всего – страны ТС	5 999,0	7 103,3	6 837,8	5 863,6	97,7

Таблица 1.3. Импорт Казахстана из стран ТС, млн. долларов

Страна	2010	2011	2012	2013	2013 г. в % к 2010 г.
Беларусь	521,8	593,8	675,8	681,7	130,6
Россия	12 374,5	15 332,0	17 112,7	17 685,6	142,9
Всего – страны ТС	12 896,3	15 925,8	17 788,5	18 367,3	142,4

⁶ По данным сайта Евразийской экономической комиссии: <http://www.eurasiancommission.org/>.

⁷ Данные в таблицах 1.2 – 1.7 рассчитаны на основе статистической информации, имеющейся на сайте Евразийской экономической комиссии: <http://www.eurasiancommission.org/>.

Следует отметить, что статистические данные Казахстана и Беларуси по взаимной торговле несколько отличаются, например, объем экспорта Казахстана в Беларусь по данным статистического агентства Казахстана не совпадает с импортом Беларуси из Казахстана по данным официальной статистики Беларуси. Однако, в целом, направленность тенденций совпадает.

Таблица 1.4. Экспорт России в страны ТС, млн. долларов

Страна	2010	2011	2012	2013	2013 г. в % к 2010 г.
Беларусь	18 254,1	25 482,7	27 541,7	22 888,8	125,4
Казахстан	12 465,0	15 332,0	17 112,7	17 685,6	141,9
Всего – страны ТС	30 719,1	40 814,7	44 654,4	40 574,4	132,1

Таблица 1.5. Импорт России из стран ТС, млн. долларов

Страна	2010	2011	2012	2013	2013 г. в % к 2010 г.
Беларусь	9 951,2	14 508,9	16 284,2	16 829,8	169,1
Казахстан	5 662,3	6 998,6	6 747,5	5 806,5	102,5
Всего – страны ТС	15 613,5	21 507,5	23 031,7	22 636,3	145,0

Динамика по экспорту и импорту России в страны ТС не показывает какой-то явной тенденции.

Таблица 1.6. Экспорт Беларуси в страны ТС, млн. долларов

Страна	2010	2011	2012	2013	2013 г. в % к 2010 г.
Казахстан	464,8	673,9	805,9	868,2	186,8
Россия	9 951,2	14 508,9	16 284,2	16 829,8	169,1
Всего – страны ТС	10 416,0	15 182,9	17 090,1	17 698,1	169,9

Таблица 1.7. Импорт Беларуси из стран ТС, млн. долларов

<u>СТРАНА</u>	2010	2011	2012	2013	2013 г. в % к 2010 г.
Казахстан	408,0	133,0	118,9	82,3	20,2
Россия	18 254,1	25 482,7	27 541,7	22 888,8	125,4
Всего – страны ТС	18 662,1	25 615,7	27 660,6	22 971,2	123,1

Наиболее выигрышно выглядит динамика показателей внешней торговли Беларуси, где произошел существенный рост экспорта и снижение импорта из стран ТС.

Вставка 1.3. Взаимная торговля стран ТС*

В рамках взаимной торговли Беларусь поставляет в Россию следующие основные группы товаров: средства наземного транспорта (19,9% общего объема экспорта из Беларуси в Россию), молочную и мясную продукцию (16,3%), машины и оборудование (16,1%). Встречный поток товаров представлен минеральным топливом (61,5% общего объема), черными металлами и изделиями из них (8,4%), машинами и оборудованием (7,6%). В торговле Беларуси с Казахстаном основными статьями белорусского экспорта являются средства наземного транспорта (22,3%), машины и оборудование (19,9%), молочная и мясная продукция (13,5%).

Казахстан экспортирует в Беларусь черные металлы и изделия из них (36,8%), злаки (12,5%), средства наземного транспорта (6,7%). В рамках взаимной торговли между Казахстаном и Россией наибольший удельный вес в экспорте Казахстана занимают руды металлические (22,8%), черные металлы и изделия из них (15%), топливо минеральное (13,3%). Россия экспортирует в Казахстан также минеральное топливо (23,6%), машины и оборудование (15,2%), черные металлы и изделия из них (11,7%).

**Источник:* «Об итогах и перспективах социально-экономического развития государств-членов ТС и ЕЭП и мерах, предпринимаемых в области макроэкономической политики». Годовой доклад. Евразийская экономическая комиссия, 2013.

Однако в наибольшей степени создание ТС должно было затронуть Казахстан.

Казахстан

Единый внешний тариф затронул более 11 000 тарифных позиций, охватывающих все категории товаров. Переходные ставки были определены для 409 тарифных позиций. По некоторым позициям переходный период закончился 1-го июля 2011 года. По другим (например, некоторые медицинские и фармацевтические товары) переходный период заканчивается в 2015 году. Введение единого внешнего тарифа привело к повышению тарифов Казахстана со средневзвешенных торговых тарифов протекционистского уровня более чем в два раза, или с 5,52 до 12,66%⁸.

Экспертами Всемирного банка⁹ проведено исследование воздействия ТС на экономику Казахстана. Согласно их оценке, более высокие тарифы, связанные с принятием единого внешнего тарифа, окажут отрицательное воздействие на благосостояние Казахстана. Используя вычислимую модель общего равновесия (CGE) по 57 отраслям, в исследовании был сделан вывод о том, что при более высоких внешних тарифах, действовавших в середине 2011 года, Казахстан терял 0,2% реальных доходов в год. В то время как в производственных отраслях ожидался рост, отражающий более высокий уровень протекционизма, в сфере услуг происходило замедление, поскольку она не была защищена. Ожидается, что затраты для бизнеса и потребителей импорта повысятся, а ресурсы переместятся в сферы неэффективного (защищенного) производства.

Возможно, наиболее важным в плане динамики является спрогнозированное моделью снижение объемов импорта технологий из более технологически развитых стран в результате переориентации, вызванной введением тарифа, на партнеров по ТС. Такой исход поставит под угрозу долгосрочное повышение производительности в Казахстане. Для компенсации отрицательного чистого воздействия ТС необходимо добиться существенного прогресса в сфере содействия развитию торговли и снижения нетарифных барьеров. По самому оптимистическому сценарию,

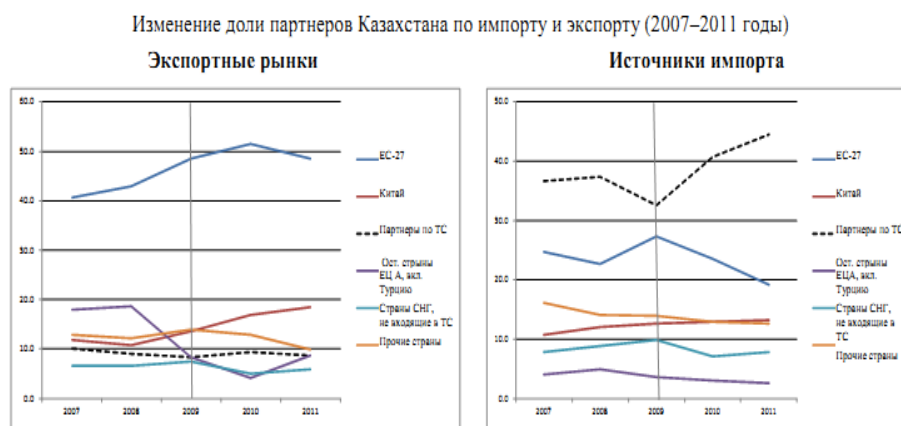
⁸ Ораз Жандосов, Лязиза Сабырова. Индикативный уровень тарифной защиты в Казахстане: до и после создания Таможенного союза (Часть I). Статьи для обсуждения, № 5, 3, март 2011.

⁹ Kazakhstan: Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. World Bank, November, 2012.

рассмотренному в исследовании, достаточный прогресс в реформировании этих сфер мог бы даже оказать чистое положительное воздействие на благосостояние, но без проведения реформ Казахстан будет по-прежнему терпеть убытки.

С 2009 по 2011 год в Казахстане происходила существенная переориентация импорта из предыдущих источников на партнеров по ТС: доля импорта из стран-партнеров по ТС выросла с 32,6% до 44,5%, а доля ЕС-27, традиционно второго по величине источника, снизилась с 27,4% до 19,35%.

Рисунок 1.2. Переориентация торговли Казахстана в пользу стран ТС¹⁰

Примечание: Горизонтальной линией отмечен конец 2009 года, после чего был введен ТС.

Партнеры по ТС увеличили свою долю, добившись значительных успехов по всем восьми крупнейшим группам товаров; на долю ТС приходится более 75 процентов всего импорта в Казахстан. Однако доля его экспорта в страны-партнеры по ТС выросла только по трем из восьми наиболее важных категорий. Доля Китая в экспорте в Казахстан росла быстрее, чем доля партнеров по ТС – России и Беларуси, при этом рост отмечался в каждой из трех наиболее важных экспортных категорий товаров: полезные ископаемые (включая нефть и газ), металлы и химикаты.

Всего через три года после образования ТС еще нельзя быть уверенными в том, какое воздействие оказал ТС на диверсификацию экспорта. Тенденции в общих категориях товаров говорят о том, что

¹⁰ Kazakhstan: Taking Advantage of Trade and Openness for Development. World Bank, 2012.

специализация Казахстана повысилась. Торговый баланс страны с партнерами по ТС улучшился только по двум категориям, по которым Казахстан уже и так занимал наиболее сильные позиции – полезные ископаемые и металлы. Фактически, Казахстан имеет торговый дефицит с Беларусью и Россией по каждой категории товаров, даже по полезным ископаемым и металлам.

Беларусь

В Беларуси при принятии единого внешнего тарифа ТС 74,6% тарифных позиций остались неизменными, 18,7% – выросли и по 6,7% тарифных позиций произошло снижение. При этом средневзвешенный торговый тариф Беларуси после создания ТС несколько вырос: с 8,04% до 10,34%.

За прошедшие три года Беларусь получила наибольшие выгоды с точки зрения переориентации торговли. Так, экспорт из Беларуси в страны ТС за 2010–2013 годы вырос на 70%, в том числе в Казахстан, на 87%. Так, например, только в 2012 году экспорт из Беларуси в Казахстан вырос на 19,6%, из них по продукции химической промышленности – на 18,1%; по машинам, оборудованию и транспортным средствам вырос на 36,7%.

Необходимо отметить достаточно высокий уровень интеграции и зависимости экономики Беларуси от торговли со странами ТС, в первую очередь с Россией. Так, доля торговли со странами ТС в общем объеме внешней торговли Республики Беларусь в 2013 году составила 50,7%, тогда как этот показатель по Казахстану составляет 18,4% и по Российской Федерации – 7,5%.

Россия

Для торговли России изменения, произошедшие за рассматриваемый период, отражают наметившиеся тенденции, указанные выше: рост импорта из Беларуси (на 69%) и рост экспорта из России, прежде всего в Казахстан (на 41,9%).

В первую очередь следует отметить эффект отклонения торговли (trade diversion), наблюдающийся в связи с введением единого внешнего тарифа. По мнению отдельных экспертов, размер данного эффекта сравнительно небольшой¹¹.

¹¹ Asel Isakova, Zsoka Koczan and Alexander Plekhanov. How much do tariffs matter? Evidence from the customs union of Belarus, Kazakhstan and Russia. EBRD, Working Paper No. 154, January 2013.

В целом, оценивая выгоды создания ТС для его стран-членов, авторы отчета ЕБРР¹² считают, что положительные последствия от данного объединения связаны, в первую очередь, со снижением нетарифных торговых барьеров, расширением масштабов рынка, формированием трансграничных производственных цепочек, при этом развитие экспорта в пределах региона может стать первым шагом к его расширению в глобальных масштабах.

В части нетарифных барьеров можно говорить лишь о начале большой предстоящей работы в этой области. Вместе с тем, на рост торговли в рассматриваемый период, несомненно, повлияла ликвидация барьеров и потерь, связанных с пересечением внутренних границ между странами ТС. Как известно, таможенный досмотр при пересечении границы между Казахстаном и Россией был ликвидирован, что дало свои результаты. Вместе с тем, резко возросло время на прохождение границы и таможенный контроль на границе Казахстана и Кыргызстана¹³.

Таким образом, оценивая первые результаты прошедшего периода для стран ТС, можно отметить, что имеющийся потенциал для позитивных изменений в результате создания ТС пока недостаточно используется, и правительствам стран ТС и Евразийской экономической комиссии предстоит провести большую работу для того, чтобы реализовать этот потенциал.

¹² EBRD Transition Report 2012, EBRD, 2012.

¹³ Where to from Here? Corridor-Based Transport Facilitation Arrangements in the CAREC Region. ADB, 2012.

Раздел 2. Оценка возможных эффектов в экономической сфере для Кыргызстана при присоединении к Таможенному союзу

Умураков К.С., Хасанова С.

2.1. Основные цели и ограничения для присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу и ЕЭП

Кыргызстан, принимая участие в интеграционном проекте трех стран, несомненно, ставит своей целью достижение нового уровня развития экономики и общества. На настоящий момент ни в одном документе, принятом Правительством или Президентом КР, пока не определены конкретные цели, которые должны быть достигнуты в результате присоединения Кыргызстана к ТС и ЕЭП.

По нашему мнению, можно определить главные цели присоединения к ТС на среднесрочную и долгосрочную перспективу в следующем виде:

- обеспечение устойчивого экономического роста;
- проведение модернизации экономики;
- сокращение (или недопущение увеличения) разрыва в развитии с другими странами ТС.

В качестве задач, обеспечивающих достижение главных целей, можно выделить:

- создание рабочих мест и обеспечение высокого уровня занятости;
- привлечение прямых иностранных инвестиций;
- рост применения новых технологий;
- встраивание в международные производственные цепи;
- улучшение структуры производства.

В целом, присоединение к ТС и ЕЭП соответствует основным стратегическим целям, намеченным в стратегии устойчивого развития страны. Как известно, Кыргызстан – небольшая страна с невысоким уровнем развития экономики. Причем, от стран-членов ТС по уровню экономического развития мы отстаем очень сильно. Так, по данным МВФ, объем ВВП в Кыргызстане составил в 2013 году 7,2 млрд. доллара США, в то время как в Беларуси – 72 млрд. долларов, в Казахстане – 220 млрд. долларов и в России – 2118 млрд. долларов. Т.

е., в Беларуси этот показатель выше примерно в 10 раз, в Казахстане – более чем в 30 раз и в России – в 294 раза.

Производство ВВП на душу населения (по паритету покупательной способности) в Кыргызстане составило в 2013 году 2533 доллара США, в то время как в Беларуси – 16106, в Казахстане – 14133 и в России – 18083 долларов США. Т. е., в Беларуси этот показатель выше примерно в 6,4 раза, в Казахстане – в 5,6 раз и в России – в 7,1 раза.

Присоединение страны к интеграционной группировке, в которую входят страны с намного более высоким уровнем жизни (в 6–7 раз выше), в качестве оптимистического сценария предполагает достижение более высокого уровня жизни в будущем. При этом ожидается, что Кыргызстан станет частью создаваемого интеграционного объединения – Евразийского экономического союза с высокими темпами роста и модернизированной экономикой, и это позволит Кыргызстану выйти на качественно новый уровень, откроет широкие перспективы для экономического развития. В то же время возможен пессимистический сценарий, при котором может произойти увеличение разрыва в развитии Кыргызстана и более развитых стран ТС и существуют риски стать периферией интеграционного объединения, попасть в ряд депрессивных регионов.

При этом следует отметить, что для ускоренного развития менее развитых стран в рамках ТС и ЕЭП необходимо осуществление соответствующей политики в рамках интеграционного объединения, как это видно на примере региональной политики Европейского Союза.

Однако в настоящее время для того, чтобы создать условия для ускоренного развития, нужно осуществить целый комплекс мер по серьезной подготовке экономики к присоединения к ТС.

Дорожной картой, подготовленной Правительством КР и одобренной Высшим Евразийским экономическим советом, предусмотрен комплекс мер, включающий присоединение Кыргызстана к соглашениям, принятым в рамках ТС и ЕЭП, принятие соответствующих нормативных документов, укрепление инфраструктуры приграничных переходов, в том числе обустройство и техническое оснащение 15 первоочередных пунктов пропуска на границе, обустройство внешней границы, модернизация материально-технической базы лабораторий, повышение потенциала таможенной, ветеринарной и других служб, обучение специалистов министерств, ведомств и др. Реализация указанных мер по ряду направлений требует выделения значительных объемов финансирования.

Среди других мер, необходимых для принятия в ходе подготовки к присоединения к ТС, можно назвать целый комплекс мер по наведению порядка в сфере сельского хозяйства и переработки сельхозпродукции. Для обеспечения выполнения требований, установленных в рамках соглашений ТС, а также для повышения конкурентоспособности пищевых продуктов на рынках стран ТС необходимо проведение крупных реформ в этом секторе, включая решение проблем развития животноводства и растениеводства, укрупнение хозяйств, реформу ветеринарной службы, улучшение эпизоотической ситуации, пастбищного хозяйства, ирригации. Очень важно провести модернизацию материально-технической базы лабораторий, выдающих сертификаты, соответствующие международным требованиям.

Для решения проблемы финансового обеспечения мероприятий по подготовке к присоединению к ТС предусматривается поддержка со стороны России. В случае выполнения большинства этих мер в течение 2014 – первой половины 2015 гг. можно ожидать присоединение Кыргызстана к ТС со второй половины 2016 года. При этом предусматривается, что в ближайшее время, в ходе ведения переговоров, на переходный период для Кыргызстана будут определены условия введения изъятий из Единого таможенного тарифа и других единых мер регулирования по отдельным «чувствительным» видам товаров и секторам.

Для обсуждения в Правительстве в перечень таких видов товаров предлагается включить ткани и фурнитуру, необходимые для производства швейной продукции, медикаменты, отдельные виды оборудования и аппаратуры, минеральные удобрения, химикаты, пластмассы и другие виды продуктов.

Также в перечень возможных вопросов для обсуждения на переговорах вошли предложения о предоставлении переходного периода для действия норм национального законодательства по вопросам технического регулирования, получения финансовой помощи для поддержки экономического развития, в частности, для обеспечения развития инфраструктуры, создания рабочих мест, проведения реструктуризации крупных оптовых рынков; а также по развитию ряда отраслей производства.

При присоединении к ЕЭП необходимо выполнение ряда других условий для обеспечения создания единого рынка товаров и услуг, проведения согласованной политики и, в необходимых случаях, единой политики.

Так, присоединение Кыргызстана к соглашению о согласованной макроэкономической политике от 9 декабря 2010 года потребует выполнения ряда количественных параметров, в том числе:

- обеспечения дефицита госбюджета на уровне не выше 3% от объема ВВП;
- уровня госдолга не выше 50% ВВП;
- обеспечения низкого уровня инфляции (не превышать более чем на 5 процентных пунктов уровень инфляции страны-участницы ЕЭП с наименьшим ростом цен).

Анализ фактического положения дел показывает, что, по крайней мере, по двум из вышеуказанных трех параметров у Кыргызстана при присоединении к ЕЭП могут возникнуть проблемы по их выполнению.

Как видно из *Таблицы 2.1*, показатели дефицита госбюджета и госдолга по отношению к объему ВВП Кыргызстана превышают установленную соглашением норму. В то же время показатели стран-членов ТС вполне укладываются в рамки требований соглашения. Исключение составляют показатели инфляции по Беларуси за последние два года.

Таблица 2.1. Показатели, регулируемые в рамках ЕЭП Соглашением о проведении согласованной макроэкономической политики

Страна	2011	2012
Россия		
Инфляция (к дек. предыдущего года) ¹⁴	108	105
Дефицит бюджета/ Профицит в % к ВВП ¹⁵	+ 0,75	- 0,06
Госдолг в % к ВВП	8,4	8,4
Казахстан		
Инфляция (к дек. предыдущего года)	108	105
Дефицит бюджета в % к ВВП	- 2,09	- 3,01
Госдолг в % к ВВП	11,8	12,7
Беларусь		

¹⁴ Данные по инфляции России, Беларуси и Казахстана взяты с сайта Межгосударственного статистического комитета содружества СНГ.

¹⁵ Данные по дефициту бюджета и госдолгу России, Беларуси и Казахстана взяты с сайта Евразийской экономической комиссии.

Инфляция (к дек. предыдущего года)	153	159
Дефицит бюджета в % к ВВП	+ 0,79	– 0,13
Госдолг в % к ВВП	39,2	24,4
Кыргызстан		
Инфляция (к дек. предыдущего года)	105,7	107,5
Дефицит бюджета в % к ВВП	4,7	7,1
Госдолг в % к ВВП	50,1	51,5

Анализируя состояние экономики Кыргызстана, можно сделать вывод, что резко улучшить положение по данным двум параметрам (дефициту госбюджета и уровню госдолга) будет очень непросто, на это понадобится, возможно, несколько лет.

В целом, от того, насколько успешно будет обеспечено вхождение Кыргызстана в ТС, и от того, в какой мере будут реализованы позитивные возможности развития приоритетных секторов, в значительной степени будут зависеть перспективы присоединения страны к ЕЭП и далее – в создаваемый Евразийский экономический союз.

2.2. Оценка последствий присоединения страны к Таможенному союзу и ЕЭП

Имеется ряд работ, в которых рассмотрены последствия присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу. В исследовании, проведенном по заказу НИСИ в 2011 году, рассматриваются в основном краткосрочные последствия присоединения к ТС для экономики Кыргызстана. Анализ конкурентоспособности по секторам Кыргызстана, сделанный авторами, показал, что востребованной на региональных рынках является продукция текстильной отрасли и сельского хозяйства, (а значит, продукция этих отраслей является конкурентоспособной). Кроме того, авторы говорят о необходимости диверсификации отраслей и продуктов для того, чтобы повысить конкурентоспособность нашей экономики при присоединении к ТС¹⁶.

Ученые Российской академии наук (РАН) по результатам проведенного исследования делают вывод о том, что присоединение КР к ТС может положительно сказаться на производстве и экспорте сельхозпродукции, текстильных изделий, стройматериалов, так как они станут более конкурентоспособными по сравнению с

¹⁶ Экономические последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз Беларуси, Казахстана и России: анализ воздействия. НИСИ, Бишкек, 2011.

аналогичными товарами из КНР в связи с взиманием с последних ввозных таможенных пошлин по ставкам ЕТТ ТС и будут обладать большим рынком сбыта. Снизятся риски и повысится предсказуемость долгосрочных инвестиций в экономику КР, в частности в электроэнергетику и транспорт, так как экономические отношения в этих областях будут в значительной мере урегулированы на уровне ЕЭП¹⁷.

Оценивая конкурентоспособность экономики Кыргызстана в условиях ожидаемого присоединения к ТС, С. Глазьев, советник Президента РФ по вопросам интеграции, считает, что присоединение КР положительно скажется на производстве и экспорте сельхозпродукции, текстильных изделий, стройматериалов. По его мнению, в этих условиях можно ожидать роста ВВП и увеличения экспортного потенциала КР на 20–25 %¹⁸.

При этом, по расчетам другой группы ученых Российской АН, макроэкономический эффект от создания Таможенного союза и ЕЭП составит не менее 5% прироста ВВП в расчете на пятилетнюю и около 15% – на десятилетнюю перспективу¹⁹.

Как отмечается в экономической литературе²⁰, при оценке эффекта от региональной интеграции следует различать влияние статических и динамических факторов. Статический эффект от региональных торговых соглашений отражает влияние изменения цены, вызванное снижением (или повышением) тарифных и нетарифных барьеров. Результатом является увеличение объемов торговли между странами-участницами путем создания дополнительной торговли (trade creation), при этом на рынке данной страны более эффективные производители из стран-участниц ТС замещают местных производителей, или путем отклонения торговли (trade diversion), когда более эффективные производители из третьих стран замещаются на местном рынке производителями из стран-участниц ТС.

¹⁷ Павлов А. Н. Оценка экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу. Евразийская экономическая интеграция, № 4 (13), ноябрь 2011.

¹⁸ Глазьев С. Итоги и перспективы интеграционных процессов на постсоветском пространстве. 31 января 2012 года: http://www.glazev.ru/econom_polit/295/ (последнее обращение 22 марта 2014 г.).

¹⁹ Там же.

²⁰ Preferential trade agreement policies for development : a handbook / Jean-Pierre Chauffour, Jean-Christophe Maur, editors. World Bank, 2011; How to design, negotiate, and implement a free trade agreement in Asia. ADB, 2008.

Статические факторы важны при оценке разового изменения в уровне благосостояния в странах-участницах при создании таможенного союза или присоединении к нему. В отличие от статического, динамический эффект связан со среднесрочными и долгосрочными последствиями региональной интеграции и, в связи с этим, имеет более важное значение для экономики.

Динамический эффект является более распространенным, влияет практически на все сферы, связанные с конкурентоспособностью отраслей. Выгоды от динамических факторов включают повышение эффективности в результате возросшей конкуренции, большей специализации, экономии на масштабе, внедрения новых технологий, ноу-хау и др.²¹.

Среди предполагаемых положительных последствий присоединения страны к Таможенному союзу и ЕЭП в рамках ЕврАзЭС можно отметить выгоды от более глубокой региональной интеграции, включающей всестороннюю гармонизацию политики, законодательства и институтов и вызывающей динамические эффекты, связанные с более емкими рынками, ростом прямых иностранных инвестиций, технологическими переливами и общим усилением конкуренции.

Так, среди экономических факторов следует выделить, в том числе, присоединение к более емкому рынку, что означает удовлетворение спроса на товары, потребляемые в рамках региона, и это будет стимулом для привлечения инвестиций. Инвесторы, принимая решение, будут иметь в виду более широкий региональный рынок и вкладывать капитал в масштабные проекты. Это позволит использовать экономию на масштабе, учитывать региональное разделение труда и даст возможность организации производства новых видов продуктов, которые ранее не производились в стране.

Следует отметить, что указанные выше положительные последствия связаны в основном со среднесрочными и долгосрочными последствиями региональной интеграции. Среди других положительных факторов можно отметить также уменьшение торговых барьеров, тарифных и нетарифных, что означает уменьшение издержек при торговле и рост конкурентоспособности.

Уровень существующих нетарифных барьеров, особенно при пересечении границы стран ТС, можно увидеть на следующих примерах. По данным мониторинга, проводимого АБР, средние затраты времени на пересечение границ Казахстана с Кыргызстаном

²¹ Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.

существенно увеличились с 8,6 часа в 2011 году до 21,5 часа в 2012 году. В то же время после упразднения таможенных границ внутри ТС в период с июля 2011 г. произошло резкое сокращение средних затрат времени на пересечение грузовыми автомобилями границы между Казахстаном и Россией до 2,9 часа в 2012 г., по сравнению с 7,7 часа в 2011 г.²²

Выгоды от участия в расширенном региональном рынке реализуются через сравнительные преимущества при производстве того или иного продукта. В результате отдельные сектора и производства Кыргызстана могут получить быстрое развитие, в то время как другие сектора не смогут выдержать конкуренции из-за сравнительно низкой конкурентоспособности.

Так, произойдет изменение структуры производства в обрабатывающих отраслях промышленности и сельском хозяйстве. Все это, несомненно, будет влиять на занятость населения, уровень доходов и, в конечном счете, на общий уровень развития экономики.

Анализ сравнительных преимуществ по товарным группам показывает, что ряд товаров, таких как молочная продукция, другие пищевые продукты животного происхождения, фрукты и овощи – свежие и сушеные, продукты переработки овощей, фруктов, женская одежда, изделия из камня, ювелирные изделия и другие продукты, могут иметь высокие сравнительные преимущества как при экспорте в страны ТС, так и в третьи страны²³. Присоединение в ТС приведет к серьезному изменению торговых условий, однако продукты, экспортируемые в страны ТС, только улучшат свои позиции. В то же время продукты, имеющие незначительные сравнительные преимущества, могут добиться успеха при определенных условиях, включая необходимую поддержку со стороны государства, маркетинговые усилия по продвижению данных продуктов на рынках стран ТС и др.

Анализ негативных последствий присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу показал, что немалая их часть связана с изменением условий торговли, которые произойдут в результате этого.

Изменение условий торговли:

²² CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Annual Report 2012. ADB, 2013.

²³ Анализ сравнительных преимуществ по товарным группам произведен Р. Хасановым в рамках исследования группы экспертов по оценке последствий вступления Кыргызстана в ТС и ЕЭП, проведенного по заказу Министерства экономики КР.

- принятие единого таможенного тарифа (без изъятий);
- принятие таможенного кодекса ТС;
- отмена упрощенного режима таможенного оформления;
- принятие технических регламентов ТС, более строгих правил подтверждения соответствия.

Будут изменены условия торговли и уйдут в прошлое: а) более либеральный режим с низкими тарифными ставками; б) благоприятный режим для реэкспорта.

Вставка 2.1. Тарифы России после вступления в ВТО

- **1449** позиций (28,7 %), по которым среднее значение ставок таможенных пошлин КР (3,9 %) ниже среднего значения ставок РФ (7,7 %);
- **1088** позиций (21,5 %), по которым средние ставки КР совпадают со ставками РФ;
- **2004** позиций (39,7 %), по которым средние ставки КР выше ставок РФ;
- общая средняя ставка таможенных пошлин КР составляет **7,4** %, а РФ – **7,7** % для адвалорных пошлин;
- по **511** позициям (10,1 %) установлены неадвалорные таможенные пошлины, у Кыргызстана – 22 позиции, у Российской Федерации – 479.

Проведенные исследования показали, что наиболее серьезные риски для экономического развития связаны со следующими потенциальными угрозами:

а) Рост инфляции

По расчетам, проведенным Национальным банком КР, рост инфляции за счет введения единого таможенного тарифа ТС ожидается в пределах 10–12%. Одновременно на рост цен повлияет отмена упрощенного режима таможенного оформления. Повышение розничных цен за счет данного фактора будет разовым, в год введения новых тарифов.

Также возможно повышение цен вследствие вымывания более дешевых товаров из-за открытия рынков стран ТС.

б) Снижение темпов экономического роста из-за изменения таможенных тарифов (при прочих равных факторах)

В рамках исследования группы экспертов по оценке последствий присоединения Кыргызстана к ТС и ЕЭП, проведенного по заказу Министерства экономики КР, Р. Хасановым осуществлено моделирование последствий присоединения с использованием расчетной модели общего равновесия (MAMS). Расчеты показали, что по сценарию негативного шока от применения импортных тарифов, по сравнению с базовым сценарием, ожидается замедление темпов прироста ВВП в среднем на 0,6% в год в 2016–2019 годы.

в) Потери бюджета

По расчетам Р. Хасанова, замедление темпов прироста ВВП в среднем на 0,6% в год из-за введения новых импортных тарифов означает потери бюджета в размере 60 млн. долларов в год при прочих равных факторах.

Также потери поступлений в бюджет ожидаются из-за прогнозируемого спада в отдельных секторах экономики, которые не смогут выдержать конкуренции из-за сравнительно низкой конкурентоспособности.

Кроме того, снизятся поступления в бюджет от крупных оптовых рынков «Дордой», «Кара-Суу» и «Мадина» (сумма поступлений в год составляет примерно 100 млн. сомов). Ожидается также снижение платежей от предпринимателей, занятых в челночной торговле.

г) Рост безработицы

Роль челночной торговли в экономике до настоящего времени весьма существенна. Объем товаров, оформленных физическими лицами по упрощенной процедуре таможенного оформления – таможенным приходным ордерам (ТПО), составил в 2008 году 18,5% общего объема импорта, ими было ввезено товаров на 685,2 млн. долл. США. За 2013 год объем импорта по ТПО составил 729,3 млн. долл., или 12,2% общего объема.

В период с конца прошлого года, а также за первые месяцы 2014 года происходит резкое снижение товарных потоков через крупные оптовые рынки «Дордой», «Кара-Суу»²⁴. Процесс

²⁴ По словам министра экономики КР Т. Сариева, в последние месяцы произошло ухудшение ситуации на рынке: с декабря по апрель текущего года объемы торговли на рынке «Дордой» резко упали в 3–4 раза. При этом импорт соответствующей продукции из Китая снизился в 2013 году на 22%: <http://www.kyrtag.kg/news/detail.php?ID=268727> (последнее обращение 26 мая 2014 г.).

сокращения реэкспорта связан с тем, что сам реэкспорт в результате введения новых правил и процедур, связанных с созданием ТС, становится невыгодным.

Из-за начавшегося значительного снижения объемов реэкспорта происходит высвобождение работников, занятых как на крупных оптовых рынках «Дордой», «Кара-Суу», так и в бизнесе, связанном с оптовой и челночной торговлей. Так, только на рынке «Дордой» численность занятых составляла в последние годы 55 тысяч человек. По мнению С. Пономарева, главы Ассоциации рынков, товаров и услуг Кыргызстана, всего рынки «Дордой», «Кара-Суу» и «Мадина» обеспечивают работой свыше 600 тыс. человек²⁵.

Также возможно высвобождение части персонала компаний в отдельных секторах экономики, которые не смогут выдержать конкуренции из-за сравнительно низкой конкурентоспособности.

д) Ожидается рост издержек и снижение конкурентоспособности для ряда секторов с высоким удельным весом импортируемых материалов в общих затратах

Кроме того, произойдет рост издержек для экспортеров, а в ряде случаев будет невозможно осуществлять экспорт из-за того, что принятая в ТС система технического регулирования предъявляет более жесткие требования к производителям и импортерам продукции. Технические регламенты, которые при присоединения к ТС предстоит принять Кыргызстану, устанавливают требования, для выполнения которых предприятиям Кыргызстана в ряде случаев необходимо осуществить серьезное улучшение системы управления качеством, внедрить новые технологии.

Дополнительно потребуются проведение модернизации испытательных лабораторий, приведение санитарно-карантинного, ветеринарного и фитосанитарного контроля в пунктах пропуска в соответствие с требованиями ТС, осуществление других мер по улучшению системы технического регулирования.

Другая часть негативных последствий присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу связана с существующими проблемами в экономике страны.

²⁵ Сергей Пономарев, глава Ассоциации рынков, товаров и услуг Кыргызстана: «Дордой» входит в двадцатку крупнейших рынков мира». URL: <http://www.kyrtag.kg/interview/detail.php?ID=546> (последнее обращение 23 марта 2014 г.).

Присоединение в ТС для Кыргызстана означает в значительной степени изменение направления экономического развития, отказ от ориентации на реэкспорт и фокусирование экономики на развитии обрабатывающих производств, переработке сельхозпродукции, где приоритетным становится развитие экспорта.

Таким образом, в связи с присоединением к ТС Кыргызстан стоит перед необходимостью проведения структурной перестройки экономики, которая даст возможность повысить конкурентоспособность и более эффективно использовать имеющийся потенциал.

Однако серьезными препятствиями для проведения структурной перестройки экономики являются значительные слабости, имеющиеся в экономике и системе управления, в том числе:

- слабый потенциал институтов управления и высокая коррупция;
- слабое использование экспортного потенциала;
- сохраняющаяся ориентация на поддержку реэкспорта;
- имеющиеся проблемы в области инвестиционного климата и поддержки бизнеса;
- высокий уровень теневой экономики;
- отставание в реформировании системы технического регулирования;
- отсутствие серьезной финансовой поддержки компаний и др.

В целом, говоря о негативных последствиях и рисках для экономики Кыргызстана, необходимо отметить, что основная часть отрицательных эффектов может реализоваться в краткосрочном периоде, в первые 2–3 года после присоединения к ТС.

2.2.1. Анализ влияния изменения импортных тарифов и нетарифных барьеров

Существующие и широко применяемые экспертами количественные методы анализа вполне позволяют с определенной долей условности провести оценку влияния отдельных факторов интеграционных процессов в рамках Таможенного союза на важнейшие показатели развития экономики: на темпы роста ВВП и роста благосостояния, на изменение структуры отраслей и подотраслей, на изменение уровня занятости по секторам и др. Ниже излагаются результаты анализа влияния применения единого

таможенного тарифа и нетарифных барьеров на ряд экономических показателей.

При оценке влияния изменения тарифных и нетарифных барьеров на основные макроэкономические показатели страны были выполнены следующие шаги:

- расчет средневзвешенных тарифов до и после присоединения КР к Таможенному союзу;
- расчет коэффициентов эластичности с целью определения, каким образом изменения в ценах влияют на торговую переориентацию между странами ТС и странами, не входящими в Таможенный союз (НТС);
- расчет эффекта изменения тарифов и нетарифных барьеров на импортные цены, определение ценовых шоков;
- анализ торговой переориентации: анализ изменения объемов импорта между странами ТС и НТС по отраслям и в целом по экономике;
- прогнозирование изменения основных макроэкономических показателей: прирост ВВП, экспорта, импорта и потребления.

Расчет средневзвешенных тарифных ставок

Для определения эффекта, который оказывает импортный тариф на цену, необходимо рассчитать значения средневзвешенных тарифов по отраслям. Для этого были использованы данные Государственной таможенной службы КР по импорту за 2012 г. по 97 товарным группам в 6-значной кодировке. Для обеспечения единообразия наименований отраслей было произведено агрегирование товаров в соответствии с согласованием кодировок ТНВЭД и ГКВЭД. В результате были получены товарные группы по 12 отраслям, производящим импорт товаров.

Следующим этапом явился расчет средневзвешенного тарифа по каждой из отраслей, исходя из существующих в настоящее время импортных тарифов и тарифов, которые будут применяться на территории Кыргызстана после присоединения к Таможенному союзу – Единого таможенного тарифа (ЕТТ). Текущий средневзвешенный тариф на импорт из стран, не входящих в Таможенный союз (НТС), составил 3,8%, а средневзвешенный тариф ЕТТ – 10,5% (расчетные тарифы по отраслям см. в *Приложении 1*).

Следующим шагом является расчет средневзвешенного тарифа, взвешенного по удельному весу импорта в страны ТС и НТС (Таблица 2.2).

Таблица 2.2. Средневзвешенный тариф с учетом удельных весов импорта из ТС и НТС*

Отрасль	Доля импорта из ТС	Доля импорта из др. стран	Тариф, сред. до ТС, %	Тариф, сред. при ТС, %
Сельское и лесное хозяйство, рыболовство	75%	25%	0,905	1,375
Добыча топлива	97%	3%	0,062	0,015
Добыча металлов и др. полезных ископаемых	79%	21%	0,846	1,296
Пищевая промышленность	63%	37%	2,763	9,164
Легкая промышленность	4%	96%	8,837	11,110
Деревообработка, целлюл.-бум. промышленность, издательская деятельность	58%	42%	0,109	6,276
Химическая и нефтехимическая промышленность	33%	67%	0,975	6,269
Производство других неметалл-х минер-х продуктов	32%	68%	5,764	10,757
Металлургическая промышленность	58%	42%	0,007	3,783
Производство металлических изделий	24%	76%	1,279	7,965
Машиностроение	14%	86%	4,799	3,760
Другие отрасли обрабатывающей промышленности	14%	86%	2,049	11,939
Вся экономика	46%	54%	2,082	5,718

* *Источник:* ЕТТ, Закон Кыргызской Республики «О таможенном тарифе Кыргызской Республики», собственные расчеты.

Как видно из таблицы, средневзвешенные тарифы на импорт товаров практически во всех отраслях возрастут. В первую очередь, это увеличение произойдет за счет значительного повышения тарифов на импорт из третьих стран (НТС). В среднем более чем в три раза возрастет тариф на импорт товаров пищевой промышленности, более чем в пять раз – на продукцию деревообрабатывающей промышленности, химической промышленности и металлические изделия. Незначительно снизятся тарифы на импорт продукции машиностроения. В среднем по экономике средневзвешенный тариф на импорт увеличится более чем в два раза: с 2,08% до 5,71%.

Анализ коэффициентов эластичности структуры импорта

Оценка единовременного изменения тарифа является недостаточной, поскольку влияние тарифа на цену может иметь «продолгованный» или отложенный эффект и будет проявляться в течение некоторого периода времени. Для приблизительной оценки такого эффекта целесообразным будет изучить, каким образом изменялась структура импорта в зависимости от изменения цен на импортируемые товары. Для этих целей были рассчитаны коэффициенты эластичности для периодов 2012–2010 гг., 2012–2009 гг., 2012–2008 гг. Рассчитанные коэффициенты приведены в *Таблице 2.3* (формулы для расчета см. в *Приложении 2*).

Таблица 2.3. Коэффициенты эластичности структуры импорта из стран НТС по цене*

Отрасль	Эл-ть 12–08	Эл-ть 12–09	Эл-ть 12–10
Сельское и лесное хозяйство, рыболовство	– 4,10	– 0,98	– 8,78
Добыча топлива	– 0,85	– 2,75	– 2,18
Добыча металлов и др. полезных ископаемых	– 0,85	– 2,75	– 2,18
Пищевая промышленность	– 0,52	– 2,69	– 2,85
Легкая промышленность	– 0,29	– 1,31	– 6,03
Деревообработка, целлюл. –бум. промышленность, издательская деятельность	– 2,11	– 8,67	– 9,80

Химическая и нефтехимическая промышленность	- 0,85	- 2,75	- 2,18
Производство других неметалл-х минер-х продуктов	- 0,17	- 0,13	- 0,91
Металлургическая промышленность	- 0,99	- 4,36	- 2,07
Производство металлических изделий	- 0,41	- 1,72	- 5,24
Машиностроение	- 0,85	- 2,75	- 2,18
Другие отрасли обрабатывающей промышленности	- 0,17	- 2,55	- 2,69

* *Источник:* данные ГТС КР, собственные расчеты.

Коэффициенты, приведенные в *Таблице 2.3*, показывают, как изменялась структура импорта из стран НТС при изменении цены на 1%. Например, рост цен на 1% в 2012 году на взаимозаменяемые товары в пищевой промышленности **в среднем** привел к сокращению импорта этих товаров в структуре стран НТС на 2,85% в 2010 году, на 2,69% в 2009 году, на 0,52% в 2008 году.

При этом необходимо учитывать, что эффект изменения тарифа на структуру импорта может быть разным в зависимости от той или иной категории товаров. Так, анализ имеющихся данных показал, что в структуре импорта Кыргызстана присутствуют товары, импортирующиеся и из стран ТС, и из стран НТС («взаимозаменяемые товары») – 49,8%; товары, импортируемые только из стран НТС, – 38,8%, а также товары, импортируемые только из стран ТС, – 11,4%. Это означает, что существуют разные сценарии изменения структуры импорта, которые повлекут за собой изменение импортных тарифов.

Поэтому для оценки изменения структуры импорта были выдвинуты две гипотезы:

- *Гипотеза 1:* «Взаимозаменяемые товары». При росте импортных тарифов для стран НТС наличие взаимозаменяемых товаров в структуре импорта приведет к оттоку некоторых групп товаров из импорта из стран НТС в страны ТС.
- *Гипотеза 2.* «Неэластичные товары, импортируемые из стран НТС». При росте импортных тарифов для стран НТС импорт некоторых товаров из этих стран не изменится, так как нет альтернативы в странах ТС.

Первая гипотеза говорит о том, что поскольку новые тарифы в странах ТС значительно возрастут, то импортеры переключатся на импорт некоторых товаров из ТС, поскольку цены на эти товары будут ниже. Согласно же второй гипотезе, существуют некоторые категории товаров, импорт по которым из третьих стран изменится незначительно, даже несмотря на заметное увеличение цен на них.

Нетарифные барьеры и ценовые шоки

Завершающим этапом описываемой методологии оценки изменения импортных тарифов является расчет ценовых шоков, т. е. непосредственного влияния изменения тарифных ставок на импортные цены, которые впоследствии будут использованы для оценки изменения структуры импорта. Для производства такой оценки было использовано уравнение импортных цен, показывающее зависимость цены на импорт от тарифных ставок, используемое в так называемой Расчетной модели общего равновесия²⁶. Данное уравнение устанавливает зависимость импортной цены от мировых импортных цен, таможенного тарифа на импорт и транзакционных издержек (см. *Приложение 2*). Исходя из этого уравнения, импортный тариф является одним из определяющих факторов, влияющих на формирование импортной цены.

При этом, поскольку оценка транзакционных издержек является затруднительной, напрямую эффект изменения транзакционных издержек оценить сложно. Однако можно использовать косвенный метод оценки, который позволит посчитать, насколько снижение или увеличение расходов на перевозку может повлиять на изменение средних импортных цен. Для этой цели можно использовать оценку изменения нетарифных барьеров при присоединении к Таможенному союзу. Так, согласно данным исследования по оценке влияния присоединения к Таможенному союзу Республики Казахстан²⁷, оптимистичный сценарий развития предполагает сокращение нетарифных барьеров на 25%. Необходимо, однако, учитывать, что данное сокращение будет ассоциировано только со странами Таможенного союза, поскольку в отношении стран, не входящих в Таможенный союз, в лучшем случае можно предполагать, что нетарифные барьеры не изменятся. Следовательно,

²⁶ Источник: Diaz-Bonilla C., Lofgren H., MAMS: An Economy-wide Model for Development Strategy Analysis, LCSPP World Bank, 2010.

²⁷ Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. Report no. 65977 – KZ, the World Bank, 2012.

при расчете эффекта от сокращения нетарифных барьеров необходимо делать поправку на удельный вес импорта из стран ТС.

Принимая во внимание гипотезы, обозначенные выше, для расчета ценовых шоков были использованы следующие предположения:

- Изменение средней тарифной ставки на импорт пропорционально влияет на изменение средней импортной цены, причем эффект изменения тарифов не будет единовременным (в нашем случае предполагаемый переходный период составит 4 года с 2015 по 2019 гг.).
- Влияние тарифного шока на товары, по которым не имеется товаров-субститутов в другом регионе (т. е. те товары, которые продаются только в странах ТС или только в странах НТС, как было показано выше), будет более продолжительным.
- Торговая переориентация между странами ТС и НТС приведет к более быстрому снижению цен на взаимозаменяемые товары.
- Присоединение в Таможенный союз вызовет сокращение нетарифных барьеров на 25%, связанное с улучшением условий торговли со странами Таможенного союза.

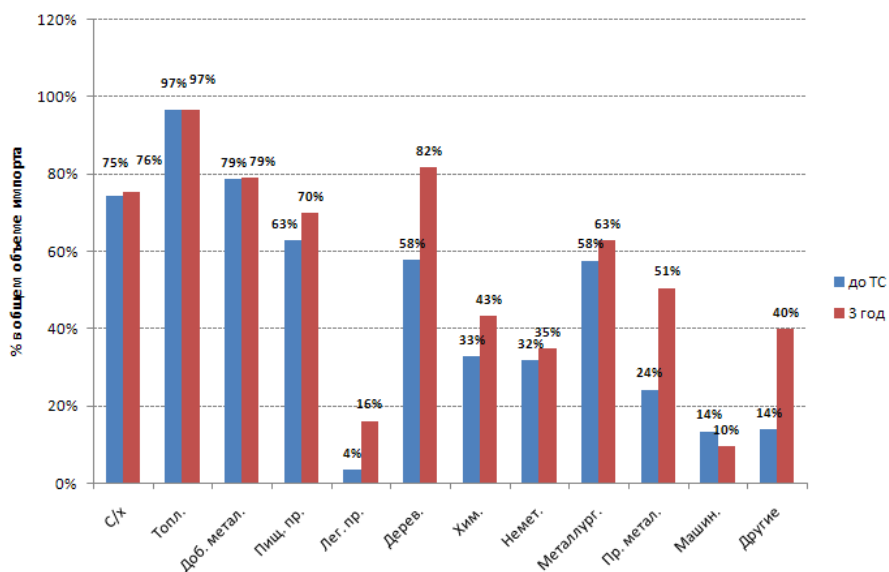
Рассчитанные ценовые шоки показывают, как будут изменяться средние цены на импорт товаров, учитывая, что **базовая цена принимается за единицу**. Анализ показал, что в период с 2015 по 2019 гг. практически во всех отраслях ожидается увеличение цен на импорт (кроме добычи топлива и машиностроения). В первый год присоединения к ТС незначительное повышение цен ожидается на импорт в сельском хозяйстве, добыче металлов и др. полезных ископаемых, металлургической промышленности. Наиболее значительное повышение цен ожидается на импорт товаров пищевой промышленности (5,3%), металлических изделий (6,2%), деревообрабатывающей промышленности (5,3%), неметаллических минеральных продуктов (4,3%), химической и нефтехимической промышленности (4,8%) и других отраслей обрабатывающей промышленности (9,4%). В целом по экономике изменение средневзвешенного тарифа в первый год приведет к росту средних цен на 3,2% (см. Приложение 3). Кроме того, согласно приведенным расчетам, рост средних цен на товары из НТС за счет повышения тарифных ставок на эту продукцию составит 6,4%. Отметим также,

что без учета эффекта сокращения нетарифных барьеров средний рост цен на импортируемые товары в целом по экономике составит 3,6%.

Влияние тарифных шоков на изменение структуры импорта

Учитывая ценовые шоки и применяя коэффициенты эластичности, можно спрогнозировать, какие изменения произойдут в структуре импорта под влиянием изменения тарифных ставок через три года после потенциального присоединения к Таможенному союзу (см. *Рисунок 2.1*)²⁸.

Рисунок 2.1. Изменение удельного веса импорта из ТС в общем объеме импорта по отраслям*

* Источник: собственные расчеты.

Как видно из *Рисунка 2.1*, наибольшие изменения в торговой переориентации будут наблюдаться в легкой, пищевой, деревообрабатывающей промышленности, производстве металлических изделий. Так, если доля импортируемой из ТС продукции легкой промышленности в общем объеме импорта отрасли в настоящее время составляет 4%, то после присоединения к ТС можно ожидать, что доля импорта из ТС увеличится до 16%; деревообрабатывающей промышленности – с 58% до 82%; пищевой промышленности – с 63% до 70%. Импорт из ТС продукции отрасли

²⁸ Более подробно результаты торговой переориентации см. в *Приложении 4*.

производства металлических изделий потенциально увеличится с 24% до 51%.

В отношении импорта продукции сельского хозяйства необходимо отметить, что такое незначительное изменение в структуре импорта может быть связано с несколькими факторами:

- Само значение средневзвешенного тарифа не поменялось значительно. С одной стороны, продукция сельского хозяйства является продукцией первой необходимости и тарифные ставки на ее импорт не являются высокими. С другой стороны, среди продуктов сельского хозяйства есть похожие товары, ставки по которым отличаются. Таким образом, импортер покупает схожий товар по более низкой тарифной ставке на импорт, что приводит к тому, что средневзвешенное значение тарифа становится меньше.
- В структуре импорта с/х товаров из НТС есть товары, которым нет замены в странах ТС. К таким товарам, например, относятся экзотические фрукты, орехи, мандарины и клементины, доля импорта которых довольно высока, но которые не могут быть куплены на рынке Таможенного союза. Это приводит к тому, что импортеры продолжают покупать эти товары в странах НТС даже по более высоким ценам.

Для оценки такого же эффекта, но по всей экономике было использовано несколько разных сценариев, чтобы показать возможные варианты развития событий (см. *Таблицу 2.4*).

Таблица 2.4. Результаты прогнозирования изменения структуры импорта в экономике в целом*

Сценарий 1	Сценарий 2		Сценарий 3					
	ТС	НТС	ТС	НТС				
<i>1 год в ТС</i>	45,6%	54,4%	<i>1 год в ТС</i>	45,6%	54,4%	<i>1 год в ТС</i>	45,6%	54,4%
<i>2 год</i>	52,3%	47,7%	<i>2 год</i>	60,7%	39,3%	<i>2 год</i>	62,4%	37,6%
<i>3 год</i>	53,6%	46,4%	<i>3 год</i>	60,9%	39,1%	<i>3 год</i>	64,3%	35,7%
<i>4 год</i>	54,1%	45,9%	<i>4 год</i>	62,8%	37,2%	<i>4 год</i>	65,1%	34,9%
<i>Разница</i>	+	-	+	-	+	-	+	-
	8,5%	-8,5%	17,2%	-17,2%	19,5%	19,5%		

* *Источник:* собственные расчеты.

1-й сценарий основан на средних значениях коэффициентов эластичности, предполагая, что экономика отреагирует на изменение импортных цен относительно спокойно. Так, для расчета эффекта в рамках первого сценария были использованы следующие коэффициенты эластичности: 1 год – (-1,014%), 2 год – (-2,784%), 3 год – (-3,925%).

2-й сценарий предполагает, что в среднем экономика отреагирует так же, как сельское хозяйство – коэффициенты эластичности в первый и последний годы значительно выше по модулю, чем во второй год. В этом случае импортеры более чувствительны к изменению цен в начальный период воздействия ценового шока и в завершающий год переходного периода интеграции.

3-й сценарий учитывает, что экономика может отреагировать суперэластично, так что реакция импортеров на увеличение цен на товары из третьих стран приведет к очень заметному оттоку в импорте товаров из НТС. За основу для этого сценария были взяты коэффициенты эластичности, полученные для деревообрабатывающей промышленности.

Как и подразумевалось, сценарий 1 является наиболее консервативным, в то время как сценарий 3 дает наиболее резкое изменение в структуре импорта. Так, по результатам первого варианта развития событий можно ожидать, что за счет увеличения тарифных ставок и импортных цен на продукцию из третьих стран произойдет переориентация объемов импорта из стран НТС в страны ТС на 8,5%. В случае второго, более эластичного развития событий, такое изменение в структуре импорта составит 17,2% в пользу стран Таможенного союза. Наиболее чувствительный к изменению цен сценарий 3 предполагает, что доля импорта из стран Таможенного союза возрастет на 19,5%.

2.2.2. Использование расчетной модели общего равновесия для прогнозирования основных макроэкономических тенденций

Одним из важнейших вопросов данного анализа является прогнозирование возможных макроэкономических тенденций после присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу. К сожалению, комплексный количественный анализ в данном случае является затруднительным вследствие существования большого количества факторов, которые могут повлиять на экономическую ситуацию в

стране. Тем не менее, на основе рассчитанных ценовых шоков, приведенных в *Приложении 3*, можно спрогнозировать, какими будут показатели роста экономики, экспорта, импорта и потребления в ответ на изменение тарифных ставок на импорт.

Для этих целей была использована расчетная модель общего равновесия, адаптированная к условиям развивающихся стран, в том числе и Кыргызстана, которая была разработана группой исследователей Всемирного банка²⁹. MAMS – Maquette for MDG Simulations – является вариацией широко используемых расчетных моделей общего равновесия, применяемых для анализа экономической политики стран. Основным источником данных для этой модели является матрица социальных счетов (Social Accounting Matrix), которая представляет собой расширенную версию межотраслевого баланса. Модель состоит из 66 уравнений, описывающих всю экономику, включая экспортные, импортные цены, внутренние цены на товары, цены производителей, индекс потребительских цен и пр., уравнения совокупного спроса и предложения, ВДС, производство товаров, валовой выпуск, трудовые ресурсы, налоги, сбережения, чистый доход, трансферты, потребление, прямые иностранные инвестиции, государственные инвестиции, платежный баланс и основные фонды, совокупную производительность факторов производства и пр.

Основным предназначением данной модели является моделирование и прогнозирование экономических тенденций в ответ на применение того или иного шока. За основу для сравнения реакции макроэкономических показателей в ответ на применение шока берется базовый сценарий, который рассчитывается, исходя из фактической динамики экономических переменных, используемых в модели. Базовый сценарий экстраполируется вперед на исследуемый период посредством усреднения показателей, т. о., базовый сценарий представляет собой **средний сценарий развития экономики в случае, если экономика не будет подвержена никаким внешним шокам**. В модели могут быть использованы разные виды шоков: ценовые, инвестиционные, трансфертные, шоки производительности труда.

В нашем случае мы применяем ценовой шок, вызванный изменением тарифных ставок. На Рисунках 2.2 и 2.3 показаны

²⁹ Diaz-Bonilla C., Lofgren H., MAMS: An Economy-wide Model for Development Strategy Analysis, LCSPP World Bank, 2010

графики реакции импорта и экспорта в ответ на изменение импортных цен, спрогнозированные моделью³⁰.

Рисунок 2.2. Прогнозируемое изменение импорта*

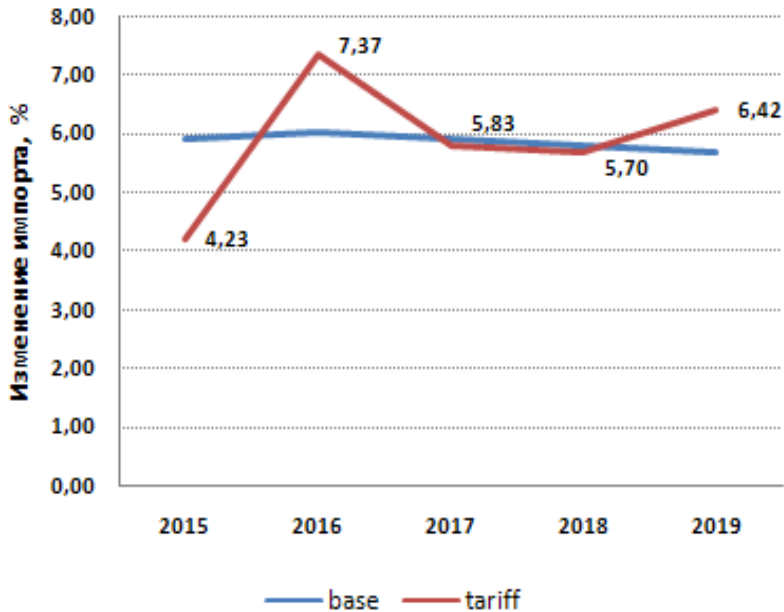
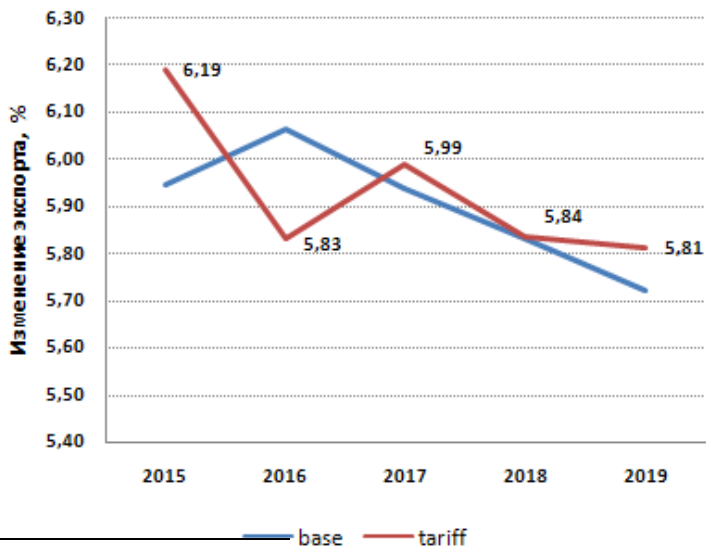
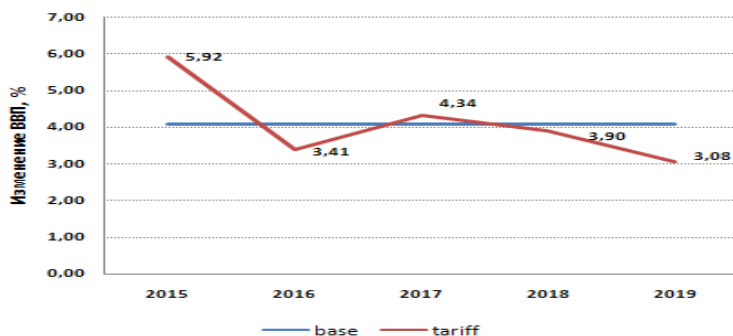

Рисунок 2.3. Прогнозируемое изменение экспорта*

³⁰ Предполагается, что вступление Кыргызстана в Таможенный союз произойдет в 2015 году.

Рисунок 2.4. Прогнозируемое изменение ВВП*

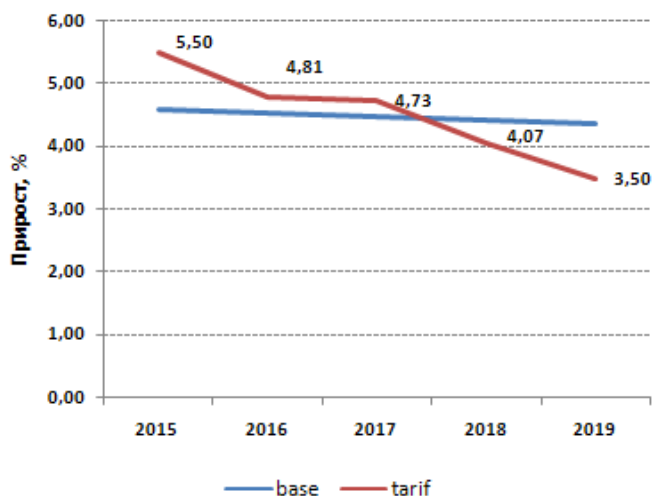

*Источник: MAMS, собственные расчеты.

Прогнозируемые тенденции в экспорте и импорте являются определяющими при формировании изменения ВВП (см. *Рисунок 2.4*). Так, более быстрый прирост ВВП, по сравнению с базовым сценарием, в первый год обусловлен в первую очередь приростом чистого экспорта. Необходимо отметить, что MAMS базируется на математических уравнениях, описывающих экономические взаимосвязи, поэтому рост импортных цен в первый год безотлагательно влечет за собой замедление роста импорта. В нашем случае это обусловлено, в первую очередь, реакцией стран, не входящих в ТС, на повышение тарифов. Кроме того, на основе расчетов, приведенных выше, мы предполагаем, что объем импорта из ТС, напротив, возрастет, что приведет к сокращению уровня средних цен на импорт и, как следствие, увеличению темпов прироста импорта во втором году. Именно эта тенденция и показана на *Рисунке 2.2*. Помимо этого, можно ожидать, что повышение сборов от импортных пошлин не даст значительного эффекта на доходную часть ВВП, по крайней мере, в первые годы. Это предположение подтверждается и моделью, которая не показала значительного прироста в доходной части бюджета. Этим отчасти обуславливается замедление во второй год темпов прироста ВВП по сравнению с базовым сценарием. Более быстрый рост импорта и замедление роста экспорта приводит к более медленному росту ВВП. Последние годы переходного периода также отмечены замедлением темпов прироста ВВП по сравнению с базовым сценарием. Приблизительно такие же тенденции наблюдаются и в реальном потреблении домохозяйств (*Рисунок 2.5*). Более быстрый рост в первые два года, обусловленный

ростом ВВП и экспорта, в середине переходного периода сменяется замедлением темпов прироста.

Рисунок 2.5. Прогнозируемое изменение в реальном потреблении домохозяйств*

* *Источник:* MAMS, собственные расчеты.

В целом, можно сделать вывод, что влияние изменения тарифных ставок не будет чрезвычайно сильным. Так, в случае «среднего» сценария развития событий можно ожидать снижение импорта из третьих стран до 10%–20%, что не вызовет резких отрицательных изменений в экономике. Основные изменения будут происходить в первые два года, которые будут отмечены скачками в темпах роста импорта и экспорта. Можно предположить, что, с одной стороны, увеличение тарифных ставок неизменно повлечет за собой рост цен на импортируемые товары, в первую очередь из стран, не входящих в Таможенный союз. Это, в свою очередь, приведет к ухудшению условий торговли с этими странами, сокращению объемов импорта, снижению поступлений от импортных пошлин. С другой стороны, можно ожидать, что открытие границ со странами Таможенного союза приведет к снижению нетарифных барьеров в торговле и, как следствие, сокращению цен на импорт из ТС. Однако в среднем, согласно полученным прогнозам модели, экономика будет расти близко к базовому сценарию. При этом значительного положительного эффекта от изменения тарифных ставок также не

наблюдается. Мы не нашли подтверждения, что резко увеличится доходная часть бюджета, государственные или частные инвестиции.

При этом очень важно помнить, что приведенные оценки являются **средними оценками воздействия лишь одного фактора – изменения тарифных ставок на импорт**. Они не учитывают множества других сопутствующих факторов, таких как инфляционные ожидания, сценарии развития экспорта, политику государства, возможные меры тарифного и нетарифного регулирования со стороны третьих стран, трудности переходного периода в рамках присоединения к ТС и т. д.

2.3. Проблема равномерного распределения выгод от интеграции

Для получения наибольших выгод от присоединения к ТС и ЕЭП представляется важной подготовка предложений для правительства по формированию в рамках интеграционного объединения механизмов, обеспечивающих поддержку стран, отстающих в экономическом развитии.

При оценке последствий присоединения страны к ТС и ЕЭП важным вопросом, который нуждается в рассмотрении, является вопрос о том, возрастет или сократится разрыв в уровне экономического развития между Кыргызстаном и странами-членами ТС в среднесрочном и долгосрочном периоде после присоединения Кыргызстана к ТС. Или же можно поставить этот вопрос по-другому: в перспективе темпы роста Кыргызстана будут опережать или отставать от темпов роста экономик трех стран – нынешних членов ТС.

Для ответа на этот вопрос необходимо рассмотреть опыт других объединений по обеспечению равномерного распределения выгод от интеграции.

Региональная интеграция может способствовать динамичным процессам в промышленности и в других отраслях стран, входящих в блок, и обеспечивать соответствующие выгоды с точки зрения экономического роста и повышения уровня жизни.

Однако распределение выгод среди членов интеграционного объединения может быть весьма неравномерным. Динамика рыночных сил может усилить несбалансированное развитие, неравномерность, при том что исходные условия в странах неодинаковы. Если не осуществляются меры политики, направленные на уменьшение неравномерности и дисбалансов, более развитые

экономически страны – и регионы внутри стран – имеют тенденцию к получению больших выгод от более емкого рынка ТС, чем менее развитые страны или регионы³¹. Точно так же крупные транснациональные компании (например, России) могут получать больше выгод от рынка ТС, имея больше возможностей для организации своих кооперационных связей, производственных и снабженческих сетей, чем малые и средние по размеру компании, которые, как известно, преобладают в Кыргызстане.

Отсюда, большой интерес представляет оценка влияния интеграционных процессов в рамках Таможенного союза на изменение структуры отраслей и подотраслей Кыргызстана, учитывая, что отдельные сектора и производства могут получить быстрое развитие, в то время как другие сектора не смогут выдержать конкуренции из-за сравнительно низкой конкурентоспособности.

Одним из важных индикаторов распределения выгод среди членов интеграционного объединения является соотношение положительного и отрицательного сальдо баланса внутрирегиональной торговли. Анализ показывает, что в общем страны, имеющие более высокий уровень развития промышленности и более высокую степень диверсификации, такие как ЮАР в SADC, Кот-д'Ивуар в UEMOA, Кения в COMESA, Индия в SAARC, Бразилия в MERCOSUR, Колумбия в ANCOM и Россия в СНГ³², имеют значительный профицит в торговле со своими региональными партнерами, тогда как их менее развитые (и зачастую меньшие по размерам) члены торгового блока имеют существенный дефицит внутрирегиональной торговли.

Такая несбалансированность может быть связана не только со сложившейся структурой производства в странах, но и с проводимой политикой. Так, принятый единый таможенный тариф в Таможенном союзе и правила происхождения могут быть более подходящими для стран-учредителей, чем для вновь вступающих стран. Как известно, принятый единый таможенный тариф в значительной степени базируется на ставках, согласованных Россией.

При присоединении Кыргызстана к Таможенному союзу его интересы должны учитываться, в том числе и при координации

³¹ Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.

³² Хотя в случае с Россией следует учитывать, что в определенной степени профицит в торговле с партнерами в СНГ обеспечивается поставками топливно-энергетических ресурсов, однако и при этом более высокая степень диверсификации промышленности России дает оставшуюся часть имеющегося профицита в торговле.

политики в отношении развития промышленности и других отраслей со странами ТС. Отсутствие такой координации может привести к тому, что сближение уровней развития Кыргызстана со странами ТС будет затруднительным и, в конечном счете, вовлечение Кыргызстана в интеграционный процесс будет ослаблено.

Значительно отличающиеся финансовые и институциональные возможности стран-членов ТС по созданию условий для производства продукции и экспорта по сравнению с Кыргызстаном также могут усилить несбалансированность в развитии Кыргызстана и других членов ТС.

Для обеспечения более сбалансированного развития Кыргызстана при присоединения к ТС и ЕЭП представляется важным использование имеющегося в мире опыта.

Опыт других объединений

В ряде интеграционных объединений существуют механизмы, принятые на уровне государственных соглашений, предусматривающие меры по поддержке развития и диверсификации экономики стран-членов, отстающих по своему уровню экономического развития.

Европейский Союз

В Европейском Союзе эту проблему решают при помощи осуществления скоординированной политики мер по поддержке отдельных отраслей и путем создания специальных структурных фондов. Так, существуют два фонда (структурный и сплочения), из которых средства направляются на поддержку проектов регионального развития в менее развитых регионах Евросоюза, а также выделяются финансовые трансферты из стран с более высоким уровнем доходов на душу населения в страны с более низким доходами (см. Раздел II).

Общий рынок стран Южной Америки (МЕРКОСУР)

В рамках МЕРКОСУР существует фонд структурной трансформации, который в целях уменьшения неравномерности финансирует инвестиционные проекты, направленные на развитие экономически отстающих стран. Это механизм для трансфера финансовых ресурсов от более экономически развитых стран Бразилии и Аргентины менее развитым: Парагваю и Уругваю. Взносы стран составляют: Бразилии – 70%, Аргентины – 27%, Парагвая – 2%

и Уругвая – 1%. Ежегодный размер фонда составляет 100 миллионов долларов США.

Из этой суммы на осуществление инвестиционных проектов, представляемых странами, выделяется: Парагваю – 48% и Уругваю – 32%, Бразилии и Аргентине – по 10% каждой.

Таможенный союз стран Южной Африки (SACU)

В соглашении Таможенного союза стран Южной Африки предусматривается поддержка менее развитых стран-членов для диверсификации их экономик. ЮАР как наиболее экономически развитая страна, начиная с 1969 года, перечисляет средства для развития всех остальных четырех членов Таможенного союза через фонд, включающий все поступления от таможенных тарифов. Цель перераспределения доходов заключается в компенсации небольшим странам ущерба от возникающего торгового дефицита и поддержки индустриализации и диверсификации их экономик.

Механизмы других группировок

Схожие механизмы существуют и в ряде других объединений. Страны Таможенного и экономического союза Центральной Африки (UDEAC) используют фонд солидарности, формируемый за счет взносов более развитых прибрежных стран (Камерун, Конго, Габон) для финансирования развития внутренних стран, не имеющих выхода к морю.

Страны Западно-Африканского экономического и валютного союза (UEMOA) используют фонд солидарности и интервенций для развития отстающих стран путем предоставления кредитов, ссуд, гарантий, субсидий и средств на проведение исследований.

В целом, говоря о сокращении разрыва в уровне развития со странами-членами ТС, следует подчеркнуть, что Кыргызстану нужна помощь в рамках ТС, в том числе финансовая. Предполагается, по примеру ряда региональных группировок, в первую очередь Европейского Союза, в ТС следует создать фонд или фонды по оказанию поддержки странам, отстающим в развитии. При рассмотрении и обсуждении механизма оказания поддержки может быть учтен опыт других группировок.

Меры по координации политики

Есть определенные надежды, что разрыв в уровне развития со странами-членами ТС будет снижаться. Но такое развитие событий зависит от многих факторов. В том числе от наличия финансовых

ресурсов, инвестиционного климата, готовности крупных и средних корпораций в странах ТС перенести какие-то свои промежуточные переделы, например, производство комплектующих в Кыргызстан, заинтересованности инвесторов из других стран вкладывать капиталы в нашей стране, от состояния институтов управления в Кыргызстане, их способности осуществлять соответствующую политику.

Высшим Евразийским экономическим советом принято решение об основных направлениях координации национальных промышленных политик стран ТС от 31 мая 2013 года, которым предусматриваются меры по углублению промышленной кооперации компаний-производителей, созданию технологических платформ и промышленных кластеров в приоритетных секторах.

Учитывая необходимость осуществления совместных проектов с компаниями стран ТС, уже сейчас, на стадии присоединения к ТС, следует обсудить предложение по проведению совместных консультаций между соответствующими министерствами и ведомствами Кыргызстана и стран ТС по принятию согласованных стратегий развития промышленности и других отраслей с учетом выгод регионального разделения труда, создания производственных сетей, кластеров и т. д.

Выводы

То, какое влияние окажет совокупное воздействие всех негативных и позитивных факторов, во многом зависит от осуществления Правительством программы мер по подготовке к присоединению КР к ТС, а также от экономической политики, которую будут проводить страны ТС.

Поскольку выгоды и положительные эффекты от присоединения к ТС в большинстве своем могут быть достигнуты в среднесрочный и долгосрочный периоды, в первые 1–3 года после присоединения для стабильного развития страны необходимо иметь определенную «подушку безопасности», т. е. в этот период следует осуществлять комплекс мер по смягчению отрицательных последствий.

Учитывая состояние экономики и нехватку финансовых ресурсов, а также слабый потенциал институтов управления для осуществления мер по структурной перестройке и адаптации экономики Кыргызстана к новым условиям развития, необходимо осуществление программы мер по финансовой и технической помощи со стороны, прежде всего, стран ТС.

Правительством Кыргызстана был поставлен вопрос перед странами ТС о возможности предоставления такого рода помощи. Как стало известно в последние дни, помощь была обещана со стороны России³³. В этих целях правительствами России и Кыргызстана начата разработка специальной программы по поддержке присоединения Кыргызстана к ТС.

³³ Выступая на заседании Высшего евразийского экономического совета 29 мая 2014 года в Астане, Президент России Владимир Путин сообщил, что Россия готова помочь Кыргызстану в его вхождении в интеграционное объединение: <http://www.24.kg/cis/180197-vladimir-putin-rossiya-gotova-pomoch-kyrgyzstanu.html> (последнее обращение 29 мая 2014 г.).

Раздел 3. Изучение воздействия возможного присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу на миграционные процессы

Полетаев Д.В.

Контекст проблемы политики

Значительный уровень трудовой миграции из Кыргызстана в Россию объясняется сильным разрывом в уровне жизни, высокой безработицей в Кыргызстане и напряженностью в сфере обеспеченности населения земельными участками. В 2011 году насчитывалось 212,4 тыс. зарегистрированных безработных³⁴. В 2012 году за пределами КР, преимущественно в России и Казахстане, находилось до 700 тыс. граждан КР³⁵. Значительная часть выходцев из Кыргызстана находится в России без необходимых для легальной работы документов. Кыргызстанское правительство пытается содействовать трудоустройству своих граждан за пределами республики, в 2013 году создан специальный орган – Министерство труда, миграции и молодежи. При этом возможное присоединение в Таможенный союз может рассматриваться как мера для урегулирования проблем трудовой миграции, особенно в свете свободного передвижения в рамках ТС.

По мнению экспертов, трудовую миграцию из Кыргызстана можно оценить в 25% трудовых ресурсов страны³⁶, а по поступлению денежных переводов мигрантов в процентах от ВВП страны она занимает третье место в мире. Согласно данным Всемирного банка, в 2011 году список возглавил Таджикистан (47% ВВП), затем Либерия (31%) и Кыргызстан – с показателем 29% от ВВП.³⁷

Определение проблемы политики

³⁴ <http://kant.kg/2013-01-18/uroven-bezrobotitsyi-kyrgyzystane/>.

³⁵ Маденов А. Миграционная политика Кыргызской Республики: состояние и перспективы». Презентация 14 марта 2013 г. на видеомосте МИРПАЛ.

³⁶ По данным эксперта Рыскуловой А. на конференции «Миграционная политика: международная практика». См.: «Трудовая миграция из Кыргызстана превышает норму более чем в два раза». КирТАГ, 18 декабря. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.

³⁷ Кыргызстан – один из мировых лидеров по доле переводов от мигрантов в ВВП. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.

Возможное присоединение Кыргызстана в Таможенный союз стало поводом для бурных дискуссий. Быстрое продвижение Кыргызстана в Таможенный союз замедлилось в конце 2013 года и вступило в фазу общественной дискуссии о целесообразности вхождения в это объединение и возможных эффектах, которые повлечет за собой этот шаг. Интересы работников и бизнесменов, мигрантов, выезжающих за рубеж на заработки, членов их семей и тех, кто работает, не выезжая из Кыргызстана, будут задеты при вхождении Кыргызстана в Таможенный союз. Как будут выстраиваться отношения Кыргызстана с Китаем? Будут ли положительные эффекты при присоединении Кыргызстана к Таможенному союзу превышать негативные? Все эти и многие другие вопросы требуют тщательного анализа как в краткосрочной, так и в среднесрочной и долгосрочной перспективе.

Проблема состоит в оценке миграционных эффектов для Кыргызстана от возможного присоединения к Таможенному союзу и вхождения в Единое экономическое пространство.

Цель исследования

Целью исследования является изучение эффектов для Кыргызстана при возможном присоединении к Таможенному союзу в миграционной сфере на краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный периоды, а также определение наилучшей стратегии помощи трудовым мигрантам из Кыргызстана в ТС.

Задачи

1. Выявить и проанализировать миграционные эффекты от объединения в Таможенный союз для Казахстана, Беларуси и России.
2. Проанализировать возможные эффекты в миграционной сфере для Кыргызстана и необходимые меры при присоединении к Таможенному союзу в краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный периоды.
3. Оценить пути реализации и ресурсы для осуществления необходимых защитных мер в миграционной сфере для Кыргызстана при присоединении к Таможенному союзу в краткосрочный, среднесрочный и долгосрочный периоды.
4. Разработать рекомендации для Министерства труда, миграции и молодежи Кыргызстана и других заинтересованных министерств и ведомств по выработке подходов относительно

возможного присоединения Кыргызстана к Таможенному союзу.

Автор выдвигает следующие гипотезы, которые требуют проверки в ходе исследования:

1. Кыргызстан, при присоединении к ТС, окажется первой страной – ярко выраженным донором, поэтому главными мерами, предпринимаемыми им, должны быть защита прав трудовых мигрантов, а не только договоренности о свободном передвижении рабочей силы из Кыргызстана в ТС в рамках ЕЭП.
2. Современная ситуация в ТС не нацелена на долгосрочные решения проблем в миграционной сфере, и возможное присоединение Кыргызстана к ТС даст импульс к корректированию миграционной политики ТС и каждой его страны-члена в отдельности.

Методология и ограничения исследования

Исследование проводилось в Кыргызстане, России, Казахстане и Беларуси с 20 января 2014 г. по 1 июня 2014 г.

Оно было направлено на исследование общих проблем в миграционной сфере при возможном присоединении Кыргызстана к ТС и ЕЭП и, в силу своей ограниченности по времени и ресурсам, может определять только основные тенденции, но не претендует на всеохватность и полноту.

Для проекта была выбрана гибкая методология, базирующаяся на сочетании экспертных интервью и вторичной информации.

В качестве основного метода сбора первичных данных было применено *полуструктурированное интервью с экспертами* (16 интервью: в Кыргызстане – 5, в России – 8, в Казахстане – 2 и в Беларуси – 1).

Основная цель экспертного опроса – проанализировать, как воспринимается экспертами возможное вхождение Кыргызстана в ТС и какие меры в миграционной сфере могут быть предприняты Кыргызстаном и странами ТС в случае осуществления этого намерения, как это может быть осуществлено эффективнее всего.

Для проведения интервью использовался путеводитель (гайд), позволяющий интервьюеру направлять беседу, но вопросы корректировались с учетом сферы работы экспертов и их профессионального опыта. Собираемые интервью записывались на

диктофон и транскрибировались (расшифровывались) в текстовые файлы. 13 интервью с экспертами были проведены с помощью программы «скайп» (Skype) или по телефону, 3 – при личной беседе.

Качественный характер исследования делает возможным открытость предлагаемого подхода, возможность уточнения и модификации выдвинутых гипотез и допущений.

Для *экспертного* опроса отбирались эксперты в области миграции из разных организаций и сообществ, оказывающих помощь трудовым мигрантам из Кыргызстана в России.

Выборка по экспертам охватывает (см. полный список экспертов в *Приложении 7*):

- чиновников ЕврАзЭС;
- членов общественных экспертных советов при государственных миграционных структурах;
- представителей НПО;
- ученых и исследователей миграции.

3.1. Характеристика миграционного движения внутри ТС и в Кыргызстане

Конвенция по свободному передвижению рабочей силы и свободному трудоустройству в рамках Таможенного союза была принята в 2011 году³⁸. Свобода трудоустройства для белорусов была реализована еще раньше, в рамках союзного государства с Россией (образовано в 1996 г.), но, по мнению опрошенных экспертов, в полной мере она для казахстанцев пока не работает.

Есть свидетельства, что при приеме на работу все равно с них (казахстанцев) требуют разрешение на работу.

Из интервью с российским экспертом

После подписания соглашения по свободному перемещению граждан у россиян, белорусов и казахстанцев отпала необходимость в получении каких-либо разрешительных документов для пересечения границ и осуществления трудовой деятельности. Это поддержка не только для трудовых мигрантов, но и для бизнеса, для туристов и родственников, для приграничных жителей. Хотя Беларусь как

³⁸ Госдума России ратифицировала пакет соглашений об упрощении трудовой миграции в Таможенном союзе. URL: <http://www.customs-union.com/статья/госдума-россии-ратифицировала-пакет>.

союзное государство с 1996 года имела льготный режим с Россией, для Казахстана, у которого протяженные границы с Россией, для приграничных областей это сыграло позитивную роль. Удобство свободного перемещения ощутили на себе все граждане ТС, в том числе работающие на территории ТС вне страны своего гражданства.

В Казахстане для жителей приграничных областей свобода передвижения упростила приграничную миграцию, но пока с Казахстаном у России нет интенсивных трудовых связей, взаимных поездок не так много.

Пока значительного эффекта от пополнения общего рынка труда ТС рабочей силой и ее свободного перетока нет. Эксперты отмечали, что существует небольшой эффект для Беларуси, поскольку она имеет значительное количество сельского населения, а белорусские города не могут абсорбировать все население, поэтому есть небольшой резерв для общего рынка труда. В тройственном союзе Беларуси, Казахстана и России Беларусь оказывается в качестве страны-донора, а не реципиента иммиграции, хотя формально имеется положительное сальдо миграции, но, по мнению опрошенных экспертов, такая картина складывается из-за погрешностей статистического учета. Основная часть белорусов не регистрируются, так как рамки союзного государства с Россией предоставляют им максимально удобный режим для передвижения, как и россиянам, поэтому, например, очень трудно учесть не регистрируемую миграцию из Беларуси.

В Казахстане значительных резервов для миграции нет. Русские и русскоязычные, которые были настроены на миграцию, в основном уже выехали из Казахстана, а сильного националистического давления на русских в Казахстане сейчас нет, поэтому эмиграционных настроений тоже нет. При этом русская молодежь имеет определенный настрой на получение диплома российского вуза, так как сфера его применения в рамках СНГ шире, чем у казахстанского диплома, и это стимулирует учебную миграцию. Российский диплом облегчает трудоустройство в России, из этих соображений, часть русской молодежи, оканчивающей школу, хочет получить высшее образование в России в большей мере, чем в Казахстане. Из Казахстана в Беларусь существует небольшой миграционный поток, потому что когда-то население из советской Белоруссии выезжало в Казахстан на освоение целинных земель (см. Приложение 9).

Пограничные трудовые миграции в рамках ТС между Россией и Казахстаном усилились, но они не фиксируются, как не

фиксируются и раньше, до Таможенного союза. Среди постсоветских стран, которые в наибольшей мере пострадали от утечки умов, Казахстан находится на втором месте, после Украины. Казахстан потерял немецкое население, часть из которого (несколько сотен тысяч) осела в России и в Германии. Для Казахстана эти потери стали болезненными из-за специфического распределения кадров: значительная часть инженерных кадров состояла из эмигрировавшего русского населения, а среди технологов было много эмигрировавшего немецкого населения³⁹. Из-за утечки умов Казахстан потерял инженерный состав (русское население) и технологический состав (немецкое население). В Казахстане нет лишней рабочей силы, кроме самых южных трудоизбыточных областей Казахстана. Казахстан – единственная на постсоветском пространстве республика, народ которой не проявил тенденцию выезжать в другие страны. Казахстан потерял только пришлое население, сформированное из депортированных чехов, поляков, чеченцев, поволжских немцев, в том числе из попавших под пограничные зачистки в 1939 году.

Казахстанцы редко мигрируют в Россию, и это не массовая трудовая миграция, а небольшие потоки учебной миграции. На севере Казахстана в приграничной полосе много русских, которые могут быть вовлечены в миграционное движение, но остальные регионы не активны. С другой стороны, по программам переселения соотечественников (оралманов) Казахстан стоит на первом месте, но в последние годы приток оралманов замедлился.

Внутренняя миграция в России номинально увеличилась в объемах благодаря переходу на новые методологические положения статистики, но фактически, её масштабы не возросли, и в ближайшем будущем её рост будет иметь ограниченный характер.

Пока соглашение о Таможенном союзе действует среди стран, между которыми не было интенсивных миграционных связей, но возможное присоединение в ТС Кыргызстана изменит его формат. В рамках действующего Таможенного союза в миграционной сфере, в частности по пересечению границ гражданами, серьезных минусов нет. Но, например, так как Беларусь уже почувствовала отток кадров в Россию, с ее стороны существуют намерения к принятию мер

³⁹ Казахстанские депортированные немцы в сталинское время не могли поступать в высшие учебные заведения, так как были представителями депортированного народа. А поскольку среди немцев профессиональный труд ценился высоко, они стремились стать профессионалами и поступали в техникумы, хотя из-за запретов занимали более низкую квалификационную ступень на рынке труда.

ограничительного характера, чтобы уменьшить отток кадров⁴⁰. Но в Кыргызстане пока нет такой проблемы. Для него важно, чтобы люди выезжали, работали, зарабатывали и посылали деньги, что поддерживает экономику, снимает напряженность. Кыргызстан имеет дополнительные преимущества по сравнению с остальными странами Центральной Азии из-за лучшего качества рабочей силы. Так, по мнению одного из российских экспертов:

Кыргызы – это элита все-таки среди мигрантов из Средней Азии. Это элитарные мигранты. Они лучше готовы к профессионализации, и у них женщины работают успешно, им легче интегрироваться.

Из интервью с российским экспертом

Исторически в Кыргызстане общество было более модернизированным, чем в других странах Центральной Азии, например, женщины здесь не носили паранджу. Кроме того, Кыргызстан был более урбанизированной республикой, и здесь во времена СССР была традиционно выше доля занятых в промышленности, чем в остальных среднеазиатских республиках⁴¹.

В Чуйской долине, например, население довольно урбанизированное, которому в городе легко. Ну, это по Москве можно видеть, потому что официантов-кыргызов можно встретить во всех кофейнях, даже в ресторанах хороших, они кассирами среди русских работают, то есть там, где есть контакт с людьми и необходимо говорить по-русски. Они работают и могут тут, в России, продвигаться.

Из интервью с российским экспертом

Структура отраслей, где трудятся мигранты из Кыргызстана, в последние годы претерпевает изменения. Если ранее кыргызстанцы работали больше в строительстве, на рынках, в качестве индивидуальных предпринимателей, то сейчас они постепенно осваивают сферу услуг и миграция профессионалов также набирает обороты. Учителя востребованы в приграничных районах Казахстана,

⁴⁰ Ну, граждане алкоголики, туенядцы, кто хочет заплатить налоги? [Электронный ресурс] Инфобанк, 26 ноября 2013. URL: <http://infobank.by/infolineview/itemid/4028/default.aspx>.

⁴¹ Почти 30%, тогда как, например, в Узбекистане 20–22%.

врачей берут на работу в Сибири. В Кыргызстане есть проблема с нехваткой квалифицированных врачей в приграничных районах, потому что они уезжают по программам набора. Например, «Уральский дом»⁴² в Свердловской области активно работает с привлечением врачей из Кыргызстана в Россию. Поэтому можно ожидать, что еще больше людей, имеющих квалификацию, дипломы советского и постсоветского времени, будут активно мигрировать в ТС, и не только в Россию (см. Приложение 8).

В Казахстан миграция вполне может сдвинуться – для кыргызов после России он является второй по притягательности страной. Казахстан ближе и толерантнее, в силу расовых причин. Кыргыз в Казахстане не чувствует себя физиономическим меньшинством. Всегда миграция осуществляется на близкое расстояние. Человеку проще сесть в автобус, съездить в Алматы, чем долго ехать в поезде или садиться на самолет и задорого ехать в Екатеринбург, Самару или Москву. Поток может немножко перестроиться в пользу Казахстана... В Беларуси можно заработать меньше, чем в России. С другой стороны, там мигрантов сейчас не так много, и если Беларусь будет нуждаться в притоке мигрантов, то там могут открыться дополнительные ниши, но в этих нишах сильно не заработаешь.

Из интервью с российским экспертом

С другой стороны, фактор высоких зарплат в России серьезно влияет на потоки миграции.

10 лет назад можно было бы предполагать, что в Казахстан увеличится поток трудовых мигрантов, но сейчас нет. Культурно кыргызы и казахи очень близки, можно было ожидать, что в связи с послаблениями очень много людей ринется туда. Но сейчас все равно зарплаты в России гораздо выше, и уже начался дрейф на Дальний Восток и в Сибирь. Очень многие начинают туда смещаться из Кыргызстана. Этот региональный российский рынок труда гораздо привлекательнее, нежели казахстанский.

⁴² Известная российская общественная организация, активно продвигающая идею оргнабора. См. их сайт: <http://oo-uralhouse.ru/company/>.

Из интервью с кыргызстанским экспертом

Менеджеры среднего звена востребованы в Казахстане, и, если Кыргызстан войдет в ТС, гораздо больше людей уедет, чтобы влиться в средний бизнес или в крупные компании на уровень среднего менеджмента. В Казахстане хорошая экономическая ситуация, поэтому и рынок труда здесь не менее привлекателен, чем российский, и религиозные, этнические и прочие различия здесь играют меньшую роль. В Казахстане есть две основных ниши для кыргызстанцев: менеджеры или сельскохозяйственные рабочие, потому что в промышленности и в сфере оказания услуг местных кадров достаточно – там кыргызстанцам пока работы не найдется. А в России другой состав кыргызстанских мигрантов, в том числе люди с высшим образованием, которые стремятся занять лучшие позиции, чем, например, в строительстве. Эксперты отмечали, что из-за того, что Кыргызстан долго определялся по присоединению/неприсоединению к ТС, появился тренд на выезд фермеров в Россию, где близки рынки сбыта.

Например, в Самарской области есть Раменский район. Там образовался целый район с крестьянским дунганским поселением, которое очень активно осваивает сельское хозяйство в России. Поэтому, я думаю, поток такого рода людей, тех, которые будут заниматься сельскохозяйственным производством непосредственно в самой России, будет расти.

Из интервью с кыргызстанским экспертом

Необходимо отметить еще один фактор, способствующий постепенному оттоку населения из Кыргызстана. Подобно тому, как российские банки и коммерческие структуры, в 1990-х массово бравшие на работу родственников, в 2000-е постепенно начали отходить от такой практики⁴³, так и Кыргызстану необходимо бороться с кумовством при наборе на работу. В отличие от России 1990-х, где последствия найма родственников на работу выражались в ухудшении экономических показателей работы коммерческих структур и падении их конкурентоспособности, в современном Кыргызстане затруднено продвижение по карьерной лестнице

⁴³ Вредные родственники // «Известия», 18 ноября. 2005. URL: <http://izvestia.ru/news/308436>.

гражданина некиргызского происхождения или не имеющего «хороших» родственных связей кыргыза – и это оборачивается постоянным оттоком населения на ПМЖ в другие страны. Это является выталкивающим фактором и для представителей кыргызской интеллигенции, которая оказывается не в состоянии конкурировать с внутренними мигрантами, не по уровню квалификации, а по тесноте семейных связей при трудоустройстве на высокооплачиваемые рабочие места. Видится, что понимание этой проблемы и принятие мер по борьбе с проявлениями трайбализма, кумовства, должно носить стратегический характер.

Внутренняя миграция в самом Кыргызстане устремляется в один центр – в Бишкек. В Бишкек едут и те, кто попытался уехать за границу, там не прижился и уже возвращается не на место жительства, а в Бишкек. Бишкек – это внутренняя заграница для тех, кому не удалась трудовая миграция за рубеж, – в Россию или в Казахстан.

Большое влияние оказывает закрытие въезда для достаточно большого числа кыргызстанцев в Россию⁴⁴. Они постараются осесть в Бишкеке, откуда бы они не были, потому что люди уже привыкли работать в других условиях и уже вряд ли захотят работать в сельской местности, возделывать участок земли. Эти люди поедут в Бишкек, но они приедут на освободившиеся рабочие места. Если увеличится выезд из Бишкека в Россию, то эти ниши займут вернувшиеся люди. Это могло бы стимулировать внутривнутриреспубликанские потоки, когда на место уехавших за рубеж приезжают внутренние мигранты.

Пока в Кыргызстане довольно простая миграционная система – центростремительное движение в Бишкек. В основном миграционный потенциал Кыргызстана исчерпан: те, кто хотел уехать – уже уехали, поэтому резерв в основном составляют ежегодно вступающие в трудоспособный возраст кыргызстанцы. Информационные потоки в социальных сетях трудовых мигрантов хорошо отлажены, так как на рынке труда России кыргызстанцы присутствуют полтора десятка лет.

⁴⁴ В списках пограничной службы РФ значится около 60 тысяч граждан Кыргызстана, которым запрещен въезд в Россию. См. Мамытбекова А. Россия и Кыргызстан вновь решают судьбу мигрантов. [Электронный ресурс] StanRadar.com 10.03.2014. URL: <http://www.stanradar.com/news/full/8380-rossija-i-kyrgyzstan-vnov-reshajut-sudbu-migrantov.html>.

Время от времени раздающиеся голоса о том, что «хватит уезжать, надо работать у себя в стране» – это ни на чем не основанные заявления. Потому что понятно всем, что рабочих мест в республике (Кыргызстан) мало, работать там людям негде. Политики в своих целях могут говорить: «Давайте, не будем выезжать». Но они понимают, что люди их не послушают, а высказывание «патриотическое» получится. Я не думаю, что интересам Кыргызстана отвечало бы то, чтобы люди оставались там работать. Кыргызстан в значительной мере ориентирован на экспорт рабочей силы, и я думаю, что это надолго. Если бы реально пришли крупные инвесторы, шла бы какая-то автосборка, интенсивный сельскохозяйственный бизнес, который бы требовал большого числа людей, они тогда и сами бы перестали ехать. А там ничего такого нет. Тем более, в Кыргызстане каждые пять лет смена власти и т. д., туда инвесторы серьезные не придут.

Из интервью с российским экспертом

Тем не менее, эксперты из Кыргызстана с оптимизмом смотрят в будущее.

Я думаю, любой кыргызстанец все равно будет возвращаться на свою родину, где бы он не работал, сколько бы он не работал, но определенные, может быть 10%, могут остаться. Потому что все-таки у нас семейно-клановые взаимоотношения, уважение к взрослым, взаимопомощь в семье, это сохраняется испокон веков, и дети не будут оставлять своих родителей, и всегда будут помогать своим близким родственникам, будут оказывать поддержку не только близким. Сейчас многие мигранты оказывают поддержку целым селам, где они родились, своей малой родине. Эти факторы дают надежду, что они будут возвращаться и, даже находясь за рубежом, они будут помогать.

Из интервью с кыргызстанским экспертом

Можно сказать и о том, что трудовая миграция улучшает политическую ситуацию в Кыргызстане. В стране не будут накапливаться люди, которые не имеют работы и никуда не выезжают. Если поток мигрантов будет искусственно остановлен, то,

по мнению опрошенных российских экспертов, начнется быстрая дестабилизация ситуации. К тому же, из Афганистана выводятся американские войска, что может дополнительно дестабилизировать ситуацию в целом в регионе.

Их (кыргызстанским) интересам отвечает, чтобы от них шел устойчивый поток мигрантов в Россию или в другие страны. Возможно, им даже интереснее, чтобы этот поток шел не только в Россию или Казахстан, а был бы более диверсифицированным. Допустим, для них бы открыли восточноевропейские страны, страны Западной Европы, страны Персидского залива. Им от этого было бы только лучше, они бы не зависели только от России, только от Казахстана. Если бы, допустим, 20% кыргызов работали в странах Таможенного союза, а остальные 80% работали бы по всему миру, для них было бы гораздо лучше. Это независимость, диверсификация рисков.

Из интервью с российским экспертом

В 2012 и в 2013 годах из всех стран ТС немного увеличилась миграция – и трудовая, и долгосрочная, а из Кыргызстана – даже немного уменьшилась. Это связано с тем, что кыргызстанцам перестали давать российское гражданство по упрощенной схеме.

Пока соглашение о Таможенном союзе заключили те страны, между которыми не было интенсивных миграционных связей. Отметим, что возможное присоединение Кыргызстана сделает ТС более разноплановым и более сложным для управления объединением.

3.2. Проблемы для решения в краткосрочном периоде

Чем свободнее рабочая сила – тем больше в итоге экономический выигрыш для той страны или объединения стран, где существуют благоприятные условия для миграции. При этом преимущества и выгоды с позиции страны и с позиции семьи могут не совпадать, но в любом случае будут способствовать росту благосостояния населения, рациональному использованию рабочей силы. Если страна теряет рабочую силу, то ее руководство в такой ситуации стимулируется к принятию мер по удержанию этой рабочей силы, и тогда даже отток рабочей силы все равно может пойти на пользу гражданам этой страны.

Таким образом, миграция становится очень чутким индикатором. Свобода передвижения инвестиций, товаров и людей – это три главных условия эффективного функционирования экономики и использования ресурсов. Именно поэтому существует общемировая тенденция к расширению межгосударственных объединений, в пределах которых открыты границы, потому что это эффективно.

3.2.1. Защита прав трудовых мигрантов из Кыргызстана в странах ТС

Ожидания трудовых мигрантов, которые уже находятся в Российской Федерации, связаны, прежде всего, с упрощением процедур и получением разрешительных документов. Если Кыргызстан вступит в Таможенный союз и при этом не получит преференций для трудовых мигрантов, то первое время не будет наблюдаться никаких положительных миграционных эффектов. Чтобы оправдать ожидания мигрантов, которые уже находятся в трудовой миграции и хотели бы выехать, и тех, кто вернулся и, попав в «черные списки», не может выехать, необходимо поэтапно, в краткосрочном периоде решить эти вопросы.

По мнению большинства экспертов, соглашение по свободному перемещению в первое время после возможного вхождения Кыргызстана в Таможенный союз не будет приниматься. Переговорный процесс по Таможенному союзу показывает, что свободное перемещение граждан Кыргызстана может состояться уже на втором этапе, в процессе присоединения к Единому экономическому пространству. На этапе переговоров три страны ТС дали понять, что первоначально предполагается именно свободное перемещение товаров, а не свободное перемещение и трудоустройство граждан. Со стороны России есть определенные опасения относительно значительного увеличения количества трудовых мигрантов. В этой связи можно было бы создать специальную группу из специалистов России, Казахстана, Беларуси и Кыргызстана для решения вопросов, связанных с трудовой миграцией и легальным трудоустройством: вопросов оргнабора, обмена данными по вакансиям рабочих мест и т. д.

Предметом переговоров должны быть как более открытые границы для трудовых мигрантов, так и вопросы защиты различного рода прав граждан Кыргызстана, находящихся в трудовой миграции: социальная защита, доступ к базовым социальным услугам, социальное обеспечение, социальное страхование и так далее. Это

актуально, потому что люди, несмотря на ограничения и жесткие меры, которые предпринимаются на сегодняшний день в отношении недокументированных мигрантов, все равно выезжают. Переговоры должны строиться вокруг того, как защитить права этих людей, которые уже оказались на территории стран ТС.

Равенство прав граждан – это выше любого Таможенного союза.

Из интервью с российским экспертом

Если в Таможенный союз войдет Кыргызстан, главным позитивным моментом для людей будет большая свобода передвижения. Людей больше всего убеждают преференции, связанные со свободой передвижения, потому что это касается почти каждой семьи в Кыргызстане. При этом все будет зависеть от того, насколько полно будут реализованы возможные миграционные преимущества.

Максимальное упрощение передвижения важно для того, чтобы доказать кыргызстанской общественности, что Таможенный союз – это выгодно. Население Кыргызстана не почувствует, насколько увеличился товароборот между Россией и их страной, но свободу передвижения почувствует каждая семья.

Надо учитывать, имея в виду долгосрочную перспективу, что за пределами 2030 года ресурсы мобильной молодежи Кыргызстана для работы в России исчерпаются. Это зависит от того, насколько интенсивно будут идти миграционные процессы, но в любом случае к 2035 году ситуация изменится.

Сейчас решения принимаются специальной Комиссией, в которой есть представители от каждой страны, и их решение становится действительным только тогда, когда президент каждой страны подпишет под этим решением. Это довольно длительный процесс согласований и предварительных переговоров. Процесс согласования дорог и трудоемок, но необходим для соблюдения принципа равноправия в этих процедурах. Но это, безусловно, все замедляет.

Подготовка к приему в ТС длительна. И переговорный процесс идет, и предварительные документы уже не в одном варианте готовы. Это очень много этапов и тяжелая работа. Ну, конечно, они должны проявлять настойчивость

в том, чтобы условия для мигрантов здесь были более-менее благоприятные.

Из интервью с российским экспертом

Переговорный процесс показывает, что первоначально разрешительная система для кыргызстанцев останется, а на втором этапе будет рассматриваться возможность свободного перемещения. Но, учитывая небольшое, по сравнению с другими странами, количество трудовых мигрантов из Кыргызстана, очевидно, что решение этого вопроса реально ускорить.

Если к маю 2014 года – Таможенный союз, то в 2015 году – Единое экономическое пространство. Ситуация на Украине может ускорить процесс интеграции или же продлить ее. К тому же, Правительство в Кыргызстане ушло в отставку, а новое Правительство еще не сформировано. Кто придет в новое Правительство и как будет дальше вести переговоры, пока неясно. Будет сформирована новая группа переговорщиков, хотя политическая воля проявлена и Президент Кыргызстана однозначно поставил задачу присоединения к Таможенному союзу.

Присоединение к Таможенному союзу должно сопровождаться подушками безопасности, для того чтобы в стране не было социальной напряженности. Страны Таможенного союза должны понимать ситуацию Кыргызстана.

Из интервью с кыргызстанским экспертом

Официальная российская оценка трудовых мигрантов из Кыргызстана – около полумиллиона человек⁴⁵. По мнению опрошенных экспертов, миллион трудовых мигрантов из Кыргызстана в России – слишком завышенная цифра. Если будет решаться вопрос об отмене документов на работу для граждан Кыргызстана, то эта цифра сыграет роль при принятии решения – полмиллиона или миллион.

Необходимо следить за информацией, даже не с точки зрения выигрыша какого-то, а просто исходя из здравого

⁴⁵ Официальная оценка ФМС совокупного количества мигрантов из Кыргызстана, находящихся в России по всему спектру целей пребывания, – 525 804 чел. на начало 2014 г.

смысла. Ну нет в России миллиона. Ну, можно спорить: 500.000 или 600.000, но миллион – это слишком большое преувеличение. И вот то, что Ромодановский дает, надо признавать, там ведь все – законные и незаконные. Конечно, там какая-то часть накопленных, которые раньше приехали, не выезжают. Ромодановский дает их где-то полмиллиона, ну пусть там 100.000 накопилось. Не надо педалировать эту цифру. Они же везде в отчетах по миграции упоминают: миллион, миллион. Это не ваш миллион.

Из интервью с российским экспертом

Всплеск миграции маловероятен, потому что за последние годы миграционный поток из Кыргызстана был стабильным, и многие из тех, кто хотел работать за рубежом, уже там работают. Часть из них работает без оформления документов, и упрощение условий пребывания приведет их в правовое поле. Но при этом увеличения потока в разы не произойдет. Действующий пока запрет въезда в Россию для части кыргызстанцев будет действовать в сторону уменьшения потока в Россию – и это будут десятки тысяч человек. Опрошенные эксперты прогнозируют, что эта ситуация вызовет к жизни новые коррупционные схемы в России.

Кто-то говорил, что можно дать взятку и вычеркнуть из «запретной» базы людей...

Из интервью с российским экспертом

Если трудовым мигрантам будет проще перевезти семьи и легально работать, возможно, что денежные переводы будут поступать в Кыргызстан в меньшем масштабе. Но пока сложно сказать однозначно, какие последствия повлечет упрощенная процедура передвижения внутри обновленного ТС. Эксперты высказывают разные точки зрения.

Если будет много легальных работников, они могут претендовать на большие заработные платы, на большее соблюдение своих прав. Недокументированный мигрант – это уязвимый человек, он и на родину может меньше денег послать. Больше легальных работников в кратко- и среднесрочной перспективе – это большее денежное поступление в экономику, так мне кажется.

Из интервью с российским экспертом

Если они будут легальными, то и расходы будут больше. На мой взгляд, не было основанных на фактах или экономических расчетах работ, которые показывали бы переводы легальных и нелегальных мигрантов одинаковых профессиональных групп и квалификаций, чтобы они как-то отличались. Есть ли статистика в странах приема, которая дифференцирует денежные переводы людей, имеющих разрешение на работу и работающих без разрешения?

Из интервью с российским экспертом

Еще одна сложная проблема – взаимоотношения мигрантов с местным населением. Если Кыргызстан войдет в Таможенный союз, то вряд ли это серьезно повлияет на уровень мигрантофобии. Так, например, в России мигрантофобия направлена не против нелегальной миграции, а против миграции в целом – как внешней, так и внутренней.

К белорусам относятся хорошо, это абсолютно свои люди, а казахов у нас много на рынке труда никогда и не было. Человека, которого в силу националистических убеждений раздражают нерусские лица на улице, в принципе не волнует: легально или нелегально они там находятся, входит эта страна в Таможенный союз или нет. Просто «на улице много не таких». Вот что питает мигрантофобию. Допустим, ДПНИ. У них есть буква «Н» в названии, но на самом деле эта буква «Н» ни о чем не говорит. Это просто попытка показать, что они против нелегальной миграции, а не против всей миграции. Просто чтобы придать этому движению легитимность, они поставили эту букву «Н». Но националисту на улице, готовому на все ксенофобу все равно, мигрант присутствует здесь легально или нет. Главное, что он представитель чужой цивилизации, чужого народа, который вообще отличается от нас – другие лица, вот что ему важно.

Из интервью с российским экспертом

Пока мигрантофобия в Беларуси, Казахстане остается без особых изменений, м. б., за исключением РФ, где обстановка ухудшилась из-за событий лета и осени 2013 г. (выборы в

Мосгордуму; события в Бирюлево⁴⁶, из ситуации передела собственности искусственно переведенные на уровень международного конфликта и др.).

Очевидно, что решение проблемы мигрантофобии – долгосрочная цель, но начинать работу в этом направлении необходимо в краткосрочном периоде – с помощью тренингов среди журналистов стран ТС, инициации специальных культурных и просветительских программ, охватывающих все пространство ТС и направленных на противодействие мигрантофобии, в том числе с включением в этот процесс СМИ. В такую работу необходимо привлекать НПО, имеющие опыт работы с трудовыми мигрантами, в том числе правозащитные НПО, и способствовать их сетевой межгосударственной работе.

3.2.2. Проблема регистрации мигрантов в России

Проблема регистрации в России как главном центре притяжения трудовых мигрантов из Кыргызстана будет актуальна в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном периодах для стран ТС, так как Россия является главной принимающей страной в этом межгосударственном союзе. В России существует институт регистрации, которая как у внутренних, так и у внешних мигрантов часто бывает фиктивной. Мигранта найти по ней невозможно, но ее отмена пока на повестку дня не выносится. Резко ограничена регистрация в неприспособленных производственных помещениях, принят закон о «резиновых квартирах», а общежитий явно недостаточно. При расширении ТС эта проблема может стать еще более острой. Решить ее можно, если, например, на вокзалах, в аэропортах, на автостанциях, выдавать ИНН, по которому и контролировать мигрантов через выплачиваемые ими налоги. Но, вместо введения ИНН, весной 2014 года в России идет подготовка к введению единого патента для трудовых мигрантов, работающих как на юридических, так и на физических лиц.

Для кыргызстанцев получение российского паспорта было веской причиной, чтобы избавиться от постоянных проблем при работе в РФ. Но это было ценно для тех, кто находится в России долго, практически безвыездно или с выездами только в отпуск. Но, безусловно, когда человек получает гражданство из конъюнктурных

⁴⁶ Скоробогатый П. Бунт районного масштаба // «Эксперт», № 42 (872), 21 окт., 2013: URL: <http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonno-masshtaba>.

соображений, это не лучший выход. Гражданство необходимо получать, ощущая себя гражданином страны, а не потому, что это выгодно. Очевидно и то, что Кыргызстану невыгодно терять своих граждан в таких больших масштабах, если есть альтернатива работать в России легально, максимально упростив все бюрократические процедуры оформления документов.

Можно сказать, что вопрос миграции – вечный и более глубокий для ТС, чем просто расширение пространства свободного передвижения ее граждан. По-видимому, самым важным отправным пунктом должно стать общественное понимание необходимости миграции или ее ненужности.

Если миграция не нужна, тогда присоединение Кыргызстана в Таможенный союз не нужно. Единственное, что хорошо, если бы лица, принимающие решения, задумались о том, что нужно выводить миграцию в легальное русло. Это будет правильный, хороший ход. Нужно понимать, что люди придут в отсутствие визового пространства, и эти люди будут присутствовать на рынке труда. Лучше их сделать законными и получать с них налоги, чем иметь нелегальных мигрантов. Это отвечает интересам России. Если Россия хочет последовательно выдавливать с рынка труда иностранцев, то этот обновленный Таможенный союз вреден. В частности, с включением Кыргызстана. Потому что Кыргызстан – это первая страна, которая вступает в Таможенный союз именно для того, чтобы упростить миграционный режим для своих граждан. Другие цели кажутся менее важными для них.

Из интервью с российским экспертом

3.2.3. Медицинская помощь

На сегодняшний день медицинскую помощь для мигрантов необходимо развивать на основе платного медицинского страхования. Медицинское страхование на платной основе, с преференциями для граждан из стран ТС будет способствовать улучшению качества обслуживания. На сегодняшний день уже существуют специальные страховые программы для трудовых мигрантов, в частности, в России страховые компании начали работу в этом сегменте рынка, но координации усилий в их продвижении пока не наблюдается. Принятие стратегического решения по созданию общих для ТС схем

медицинского страхования трудовых мигрантов видится необходимым шагом.

3.2.4. Оставленные семьи мигрантов⁴⁷

Кыргызстан, активно включившийся в процесс трудовой миграции, столкнулся с тем, что выезд мигрантов на заработки стал одним из факторов заключения ранних и принудительных браков. Это, в свою очередь, повлекло за собой целую серию негативных последствий, среди которых можно выделить следующие⁴⁸:

- суициды и попытки его совершения, доведение до суицида;
- домашнее насилие (со стороны мужа и его родственников) и дискриминационные практики в отношении невесток;
- проблемы со здоровьем (анемия, психические расстройства, психологические заболевания, нервозность);
- увеличение материнской и детской смертности как следствие ранней и частых беременностей, выкидыши;
- расторжение брака среди молодоженов по инициативе мужа или его семьи;
- нарушение экономических и социальных прав, в особенности, если брак совершен через религиозный обряд.

Существуют множественные примеры того, что традиция похищения невест и связанные с ней ранние браки в Кыргызстане, совершаемые молодыми мужчинами, позже выезжающими на заработки в Россию, приводят в последующем к распаду таких браков. Например, в СМИ появились цифры, что семь из десяти разводов на юге Кыргызстана приходятся на семьи, основанные на обычае кражи невесты⁴⁹. Хотя последние исследования

⁴⁷ Подраздел написан с использованием материалов следующего аналитического отчёта: Полетаев Д. В. Взаимосвязь трудовой миграции в Россию с ранними браками и разводами в странах Центральной Азии. Аналитический отчёт. ЦМИ, ООН-женщины. М, 2013 URL: <http://migrocenter.ru/news/news092.php>.

⁴⁸ «Права женщин Таджикистана через призму ранних браков: Результаты мониторинга и рекомендации» в рамках программы ООН-женщины «Женщины за мир и согласие: повышение ответственности за исполнение резолюций СБ ООН 1325, 1820, 1888, 1889». Материалы круглого стола в Худжанде от 25 февраля 2013 г.

⁴⁹ Пратова З. Семь из десяти разводов на юге Кыргызстана приходятся на семьи, в которых невеста была украдена «по народному обычаю». 15.02.2006. URL: <http://www.fergananews.com/articles/4243>.

свидетельствуют, что за период 1999–2009 гг. (между двумя переписями), вклад в суммарную брачность самых молодых групп (15–19 лет) женщин Кыргызстана снизился на четверть (с 25,4% до 16,6%), в 2011 году этот вклад снова вырос до 20%⁵⁰, так что ситуация далека от своего разрешения⁵¹.

Ранние браки имеют особенно негативные последствия для девушек, ставших женами в раннем возрасте: минимальные шансы получить образование, овладеть профессией, самостоятельно зарабатывать деньги увеличивают риски значительного ухудшения их жизни, если брак, заключенный с мужчиной, выехавшим на заработки, распадется. Кроме того, если брак не был зарегистрирован официально, но при этом был проведен религиозный обряд, то он не признается в светском государстве законным – и в будущем, в случае расторжения брака, это грозит женщине и ее детям бесправием, невозможностью разделить совместно нажитое имущество и взыскать алименты.

Для государства угрозу нестабильности и конфликтности представляет наличие целого слоя малообразованных женщин, ставших таковыми из-за вступления в ранний брак, так как ими легче манипулировать сторонникам радикальных организаций, в том числе религиозных и террористических, а в предконфликтных условиях, при нестабильной обстановке или в чрезвычайных ситуациях поведение малообразованных женщин может быть непредсказуемым и несет в себе дополнительные риски.

Одна из причин ранних браков – гендерный дисбаланс, т. е. создаваемый трудовой миграцией дефицит мужчин в Кыргызстане. Законодательные меры недостаточны для сокращения числа ранних браков среди женщин⁵². Когда родители разрешают ранние браки своих молодых дочерей и даже способствуют им, перенесение заключения брака на более поздний срок зависит от изменения мнения родителей в отношении приемлемости ранних браков и

⁵⁰ См. «Демографический ежегодник Кыргызской Республики» за 2009–2011 гг. URL: <http://stat.kg/images/stories/docs/tematika/demo/Demo%20publ%202007-2011.pdf>.

⁵¹ Денисенко М., Калмыкова Н., Недолужко Л. Брачность и рождаемость в Киргизии // Демоскоп-weekly. – № 493–494, 1–22 января 2012 г. – С. 8. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0493/demoscope493.pdf>.

⁵² См.: «Распространенность ранних браков заметно снизилась, хотя в некоторых развивающихся странах все еще остается высокой» // Демоскоп-weekly. – № 509–510, 1–20 мая 2012 г. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0509/barom03.php>.

связанных с ними реальных или предполагаемых выгод, и именно над изменением этого мнения необходимо работать прежде всего.

По-видимому, проблема зависит, в том числе, и от темпов модернизации Кыргызстана, его постепенного отхода от традиционалистских взглядов и устоев. Например, в России, как и в других странах, где ранние браки сейчас стали редкостью, традиция ранних браков существовала издавна. В Западной Европе она была изжита не менее 500 лет назад, когда стал распространяться новый, отличный от традиционного, тип брачности, названный «европейским»⁵³. Одной из его главных отличительных черт было позднее присоединение в брак и высокая доля лиц, никогда не женившихся и не вышедших замуж⁵⁴. В России, в ее современных границах, к началу XX столетия превалировала традиционная ранняя брачность: более половины всех невест и около трети женихов в Европейской России были не старше 20 лет⁵⁵. Перемены в традиции ранних браков быстрее всего происходили в тех губерниях, где после аграрной реформы быстро развивалась промышленность, усиливались отходничество и миграционная подвижность крестьянства. Так что в России миграция стала серьезным фактором для сокращения числа ранних браков. Возможно, что новый социальный опыт, проникающий в Кыргызстан через возвращающихся трудовых мигрантов, со временем также окажет свое влияние на снижение здесь численности ранних браков.

Что касается острой проблемы оставленных семей, то возможно организовать социальную работу, в том числе с помощью землячеств. Негативные эффекты необходимо минимизировать в краткосрочном и среднесрочном периодах, потому что они производят отложенный эффект, нарастающий со временем. При работе с этими эффектами можно предпринимать меры как индивидуального, так и коллективного характера, но с учетом того, что они носят коллективный интерес, в том числе для всех стран ТС,

⁵³ Хаджнал Дж. Европейский тип брачности в ретроспективе // Брачность, рождаемость, семья за три века. – М.: Статистика, 1979.

⁵⁴ К началу XX века во многих странах Западной Европы 70–80% женщин в возрасте 20–24 года не были замужем, и даже к 30 годам доля незамужних достигала 40, а иногда и 50%. Неженатых мужчин в этих возрастах было еще больше. См., например, Тольц М. С. Демографический анализ брачности: проблемы, методы, интерпретация результатов // Методы исследований / Рук. авт. коллектива А. Г. Вишневский. – М: Мысль, 1986.

⁵⁵ Захаров С. В каком возрасте сочтались браком в старину // Демоскоп-weekly. – № 261–262, 16–29 октября 2006.

можно говорить о совместной помощи Кыргызстану, что подразумевает создание специальных механизмов, нацеленных на работу с негативными эффектами.

Трудовая миграция становится серьезным испытанием для брака. Меняющиеся условия, более высокие жизненные стандарты и иные культурные ценности в более развитых странах ТС, куда направлены миграционные потоки из Кыргызстана, всегда становились причиной, способствующей распаду браков, особенно если они были заключены по принуждению родителей. Эта ситуация не нова, и по данным исследований, проведенных еще в СССР⁵⁶, и у женщин, и у мужчин частота повторных браков у мигрантов была существенно выше частоты повторных браков у немигрантов. У недавно прибывших вероятность вступления в повторный брак намного выше, чем у проживающих на новом месте жительства длительное время. Миграция и адаптация мигранта на новом месте жительства зачастую меняют календарь демографических событий в жизненном цикле мужчин и женщин⁵⁷.

Важным для понимания проблемы увеличения разводов в семьях трудовых мигрантов становится учет противоречий между традиционной культурой Кыргызстана и либеральными нормами современных городов стран ТС и их остальных регионов. Эти противоречия находят отражение в такой стороне жизни мигрантов, как брачная история.

В условиях трудовой миграции в страны ТС со значительной свободой поведения, более высокими заработками, чем на родине, и разнообразными возможностями для сексуальных отношений прочность брачных союзов мигрантов постоянно подвергается испытанию. Признавая необходимость поддерживать родственников, мигранты зачастую начинают воспринимать традиционное общественное устройство и социальные отношения дома как ретроградные.

Психологические мотивы, желание сменить традиционалистские устои на более свободный стиль жизни и общения в принятии решения о работе на выезде играют серьезную роль не только для молодых людей, еще не имеющих семьи, но и для

⁵⁶ Кузнецов Л. Р. Статистическое изучение взаимосвязи демографических процессов и миграции: Автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. эк. наук. – М.: НИИ Госкомстата РФ, 1992.

⁵⁷ Захаров С. В., Сурков С. В. Опыт изучения рождаемости у мигрантов в России // Демоскоп-weekly. – № 399–400, 23 ноября – 6 декабря 2009. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/analit01.php>.

тех, кого заставили вступить в брак родственники, они могут стать выходом из дискомфортной ситуации, а позже плавно перерасти в развод.

Очевидно, что разделение членов семьи при выезде на заработки является платой за возможность улучшить материальное положение семьи, но иногда такое разделение становится причиной распада семьи, таким образом достигая цели, обратной той, на которую такой выезд был направлен: сделать семью более обеспеченной и крепкой, занимающей более устойчивое материальное положение и избавиться от ссор и скандалов, связанных с недостатком денег.

Следует также отметить, что у детей в оставленных семьях, выросших в неполных семьях или на попечении родственников, знакомых, могут возникнуть проблемы социального и психологического характера. С одной стороны, может развиваться устойчивая ориентация на миграцию как на стратегию выживания, с другой – дети могут быть психологически травмированы, воспринимая окружающую действительность через комплекс неполноценности, ощущение своей ущербности при проживании в неполной семье или у родственников.

Снижение остроты проблемы оставленных семей трудовых мигрантов может быть осуществлено через улучшение правоприменительной практики в отношении соблюдения законодательства, регулирующего процедуру вступления в брак, через усиление мер ответственности за нарушение этого законодательства местными органами власти и соответствующими службами регистрации браков. Следует внедрять в практику обучения сотрудников правоохранительных органов приемам работы из области защиты прав женщин; увеличивать представленность женщин в органах государственной власти и государственных институтах (в особенности в правоохранительных) для предотвращения гендерного насилия, защиты женщин и девочек от общественного и домашнего насилия, сопровождающего ранние браки, а также соблюдения их прав, интересов и безопасности.

Целесообразно создать механизм правовой и социальной защиты наиболее уязвимых членов семей трудовых мигрантов, таких как женщины, состоящие в незарегистрированных и/или ранних браках (в том числе через предоставление бесплатных юридических и адвокатских услуг); регулярно проводить мониторинг соответствия законодательства существующим международным стандартам; привлекать представителей гражданского общества к разработке

механизма для предотвращения ранних и принудительных браков и институционализировать социальное партнерство между правительственными и неправительственными организациями; обеспечить равные возможности получения образования для юношей и девушек.

3.2.5. Внедрение системы миграционного мониторинга в ТС

К сожалению, пока в странах ТС нет не только системы миграционного контроля, но и систематических исследований в области миграции, финансируемых за счет государства. Появившиеся в связи с возможным присоединением Кыргызстана к ТС социологические исследования не носят всеохватного характера, и не предполагается, что они станут периодическими.

Между тем, эффективной и экономящей в будущем ресурсы практикой могла бы стать следующая схема при принятии любого решения в области миграционной политики и наблюдения за миграционными процессами: исследование – его экспертное и общественное обсуждение – пилотное внедрение – исследование по результатам пилотного внедрения и обсуждение эффектов от внедрения по итогам исследования с экспертами – полномасштабное внедрение – мониторинг эффективности.

3.3. Проблемы для решения в среднесрочном периоде

3.3.1. Финансовый фонд Таможенного союза

Исследование показало целесообразность создания фонда ТС, который финансировал бы, пусть даже в ограниченных масштабах, решение важных для функционирования ТС задач, например, подготовку рабочих-специалистов.

Кыргызстану нужны квалифицированные рабочие, равно как и России. В России задача финансирования подготовки рабочих кадров стоит достаточно остро. Бизнес хочет переложить эту задачу на государство, а государство – на бизнес. На сегодняшний день готовит кадры только тот российский бизнес, у которого есть в этом массовая потребность – по отдельным профессиям. Это образование – минимальное, строго профессиональное, заводское, при финансировании из специального фонда, могло бы быть более

фундаментальным, включать новые специальности и обучение работе с новыми технологиями, новыми материалами и т. д.

Исполнение этой важной задачи и многих других мог бы взять на себя специальный финансовый фонд ТС, и при его образовании можно было бы точно определить, на что он может тратиться, как будет формироваться его бюджет. Есть общие задачи в ТС, которые должны быть решены. Кадры – только одна из таких задач, но в ТС есть и другие сложности, которые могут решаться через финансирование из такого фонда. Для направляющих стран, таких как Кыргызстан, подобного рода решения особенно важны.

3.3.2. Гармонизация пенсионного законодательства для мигрантов в рамках ТС

Важной среднесрочной задачей для ТС, особенно при присоединении к нему Кыргызстана, является гармонизация процедуры начисления пенсий в ТС и учет трудового стажа, наработанного в ТС, но вне страны гражданской принадлежности.

В странах ТС до сих пор не решен пенсионный вопрос. В рамках СНГ соглашение о пенсиях есть, но оно работает в ограниченном режиме и используется в основном для обеспечения перевода уже заработанных пенсий. При переезде человека из страны в страну пенсию можно перевести и получать в стране нового места жительства, но в размерах той пенсии, которая была начислена в стране выезда.

Разница в пенсионных схемах в странах ТС и Кыргызстане, безусловно, вызовет определенные сложности при гармонизации пенсионного законодательства, но эти сложности нельзя назвать непреодолимыми. При этом очевидно, что российский Пенсионный фонд не хочет «терять» «пенсионные» деньги, которые «уйдут» в другую страну, и переговорный процесс будет осложнять этот фактор.

Нужно, чтобы люди заводили какой-то документ, сохраняющийся у них на руках. По закону, документы о найме и заработной плате работника в России должны сохраняться 75 лет. Значит, если он вспомнит, что работал в какой-то организации 6 месяцев, то в архиве надо найти ведомости, по которым будет видно и будет показано, сколько он получил, что важно для пенсии. Но кто сейчас дает такие ведомости, где они хранятся? Все же это

сейчас нарушено. Если человек доживет через 30 лет до пенсии, а уже не будет этих организаций, и в архиве 30 раз сменяются люди. Это нужна немецкая точность или тот порядок, который существовал в СССР, когда архивы были закрыты, когда там люди работали. Ничего он не найдет, конечно, никогда, если не выстроить систему. Гораздо лучше, если бы было что-то типа трудовой книжки, какой-то документ, где бы стояли печати и были точные сведения. Был проект Комиссии СНГ (когда председательствовала Россия) об утверждении формуляра справки мигранту о работе, где было бы написано, что такой-то работал в такой-то организации от и до, при этом получил такую-то зарплату, с которой производились отчисления и налоги, и печать организации. Этот проект не продвигается, хотя понимание и согласие по нему было достигнуто.

Из интервью с российским экспертом

Итак, если создавать такую общую для стран ТС систему, то необходимо согласовать формуляр справки о пенсионных отчислениях с места работы и процедуру ее выдачи в рамках ТС. Возможным вариантом может стать рабочий паспорт, где бы фиксировался трудовой стаж и пенсионные выплаты, формуляр которого тоже надо согласовать, чтобы избежать подделок. Также необходим специальный реестр для контроля.

Очевидно, что процедурно выстроить эту систему тоже будет непросто, потому что если документы будут определены и согласованы, а также будут иметь техническую защиту от подделок, то необходимо будет определить процедуру обеспечения бланками таких документов небольшие предприятия и организации, например, парикмахерские или фермерские хозяйства. Это, например, можно обеспечить через совместную продажу с формами для бухгалтерской отчетности в отделениях сбербанка или в почтовых отделениях, но важным вопросом при этом становится осуществление контроля такого документооборота и подлинности сведений в этих документах.

Справку надо утвердить, хотя это тоже не панацея. Молодые работники могут невнимательно относиться к таким справкам, и только на пенсии вспомнят, что ее надо было сохранить. То есть нужны соответствующие банки данных, а это большая формальная работа.

Из интервью с российским экспертом

Такая работа по гармонизации деятельности пенсионных фондов может финансироваться из того же финансового фонда ТС, из которого можно финансировать образовательные программы и переподготовку рабочих кадров. Фонд, который может финансировать подобного рода проекты, необходим.

Когда трудовые мигранты из Кыргызстана доживут до пенсии, окажется, что Кыргызстану необходимо будет обеспечить им минимальные пенсии на уровне прожиточного минимума – и это будет проблемой. Многие из потенциальных получателей таких пенсий будут к тому времени работать в России уже несколько десятилетий. Таким образом, «пенсионный проект» можно признать долгосрочным, но и эта долгосрочная цель должна ставиться при присоединении Кыргызстана к ТС, если это произойдет.

Для России проблема пенсионного обеспечения трудовых мигрантов – тоже дело будущего, не менее чем двух-трех десятилетий. Пока в основном работают молодые мигранты. Возраст выхода на пенсию будет, несомненно, изменен и увеличен во всех странах ТС, и пенсионные претензии будут предъявлены еще не скоро, но это обязательно произойдет. Страны ТС столкнутся с тем, что будет много людей, которые формально не заработали себе пенсию, т. е. у них не будет документов. Чтобы в среднесрочном и долгосрочном периодах не было конфликтов между государствами и между ведомствами, необходимо решать этот вопрос заранее.

Очевидно, что основные претензии государства ТС предъявят России, так как для Беларуси и Казахстана это тоже будет проблемой, но не такой масштабной, как для РФ. При этом сами бывшие трудовые мигранты прежде всего предъявят претензии своей стране.

Как видим, пенсионное обеспечение – это критический вопрос. Если люди вернутся домой, не сделав страховых отчислений за время работы, не имея качественной медицинской помощи, то все эти социальные нагрузки лягут на страну их гражданской принадлежности, а так как Кыргызстан в ТС может стать той страной, которая имеет самый значительный поток трудовых мигрантов, то он должен быть заинтересован в решении этой проблемы больше других. Выезд трудовых мигрантов снимает социальную напряженность в стране выезда и откладывает задачу социального обеспечения тех граждан, которые поддерживают экономику своей родной страны, на будущее. Сложность выстраивания пенсионной системы для трудовых мигрантов видится еще и в том, что лица, принимающие решения, предпочитают решать задачи в краткосрочном периоде,

полагая, что с будущими проблемами будут разбираться те, кто сменит их на важных должностях. Такой подход, с одной стороны, сложно преодолеть, но, с другой стороны, для тех, кто будет продвигать решение этого вопроса, задача облегчается его отложенной актуальностью и имеющимся временным заделом.

По мнению опрошенных экспертов, Россия готова начать обсуждение пенсионного обеспечения людей по схеме, когда деньги должны идти вслед за человеком. Если гражданин Кыргызстана законно трудоустроен на территории ТС и делает социальные отчисления, то надо дать ему возможность получить пенсию независимо от его места нахождения. Это будет актуально и для России, и для Казахстана, пока пусть в меньшей степени. Но, когда со временем будут запущены российские и казахстанские проекты в Кыргызстане, эта проблема резко актуализируется, когда граждане стран ТС будут работать в Кыргызстане и их деятельность будет регламентироваться его законами. Этот вопрос необходимо начать обсуждать в краткосрочном периоде и решить в среднесрочном.

3.3.3. Переподготовка кадров и учебная миграция

В Кыргызстане на сегодняшний день низкая стоимость рабочей силы, но и ее квалификация низка. Качество рабочей силы, подготовку рабочих кадров можно было бы улучшить с помощью российских колледжей, технических училищ, потому что российских абитуриентов в них мало, а в Кыргызстане много потенциальных абитуриентов. Даже если бы в Кыргызстане наблюдался серьезный экономический рост, рынок его труда не смог бы поглотить имеющееся количество молодежи, поэтому резервы рабочей силы существуют. Кыргызстан готов участвовать в программах обучения молодежи, но пока остальные страны ТС, в том числе и Россия, не планируют образовательных программ такого рода.

В Кыргызстане идет постепенная деградация системы образования, и пока он не в состоянии обеспечить массовую целевую подготовку высококвалифицированных специалистов мирового уровня и серьезных ученых. Тем не менее, например, в области IT-технологий есть группы молодых людей, которые успешно работают и уже сейчас выезжают на работу и востребованы в России, США, странах Европы и арабских странах. Именно эта категория профессионалов из Кыргызстана сейчас имеет наибольший миграционный потенциал. К сожалению, таких примеров немного.

США и Западная Европа активно инвестируют в человеческий капитал, привлекая учебных мигрантов со всего мира, и к ним постепенно подключился Китай (бакалавриат, магистратура, докторантура, стажировки для специалистов и т. д.). Россия слабо интегрирована в мировой образовательный рынок, а Казахстан и Беларусь практически не участвуют в этом процессе. Кадры по специальностям, которых нет в образовательных программах или по которым низкое качество подготовки в Кыргызстане, пока, в основном, восполняют западноевропейские и американские университеты. Россия очень слабо действует в этом пространстве, и поток учебных мигрантов растет медленно⁵⁸. Россотрудничество в последние годы активизировало свою работу, но пока российская активность в сфере учебной миграции значительно уступает активности на образовательном рынке западноевропейских и американских университетов. Поэтому молодежь Кыргызстана чаще уезжает учиться в Китай, Европу или в США, чем в Россию. При присоединении Кыргызстана к ТС это положение дел необходимо менять, и, хотя такие изменения невозможно провести быстро, можно считать их задачей на среднесрочный период.

Российские вузы, которые активно занимаются набором студентов из Кыргызстана, как правило, ориентируют тех, кто уезжает учиться в Россию, на то, чтобы там и остаться, на возвратную миграцию они пока не ориентируются. Если Кыргызстан вступит в ТС, эту тенденцию важно изменить, и изменения эти необходимо проводить в рамках стратегической политики по укреплению совместных экономических проектов внутри ТС. Важнейшей составляющей новой политики в области учебной миграции будет также активное вовлечение учреждений начального и среднего профессионального образования в процесс подготовки и переподготовки кадров для новых совместных проектов в рамках ТС.

Набирают в Томский университет, в Новосибирский, в том числе на математические и физические специальности, они все планируют работать не в Кыргызстане.

Из интервью с кыргызстанским экспертом

На сегодняшний день поток ученых из Кыргызстана в российские университеты невелик и исчисляется десятками человек.

⁵⁸ В 2013 г. увеличилось число бюджетников-иностранцев, обучающихся в России бесплатно, до 15 000 чел.

Перспективным видится обратный поток в виде миграции преподавателей, выезжающих в Кыргызстан для обучения русскому языку тех абитуриентов, кто потом приедет учиться в Россию (в учреждения начального и среднего профессионального образования, вузы, аспирантуру и т. д.). Можно вспомнить опыт Советского Союза, когда специально готовили учителей с учетом региональной специфики и в основном из местных кадров.

В условиях российского демографического спада перспективы учебной миграции привлекательны и для принимающей страны (России), и для страны выезда (Кыргызстан). Условия в Беларуси и Казахстане немного отличаются от российских, но в любом случае целесообразным видится создание специальной программы предотъездной подготовки для мигрантов, включающей не только языковую часть, но и краткий правовой курс, курс культурологии, страноведения и курс по необходимым общим жизненным навыкам для комфортного проживания в выбранной для миграции стране ТС.

Со стороны Кыргызстана сложно предпринимать шаги к тому, чтобы такие программы были возвратными, особенно по тем студентам, кто едет учиться на российские бюджетные деньги, но в рамках программ обмена ТС это будет возможно.

На сегодняшний день ситуация с учебной миграцией оставляет желать лучшего. Если учебные мигранты возвращаются в Кыргызстан, то зачастую они все равно уезжают в силу целого ряда причин. Основной причиной служит трудоустройство. Даже если их трудоустроят, то зарплаты не позволяют удерживать обученных специалистов в системе. Им предлагают низкооплачиваемую работу, и неудивительно, что молодые специалисты предпочитают не работать по специальности. Если они остаются в Кыргызстане, то работают в международных организациях, бизнес-проектах, но не в бюджетных структурах. Спрос на рабочие специальности есть, но достойной оплаты рынок труда не предлагает. Это особенность рынка труда Кыргызстана: есть дефицит по определенным специальностям, но эти вакансии не заполняются из-за низких зарплат. В среднесрочной и долгосрочной перспективе, при присоединении к ТС, эта ситуация может измениться, но чтобы это произошло, уже сейчас необходимо предпринимать специальные усилия в этом направлении: создавать новые рабочие места при осуществлении межгосударственных проектов, стимулировать бизнес-среду с помощью низких налогов в перспективных для развития отраслях и т. д.

Потоки учебной миграции из Кыргызстана на сегодняшний день не растут, потому что они качественно отличаются от других миграционных потоков и для их роста должна быть особая мотивация, демографическая база и образовательный базис абитуриентов, чтобы будущие студенты чувствовали себя конкурентоспособными и способными учиться в российских и казахстанских вузах.

Мы ездили в Кыргызстан, не выдерживают их абитуриенты нашего уровня вузов, даже не самых элитарных московских технических вузов. Их абитуриенты не выдерживают, поэтому отчисляются. Может быть, эта учебная миграция и увеличится, но, главное, какой эффект от нее будет – непонятно.

Из интервью с российским экспертом

Необходимо также улучшать возможности для развития самозанятости и предпринимательства в Кыргызстане, в том числе для полноценного использования новых трудовых навыков, приобретенных трудовыми мигрантами в странах выезда; расширять возможности для инвестиций денежных переводов трудовых мигрантов в развитие предпринимательства.

3.4. Проблемы для решения в долгосрочном периоде

В краткосрочной перспективе размещение производств стран ТС, прежде всего России и Казахстана, в Кыргызстане, при его возможном присоединении к ТС, маловероятно. Поэтому о влиянии этого фактора на потоки трудовой миграции из Кыргызстана можно говорить только в долгосрочной перспективе.

Так, в России реиндустриализация, которая сейчас активно обсуждается в экспертных кругах⁵⁹, идет медленно и пока касается ограниченного числа отраслей: автомобилестроения, пищевой промышленности, легкой промышленности (та ее часть, что стимулируется государственными заказами). К сожалению, даже эти отрасли восстанавливаются медленно. Так, например, российская

⁵⁹ См.: Гурова Т., Ивантер А. Мы ничего не производим // «Эксперт». – № 47 (829), 26 ноября 2012. URL: <http://expert.ru/expert/2012/47/myi-nichego-ne-proizvodim/>; Росстат оживил российскую экономику 11:08 30.04.2014, РИА Рейтинг – 30 апр.: http://riarating.ru/macroeconomic_study/20140430/610615401.html.

легкая промышленность пока не работает на массового потребителя, и та продукция, которую покупают россияне, производится в таких странах как Китай, Камбоджа, Вьетнам и т. д.

У меня нет больших иллюзий относительно проникновения промышленности в Кыргызстан. Мне кажется, что внутренние возможности России далеко не исчерпаны.

Из интервью с российским экспертом

ВВП Кыргызстана значительно меньше, чем у России⁶⁰, и в таких обстоятельствах сложно говорить о массовом движении профессионалов в Кыргызстан в краткосрочном периоде, так как Кыргызстан не может возместить затраты труда высококвалифицированным специалистам, предложить им адекватную заработную плату. Поэтому в краткосрочном периоде движение будет односторонним, и ТС будет способствовать выравниванию экономик в среднесрочном и долгосрочном периодах.

Кыргызстан – это страна с маленьким объемом экономики, и ситуация, когда она волеется в огромные экономики при вхождении в ТС, не позволяет говорить о ее конкурентоспособности в ТС на первом этапе. Это создает угрозу потери рабочих мест и доходов. Большое количество граждан Кыргызстана вынуждено будет обращаться в государственные органы своей страны за государственными социальными гарантиями. Большое количество заявок на социальные пособия (для малообеспеченных, по безработице и т. п.) создадут сложную ситуацию для бюджета, что, в свою очередь, может привести к росту социальной напряженности. Поэтому в рамках расширения ТС необходимо предпринять специальные меры по сглаживанию экономических и социальных рисков для Кыргызстана.

Инвестиции, создание крупных предприятий или открытие филиалов крупных промышленных предприятий России, Казахстана,

⁶⁰ По методике Всемирного банка, ВВП в 2012 г.: Россия – \$ 2 014 775 млн. долл. США, Кыргызстан – 6 473 млн. долл. США, Казахстан – 201 680 млн. долл. США, Беларусь – 63 267 млн. долл. США: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>. URL: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>. По методике Всемирного банка, валовый национальный доход на душу населения за 2012 г.: Россия – 12 700 долл. США, Кыргызстан – 990 долл. США, Казахстан – 9 780 долл. США, Беларусь – 6 530 долл. США: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>. URL: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GNI-per-capita-Atlas-and-PPP-table>.

Беларуси на территории Кыргызстана будут стимулировать приток ресурсов, который позволит сдерживать трудовую миграцию в среднесрочном и долгосрочном периодах, но в краткосрочном периоде этого не произойдет.

При присоединении Кыргызстана к Таможенному союзу можно с высокой степенью уверенности прогнозировать рост внутреннего валового продукта, рост экономики, что означает возникновение новых рабочих мест и рост заработных плат. Если страны ТС будут инвестировать в экономику Кыргызстана, то со временем из него станет выезжать меньше трудовых мигрантов, и они будут возвращаться. Но существует и риск того, что Кыргызстан может стать ресурсным придатком ТС, и тогда, при свободном перемещении, люди будут уезжать. Миграционные потоки, усилившись после того, как будут смягчены процедуры свободного перемещения, не будут снижать свою интенсивность в среднесрочном и долгосрочном периодах. Чтобы этого не произошло, со стороны Кыргызстана необходимо предпринимать стратегические шаги, выходящие за рамки сиюминутного реагирования, и планировать долгосрочные перспективы так же тщательно, как и краткосрочные, применяя систему постоянного мониторинга и анализа исполнения запланированных действий.

Внутренние потоки будут направляться в те регионы, где будут открываться рабочие места. Например, уже сейчас инвестиции России в энергосектор сосредоточены не в Бишкеке, а в Нарынской области, Джалал-Абадской области, где есть крупные энергетические объекты. Значительные инвестиции ожидаются в горнодобывающей промышленности. Туда, где будут рабочие места и будет идти поток внутренних мигрантов. Сейчас внутренняя миграция стабилизировалась, и такого массового притока из сельских регионов в Бишкек, как было раньше, уже нет.

Для долгосрочных перспектив важно учитывать и то, что Таможенный союз и ЕЭП по формату довольно далеки от Евросоюза. Это, скорее, попытка создать более стабильный союз, чем СНГ, который постепенно становится все менее перспективным и работоспособным. Например, из СНГ сейчас хочет выйти Украина⁶¹. Администрация Таможенного союза и Единого экономического пространства призваны создать более стабильные и управляемые механизмы межгосударственного взаимодействия, чем СНГ. Часть

⁶¹ Украина намерена выйти из СНГ [Электронный ресурс] РИА Новости за 19.03.2014. URL: <http://ria.ru/world/20140319/1000261870.html>.

опрошенных экспертов вообще довольно скептически относятся к перспективам ТС.

Насколько это будет успешным, покажет время. Пока очевидно, что растет управленческий аппарат, появляются новые чиновники, у них появляются прекрасные кабинеты... ведется имитация бурной деятельности, которая пока непонятно, чем закончится.

Из интервью с российским экспертом

Таким образом, одной из важнейших долгосрочных целей можно назвать разработку единой миграционной политики стран ТС в рамках ЕЭП, что связано с разработкой и осуществлением межгосударственных и региональных программ, регулирующих миграционные процессы. Причем создание нормативно-правовой базы в области обеспечения свободы передвижения не должно сопровождаться «борьбой» с «нелегальной» миграцией, а решать миграционные проблемы без всякой борьбы, планомерно и последовательно, работая с причинами и факторами миграции, а не реагируя на следствия, вызываемые отсутствием реальной работы.

Судя по результатам нашего исследования, комплекс миграционных проблем, связанных с трудовой миграцией в рамках ТС, не может быть решен без серьезных шагов со стороны как Кыргызстана, так и стран ТС, и исполнение этих шагов в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном вариантах необходимо постоянно сопровождать мониторингом, анализируя как успехи, так и неудачи в реализации поставленных задач.

ВЫВОДЫ И РЕКОМЕНДАЦИИ

В процессе подготовки отчета очень ясно выявилась непосредственная связь в создании действенного механизма интеграции Кыргызстана в ТС с необходимостью модернизации и гармонизации миграционной политики стран ТС. Это ключевое условие для долгосрочного решения миграционных проблем, которые станут острее при присоединении к ТС Кыргызстана – активного донора трудовых мигрантов.

Пока соглашение о Таможенном союзе заключили те страны, между которыми не было интенсивных миграционных связей. Возможное присоединение Кыргызстана сделает ТС более разноплановым и более сложным для управления объединением.

Чем свободнее рабочая сила – тем больше экономический выигрыш. При этом, баланс с позиции страны и с позиции семьи может складываться по-разному. Эти выгоды могут не совпадать, но в любом случае будут способствовать росту благосостояния населения, рациональному использованию рабочей силы. Если страна теряет рабочую силу, то ее руководство в такой ситуации стимулируется к принятию мер по удержанию этой рабочей силы, и тогда даже отток рабочей силы все равно идет на пользу гражданам этой страны. Таким образом, миграция становится очень чутким индикатором. Свобода передвижения инвестиций, товаров и людей – это три главных условия эффективного функционирования экономики и использования ресурсов. Именно поэтому существует общемировая тенденция расширять объединения, в пределах которых открыты границы, потому что это эффективно. В этой связи необходимо продвижение информационной кампании о возможностях, которые предоставляет расширение ТС.

Гипотезы, выдвинутые в ходе проведения исследования, почти полностью подтвердились.

1. Предполагалось, что в связи с тем, что Кыргызстан при присоединении к ТС и ЕЭП окажется первой страной – ярко выраженным донором рабочей силы, главными мерами, предпринимаемыми им, должны быть защита прав трудовых мигрантов, а не только договоренности о свободном передвижении рабочей силы из Кыргызстана в ТС. Исследование показало, что в краткосрочном и среднесрочном периодах при возможном присоединении Кыргызстана к ТС

эксперты видят необходимым принятие мер помощи трудовым мигрантам и ориентацию на решение именно их проблем.

2. Предполагалось, что современная ситуация в ТС не нацелена на долгосрочные решения проблем в миграционной сфере, и возможное присоединение Кыргызстана в ТС даст импульс к корректированию миграционной политики ТС и каждой его страны-члена в отдельности. Исследование полностью подтвердило этот тезис, так как все проблемы в миграционной сфере, поставленные экспертами, а также анализируемые в других исследованиях, посвященных анализу миграционной ситуации в ТС, не были решены ранее именно в силу ограниченного масштаба миграций между странами-членами ТС, так как они являются остро актуальными только в условиях интенсивного притока (оттока) мигрантов.

В краткосрочном периоде рационально предпринять следующие меры:

1. В области защиты прав трудовых мигрантов из Кыргызстана в странах ТС

Ожидания трудовых мигрантов, которые уже находятся в Российской Федерации, связаны, прежде всего, с упрощением процедур и получением разрешительных документов. Чтобы оправдать ожидания мигрантов, которые уже находятся в трудовой миграции и хотели бы выехать, и тех, кто вернулся и, попав в «черные списки», не может выехать, необходимо поэтапно, в краткосрочном периоде решить эти вопросы.

Целесообразно создать специальную группу, в которую вошли бы специалисты из России, Казахстана, Беларуси и Кыргызстана для решения вопросов, связанных с трудовой миграцией и легальным трудоустройством. Группа взяла бы на себя решение вопросов орг. набора, обмена данными по вакансиям рабочих мест и т. д.

Предметом переговоров должны быть как более открытые границы для трудовых мигрантов, так и вопросы защиты различного рода прав граждан Кыргызстана, находящихся в трудовой миграции: социальная защита, доступ к базовым социальным услугам, социальное обеспечение, социальное страхование и т. д. Несмотря на ограничения и жесткие меры, которые предпринимаются на сегодняшний день в отношении недокументированных мигрантов, миграция не останавливается. Переговоры должны строиться вокруг

того, как защитить права мигрантов из Кыргызстана, которые уже оказались на территории стран ТС и находятся вне правового поля.

Очевидно, что решение проблемы мигрантофобии – долгосрочная цель, но начинать работу в этом направлении необходимо в краткосрочном периоде – с помощью тренингов среди журналистов стран ТС, инициации специальных культурных и просветительских программ, охватывающих все пространство ТС и направленных на противодействие мигрантофобии, в том числе с включением в этот процесс СМИ. В такую работу необходимо привлекать НПО, имеющие опыт работы с трудовыми мигрантами, в том числе правозащитные НПО, и способствовать их сетевой межгосударственной работе.

2. В области решения проблем с оформлением документов для трудовых мигрантов

При расширении ТС проблема с оформлением документов для трудовых мигрантов может стать еще более острой. Решить ее можно, если, например, на вокзалах, в аэропортах, на автостанциях выдавать ИНН, по которому и контролировать мигрантов через выплачиваемые ими налоги. Это может стать универсальным инструментом для всех стран ТС.

Самым важным отправным пунктом должно стать общественное понимание необходимости миграции и ее позитивных эффектов.

Официальная российская оценка трудовых мигрантов из Кыргызстана – около полумиллиона человек. Миллион трудовых мигрантов из Кыргызстана – завышенная цифра, и если будет решаться вопрос об отмене документов на работу, то эта оценка может сыграть ключевую роль при принятии решения.

По-видимому, при анализе стоит выдвигать и обсуждать обоснованные цифры, на которые ориентируются статслужбы стран СНГ, чтобы не мифологизировать проблему трудовой миграции.

3. В области медицинской помощи мигрантам

Медицинское страхование на платной основе, с преференциями для граждан из стран ТС будет способствовать улучшению качества обслуживания. На сегодняшний день уже существуют специальные страховые программы для трудовых мигрантов, в частности, в России страховые кампании начали работу в этом сегменте рынка, но координации усилий в их продвижении

пока не наблюдается. Принятие стратегического решения по созданию общих для ТС схем медицинского страхования трудовых мигрантов видится необходимым шагом.

4. В области защиты оставленных семей мигрантов

Снижение остроты проблемы оставленных семей трудовых мигрантов может быть осуществлено через улучшение правоприменительной практики в отношении соблюдения законодательства, регулирующего процедуру вступления в брак, через усиление мер ответственности за нарушение этого законодательства местными органами власти и соответствующими службами регистрации браков. Следует внедрять в практику обучения сотрудников правоохранительных органов приемам работы из области защиты прав женщин; увеличивать представленность женщин в органах государственной власти и государственных институтах (в особенности в правоохранительных) для предотвращения гендерного насилия, защиты женщин и девочек от общественного и домашнего насилия, сопровождающего ранние браки, а также соблюдения их прав, интересов и безопасности.

Целесообразно создать механизм правовой и социальной защиты наиболее уязвимых членов семей трудовых мигрантов, таких как женщины, состоящие в незарегистрированных и/или ранних браках (в том числе через предоставление бесплатных юридических и адвокатских услуг); регулярно проводить мониторинг соответствия законодательства существующим международным стандартам; привлекать представителей гражданского общества к разработке механизма для предотвращения ранних и принудительных браков и институционализировать социальное партнерство между правительственными и неправительственными организациями; обеспечить равные возможности получения образования для юношей и девушек.

5. В области внедрения системы миграционного мониторинга в ТС

Эффективной и экономящей в будущем ресурсы практикой могла бы стать следующая схема при принятии любого решения в области миграционной политики и наблюдения за миграционными процессами: исследование – его экспертное и общественное обсуждение – пилотное внедрение – исследование по результатам пилотного внедрения и обсуждение эффектов от внедрения по итогам

исследования с экспертами – полномасштабное внедрение – мониторинг эффективности.

В среднесрочном периоде рационально предпринять следующие меры:

1. Создание Финансового фонда Таможенного союза

Необходимо создать фонд ТС, который финансировал бы, пусть даже в ограниченных масштабах, подготовку рабочих-специалистов. Финансирование подготовки рабочих кадров – непростая задача. Бизнес хочет переложить эту задачу на государство, а государство – на бизнес. Например, в России на сегодняшний день готовит кадры только тот российский бизнес, у которого есть в этом массовая потребность по отдельным профессиям. Но это образование – минимальное, строго профессиональное, заводское, при финансировании из специального фонда могло бы быть более фундаментальным, включать новые специальности, обучать работе с новыми технологиями, новыми материалами и т. д. Этим мог бы заниматься этот фонд, и ему можно точно прописать условия финансирования подобного рода образовательных программ. Есть общие нужды, которые должны реализовываться. Кадры – только одна из составляющих, но в ТС есть и другие сложности, которые могут возникнуть по мере развития ТС как объединения и решаться через финансирование из такого фонда. Для Кыргызстана – страны, отдающей трудовых мигрантов, подобного рода решение будет очень важным.

2. Гармонизация пенсионного законодательства для мигрантов в рамках ТС

Важной среднесрочной задачей для ТС, особенно при присоединении Кыргызстана, является гармонизация процедуры начисления пенсий в ТС и учет трудового стажа, наработанного в ТС, но вне страны гражданской принадлежности.

Разница в пенсионных схемах в странах ТС и Кыргызстане, безусловно, вызовет определенные сложности при гармонизации пенсионного законодательства, но эти сложности нельзя назвать непреодолимыми.

Необходимо создать общую для стран ТС систему пенсионного законодательства по трудовым мигрантам. Целесообразно согласовать общую для ТС документацию, например, формуляр справки о пенсионных отчислениях с места работы и

процедуру ее выдачи в рамках ТС. Возможным вариантом может стать рабочий паспорт, где бы фиксировался трудовой стаж и пенсионные выплаты, формуляр которого тоже надо согласовать, чтобы избежать подделок. Также необходим специальный реестр для контроля над этой документацией.

Очевидно, что процедурно выстроить эту систему тоже будет непросто, потому что если документы будут определены и согласованы, а также будут иметь техническую защиту от подделок, то необходимо будет определить процедуру обеспечения бланками таких документов небольшие предприятия и организации, например, парикмахерские или фермерские хозяйства. Это, например, можно обеспечить через совместную продажу с формами для бухгалтерской отчетности в отделениях сбербанка или в почтовых отделениях, но важным вопросом при этом становится осуществление контроля такого документооборота и подлинности сведений в этих документах.

Работа по гармонизации деятельности пенсионных фондов и пенсионного законодательства в ТС может финансироваться из того же финансового фонда ТС, из которого можно финансировать и образовательные программы, и переподготовку рабочих кадров.

Сложность выстраивания пенсионной системы для трудовых мигрантов видится еще и в том, что лица, принимающие решения, предпочитают решать задачи в краткосрочном периоде, полагая, что с будущими проблемами будут разбираться те, кто сменит их на важных должностях. Такой подход, с одной стороны, сложно преодолеть, но, с другой стороны, для тех, кто будет продвигать решение этого вопроса, задача облегчается его отложенной актуальностью и имеющимся временным заделом.

3. Переподготовка кадров и учебная миграция

В Кыргызстане на сегодняшний день стоимость рабочей силы является низкой, но и квалификация ее низка. Недостаток кадров по специальностям, которых нет в образовательных программах или по которым низкое качество подготовки в Кыргызстане, пока, в основном, восполняют западноевропейские и американские университеты. Россия очень слабо действует в этом пространстве, и поток учебных мигрантов растет медленно. В случае вступления Кыргызстана в ТС это положение дел необходимо менять в рамках стратегической политики по укреплению совместных экономических проектов внутри ТС. Важнейшей составляющей новой политики в области учебной миграции должно стать активное вовлечение учреждений начального и среднего профессионального образования в

процесс подготовки и переподготовки кадров для новых совместных проектов в рамках ТС.

Целесообразным видится создание специальной программы предотъездной подготовки для мигрантов, включающей не только языковую часть, но и краткий правовой курс, курс культурологии, страноведения и курс по необходимым общим жизненным навыкам для комфортного проживания в выбранной для миграции стране ТС.

Важно улучшать возможности для развития самозанятости и предпринимательства в Кыргызстане, в том числе для полноценного использования новых трудовых навыков, приобретенных трудовыми мигрантами в странах выезда, а также расширять возможности для инвестиций денежных переводов трудовых мигрантов в развитие предпринимательства в Кыргызстане.

Меры на долгосрочный период

В краткосрочной перспективе размещение производств стран ТС, прежде всего России и Казахстана, в Кыргызстане, при его возможном присоединении к ТС, маловероятно. Поэтому о влиянии этого фактора на потоки трудовой миграции из Кыргызстана (снижении внешней трудовой миграции и возникновении встречного потока квалифицированных управленцев и специалистов) можно говорить только в долгосрочной перспективе.

Инвестиции, создание крупных предприятий или открытие филиалов крупных промышленных предприятий России, Казахстана, Беларуси на территории Кыргызстана будут стимулировать приток ресурсов, который позволит сдерживать трудовую миграцию в среднесрочном и долгосрочном периодах.

Существует риск, что Кыргызстан может стать ресурсным придатком ТС, и тогда, при свободном перемещении, люди будут уезжать. Миграционные потоки, усилившись после того, как будут смягчены процедуры свободного перемещения, не будут снижать свою интенсивность в среднесрочном и долгосрочном периодах. Чтобы этого не произошло, со стороны Кыргызстана необходимо предпринимать стратегические шаги, выходящие за рамки сиюминутного реагирования, и планировать долгосрочные перспективы так же тщательно, как и краткосрочные, применяя систему постоянного мониторинга и анализа исполнения запланированных действий. Такие действия будут зависеть, например, от полноты реализации мер в краткосрочном и

среднесрочном периодах, и часть действий по реализации этих мер будет перенесена в долгосрочный период.

Комплекс миграционных проблем, связанных с трудовой миграцией в рамках ТС, не может быть решен без серьезных шагов со стороны как Кыргызстана, так и стран ТС, и исполнение этих шагов в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном вариантах необходимо постоянно сопровождать мониторингом, анализировать как успехи, так и неудачи в реализации поставленных задач.

Одной из важнейших долгосрочных целей можно назвать разработку единой миграционной политики стран ТС в рамках ЕЭП, что связано с разработкой и осуществлением межгосударственных и региональных программ, регулирующих миграционные процессы. Причем создание нормативно-правовой базы в области обеспечения свободы передвижения не должно сопровождаться «борьбой» с «нелегальной» миграцией, а решать миграционные проблемы без всякой борьбы, планомерно и последовательно, работая с причинами и факторами миграции, а не реагируя на следствия, вызываемые отсутствием реальной работы.

Заключение

Уважаемые друзья!

Вы только что ознакомились с исследованием «Присоединение Кыргызстана в Таможенный союз: возможные воздействия на экономику и миграционные процессы в Кыргызстане», проведенным при поддержке OSF Тянь-Шаньским аналитическим центром (ТАЦ) Американского университета в Центральной Азии.

Независимый экспертно-аналитический центр ТАЦ АУЦА обратился к этой теме как к наиболее актуальной и представляющей интерес практически для каждого жителя нашей страны. Занимаясь в течение многих лет исследованиями в области внешней трудовой миграции и анализом имеющегося в мире прогрессивного опыта создания миграционных стратегий, мы были очень заинтересованы в проведении подобного рода исследования, чтобы выявить, как присоединение в Таможенный союз может повлиять на миграционные процессы в Кыргызстане, какие именно миграционные тренды получают развитие.

На сегодняшний день в Таможенный союз входят Российская Федерация, Республика Казахстан и Республика Беларусь. К вступлению в Союз готовятся Армения и Таджикистан. Кыргызстан пока что подписал так называемую Дорожную карту. Общественность КР продолжает активно обсуждать как плюсы, так и минусы от вступления страны в Таможенный союз. Сторонники и противники этого шага приводят веские доводы в пользу своих аргументов.

Действительно, важность такого решения переоценить невозможно, а риски просчитать невероятно трудно. Интенсивно развивающиеся процессы глобализации и интеграции заставляют страны искать свои пути развития, учитывая мировой опыт, свой собственный опыт и тенденции развития, а также интеграционные процессы в мире и в регионе.

Безусловно, на сегодняшний день Россия, Казахстан и Беларусь уже имеют наработанный опыт сотрудничества в таком интеграционном объединении, как Таможенный союз. Каждая из этих стран обладает значительными земельными, сырьевыми и трудовыми ресурсами. В каждой из этих стран имеется своя, уникальная специфика миграционных процессов.

Учитывая тот факт, что требования законодательства Российской Федерации к трудовым мигрантам усложняются, а в России находятся, по некоторым оценкам, от одного до полутора

миллионов наших граждан – трудовых мигрантов, проблема трудовой миграции должна рассматриваться в процессе подготовки Кыргызстана к присоединению к Таможенному союзу как приоритетная.

С начала текущего года законодательно был изменен порядок въезда трудовых мигрантов в РФ в случае отсутствия разрешительного документа на работу. С 2015 года въезд в РФ из безвизовых стран будет возможен только по заграничным паспортам, это коснется всех трудовых мигрантов. Озабоченность вызывает вопрос включения свыше 43 тысяч наших сограждан – трудовых мигрантов – в так называемые «черные списки». Эта проблема тоже ждет своего разрешения.

Не отрегулированы вопросы здравоохранения и пенсионного обеспечения наших трудовых мигрантов. В то же время зависимость нашей экономики от трудовой миграции неуклонно возрастает: в прошедшем 2013 году денежные переводы трудовых мигрантов составили треть ВВП страны.

Хотелось бы выразить надежду, что проведенное нами независимое экспертное исследование вызовет интерес у Правительства Кыргызстана и заинтересованной общественности и станет полезным в осмыслении всех аспектов присоединения нашей страны к Таможенному союзу.

О Тянь-Шаньском аналитическом центре при Американском университете в Центральной Азии

Тянь-Шаньский аналитический центр (<https://auca.kg/ru/tspc/>) при Американском университете в Центральной Азии является некоммерческой организацией, действующей в интересах общества, работающей в области проведения исследований, анализа, разработки обоснованных и эффективных подходов к разрешению наиболее актуальных проблем общественной жизни в странах и сообществах Центральной Азии.

ТАЦ является правопреемником Центра социальных исследований (ЦСИ) (www.src.auca.kg), одного из первых известных исследовательских центров в Кыргызстане, получившим широкое признание за проведение серьезного анализа различных важных аспектов современной национальной политики.

Центр специализируется на важнейших вопросах в сферах обеспечения устойчивого развития и охраны окружающей среды, продвижения и защиты прав человека, управления миграцией и

укрепления добросовестного управления как основы улучшения жизни людей в странах региона.

Программы ТАЦ⁶²

- Демократическое управление: <https://auca.kg/ru/p12612739/>
- Экологическая устойчивость и изменение климата: <https://auca.kg/ru/environment/>
- Продвижение и защита прав человека и верховенства права: <https://auca.kg/ru/hrr/>
- Миграция и социальная защита: https://auca.kg/ru/migration_and_social_protection/

По всем сферам своей деятельности Центр стремится работать в тесном сотрудничестве с международными и неправительственными организациями, центральными и местными органами власти, независимыми экспертами. Деятельность ТАЦ предоставляет преподавательскому составу и студентам АУЦА возможность проводить актуальные исследования в вышеупомянутых сферах и взаимодействовать с исследователями и разработчиками эффективных политик во всем мире. Центр всегда открыт для сотрудничества со всеми заинтересованными сторонами и партнерами.

В штате ТАЦ состоят дипломированные исследователи с многолетним опытом анализа и осуществления профессиональной деятельности на местном, национальном и международном уровнях. Потенциал аналитического центра подкрепляется его тесным сотрудничеством с академическим сообществом Американского университета в Центральной Азии и наличием авторитетного консультативного совета и аффилированных организаций.

Возможности ТАЦ значительно расширяет прямой доступ ко всем ресурсам одного из передовых университетов в Кыргызстане, доступ к одной из лучших библиотек в стране, включающей в себя обширные электронные базы данных. Центр пользуется отлаженной и четкой системой управления АУЦА, располагает всем необходимым профессиональным и техническим потенциалом для выполнения сложных проектов и разработки аналитических документов.

⁶² Публикации по исследованиям, проведенным ТАЦ по вышеупомянутым программам, доступны по адресу: <https://auca.kg/ru/tspcreports/>.

Литература

1. Asel Isakova, Zsoka Koczan and Alexander Plekhanov. How much do tariffs matter? Evidence from the customs union of Belarus, Kazakhstan and Russia. EBRD, Working Paper No. 154, January 2013.
2. Balassa B. (1961). The Theory of Economic Integration. London.
3. Baldwin Richard. Big-Think Regionalism: a Critical Survey. NBER Working Paper series, 2008.
4. Baldwin, Richard and Wyplosz, Charles (2006). The Economics of European Integration. 2nd edition.
5. CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Annual Report 2012. ADB, 2013.
6. Customs Union joining differential social impact assessment for Kyrgyzstan (Dordoi market traders and their periphery case study). GIZ, Bishkek, 2011.
7. Desmond Dinan (2010). Ever Closer Union. An Introduction to European Integration. London.
8. EBRD Transition Report 2012.
9. How to Design, Negotiate, and Implement a Free Trade Agreement in Asia. ADB. 2008.
10. Kazakhstan Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. World Bank Report No. 65977-KZ, November 2012.
11. Kazakhstan: Taking Advantage of Trade and Openness for Development. World Bank, 2012.
12. Preferential trade agreement policies for development. A handbook. World Bank, 2011.

13. UNCTAD Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.
14. WTO World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From coexistence to coherence.
15. Анисимов А. М. Комментарий к оценке экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу ЕврАзЭС // Евразийская экономическая интеграция. – № 4 (13), ноябрь 2011.
16. Буторина О. Причины и последствия кризиса в зоне евро // Вопросы экономики. – № 12, 2012. – С. 98–115.
17. Вредные родственники // «Известия», 18 ноября, 2005. URL: <http://izvestia.ru/news/308436>.
18. Глазьев С. Ю. О целях, проблемах и мерах государственной политики развития и интеграции. Научный доклад. М., 2013.
19. Гурова Т., Ивантер А. Мы ничего не производим // «Эксперт». – № 47 (829), 26 ноября, 2012. URL: <http://expert.ru/expert/2012/47/myi-nichego-ne-proizvodim/>.
20. Демографический ежегодник Кыргызской республики за 2009–2011 гг. URL:
 - a. <http://stat.kg/images/stories/docs/tematika/demo/Demo%20publ%202007-2011.pdf>.
21. Денисенко М., Калмыкова Н., Недолужко Л. Брачность и рождаемость в Киргизии // Демоскоп-weekly. – № 493–494, 1–22 января, 2012. – С. 8. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0493/demoscope493.pdf>.
22. Захаров С. В каком возрасте сочетались браком в старину // Демоскоп-weekly. – № 261–262, 16 – 29 октября 2006.
23. Захаров С. В., Сурков С. В. Опыт изучения рождаемости у мигрантов в России // Демоскоп-weekly. – № 399–400, 23 ноября – 6 декабря, 2009. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/analit01.php>.

24. Киргизия – один из мировых лидеров по доле переводов от мигрантов в ВВП // Regnum, 18 декабря 2014. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.
25. Кондратьева Н. Б. Таможенный союз ЕврАзЭС движется по стопам ЕС // Актуальные проблемы Европы. – № 2, 2011.
26. Кузнецов Л. Р. Статистическое изучение взаимосвязи демографических процессов и миграции: Автореферат дисс. на соискание ученой степени канд. эк. наук. – М.: НИИ Госкомстата РФ, 1992.
27. Мадюев А. Миграционная политика Кыргызской Республики: состояние и перспективы. Презентация 14 марта 2013 г. на видеомосте МИРПАЛ.
28. Ну, граждане алкоголики, туенядцы, кто хочет заплатить налоги? [Электронный ресурс] Инфобанк, 26 ноября 2013. URL: <http://infobank.by/infolineview/itemid/4028/default.aspx>.
29. Ораз Жандосов, Лязиза Сабырова. Индикативный уровень тарифной защиты в Казахстане: до и после создания Таможенного союза (Часть I). Статьи для обсуждения, № 5, 3, март 2011.
30. Павлов А. Н. Оценка экономического эффекта присоединения Кыргызской Республики к Таможенному союзу // Евразийская экономическая интеграция. – № 4 (13), ноябрь 2011.
31. Полетаев Д. В. Взаимосвязь трудовой миграции в Россию с ранними браками и разводами в странах Центральной Азии. Аналитический отчет. ЦМИ, ООН-женщины. – М., 2013. URL: <http://migrocenter.ru/news/news092.php>.
32. Полетаев Д. В. Последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз и ЕЭП для рынка труда и человеческого капитала страны. Евразийский банк развития. Доклад № 13, Санкт-Петербург, 2013. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0583/biblio03.php>.

33. «Права женщин Таджикистана через призму ранних браков: Результаты мониторинга и рекомендации» в рамках программы ООН-женщины «Женщины за мир и согласие: повышение ответственности за исполнение резолюций СБ ООН 1325, 1820, 1888, 1889». Материалы круглого стола в Худжанде от 25 февраля 2013 г.
34. Пратова З. «Семь из десяти разводов на юге Кыргызстана приходится на семьи, в которых невеста была украдена «по народному обычаю». 15.02.2006. URL: <http://www.fergananews.com/articles/4243>.
35. Прохоренко И. ЕС: опыт структурирования транснационального пространства / Международная экономика и международные отношения. – 2011. – № 11. – С. 111– 117.
36. Распространенность ранних браков заметно снизилась, хотя в некоторых развивающихся странах все еще остается высокой // Демоскоп-weekly. – № 509–510, 1–20 мая, 2012. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0509/barom03.php>.
37. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН. Отв. ред. А. В. Кузнецов. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.
38. Рейтинг стран мира по уровню валового внутреннего продукта – информация об исследовании. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.
39. Рейтинг стран мира по уровню валового национального дохода на душу населения – информация об исследовании. [Электронный ресурс] // Центр гуманитарных технологий. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>.
40. Скоробогатый П. Бунт районного масштаба // «Эксперт». – № 42 (872), 21 окт., 2013. URL: <http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonnogo-masshtaba>.

41. Тольц М. С. Демографический анализ брачности: проблемы, методы, интерпретация результатов // Методы исследований / Рук. авт. коллектива А. Г. Вишневский. – М: Мысль, 1986.
42. Трудовая миграция из Кыргызстана превышает норму более чем в два раза. – КирТАГ, 18 декабря, 2014. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.
43. Украина намерена выйти из СНГ. [Электронный ресурс] РИА Новости за 19.03.2014. URL: <http://ria.ru/world/20140319/1000261870.html>.
44. Уровень безработицы в Кыргызстане составил 8,5%. [Электронный ресурс] kant.kg 18 января 2013 г. URL: <http://kant.kg/2013-01-18/uroven-bezrobotitsyi-kyrgyzstane/>.
45. Ушкалова Д. И. Формирование таможенного союза и единого экономического пространства России, Белоруссии и Казахстана: проблемы и предварительные итоги. М., РАН, Институт экономики, 2012.
46. Уэрта де Сото Х. В защиту евро: подход австрийской школы // Вопросы экономики. – 2012. – № 11. – С. 78–100.
47. Хаджнал Дж. Европейский тип брачности в ретроспективе // Брачность, рождаемость, семья за три века. – М.: Статистика, 1979.
48. Экономические последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз Беларуси, Казахстана и России: анализ воздействия. НИСИ, Бишкек, 2011.

Приложение 1

Средневзвешенные тарифы на импорт по отраслям экономики

Взвешенный тариф на импорт				
Отрасль	Тариф для ТС до ТС	Тариф для ТС при ТС	Тариф для НТС до ТС	Тариф для НТС при ТС
Сельское и лесное хозяйство, рыболовство	0	0	3,561	5,415
Добыча топлива	0	0	1,906	0,475
Добыча металлов и др. полезных ископаемых	0	0	4,007	6,139
Пищевая промышленность	0	0	7,462	24,745
Легкая промышленность	0	0	9,174	11,533
Деревообработка, целлюл.-бум. промышленность, издательская деятельность	0	0	0,259	14,940
Химическая и нефтехимическая промышленность	0	0	1,454	9,349
Производство других неметалл-х минер-х продуктов	0	0	8,474	15,816
Металлургическая промышленность	0	0	0,018	8,964
Производство металлических изделий	0	0	1,691	10,534
Машиностроение	0	0	5,556	4,353
Другие отрасли обрабатывающей промышленности	0	0	2,384	13,889
Среднее значение	0	0	3,829	10,513

Приложение 2

СПИСОК ОПРОШЕННЫХ ЭКСПЕРТОВ

№	ФИО	Место работы, должность
Кыргызстан		
1.	Алдашева Анара Болотовна	К. с. н, доцент, КГНУ им. Ж. Баласагына (г. Бишкек)
2.	Сарыгулов Булат Аманович	Зам. директора Государственного агентства по миграции и демографии при Правительстве Кыргызской Республики (г. Бишкек)
3.	Рыскулова Айгуль Маратбековна	Вице-мэр г. Бишкек, руководитель рабочей группы для выработки предложений по формированию современной государственной миграционной политики; советник по стратегическим вопросам Всемирной продовольственной программы ООН в Кыргызстане, бывш. председатель Государственного комитета по миграции и занятости (г. Бишкек)
4.	Мадеюев Ахмат Низамович	Председатель правления общественного объединения «Центр общественных технологий»
5.	Молдокеева Женишкуль Фридоновна	К.с.н. , и.о. доцента, КНУ им. Ж. Баласагына
Россия		
6.	Колташов Василий Георгиевич	Руководитель Центра экономических исследований Института глобализации и социальных движений (г. Москва)
7.	Поставнин Вячеслав Александрович	Президент фонда «Миграция XXI век», руководитель Секретариата сети «МИРПАЛ», бывш. зам. директора ФМС РФ (г. Москва)
8.	Чудиновских Ольга Сергеевна	К. э. н, директор Центра миграционной политики Института управления социальными процессами НИУ ВШЭ, зав. сектором лаборатории экономики

		нароdonаселения и демографии экономического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова (г. Москва)
9.	Мкртчян Никита Владимирович	К. г. н., ведущий научный сотрудник института демографии НИУ ВШЭ; заместитель главного редактора «Демоскоп-Weekly» (г. Москва)
10.	Зайончковская Жанна Антоновна	К. г. н., зав. лаборатории анализа и прогноза миграции населения Института народно-хозяйственного прогнозирования РАН, ведущий научный сотрудник Центра демографических исследований Института демографии НИУ ВШЭ (г. Москва)
11.	Рудик Александр Федорович	Бывш. заместитель руководителя Департамента секретариата интеграционного комитета ЕврАзЭС (г. Москва)
12.	Денисова Ирина Анатольевна	Ph. D., к. э. н., ведущий научный сотрудник ЦЭФИР; профессор Российской экономической школы; научный сотрудник Центрального экономико-математического института (ЦЭМИ) РАН (г. Москва)
13.	Тураева Мадина Октамовна	Д. э. н., ведущий научный сотрудник Отделения международных экономических и политических исследований (ОМЭПИ) Института экономики РАН (г. Москва)
Казахстан		
14.	Есимова Айгуль Бегеновна	К. и. н., доцент кафедры географии и общественных наук Южно-Казахстанского государственного педагогического института (г. Шымкент)
15.	Алексеенко Александр Николаевич	Д. и. н., зав. лабораторией демографии Восточно-Казахстанского Государственного технического университета (ВКГТУ) им. Д. Серикбаева (г. Усть-Каменогорск)
Беларусь		
16.	Шахотько Людмила Петровна	Д. с. н., профессор, главный научный сотрудник Института экономики Национальной академии наук (ИЭ НАН) Беларуси (г. Минск)

Приложение 3

Уравнение цен на импорт

$$PM_{c,t} = pwm_{c,t} \cdot (1 + tm_{c,t}) \cdot EXR_t + \sum_{c' \in C} (PQ_{c',t} \cdot icm_{c',c,t}) \quad (1)$$

где:

$PM_{c,t}$ – цена на импорт товара в период t ,

$pwm_{c,t}$ – мировая импортная цена,

$(1 + tm_{c,t})$

– эффект импортного тарифа,

EXR_t – обменный курс,

$\sum_{c' \in C} (PQ_{c',t} \cdot icm_{c',c,t})$

– транзакционные издержки
(расходы на перевозку).

Приложение 4

Ценовые шоки

Отрасль	2014 г.	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.
Сельское и лесное хозяйство, рыболовство	1	1,0038	1,0013	1,0014	1,0014	1
Добыча топлива	1	0,9994	0,9996	0,9996	0,9996	1
Добыча металлов и др. полезных ископаемых	1	1,0036	1,0013	1,0013	1,0013	1
Пищевая промышленность	1	1,0525	1,0151	1,0187	1,0195	1
Легкая промышленность	1	1,0207	1,0031	1,0077	1,0077	1
Деревообработка, целлюл.- бум. промышленность, издательская деятельность	1	1,0527	1,0085	1,0190	1,0194	1
Химическая и нефтехимическая промышленность	1	1,0481	1,0158	1,0173	1,0178	1
Производство других неметаллических минеральных продуктов	1	1,0434	1,0149	1,0163	1,0163	1
Металлургическая промышленность	1	1,0323	1,0113	1,0115	1,0120	1
Производство металлических изделий	1	1,0620	1,0144	1,0229	1,0232	1
Машиностроение	1	0,9897	0,9941	0,9939	0,9937	1
Другие отрасли обрабатывающей промышленности	1	1,0935	1,0252	1,0332	1,0351	1
Вся экономика	1	1,0316	1,0063	1,0118	1,0112	1

Приложение 5

Расчет коэффициентов эластичности

За основу для расчета коэффициентов эластичности структуры импорта были взяты стандартные формулы для расчета точечной эластичности спроса по цене:

$$E_p^D = \frac{\Delta Q / Q}{\Delta p / p}, \text{ где: } Q - \text{объем спроса, } p - \text{цена}$$

В нашем случае вместо показателей объема спроса было использовано отношение импорта товара из стран не Таможенного союза к общему объему импорта.

Приложение 6

Изменения по отраслям								
Удельный вес импорта из ТС и НТС в общем объеме	до ТС		1 год		2 год		3 год	
	Доля в ТС	Доля в др. страны	Доля ТС	Доля НТС	Доля ТС	Доля НТС	Доля ТС	Доля НТС
Отрасль								
Сельское и лесное хозяйство, рыболовство	75%	25%	75%	25%	75%	25%	76%	24%
Добыча топлива	97%	3%	97%	3%	97%	3%	97%	3%
Добыча металлов и др. полезных ископаемых	79%	21%	79%	21%	79%	21%	79%	21%
Пищевая промышленность	63%	37%	69%	31%	70%	30%	70%	30%
Легкая промышленность	4%	96%	16%	84%	16%	84%	16%	84%
Деревообработка, целлюл.-бум. промышленность, издательская деятельность	58%	42%	80%	20%	81%	19%	82%	18%
Химическая нефтехимическая промышленность	33%	67%	40%	60%	43%	57%	43%	57%
Производство других неметаллических минеральных продуктов	32%	68%	35%	65%	35%	65%	35%	65%
Металлургическая промышленность	58%	42%	61%	39%	63%	37%	63%	37%
Производство металлических изделий	24%	76%	49%	51%	50%	50%	51%	49%
Машиностроение	14%	86%	12%	88%	10%	90%	10%	90%
Другие отрасли обрабатывающей промышленности	14%	86%	36%	64%	40%	60%	40%	60%

Приложение 7

Вопросник для экспертов в области миграции

7. Какие положительные последствия в области миграции при образовании Таможенного союза были для России, Беларуси и Казахстана? Какие позитивные миграционные эффекты от Таможенного союза ожидаются в среднесрочной и долгосрочной перспективе? Как это изменило потоки трудовой миграции между этими странами? А потоки учебной миграции? Эмиграции? Утечки умов? Какое влияние оказало изменение миграционных потоков на экономическое развитие этих трех стран? А на политическую обстановку в них? Как это изменило миграционные потоки из этих трех стран в другие государства и миграцию в Россию, Беларусь и Казахстан? Почему? Снизилась ли мигрантофобия в этих трех государствах или возросла? Как изменилась внутренняя миграция в каждой из этих трех стран из-за их объединения в Таможенный союз?
8. Какие негативные последствия в области миграции при образовании Таможенного союза ощутили на себе Россия, Беларусь и Казахстан? Какие негативные миграционные эффекты от Таможенного союза ожидаются для этих трех стран в среднесрочной и долгосрочной перспективе?
9. Если Кыргызстан войдет в Таможенный союз, какие позитивные миграционные эффекты для него последуют в краткосрочном периоде? Какие негативные эффекты в области миграции будут для него в этом случае? Как это изменит потоки трудовой миграции? Учебной миграции? Эмиграции? Утечки умов? Какое влияние окажет миграция на экономическое развитие Кыргызстана в этом случае? А на политическую обстановку в Кыргызстане? Как это изменит миграционные потоки из Кыргызстана в другие государства и миграцию в Казахстан? Почему? Как изменится миграция внутри Кыргызстана?
10. Если оценивать среднесрочные перспективы в области миграции, как повлияет на Кыргызстан присоединение в Таможенный союз? Как это изменит потоки трудовой миграции? Учебной миграции? Эмиграции? Утечки умов? Какое влияние окажет миграция на экономическое развитие

Кыргызстана в этом случае? А на политическую обстановку в Кыргызстане? Как это изменит миграционные потоки в другие государства? Почему? Как изменится миграция внутри Кыргызстана?

11. Какие долгосрочные эффекты от миграции можно ожидать для Кыргызстана в случае его вступления в Таможенный союз? Как это изменит потоки трудовой миграции? Учебной миграции? Эмиграции? Утечки умов? Какое влияние окажет миграция на экономическое развитие Кыргызстана в этом случае? А на политическую обстановку в Кыргызстане? Как это изменит миграционные потоки в другие государства? Почему? Как изменится миграция внутри Кыргызстана?
12. Какие меры нужно предпринять Кыргызстану, если он будет вступать в Таможенный союз, чтобы увеличить позитивные эффекты от миграции и минимизировать негативные эффекты? Что нужно сделать в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном периодах? Какие меры со стороны России, Беларуси, Казахстана могут способствовать максимизации позитивных эффектов от миграции и минимизации негативных эффектов как для Кыргызстана, так и для этих трех стран, если Кыргызстан вступит в Таможенный союз? Что необходимо предпринять в краткосрочном, среднесрочном и долгосрочном периодах?

Приложение 8

Миграционные потоки между Россией, Казахстаном и Кыргызстаном*

Год	В Россию из:			Из Кыргызстана в:			Из Кыргызстана в:		
	Кыргызстан		Итого иммиграции	Россия		Итого иммиграции	Казахстан		Итого иммиграции
	Доля	Эмигранты		Доля	Эмигранты		Доля	Эмигранты	
1990				46,8	38 770	82 852	10,4	8607	82 852
1991	4,9	33707	692238	47,2	33674	71315	10,4	7875	71315
1992	6,8	62897	926020	63,0	65385	103728	8,2	8485	103728
1993	10,5	96814	923280	74,1	106456	143619	6,9	9916	143619
1994	5,8	66489	1146735	69,5	49450	71197	5,5	3923	71197
1995	3,3	27801	842050	53,9	20117	37302	8,0	2969	37302
1996	3,0	18886	631592	54,7	15094	27584	8,9	2448	27584
1997	2,3	13752	597651	58,4	11410	19538	7,7	1510	19538
1998	2,1	10997	513551	55,6	8714	15671	9,9	1548	15671
1999	2,7	10370	379726	56,7	10111	17818	8,9	1582	17818
2000	4,3	15536	359330	74,6	20793	27887	6,9	1920	27887
2001	5,6	10740	193450	77,8	24617	31633	8,3	2628	31633
2002	7,1	13139	184612	77,2	25242	32717	10,7	3491	32717
2003	5,4	6948	129144	67,0	14214	21209	17,3	3675	21209
2004	8,0	9511	119157	71,5	16161	22607	15,8	3578	22607
2005	8,8	15592	177230	80,3	24677	30741	13,9	4284	30741
2006	8,4	15669	186380	81,5	28070	34423	15,1	5192	34423
2007	8,6	24731	286956	90,3	49333	54608	7,8	4243	54608
2008	8,5	24014	281614	90,8	37472	41287	7,4	3068	41287
2009	8,3	23265	279907						
2010	10,9	20901	191656						

* *Источники:* ООН/база данных ДЭСВ. Последствия вступления Кыргызстана в Таможенный союз и ЕЭП для рынка труда и человеческого капитала страны. Евразийский банк развития. Доклад № 13, 2013. – Санкт-Петербург, 2013. – С. 82: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0583/biblio03.php>.

Приложение 9

Чистая миграция между странами СНГ и Грузией по странам миграционного обмена, 2000–2010 гг. (тыс. человек)*

	Армения	Азербайджан	Белоруссия	Казахстан	Кыргызстан	Молдавия	Россия	Таджикистан	Туркмения	Украина	Страны назначения
	2000–2009	2000–2009	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2006
Армения		0,1	2	1,3	0,0	0,3	168,4	0,0	-0,2	10,6	-0,1
Азербайджан	-3,5		2,5	1,9	-0,2	0,4	110,5	-0,1	-1,1	9,1	-0,4
Беларусь	-1,3	-0,7		-10,8	-1,3	-1,4	-3,7	-0,5	-0,4	-9,1	-2,3
Грузия**	0,9	2,1	2,1	1,2	0,0	0,1	82,5	-0,1	-0,0	9	0,0
Казахстан	-0,8	-0,5	14,8		-34,1	0,0	422,8	-3,9	-28,2	15,5	-216,7
Кыргызстан	0,0	0,0	1,3	19,4		0,1	170,5	-7,1	-0,1	2,6	-1,4
Молдавия	-0,1	0,0	3,2	0,2	0,0		99,8	0,0	-0,0	29,8	-0,1
Россия	-55,5	-18,3	39,4	-395,3	-290,3	-25,6		-73	-56,3	-51,8	-289,8
Таджикистан	0,0	0,1	0,8	3,2	4,1	0,1	119,2		-0,2	2,4	3,7
Туркмения	0,0	1,3	2	31,5	0,0	0,0	46	-0,1		3	0,2
Украина	-3,3	-0,5	20,2	-3,5	-1,5	-20,1	262,5	-1,6	-1,0		-16,5
Узбекистан	0,0	0,8	3,6	274,4	-0,7	0,2	342,8	-7,5	-0,7	29,5	
Чистая миграция в обмене со странами СНГ	-63,6	-15,5	92	-76,5	-324	-5,9	1821,3	-94,0	-88,2	50,6	-523,3
Чистая миграция в обмене с другими странами	-6,7	0,0	-14,9	-96,8	-15,6	-9,3	255,6	-0,3	-2,2	-125,7	-60,3
Не указано	-5,7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Всего чистая миграция	-76	-15,5	77	-173,2	-339,6	-55,2	1565,6	-94,3	-90,4	-75,1	-583,6

* *Источник:* Рассчитано по данным национальных статистических служб стран СНГ. Миграции между странами СНГ. Денисенко М., Чудиновских О. // Демоскоп-Weekly. – № 533–534, 26 ноября – 9 декабря 2012: <http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0533/analit04.php>.

** Грузия вышла из состава СНГ в 2009 г.

Kyrgyzstan's Joining to the Customs Union: Possible impacts on the economy and migration processes of the country

Contents

Preface	254
Introduction	255
Section I. Analysis of the consequences of the Customs Union's formation for Kazakhstan, Belarus and Russia.....	257
<i>K. Umurzakov</i>	
Section II. Assessment of potential economic effects for Kyrgyzstan if joining the Customs Union	278
<i>K. Umurzakov, S. Hasanova</i>	
Section III. A study of the impact of Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union on migration processes	307
<i>D. Poletaev</i>	
Conclusion.....	347
Literature	350
Annex 1	355
Annex 2	356
Annex 3	358
Annex 4	359
Annex 5	360
Annex 6	361
Annex 7	362
Annex 8	364
Annex 9	366

Preface

The following are the results of the study "**Kyrgyzstan's Accession to the Customs Union: Possible impacts on the economy and migration processes of the country**" by the Tian Shan Policy Center at the American University of Central Asia (TSPC AUCA).

Today, Kyrgyzstan is rapidly moving towards its integration in the economies of the countries of the Eurasian Economic Community through its joining to the Customs Union. This move has been defined as one of the key elements in the country's foreign trade policies incorporated in the National Sustainable Development Strategy for the Kyrgyz Republic for 2013-2017, which was adopted in January 2013.

From the very beginning and throughout the history of its independence, Kyrgyzstan has constantly participated in various integration processes.

On April 11, 2011, a session of the Government of the Kyrgyz Republic adopted Government Resolution No.150, which approved a submission on behalf of the Government of the Kyrgyz Republic of a communication to the EurAsEC Interstate Council (the supreme body of the CU) about Kyrgyzstan's intention to enter negotiations on acceding the CU and CES. An interdepartmental committee under the Government of KR was set up to hold negotiations on the Kyrgyz Republic's joining to the Customs Union and Common Economic Space.

At a meeting of the EurAsEC Interstate Council of October 19, 2011, the EurAsEC countries took the decision on Kyrgyzstan's joining to the Customs Union and setting up an authorized Working Group. Kyrgyzstan's stated objectives for joining the CU and CES were raising its population's living standards and ensuring a sustained economic growth in the medium and long term. Our country's joining to the Customs Union has been lately the most important topic of public discussion and a matter of its citizens' perturbation.

The Tian Shan Policy Center (<http://auca.kg/en/tspc/>), a think tank at the American University of Central Asia, within the framework of its project "Protecting the rights of Kyrgyz and other Central Asian migrants: Utilizing policy analysis, building capacity, and facilitating policy reforms", with the support of the Open Society Foundations' International Migration Program and the input from reputed scholars K. Umurzakov (Kyrgyzstan), D. Poletaev (Russia) and S. Hasanova (Kyrgyzstan), conducted this study to assist and provide expert support to relevant agencies aimed at developing effective external labor migration policies.

We hope that this research will be of equal interest to this country's specialists and general public.

Introduction

This work considers the specific features of the development of integration processes within the CIS framework, the basic stages in creating the Customs Union and the Common Economic Space and the implications of these integration structures' formation to their member countries.

The work further considers the basic objectives and conditions for Kyrgyzstan's joining to the Customs Union and the Common Economic Space; and it assesses the implications of the joining to the CU and CES. Analysis is given of the expected positive outcomes, as well as the perceived risks and negative consequences of joining the CU and CES. The work presents the comparative advantage analysis data by commodity groups. Also, an analysis of the impact on the GDP growth rates, export and import volumes within the CU framework produced by the changes in import tariffs and non-tariff barriers was conducted with the use of a computable general equilibrium model. Based on existing differences in the possibilities of an active industrial policy implementation and support of agriculture among the CU countries and Kyrgyzstan, the availability of considerable reserves for the development of small- and medium-sized businesses can be noted. Considering the European Union experience, it is proposed that a mechanism to support countries lagging behind in their development should be established within the CU/CES framework. Based on this analysis, recommendations were produced to the Government of Kyrgyzstan in terms of how to maximize positive outcomes and minimize negative effects.

A comprehensive analysis is made of the impact of Kyrgyzstan's possible entry to the Customs Union on the migration processes in the short, medium and long term. In the short term, it is proposed that attention be drawn to the protection of the rights of labor migrants from Kyrgyzstan in the CU countries, the problem of their registration in Russia (which is the main receiving country for labor migrants from Kyrgyzstan), medical care for migrants in the CU countries and the problem of the families they leave behind. To control the process of Kyrgyzstan's possible joining to the CU, it is proposed that the Customs Union introduce a migration monitoring system. In the medium term, it is proposed to create a Financial Fund of the Customs Union and harmonize pension legislation for migrants within the CU framework, as well as to address the issue of staff retraining and educational migration systematization. The proposed organization of the monitoring system will help to organize control over finding solutions

for the CU's existing problems in the short and medium term and quickly identify emerging issues to be addressed in a planned fashion in the long term.

The proposed measures, findings, recommendations and analysis of the current state of affairs are based on the data from the already available research, as well as 16 expert interviews held in March and April of 2014 with migration experts in Kyrgyzstan (5), Russia (8), Kazakhstan (2), Belarus (1) and relating to measures that need to be implemented in the event of Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union.

Section I. Analysis of the consequences of the Customs Union's formation for Kazakhstan, Belarus and Russia

K.S. Umurzakov

1.1. Key areas of regional integration in the world

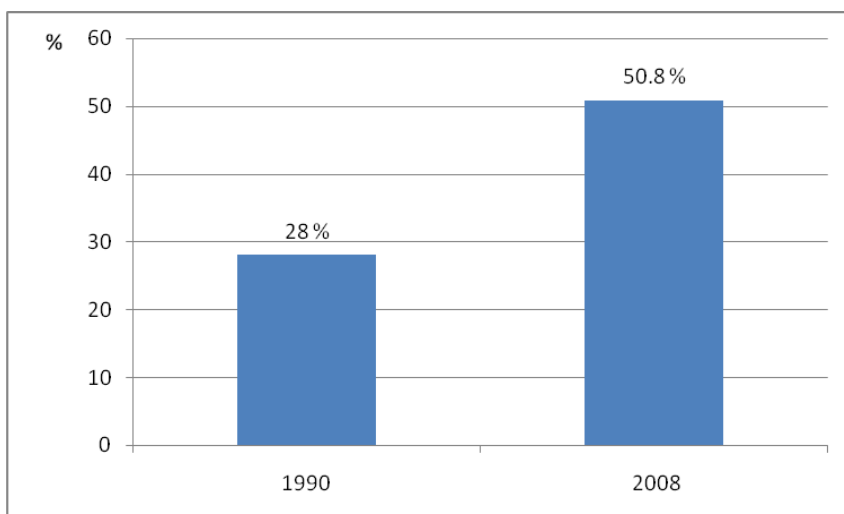
Much attention is focused worldwide on the issues of regional integration and regional groupings formation. It is commonly known that, in the world, there are a large number of regional trade agreements related to regional integration. According to the WTO Secretariat, it has notified over 585 such trade agreements as of June 2014. The process of concluding such agreements has significantly accelerated since the 90's.

The number of regional trade agreements notified by the WTO Secretariat¹ increased abruptly during the period following the year 1991. According to the WTO, 85 agreements were notified in 1949–1991 and nearly 500 agreements were notified in 1992–2014.

More than half the world's trade is currently carried out within the framework of the existing or emerging trading blocs, with the share of intraregional trade in total world exports having risen from 28% to 51% (*Figure 1.1*). Almost every country in the world, at that, is a party to one or more regional integration agreements.

Figure 1.1. The share of intraregional trade in total world exports*

¹ Source: The WTO Secretariat. URL: http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm (last accessed June 24, 2014).

* Source: World Trade Report 2011, WTO, 2012.

At the same time, the share of intraregional trade is markedly different for individual groupings, which is connected both with the level of integration within a given trading bloc and with the individual characteristics of production patterns. As can be seen from Table 1.1, the highest share in this respect and, accordingly, the highest level of integration stays with the European Union (67%).

Table 1.1. The share of intraregional trade in total exports (2008)*

EU	67
NAFTA	49
ASEAN	25
MERKOSUR	17
CIS	18
Total in the world	51

* Source: World Trade Report 2011, WTO, 2012.

Types of regional integration

There are following typical forms of regional integration (the original classification proposed by economist Béla Balassa in his book "The Theory of Economic Integration" (1961)²:

- a free trade zone;
- a customs union;
- a common market;
- an economic union.

One should note the world-wide prevalence of free-trade agreements (83%), whereas customs unions account for only about 7% of the total number of regional trade agreements, with approximately another 10% of the agreements covering not the full spectrum of trade, but just individual sectors or product types³.

The low share of customs unions is caused by the fact that they represent a deeper form of integration, which requires greater coordination of the participating countries' policies. Conducting negotiations to establish customs unions is a much more complex process, too, since it requires a partial devolution of authority over to the supranational level.

Developing countries' approach to concluding regional integration agreements has an important distinction, since many of the third-world countries, especially those that are in their early stages of industrial development, consider regional integration as a means of their development strategies implementation. Hence, regional trade agreements are seen as a tool for implementing development strategies through the coordination of industrial policy.

1.2. The special features of the development of integration processes within the EurAsEC framework

Integration initiatives within the CIS domain were proposed on various occasions in the past and, for the most part, turned out ineffective.

One of the reasons for that was the fact that the systemic transformation in the former Soviet republics was carried out pursuant to different models, with varying pace and intensity. Accordingly, the countries developed significant differences in the economic policies they pursued individually.

Considering this, the dominant view since the mid-90's has been the one that emphasized the need for a transition to a multi-speed integration

² Balassa B. The Theory of Economic Integration. L., 1961.

³ Source: The WTO Secretariat.

and a formation of integration groupings involving a limited number of participating countries willing to undergo deeper integration. The core of the integration process was initially comprised of the EurAsEC countries, with Belarus, Kazakhstan and Russia coming forward at a later point and eventually forming the Customs Union (CU).

Thus, the Eurasian Economic Community (EurAsEC) was established by Belarus, Kazakhstan and Russia in January 1995, to be later joined by Kyrgyzstan and Tajikistan. On October 10, 2000, the above countries signed a Treaty on the establishment of the Eurasian Economic Community.

However, this integration project also failed to overcome the inertia of the previous years and remained ineffective until the establishment of the Customs Union consisting of the three countries.

Among other integration projects, it is necessary to mention the creation of a number of organizations that included Central Asia countries (e.g., CACO). Despite the fact that the agreements concluded at that established rather important targets, there was no progress observed in terms of these targets' implementation.

The main reasons of the earlier integration projects' low efficiency were the slow mode of their implementation, the lack of political will and the lack of full certainty that there was no alternative to integration as a mechanism ensuring stable and rapid economic development of the member countries⁴.

At the same time, it should be noted that those years have not been wasted. Plans to create the Customs Union and the Common Economic space were discussed in the framework of EurAsEC and other formats. As a result, in 2007, the EurAsEC Interstate Council took the key decision to establish a Customs Union consisting of three States that were ready for that – Belarus, Russia and Kazakhstan.

The process of the formation of the Customs Union of Russia, Belarus and Kazakhstan was effectively set off by the adoption of the EurAsEC Interstate Council's Heads-of-States-level Decision of October 6, 2007 "On the formation of the Customs Union's legal base within the framework of the Eurasian Economic Community." At about the same time, there were signed agreements on the Customs Union Commission, the establishment of a common customs territory and the formation of the Customs Union, a protocol on effecting, acceding to and withdrawing from

⁴ E.g., see D.I. Ushkalova. Formation of the Customs Union and the Common Economic Space of Russia, Belarus and Kazakhstan: issues and preliminary results. – Moscow, the Russian Academy of Sciences, Institute of Economics, 2012.

international instruments to form the legal framework of the Customs Union, a list of international instruments that made up the legal framework of the Customs Union and a plan of action for the formation of the Customs Union within the EurAsEC.

Unlike the previous integration projects, the Customs Union created by Belarus, Kazakhstan and Russia, as well as the subsequent phase of integration in the form of the Common Economic Space can be defined as fairly successful. One may acknowledge that, this time, the co-founding member states of the integration grouping have a shared understanding of the need for integration, the creation of a common market for the three countries, which will be quite a sizable selling market for the population of 170 million people to ensure appropriate business benefits such as economies of scale, greater specialization, an introduction of new technologies and know-hows, as well as provision of incentives to attract foreign investment.

At the same time, this would allow for an implementation of coordinated industrial policies, boost the competitiveness of businesses in these three countries, which will give them later an opportunity to compete in regional and global markets. Important features of globalization are the increased mobility of basic factors of production and the strengthened competition among the countries for investment, new production and sales markets.

It may be noted that, along with intensifying the crisis phenomena in global economy, the objective processes taking place in world markets in the context of globalization have strengthened the incentives for integration. It is also important to note that the CU member countries' confidence and political can be observed in a fairly coordinated work of the CU and CES institutions.

1.3. The establishment of the Customs Union and the Common Economic Space

1.3.1. The establishment of the Customs Union

While forming the Customs Union, the following main features were observed:

- a common customs territory;
- an abolition of customs clearance of goods in mutual trade;
- a common customs code;
- a common trade regime with third countries;

- a transfer of customs control to the external borders;
- a common customs tariff and a non-tariff regulation system.

Formation of the regulatory and legal framework for the Customs Union, including the signing of international instruments and the subsequent implementation of their provisions in the national legislation of the CU member countries, was important.

For the normal operation of the treaties constituting the CU legal basis, particularly important was the creation of a supranational authority, the CU Commission, which received the authority to establish a unified set of customs tariff regulations. The Commission was also vested with the authority to conduct coordinated policy in the field of technical regulation and sanitary/phytosanitary measures. The Commission's decisions were binding. Votes among the parties in the Commission were distributed as follows: Belarus – 21.5%, Kazakhstan – 21.5%, Russia – 57%. Decisions were taken by a majority of 2/3 votes. If one of the parties did not agree with the decision taken, the issue could be taken up to the EurAsEC Interstate Council at the level of Heads of State, which took decisions by consensus.

In connection with the commencement of CES operations, a Eurasian Economic Commission - a single permanent regulating body of the Customs Union and CES - was established from January 1, 2012, in place of the CU Commission.

The adoption of a unified Customs Code of the Customs Union necessitated a significant amount of work on standardizing customs administration, including the use of uniform rules of goods declaration, payment of customs duties and common customs regimes, the use of unified rules for determining customs values, unified rules for determining the country of origin of goods, the application of the agreed principles of collecting indirect taxes on exported and/or imported goods, etc.

Considerable efforts were required for the relevant bodies of the participating countries to agree on the list of the Common Customs Tariff (CCT), define a possible time frame for its introduction, including that for specific "sensitive" goods, adopt agreements on a system of preferences, including the list of exemptions, as well as harmonize appropriate changes in Russia's and Kazakhstan's tariff commitments with WTO countries⁵.

⁵ As is well known, Russia entered WTO in 2012, whereas Kazakhstan is in the final stages of negotiations with WTO countries for acquiring its membership in this organization. In this regard, these countries undertook appropriate consultations in the event it was necessary to change their commitments.

It should be noted that, at the time of the establishment of the Customs Union, its members demonstrated various levels of national customs tariffs unification. Thus, before the creation of the CU, Belarus and Russia unified around 95% of their duties, whereas Russia and Kazakhstan unified 38%. As a result, if, with the introduction of the CCT, Russia came up with reduced rates nearly for 2,000 tariff items and increased rates approximately for 350 items, compared to the former customs tariff, and Belarus had reduced rates for approximately 2,000 items and increased rates for about 700 items, then the situation for Kazakhstan came out the most difficult – it had to significantly raise the rates on a far greater number of commodities than did Russia and Belarus (reduced rates touched upon approximately 1,130 items and increased rates affected about 5,000 items). As a result, in respect of those goods, for which Kazakhstan did not have the opportunity to implement the full unification of the duty rates due to the differences in the structure of the economies, the country preconditioned an introduction of transitional exemptions from the Common Customs Tariff and other common measures of regulation. In particular, the Republic of Kazakhstan was given the right to temporary exemptions from the CCT on 409 items at the level of 10 characters of the Foreign Trade Goods Classification of the CU that included mainly pharmaceutical products, plastics, paper, aluminium products, hand tools, electrical equipment, etc.

In general, the Customs Union has so far preserved "sectoral exemptions" in those areas of its economy where the turnover is regulated by the national rules and, accordingly, there are barriers to the movement of these goods from other CU countries - such as medicines, medical items, alcohol and tobacco.

The countries carried out a set of activities aimed at harmonizing their trade regimes in relation to third countries. In particular, the trade regimes were analyzed and their differences identified, a course of action for harmonizing trade regimes was agreed on, and negotiations with third countries were conducted. At that, the arrangements were documented for conducting obligatory mutual consultations on concluding new trade agreements with third countries in anticipation of the Customs Union's recognition by the international community.

Box 1.1. Russia's WTO admission commitments that impact the CU and CES regulatory and legal framework*

The Agreement on the CU functioning within the framework of the multilateral trade system sets the rules for the CU legal framework's compliance with the countries' obligations for joining WTO. In accordance

with article 1.1 of the Agreement, the commitments made by any of the CU member countries when joining WTO, become part of the CU legislation, but the entrant country is to inform other CU members about such commitments and coordinate its actions as per the entrance requirements. Hence, Russia's WTO commitments become part of CU legislation.

In accordance with its Protocol of Joining to WTO, Russia's obligations include:

- 1) Gradual reduction of import tariffs on trade in goods: one-third of the tariff lines as of the date of entry, one quarter within 3 years, and the remainder over the next 7 years (cars and aircraft).
- 2) Gradual liberalization of trade in services: lifting the share acquisition limit for foreign investors in the telecommunications sector (within 4 years upon accession), market access for foreign insurance companies (within 9 years), lifting restrictions for foreign bank branches.
- 3) Establishing fixed export duties on mineral fuels and oil products.
- 4) Expanding access to markets by reducing non-tariff barriers:
 - elimination of quantitative restrictions on imports;
 - alignment of railroad tariffs for exporters;
 - introduction of changes in Russia's legislation in accordance with WTO rules, for the transit of goods.
- 5) Obligation to accede to the WTO agreement on government procurement (within 4 years).
- 6) Abolition of all industrial subsidies and introduction of restrictions on agricultural subsidies.
- 7) Natural gas producers and distributors in Russia need to operate on a regular commercial basis, but regulation of household prices is allowed.
- 8) Technical barriers to trade (TBT):
 - Russian legislation must comply with the WTO/TBT Agreement;
 - sanitary and phytosanitary measures (SPS) can be used in the Customs Union only in accordance with the WTO/TBT Agreement;
 - negotiations on the use of veterinary certificates for exports to Russia other than CU certificates may be conducted with exporters upon their proposal;
 - international standards for technical regulations may apply;
 - rules for the use of telecommunication equipment must comply

- with CU and EurAsEC agreements;
- the list of products requiring certification must be limited in the Customs Union in accordance with the requirements of the WTO/TBT Agreement.
- 9) Trade-related investment measures (TRIMs):
- introduction of relevant provisions of the WTO Agreement on TRIMs in Russian legislation;
 - exemptions for the automotive industry investment program are used till 2018.
- 10) Trade-related aspects of intellectual property rights (TRIPS):
- the WTO Agreement on TRIPs applies in its entirety, with no transition period provided;
 - the Berne Convention for the protection of literary and artistic works applies.
- 11) Annual reports on the implementation of Russia's privatization program.
- 12) Measures of price control by the State (natural gas, transportation of gas, etc.) are regularly published.
- 13) Changes in CU legislation must be submitted to the WTO secretariat prior to their adoption, so that comments on them could be reported to an appropriate CU authority.

* *Source:* The WTO Secretariat.

In connection with the establishment of the Common Customs Territory, phasing out of the restrictive economic measures in mutual trade was undertaken along with the introduction of common rules in the relevant spheres of economic regulation. Other measures include harmonizing and applying the unified bilateral trade statistics methodology, developing a mechanism for the receipt and distribution of customs duty amounts, other duties, taxes and fees, adopting a procedure for processing and issuing certificates of origin of goods from the Customs Union, etc.

For example, the CU countries agreed that, within the CU framework, import duty receipts should be directed to the national budgets of the member States in the following proportions: Russia gets about 88%, Kazakhstan - 7.3%, and Belarus - 4.7%.

To complete the creation of the Customs Union, it is necessary to address a number of issues, especially those of functional character:

- improvement of the customs administration and the maximum reduction of basic exemptions;

- harmonization of national legislation in the area of customs administration, technical regulation, sanitary, veterinary and phytosanitary measures;
- unification of approaches to export duties collection;
- unification of export control regulations.

Thus, in the area of technical regulation, it is necessary to ensure a full transition to common technical regulations and standards, an introduction of a unified system of conformity attestation and accreditation, as well as an establishment in the future of a "CU Goods" conformity mark.

In the area of export of goods, an export control unification must take place, common principles of export duties collection must be adopted, and an exchange of information and control need to be adjusted, including that over re-exports.

The Customs Union's development poses certain challenges and risks. As is known, the experience of European integration suggests the existence of many barriers to free trade and overcoming them requires hard work and great efforts, both at the supranational body level and at the national and local authorities level. Thus, the period between the creation of a customs union and the completion of all planned activities in the European Union spanned for 11 years (1957-1968).

It should be stressed that the Customs Union is not immune from instances of internal trade barriers application. At first, not only was the Customs Union unable to solve this problem, but it also became the reason for the proliferation of hidden types of non-tariff barriers in the European Economic Community's space.

Hence, an important role in non-tariff barriers' removal has been played by the supranational body and the national authorities of the CU countries. Thus, an important role was played by the Customs Union Commission, as it developed the customs policy and maintained control, and to which the member States had transferred the appropriate authority. The main task of the Commission (until its abolition) was ensuring the functioning and development of the Customs Union. It performed the decisions taken by the CU supreme body, monitored the implementation of the treaties on the formation of the Customs Union, ensured, within its mandate, the implementation of international instruments and, in particular, was responsible for the reduction of non-tariff barriers,

including related technical regulation. Now these functions have been assigned to the Eurasian Economic Commission.

1.3.2. The Common Economic Space

The decision to form the Common Economic Space that would envisage the implementation of the "four freedoms" principle was taken on December 19, 2009, following the establishment of the Customs Union. By the decision of the EurAsEC Interstate Council (the CU supreme body), a Plan of Action was approved for the formation of the Common Economic Space of the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation, which provided for the development and signing within two years (by January 1, 2012) of the international instruments enabling the creation of CES. With a view to the timely implementation of the Plan, a timetable of the CES legal framework formation for 2010-2011 was adopted, which envisaged the development, adoption and implementation of the first set of 14 agreements by July 1, 2011, and the second set of 6 documents by January 1, 2012.

On November 18, 2011, the Presidents of the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation, by adopting the Declaration of Eurasian Economic Integration, hence announced the entry into force of the relevant international treaties and the beginning of the operation of the Common Economic Space (as of January 1, 2012).

The next stage of integration will ensure the freedom of movement of goods, services, capital and labor. The interaction and development within CES shall be implemented in the following main directions:

- provision of the effective functioning of a common market for goods, services, capital and labor;
- formation of concerted industrial, transport, energy and agricultural policies, deepening of production cooperation, including the possible establishment of joint transnational corporations;
- further convergence and harmonization of national legislations, as well as their unification in the areas stipulated by the agreements that constitute the legal framework of the Common Economic Space;
- development and implementation of a coherent economic policy, a switch to the harmonization of the parameters of the member States' main macroeconomic indicators and the deepening of monetary cooperation;
- cooperation in the field of migration policy.

In addition to the economy, integration processes will cover the following areas:

- ensuring compatibility of education standards;
- comprehensive development of cooperation in the area of culture, relations among the parliaments and business communities, people-to-people contacts;
- further development of interregional and transborder cooperation, formation of effective structures of interregional cooperation;
- development of cooperation in the sphere of foreign policy on issues of mutual interest.

The main task of the Eurasian Economic Commission as the single permanent governing body of the Customs Union and the Common Economic Space is ensuring the functioning and development of the Customs Union and the Common Economic Space and drawing out proposals for further integration.

The Commission has a two-tier system of regulation consisting of the Council of the Commission (Interstate) and the Board of the Commission (Supranational).

The Council of the Commission carries out general management of the integration processes and takes decisions on the most important issues. The Council consists of one representative from each party at the level of Deputy Heads of Government.

The Board of the Commission is the executive body of the Commission, it develops proposals for further integration within the framework of the Customs Union and the Common Economic Space.

The Board of the Commission consists of 9 Ministers – 3 representatives from each of the parties, one of whom serves as the Chair of the Board.

Thus, each party has an equal number of votes when deciding on the matters of the Commission's work. It can be assumed that an equal number of votes was introduced in order to provide certain assurances of observing economic interests of other members of the association (other than Russia) when making any given decision.

The Commission has the power (functions), the implementation of which will be implemented in stages, in accordance with the deadlines established within the CU and CES legal framework. There are plans to vest the Commission with about 90 mandates.

Box 1.2. Core mandates of EEC within the framework of the agreements that form CES

From January 1, 2012

Macroeconomics:

- defining scenario settings for the 3-year-period social and economic development forecasts.

Natural:

- taking decisions on expanding the spheres of natural monopolies.

State procurement:

- taking decisions on abolishing exemptions and the national treatment;
- taking decisions on eliminating violations of obligations under the Agreement.

Competition:

- cancellation of decisions on imposition of State price regulation;
- adjustment of the extension of time periods for the introduction of State price regulation.

From January 1, 2013

Railroad transport:

- harmonization of the use of exclusive tariffs;
- taking decisions on suspension/cancellation of decisions on changing the tariffs.

Competition:

- taking decisions on sanctions and fines;
- taking decisions on suppressing violations.

From January 1, 2017

Industrial:

- taking decisions on the admissibility of specific subsidies

In 2010, 17 basic agreements on forming the three countries' CES were elaborated and adopted to be ratified in 2011. All of them came into effect from January 1, 2012. However, to ensure the full functioning of CES, a total of 55 international agreements and other instruments will need to be adopted within the period through 2015, and the national Governments are to implement more than 70 mandatory activities under the CES Agreements in accordance with the established timelines.

Thus, much needs to be done at the CES and national level in the near future to ensure acceptance of the regulatory instruments, followed by equally sophisticated work on their practical implementation.

1.4. Evaluation of the impact of the Customs Union formation for Belarus, Kazakhstan and Russia

Analysis of the dynamics of mutual trade indicators for the CU countries in 2010-2013 shows that, during that period, there were certain changes in the structure and direction of the countries' external trade.

There were two trends that coincided with the CU's coming into effect: the economic recovery of the CU after the 2008–2009 crisis (though shortly thereafter followed by another crisis in EU) and the continued dynamic growth in Asian countries, particularly China. Given the very short amount of time that lapsed since the establishment of the CU, these trends make it difficult to undertake an independent quantitative evaluation of the impact the CU has on the trade structure.

The volume of mutual trade in the CU countries for 2010-2013 grew by 36.1%, while their total external trade over the same period increased by 33%. As a result, the share of intraregional trade in total foreign trade grew slightly from 10.8% to 11%. The degree of integration, at that, is quite different for individual countries: while, for Belarus, the share of trade with the CU countries in Belarus comprises 50.7%, it is, respectively, 7.5% for Russia and 18.4% for Kazakhstan⁶.

Changes in trade flows do not always coincide with what is expected of them, partly because of the integration processes. Kazakhstan's exports to the CU countries significantly declined in 2011-2013, while the imports increased (See *Tables 1.2, 1.3*).

Table 1.2. Kazakhstan's exports to CU countries⁷, USD million

Country	2010	2011	2012	2013	2013 in % to
----------------	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------------------

⁶ According to the website of the Eurasian Economic Commission: <http://www.eurasiancommission.org/>.

⁷ Data in Tables 1.2 – 1.7 has been calculated based on the statistical information available at the website of the Eurasian Economic Commission: <http://www.eurasiancommission.org/>.

It should be noted that the statistics of Kazakhstan and Belarus on their mutual trade slightly differ; for example, Kazakhstan's exports to Belarus, according to the Statistics Agency of Kazakhstan, do not coincide with Belarus' imports from Kazakhstan, in the official statistics of Belarus. However, in general, the trends coincide.

					2010
Belarus	336.7	104.7	90.4	57.1	17.0
Russia	5,662.3	6,998.6	6,747.5	5,806.5	102.5
Total for CU countries	5,999.0	7,103.3	6,837.8	5,863.6	97.7

Table 1.3. Kazakhstan's imports from CU countries, USD Million

Country	2010	2011	2012	2013	2013 in % to 2010
Belarus	521.8	593.8	675.8	681.7	130.6
Russia	12,374.5	15,332.0	17,112.7	17,685.6	142.9
Total for CU countries	12,896.3	15,925.8	17,788.5	18,367.3	142.4

Table 1.4. Russian exports to CU countries, USD Million

Country	2010	2011	2012	2013	2013 in % to 2010
Belarus	18,254.1	25,482.7	27,541.7	22,888.8	125.4
Kazakhstan	12,465.0	15,332.0	17,112.7	17,685.6	141.9
Total for CU countries	30,719.1	40,814.7	44,654.4	40,574.4	132.1

Table 1.5. Russian imports from CU countries, USD Million

Country	2010	2011	2012	2013	2013 in % to 2010
Belarus	9,951.2	14,508.9	16,284.2	16,829.8	169.1
Kazakhstan	5,662.3	6,998.6	6,747.5	5,806.5	102.5
Total for CU countries	15,613.5	21,507.5	23,031.7	22,636.3	145.0

Russia's dynamics of exports and imports to/from the CU countries shows no apparent trend.

Table 1.6. Belarus' exports to CU countries, USD Million

Country	2010	2011	2012	2013	2013 in % to 2010
Kazakhstan	464.8	673.9	805.9	868.2	186.8
Russia	9,951.2	14,508.9	16,284.2	16,829.8	169.1
Total for CU countries	10,416. 0	15,182.9	17,090.1	17,698.1	169.9

Table 1.7. Belarus' imports from CU countries, USD Million

Country	2010	2011	2012	2013	2013 in % to 2010
Kazakhstan	408.0	133.0	118.9	82.3	20.2
Russia	18,254.1	25,482.7	27,541.7	22,888.8	125.4

Total for CU countries	18,662.1	25,615.7	27,660.6	22,971.2	123.1
------------------------	----------	----------	----------	----------	-------

As it seems, the most advantageous is the dynamics of foreign trade of Belarus, with its significant increase in exports and a decline in imports from the CU countries.

Box 1.3. Mutual trade of the CU countries*

In the framework of mutual trade, Belarus ships the following primary groups of products to Russia: ground transport vehicles (19.9% of total exports from Belarus to Russia), dairy and meat products (16.3%), machinery and equipment (16.1%).

The counterflow of goods is represented by mineral fuel (61.5% of the total), ferrous metals and products made of them (8.4%), and machinery and equipment (7.6%).

In trade of Belarus with Kazakhstan, the main items of the Belarusian exports are ground transportation vehicles (22.3%), machinery and equipment (19.9%), and dairy/meat products (13.5%).

Kazakhstan exports to Belarus ferrous materials and items made of them (36.8%), cereals (12.5%), and ground transportation vehicles (6.7%).

Within the framework of mutual trade between Kazakhstan and Russia, the largest share in Kazakhstan's exports is represented by metal ores (22.8%), ferrous materials and items (15%), and mineral fuels (13.3%).

Russia also exports to Kazakhstan mineral fuels (23.6%), machinery and equipment (15.2%), ferrous materials and items (11.7%).

**Source: "The outcomes and prospects of the CU/CES Member States' socio-economic development and the measures taken in the area of macroeconomic policy." Annual report. Eurasian Economic Commission, 2013.*

However, the greatest impact of the Customs Union's creation would have to be on Kazakhstan.

Kazakhstan

The common external tariff touched upon more than 11,000 tariff lines covering all categories of goods. Transitional rates were determined for 409 tariff lines. For some items, the transition period ended July 1,

2011. For other items (e.g., some medical and pharmaceutical products), the transition period ends in 2015. The introduction of the common external tariff has led to an increase in Kazakhstan's tariffs - more than twice the initial average-weighted protectionist-level trade tariffs, or from 5.52% to 12.66%⁸.

The World Bank experts⁹ conducted a study of the Custom Union's influence on the economy of Kazakhstan. According to their estimation, higher tariffs associated with the adoption of the common external tariff will have a negative impact on Kazakhstan's welfare. The study used a computable general equilibrium model (CGE) for 57 industries to conclude that, at higher external tariffs in force in the middle of 2011, Kazakhstan forfeited 0.2% of its real income per year. While the manufacturing industries expected a growth that would reflect a higher level of protectionism, the services sector experienced a slow down because it was not protected. It is expected that the costs for businesses and consumers of imports will rise, and the resources will be moved to the areas of inefficient (protected) production.

Perhaps the most important thing in terms of its dynamics is the predicted decline in imports of technologies from more technologically advanced countries as a result of the diversion to its CU partners the introduction of the tariff had caused. Such an outcome will put Kazakhstan's long-term performance under threat. To compensate for the adverse net impact of the Customs Union, it is necessary to make substantial progress in trade facilitation and non-tariff barriers reduction. According to the most optimistic scenario considered in the study, sufficient progress in reforming these areas could even have a net positive impact on the country's welfare, but, without reforms, Kazakhstan would continue to suffer losses.

From 2009 to 2011, Kazakhstan underwent a substantial import trade diversion from its previous sources of imports to its CU partners: imports from the CU partner countries grew from 32.6% to 44.5%, while the share of the EU-27, Kazakhstan's traditionally second-largest source, decreased from 27.4% to 19.35%.

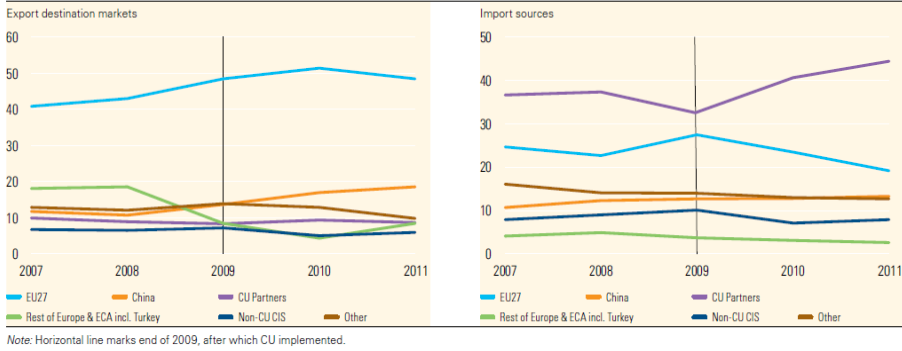
Figure 1.2. Kazakhstan's trade diversion in favor of CU countries¹⁰

⁸ Oraz Zhandosov, Lyaziza Sabyrova. Indicative Tariff Protection Level in Kazakhstan: Before and After the Customs Union (Part I) Discussion Papers, No. 5, 3, March 2011.

⁹ Kazakhstan: Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. World Bank, November, 2012.

¹⁰ Kazakhstan: Taking Advantage of Trade and Openness for Development. World Bank, 2012.

Change in Share of Kazakhstan's Import and Export Partners (2007–11)

The CU partners have increased their share, having made significant progress on all eight major groups of goods; the Customs Union accounts for more than 75% of all Kazakhstan's imports. However, the share of its exports to the CU partner countries has increased only in three of the eight most important categories. China's share of exports to Kazakhstan grew faster than that of the CU partners - Russia and Belarus; the growth, at that, was observed in each of the three most important export product categories: minerals (including oil and gas), metals and chemicals.

Just three years after the formation of the Customs Union, one still cannot be sure about what effect the CU might have produced on export diversification. The trends in general categories of goods suggest that Kazakhstan's specialization has increased. The country's balance of trade with its CU partners has improved only in two categories, in which Kazakhstan has held the strongest positions anyway - minerals and metals. In fact, Kazakhstan has a trade deficit with Russia and Belarus in each category of goods, even on minerals and metals.

Belarus

In adopting the common external tariff of the CU, 74.6% of the tariff lines remained unchanged, 18.7% have grown and 6.7% of the tariff lines have been reduced. The average weighted trade tariff of Belarus, after the creation of the CU, has risen slightly from 8.04 percent to 10.34%.

Over the past three years, Belarus has received the greatest benefits in terms of trade diversion. Thus, the exports from Belarus to the CU countries for 2010-2013 grew by 70%, including those to Kazakhstan (by 87%). For example, in 2012 alone, the exports from Belarus to Kazakhstan

grew by 19.6%, including chemical products (by 18.1%) and machinery, equipment and vehicles (by 36.7%).

It is necessary to note a considerably high level of the Belarusian economy's integration and dependency on its trade with the CU countries, first of all with Russia. Thus, the share of trade with the CU countries in the total volume of foreign trade of the Republic of Belarus in 2013 comprised 50.7%, whereas this figure comprised 18.4% for Kazakhstan and 7.5% for the Russian Federation.

Russia

For Russia's trade, the developments that took place during the period under review reflect the emerging trends identified earlier: the growth of imports from Belarus (by 69%) and the growth of exports from Russia, primarily to Kazakhstan (by 41.9%).

First of all, a note should be made of a trade diversion effect, which can be observed in connection with the introduction of the common external tariff. According to some experts, the size of this effect is relatively small¹¹.

In general, assessing the benefits of the CU creation for its member countries, the authors of the EBRD report¹² believe that the positive effects of this unification are associated primarily with the reduction of non-tariff trade barriers, the expansion of the market, and the emergence of cross-border production chains, while the development of exports within the region can become a first step in its expansion on a global scale.

In terms of the non-tariff barriers, one can only speak about the beginning of some substantial work in this area. However, the growth of trade in the period under review was undoubtedly influenced by the elimination of barriers and losses associated with the crossing of internal borders between the countries of the Customs Union. As is well known, the cross-border customs inspection between Kazakhstan and Russia had been eliminated and that brought results. At the same time, there's been a dramatic increase in the length of time required to cross the border and go through the customs controls on the border between Kazakhstan and Kyrgyzstan¹³.

¹¹ Asel Isakova, Zsoka Koczan and Alexander Plekhanov. How much do companies matter? Evidence from the customs union of Belarus, Kazakhstan and Russia. EBRD, Working Paper No. 154, January 2013.

¹² EBRD Transition Report 2012, EBRD, 2012.

¹³ Where to from Here? Corridor-Based Transport Facilitation Arrangements in the CAREC Region. ADB, 2012.

Thus, in assessing the first results of the past period for the CU countries, it may be noted that the potential for boosting positive change in the wake of the CU creation is not being used sufficiently enough, and the Governments of the CU countries and the Eurasian Economic Commission have to work hard in order to realize this potential.

Section 2. Assessment of potential economic effects for Kyrgyzstan if joining the Customs Union

**K. S. Umurzakov,
S. Hasanova**

2.1. The main goals of and restrictions on Kyrgyzstan's joining to the Customs Union and CES

Kyrgyzstan, taking part in the integration project of the three countries aims to achieve a new level of development of its economy and society. To date, none of the documents adopted by the Government or the President of the KR, have not yet defined the specific goals that need to be achieved as a result of Kyrgyzstan' entry into the CU and CES.

In our view, the main goals of the joining to the CU in the medium and long term can be defined as follows:

- ensuring sustainable economic growth;
- pursuing modernization of the economy;
- reducing (or non-increasing) development gaps with other CU countries.

The following objectives may be pointed out as leading to the achievement of the main goals:

- creating jobs and ensuring a high level of employment;
- attracting foreign direct investment;
- increasing the use of new technologies;
- embedding into international production chains;
- improving the structure of production.

Overall, Kyrgyzstan's entry into the CU and CES complies with the strategic objectives outlined in the strategy of sustainable development of the country. As is well known, Kyrgyzstan is a small country with a low level of economic development. Moreover, we lag badly behind other CU member countries in terms of economic development. Thus, according to the IMF, Kyrgyzstan's GDP totaled 7.2 billion US dollars in 2013, while that of Belarus comprised 72 billion US dollars, that of Kazakhstan - 220 billion US dollars, and that of Russia - 2,118 billion US dollars. That is, this figure is approximately 10 times higher in Belarus, more than 30 times higher in Kazakhstan, and 294 times higher in Russia.

Per capita GDP production (by purchasing power parity) in Kyrgyzstan comprised 2,533 US dollars in 2013, while in Belarus it comprised 16,106, in Kazakhstan - 14,133, and in Russia - 18,083 US dollars. That is, this figure is about 6.4 times higher in Belarus, 5.6 times higher in Kazakhstan, and 7.1 times higher in in Russia.

The country's joining to an integration group consisting of countries with much higher standards of living (6-7 times higher), in an optimistic scenario, implies achieving higher standards of living in the future. It being understood that Kyrgyzstan will become a part of the integration scheme – the Eurasian Economic Union, with high-growth rates and modernized economy, and this will let Kyrgyzstan reach a qualitatively new level and open broad prospects for economic development. At the same time, there is the pessimistic scenario, whereby the development gap between Kyrgyzstan and the more developed CU countries may increase further, and there are risks of the country's becoming a periphery of the integration association and join the list of depressed regions.

It should be noted that, for the less developed countries to accelerate their development within the CU/CES framework, it is necessary to implement appropriate policies within the integration association, as exemplified in the regional policy of the European Union.

However, in order to create conditions for accelerated development, it is necessary to implement a whole set of measures for serious preparation of the economy for joining to the CU.

The road map prepared by the Government of the KR and approved by the Supreme Eurasian Economic Council provides for a set of measures that include Kyrgyzstan's joining to the agreements adopted within the CU/CES framework, adoption of appropriate regulatory instruments, strengthening the infrastructure of border crossings - including setting up and equipping 15 priority crossing points on the border, developing the external border infrastructure, modernizing the physical infrastructure of the laboratories, improving the capacity of the customs, veterinary and other services, training the specialists from the ministries and government agencies, etc. The implementation of these measures in a number of areas requires significant amounts of funding allocations.

Among other measures that need to be adopted in preparation for the joining to the CU, one can mention a whole set of measures on restoring the order in the agricultural and agro-processing sector. To ensure compliance with the requirements laid down in the framework of the CU agreements, as well as to enhance the competitiveness of food products in the CU markets, there is a need for major reforms in this sector, which includes addressing the issues of stock breeding and crop farming

development, farm consolidation, veterinary services reforms, improving the epizootic situation, pasture farming and irrigation. It is very important to undertake modernization of the physical infrastructure of the laboratories issuing certificates that comply with the international requirements.

Russia's support is envisaged to address the issue of the financial provision of preparations to enter the CU. If most of these measures have been implemented in 2014 - the first half of 2015, Kyrgyzstan can be expected to enter the CU from the second half of 2016. A course of negotiations is envisaged in the near future that will determine conditions, on which Kyrgyzstan shall be granted exemptions from the common customs tariff and other common regulatory measures on certain "sensitive" commodities and sectors for the transition period.

For discussions in the Government, it is proposed that the list of such commodities should include the fabrics and fittings required for the production of garments, medicines, certain types of equipment and machinery, fertilizers, chemicals, plastics and other products.

Also, the list of possible issues for discussion at the negotiations included proposals on a transitional period for the operation of the norms of national legislation on the issues of technical regulation, provision of financial assistance in support of economic development, namely to support infrastructure development, job creation, restructurization of large wholesale markets; as well as on the development of a number of industries.

When acceding CES, a number of other conditions have to be met to ensure the establishment of a single market for goods and services, implementation of harmonized and, where necessary, common policies.

Thus, Kyrgyzstan's joining to the Agreement on a coherent macroeconomic policy of December 9, 2010, will require the fulfillment of a number of quantitative parameters, including:

- ensuring the State budget deficit at a level no higher than 3% of GDP;
- public debt at a level no higher than 50% of the GDP;
- ensuring a low level of inflation (not exceeding the inflation level of a CES member country with the lowest price increase for more than 5 percentage points).

Analysis of the actual situation shows that Kyrgyzstan, while joining CES, can experience problems with the implementation of at least two of the above three parameters.

As can be seen from *Table 2.1*, the State budget deficit and public debt indicators towards Kyrgyzstan's GDP exceed the norm established by the Agreement. At the same time, the CU member countries' indicators are well within the scope of the requirements of the Agreement. The inflation rates of Belarus over the last two years present an exception.

Table 2.1. Indicators adjustable, under the CES, by the Agreement on a coherent macroeconomic policy

Country	2011	2012
Russia		
Inflation (to the prev. year's Dec.) ¹⁴	108	105
Budget deficit/surplus as % of GDP ¹⁵	+0.75	-0.06
National debt as % of GDP	8.4	8.4
Kazakhstan		
Inflation (to the prev. year's Dec.)	108	105
The budget deficit as % of GDP	-2.09	-3.01
National debt as % of GDP	11.8	12.7
Belarus		
Inflation (to the prev. year's Dec.)	153	159
The budget deficit as % of GDP	+0.79	-0.13
National debt as % of GDP	39.2	24.4
Kyrgyzstan		
Inflation (to the prev. year's Dec.)	105.7	107.5
The budget deficit as % of GDP	4.7	7.1
National debt as % of GDP	50.1	51.5

Analyzing the State of the economy of Kyrgyzstan, it may be concluded that dramatically it will be very difficult to abruptly improve the situation on these two parameters (of the budget deficit and the public debt level), for it may well take several years.

¹⁴ Data on the inflation in Russia, Belarus and Kazakhstan are from the website of the CIS Interstate Statistical Committee.

¹⁵ Data on the budget deficit and public debt of Russia, Belarus and Kazakhstan are from the website of the Eurasian Economic Commission.

In general, the prospects of Kyrgyzstan's entry to CES and further to the Eurasian Economic Union, currently under formation, will greatly depend on how successfully Kyrgyzstan will enter the CU and on to what extent the positive possibilities of priority sectors development may be implemented.

2.2. Evaluation of the impact of the country's entry into the Customs Union and CES

There are a number of studies that address the impacts of Kyrgyzstan' joining to the Customs Union. A study commissioned by NISR in 2011 considers primarily the short-term impacts of the joining to the CU on Kyrgyzstan's economy. Analysis of the competitiveness by sectors in Kyrgyzstan made by the authors showed that textile and agricultural products are in demand in the regional markets, and hence are competitive goods). Besides, the authors note the need for a diversification of industries and products in order to enhance the competitiveness of our economy at the time of joining to the CU¹⁶.

Scientists at the Russian Academy of Sciences (RAS) make a conclusion based on the results of the study that the KR's joining to the CU can have a positive impact on the production and export of agricultural products, textiles and building materials, as they will become more competitive compared to similar products from China because of the CCT rates of the import customs duties levied on them, and will, therefore, have a sizable market. Risks will become reduced and the predictability of long-term investments in the economy of the KR will improve, particularly in the electricity and transport sectors, because economic relations in these areas will be brought under significant regulatory control at the CES level¹⁷.

In assessing the competitiveness of the economy of Kyrgyzstan while considering its anticipated entry into the CU, S Glazyev, Adviser to the President of the RF on integration issues, believes that the KR's joining will have a positive impact on the production and export of agricultural products, textiles and building materials. In his opinion, these will be the

¹⁶ The economic effect of Kyrgyzstan's accession to the Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia: analysis of the impact. NISR, Bishkek, 2011.

¹⁷ Pavlov A. N. An evaluation of the economic effect of the Kyrgyz Republic' accession to the Customs Union. The Eurasian Economic Integration, No. 4 (13), November 2011.

circumstances, where the growth of GDP and the increase of the export potential of the KR by 20-25% can be expected¹⁸.

At that, according to the estimates of another group of scientists of the Russian Academy of Sciences, the macroeconomic effects of the Customs Union and CES shall comprise no less than 5% of the GDP growth for the five-year and about 15% for the ten-year perspective¹⁹.

As noted in the economic literature²⁰, , in evaluating the effect of regional integration, it is necessary to distinguish the effect of the static and dynamic factors. The static effects of the regional trade agreements reflects the impact of changes in prices caused by the reduced (or increased) tariff and non-tariff barriers. The result is the increased trade among the member countries through trade creation, while the more efficient producers from the CU member countries supersede local producers in the given country's market, or through trade diversion, when the more efficient producers from third countries operating in the local market get replaced by the producers from the CU member countries.

Static factors are important when assessing the one-time changes in the level of well-being in the member countries when forming or joining a customs union. In contrast to the static effect, the dynamic effect is associated with medium- and long-term effects of regional integration and, therefore, is of a greater importance to the economy.

The dynamic effect is more common and it impacts virtually all the areas related to the industries' competitiveness. The benefits of dynamic factors include increased efficiency as a result of increased competition, greater specialization, economies of scale, introduction of new technologies, know-how, etc²¹.

Among the anticipated positive effects of the country's entry into the Customs Union and CES within the EurAsEC framework, one may note the benefits of deeper regional integration, which includes comprehensive harmonization of policies, legislation and institutions and causes dynamic effects associated with more receptive markets, increased foreign direct investment, technological spillovers and overall growth of competition.

¹⁸ Glazyev S. The results and prospects of integration processes in the post-Soviet space. January 31, 2012: http://www.glazev.ru/econom_polit/295/ (last accessed March 22, 2014).

¹⁹ Id.

²⁰ Preferential trade agreement policies for development : a handbook / Jean-Pierre Chauffour, Jean-Christophe Maur, editors. World Bank, 2011; How to design, negotiate, and implement a free trade agreement in Asia. ADB, 2008.

²¹ Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.

Thus, among the economic factors, one should note, among others, access to a more receptive market, which means meeting the demand for the products that are consumed within the region, and this will become an incentive to attract investment. Investors, as they take their decisions, will bear in mind the broader regional market and will invest in large-scale projects. This will permit to use economies of scale, take into account the regional division of labor, and enable the production of new types of products that the country has not previously made.

It should be noted that the above positive effects are associated mainly with medium- and long-term effects of regional integration. Other positive factors include the reduction of trade barriers, both tariff and non-tariff, which means reduced costs of trade and increased competitiveness.

The level of existing non-tariff barriers, especially when crossing the borders of the CU countries, can be seen in the following examples. According to the monitoring carried out by the ADB, the average time required for crossing the borders between Kazakhstan and Kyrgyzstan has increased considerably from 8.6 hours in 2011 to 21.5 hours in 2012. At the same time, following the abolition of the customs borders inside the CU, there has been a sharp reduction from July 2011 in the average amount of time required for cargo vehicles to cross the border between Kazakhstan and Russia down to 2.9 hours in 2012, compared to 7.7 hours in 2011.²²

Benefits from participation in the expanded regional market are implemented through comparative advantages in the production of a given product. As a result, individual sectors and productions in Kyrgyzstan may get rapid development, while other sectors will not be able to withstand the competition because of their relatively low competitiveness.

Thus, there will come a change in the structure of production in manufacturing industries and agriculture. All of this will undoubtedly impact the population's employment, incomes and, ultimately, the overall level of economic development.

Analysis of comparative advantages in product groups shows that a number of commodities, such as dairy products, other food animal products, fruits and vegetables - fresh and dried, processed vegetables and fruits, women's clothes, stone products, jewelry and other products can have a high comparative advantage as exports both to the CU countries and third countries²³. Joining to the CU will lead to a major change in trading

²² CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Annual Report 2012. ADB, 2013.

²³ Analysis of comparative advantages of commodities was conducted by R. Hasanov within the framework of an expert group study on the evaluation of the impact of

conditions, but the position of products exported to the CU countries will only improve. At the same time, products with insignificant competitive advantages may become successful under certain conditions, including necessary support from the State and marketing efforts to promote these products in the CU markets, etc.

Analysis of the negative effects of Kyrgyzstan's entry to the Customs Union has shown that quite a few of them are associated with a change in the terms of trade that will occur as a result.

Change in terms of trade:

- adoption of the common customs tariff (without exemptions);
- adoption of the CU customs code;
- cancellation of the simplified customs clearance procedure;
- adoption of technical regulations of the CU and stricter rules of conformity assessment.

The terms of trade will be changed and a) a more liberal treatment with low tariff rates; and b) a favorable treatment for re-export will become things of the past.

Box 2.1. Russia's tariffs upon its joining to WTO

- **1,449** items (28.7%) on which the average value of the customs duty rates of the KR (3.9%) is lower than the average value of rates of the RF (7.7%);
- **1,088** items (21.5%) on which the average rates of the KR coincide with those of the RF;
- **2,004** items (39.7%), on which the average rates of the KR are higher than those of the RF;
- the total average rate of customs duties of the KR is **7.4** %, that of the RF is **7.7** % for ad valorem duties;
- non-ad valorem duties have been established for **511** items (10.1%), Kyrgyzstan has 22 items, the Russian Federation has 479.

Studies have shown that the most serious risks to economic development include the following potential threats:

a) Development of inflation

Kyrgyzstan's accession to the CU and CES, commissioned by the Ministry of Economy of the KR.

According to calculations carried out by the National Bank of the KR, the growth of inflation caused by the introduction of the common customs tariff of the CU is expected to occur within the range of 10-12%. At the same time, the price increase will be caused by the cancellation of the simplified regime of customs clearance. An increase in retail prices due to the above factor will be a one-off event that will occur in the year of the introduction of new tariffs.

Prices can also rise due to the leaching of cheaper goods caused by the opening of the CU markets.

b) Slowdown in economic growth due to changes in customs tariffs (all other factors being equal)

Within a study undertaken by a group of experts on the evaluation of the impact of Kyrgyzstan's joining to the CU and CES, which was commissioned by the Ministry of Economy of the KR, R. Hasanov modeled the effects of the joining by using a computable general equilibrium (MAMS). Estimates showed that, under the scenario of a negative shock from the use of import tariffs versus the baseline scenario, GDP growth is expected to slow down by an average of 0.6 percent annually in 2016-2019.

c) Budget losses

According to R. Hasanov, a slowdown in GDP growth at an average rate of 0.6% per year due to the introduction of new import tariffs would mean budget losses of 60 USD million per year, all other factors being equal.

Revenue losses are also expected because of the projected downturn in some sectors of the economy, which will not be able to withstand the competition due to their relatively low competitiveness.

In addition, there will be a decrease in the revenues from the large wholesale markets, such as "Dordoi", "Kara-Suu" and "Madina" (the amount of inpayments is approximately 100 million soms a year). Payments from shuttle trade businesses are expected to become smaller, too.

d) Growth of unemployment

The role of shuttle trade in the country's economy so far has been quite essential. The volume of goods cleared by natural persons under the simplified customs clearance procedure - by means of the customs receipt vouchers (CRV) - comprised 18.5% of the total volume of imports in 2008; they imported goods to the amount of 685.2 USD million. For 2013, the

volume of imports cleared via CRV was 729.3 USD million, or 12.2% of the total volume.

In the period since the end of 2013 and during the first few months of 2014, there came a sharp decline in trade flows through the wholesale market giants "Dordoi" and "Kara-Suu"²⁴. The process of re-export reduction stems from the fact that the re-export becomes a disadvantage in itself following the imposition of new rules and procedures related to the establishment of the CU.

Due to the significant decline in re-exports, there are layoffs of workers currently going on both in the large wholesale markets of "Dordoi" and "Kara-Suu" and in wholesale and shuttle-trade businesses. Thus, the "Dordoi" market alone has provided employment for 55 thousand people in recent years. According to S. Ponomarev, head of the Association of Markets, Products and Services of Kyrgyzstan, the markets of "Dordoi", "Kara-Suu" and "Madina" employ the total of more than 600 thousand people²⁵.

There is also a possibility of a part of some companies' personnel in some sectors of the economy becoming redundant, too, as they may not be able to withstand the competition due to their relatively low level of competitiveness.

e) Increased costs and reduced competitiveness are expected in a number of sectors with a high share of imported inputs in their total operation costs

In addition, there will occur an increase in costs for exporters and, in some cases, exports will become infeasible because the system of technical regulation in the CU sets far more stringent requirements for products manufacturers and importers. Technical regulations that Kyrgyzstan is to adopt when joining the CU set such requirements, to comply with which, enterprises of Kyrgyzstan, in some cases, will need to

²⁴ According to Minister of Economy T. Sariyev, the situation at the "Dordoi" Market became worse in recent months: from December 2013 to April 2014, the trade volume at the market plummeted by 3 to 4 times. In 2013, imports of corresponding products from China decreased by 22%: <http://www.kyrtag.kg/news/detail.php?ID=268727> (last accessed May 26, 2014).

²⁵ Sergei Ponomarev, head of the Association of Markets, Products and Services of Kyrgyzstan: "Dordoi ranks among the 20 largest markets in the world." URL: <http://www.kyrtag.kg/interview/detail.php?ID=546> (last accessed March 23, 2014).

undertake a massive improvement of their quality management system and introduce new technologies.

Additional requirements would include modernization of testing laboratories, bringing the sanitary and quarantine, veterinary and phytosanitary controls at border crossing points in accordance with the CU requirements and implementation of other measures to improve the system of technical regulation.

Another part of the negative impacts of Kyrgyzstan's joining to the Customs Union is linked to the existing problems in the economy of the country.

Kyrgyzstan's joining to the CU means a significant change in the direction of economic development, doing away with its commitment to re-exports and focusing the economy on the development of such manufacturing and agro-processing industries where exports development is a priority.

Thus, in connection with its joining to the CU, Kyrgyzstan is now facing the need for restructuring its economy, which will give it the opportunity to be more competitive and to use its existing capacity more efficiently.

However, major obstacles to the restructuring of the economy are significant weaknesses in the economy and the system of administration, including:

- low capacity of governance institutions and high corruption;
- poor use of the export capacity;
- continued focus on support of re-exports;
- current problems in the area of investment climate and business support;
- a high level of shadow economy;
- lagging behind in reforming the system of technical regulation;
- lack of serious financial support for businesses, etc.

In general, when talking about the negative consequences and risks for the Kyrgyz economy, it should be noted that most of the negative effects may occur in the short term, in the first 2-3 years after the country's joining to the CU.

2.2.1. Analysis of the impact of changes in import tariffs and non-tariff barriers

Existing quantitative analysis methods, widely used by experts, allow to assess with a degree of conditionality the impact of individual factors of integration processes in the framework of the Customs Union on the main indicators of the economy's development: GDP growth rates and rates of growth in prosperity, changes in the structure of industries and sub-industries, changes in employment by sector, etc. The following are the results of an analysis of the impact of the application of the common customs tariff and non-tariff barriers on a number of economic indicators.

In assessing the impact of changes in tariff and non-tariff barriers on the main macroeconomic indicators of the countries under study have, the following steps were completed:

- calculation of the average weighted tariffs before and after the KR's joining to the Customs Union;
- calculation of elasticity coefficients to determine how price changes affect trade diversion between the CU countries and non-CU countries (NCU);
- calculation of the effect of changes in tariffs and non-tariff barriers on import prices, determination of price shocks;
- analysis of trade diversion: analysis of changes in import volumes between the CU and NCU countries by industry and the economy in general;
- forecasting changes in the main macroeconomic indicators: GDP growth, exports, imports and consumption.

Calculation of the average weighted tariff rates

To determine the effect an import tariff has on the price, it is necessary to calculate the average weighted tariff rates by industry. Data on imports for 2012 for 97 product groups in the 6-digit encoding format of the State Customs Service of the KR was used for this purpose. To ensure uniformity of industries' names, aggregation of commodities was undertaken in accordance with the FEACN and the State Classifier of Foreign Economic Activity (SCFEA) coding harmonization lists. This exercise yielded a set of commodity groups by 12 import-producing industries.

The next step was the calculation of the average weighted tariff for each of the industries based on the current import tariffs and the tariffs that shall be applied in the territory of Kyrgyzstan upon its joining to the Customs Union – the Common Customs Tariff (CCT). The current average weighted tariff on imports from NCU countries amounted to 3.8%, whereas the CCT average weighted tariff comprised 10.5% (See calculated tariffs by industry in *Annex I*).

The next step was the calculation of the average weighted tariff, which was weighted by the share of imports in the CU and NCU countries (*Table 2.2*).

Table 2.2. The average weighted tariff, taking into account the share of imports from the CU and NCU*

Industry	The share of imports from CU	The share of imports from NCU	Tariff, average before CU, %	Tariff, average under CU, %
Agriculture, forestry, fisheries	75%	25%	0.905	1.375
Fuel extraction	97%	3%	0.062	0.015
Extraction of metals and other minerals	79%	21%	0.846	1.296
Food industry	63%	37%	2.763	9.164
Light industry	4%	96%	8.837	11.110
Woodworking, pulp and papermaking industry, publishing services	58%	42%	0.109	6.276
Chemical and petrochemical industry	33%	67%	0.975	6.269
Production of other nonmetalliferous mineral products	32%	68%	5.764	10.757
Metallurgical industry	58%	42%	0.015	3.783
Manufacture of metal items	24%	76%	1.279	7.965
Mechanic engineering	14%	86%	4.799	3.760
Other manufacturing industries	14%	86%	2.049	11.939
Total economy	46%	54%	2.082	5.718

* *Source:* CCT, the Law of the Kyrgyz Republic "On the customs tariff of the Kyrgyz Republic", own calculations.

As can be seen from the table, the average weighted tariffs on imports will increase in virtually all sectors. First of all, this increase will be due to a significant increase in tariffs on imports from third countries (NCU). On average, more than three times the increase in tariff on import of goods in the food industry, more than five times-for the woodworking industry, the chemical industry and metal products Slightly lower tariffs on imported machinery. On an average for the economy, the average weighted tariff on imports will increase more than twofold: from 2.08% to 5.71%.

Analysis of elasticity coefficients for the structure of imports

An assessment of a one-time change in the tariff is insufficient, since the tariff's effects on the price may have prolonged or delayed effect and will manifest itself within a certain period of time. For an approximate estimate of this effect, it would be appropriate to examine how changes in the import structure occurred depending on changes in the prices of imported goods. For these purposes, coefficients of elasticity have been calculated for the periods of 2012-2010, 2012-2009 and 2012-2008.

Table 2.3. Coefficients of elasticity for the structure of imports from NCU countries by price*

Industry	Elasticity 12-08	Elasticity 12-09	Elasticity 12-10
Agriculture, forestry, fisheries	-4.10	-0.98	-8.78
Fuel extraction	-0.85	-2.75	-2.18
Extraction of metals and other minerals	-0.85	-2.75	-2.18
Food industry	-0.52	-2.69	-2.85
Light industry	-0.29	-1.31	-6.03
Woodworking, pulp and papermaking industry, publishing services	-2.11	-8.67	-9.80
Chemical and petrochemical industry	-0.85	-2.75	-2.18
Production of other nonmetalliferous mineral products	-0.17	-0.13	-0.91
Metallurgical industry	-0.99	-4.36	-2.07

Manufacture of metal items	-0.41	-1.72	-5.24
Mechanic engineering	-0.85	-2.75	-2.18
Other manufacturing industries	-0.17	-2.55	-2.69

* *Source:* data of the SCS of the KR, own calculations.

The coefficients in *Table 2.3* show how the change in the structure of imports from NCU countries would occur under a price change of 1%. For example, a 1% rise in prices on interchangeable goods in the food industry in 2012, **on average**, led to a reduction in imports of these products in the structure of NCU countries by 2.85% in 2010, by 2.69% in 2009, and by 0.52% in 2008.

It should be borne in mind that the effect of the changed tariff on the import structure may be different depending on the category of goods. Thus, an analysis of the available data showed that the structure of imports of Kyrgyzstan includes items imported from both the CU and NCU countries ("interchangeable products") - 49.8%; goods imported only from NCU countries - 38.8%, as well as goods imported only from the CU countries - 11.4%. This means that there are different scenarios of changes in the structure of imports that would entail a change in import tariffs.

Therefore, to assess the changes in the structure of imports, the two hypotheses were proposed:

- *Hypothesis 1:* "Interchangeable products." Under the growth of import tariffs for NCU countries, the availability of interchangeable goods in the structure of import will lead to an outflow of certain groups of imported products from NCU countries to the CU countries.
- *Hypothesis 2:* "Non-elastic goods imported from NCU countries." Under the growth of import tariffs for NCU countries, certain imports from these countries will not change for want of any alternatives in the CU countries.

The first hypothesis has it that, since new tariffs in the CU countries will increase significantly, the importers will switch on the importation of certain goods from the CU, because prices of these goods will be lower. According to the second hypothesis, there are certain categories of products for which imports from third countries will change only slightly, even despite a marked increase in their prices.

Non-tariff barriers and price shocks

The concluding stage of the described methodology for the assessment of changes in import tariffs is the calculation of price shocks, i.e. direct effect of changes in tariff rates on imports' prices, which will then be used to assess changes in the structure of imports. To produce such an assessment, an import price equation was used that showed the dependence of the import price on tariff rates that were used in the so called computable general equilibrium model²⁶. This equation establishes the dependence of the import price on world import prices, customs tariffs on imports and transaction costs (*see Annex 2*). Based on this equation, the import tariff is one of the determining factors that contribute to the formation of the import price.

At that, transaction costs being difficult to assess, it would be equally difficult to directly estimate the effect of changes in the transaction costs. However, one can use an indirect method of evaluation, which would allow estimating the degree to which a decrease or an increase in freight costs can affect changes in average import prices. For this purpose, one can use the evaluation of changes of non-tariff barriers at the time of joining to the Customs Union. Thus, according to a study evaluating the impact of the joining of the Republic of Kazakhstan to the Customs Union²⁷, the optimistic scenario of development implies a reduction of non-tariff barriers by 25%. One must, however, bear in mind that this reduction would be associated only with the countries of the Customs Union, because it can be assumed that non-tariff barriers, at best, will not change with regard to countries outside the Customs Union. Therefore, when calculating the effect of the reduction of non-tariff barriers, one must make allowances for the share of imports from the CU countries.

Taking into account the hypotheses outlined above, the following assumptions were used to calculate the price shocks:

- Changes in the average tariff rate on imports proportionately affect changes in the average import price, with the tariff change effect being not of the one-off type (in our case, the estimated transition period will comprise 4 years from 2015 to 2019).
- The impact of the tariff shock on goods with no substitute products available in other regions (i.e. those products that are sold only in the CU countries or only in NCU countries, as was shown above) will be more prolonged.

²⁶ Source: Diaz-Bonilla C., Lofgren H., MAMS: An Economy-wide Model for Development Strategy Analysis, LCSPP World Bank, 2010

²⁷ Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. Report no. 65977 – KZ, the World Bank, 2012.

- Trade diversion between the CU and NCU countries will lead to a more rapid decline in prices of interchangeable products.
- The joining to the Customs Union will bring about a 25% reduction in non-tariff barriers, which is associated with improved terms of trade with the countries of the Customs Union.

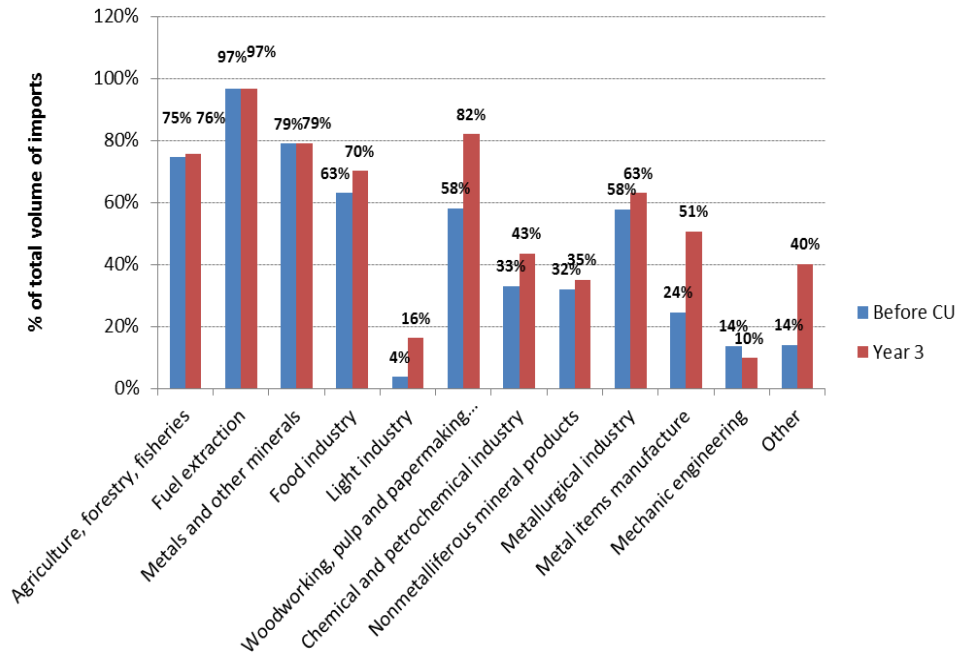
The calculated price shocks show how the average prices of imports of goods will change, given that **the base price is taken as one unit**. Analysis showed that, in the period from 2015 to 2019, an increase in import prices is expected virtually in all sectors (except for fuel production and mechanic engineering). In the first year of the CU membership, a slight increase is expected in the imports from the agricultural, metal/other minerals extraction and metallurgical industries. The most significant increases are expected in the prices of imports from the food industry (5.3%), metalworking (6.2%), woodworking (5.3%), non-metallic mineral (4.3%), chemical and petrochemical (4.8%) and other manufacturing industries (9.4%). On the whole for the economy, a change of the average weighted tariff in the first year will lead to an increase in average prices by 3.2% (see *Annex 3*). In addition, according to the estimates given, the growth of average prices on goods from NCU countries caused by increased tariff rates for these products will comprise 6.4%. Note also that without taking into account the effect of the reduction of non-tariff barriers, the average increase in prices of imported goods for the entire economy will amount to 3.6%.

The impact of tariff shocks on changes in the structure of imports

In view of the price shocks and by applying coefficients of elasticity, it is possible to predict what changes will occur in the structure of imports under the impact of changes in tariff rates three years after the potential joining to the Customs Union (see *Figure 2.1*)²⁸.

²⁸ For details on trade diversion results, see Table 5 in *Annex 4*.

Figure 2.1. Changes in the share of imports from the CU in the total imports by industry*

* Source: own calculations.

As can be seen from *Figure 2.1*, the greatest changes in trade diversion will occur in the light, food and woodworking industries, as well as in the manufacture of metal products. Thus, if the share of light industry products imported from the CU in the total volume of imports currently comprises 4%, then, following the joining to the CU, it can be expected that the share of imports from the CU will increase to 16%; woodworking industry - from 58% to 82%; and food industry - from 63% to 70%. Metal manufacturing products importation from the CU will potentially increase from 24% to 51%.

Regarding the imports of agricultural products, it should be noted that such an insignificant change in the structure of imports may be attributed to several factors:

- The value of the average weighted tariff itself has not changed significantly. On the one hand, agricultural products are essential products and the tariff rates on their imports are not high. On the other hand, there are similar items among the agricultural products, the rates for which are different nevertheless. In this way, the importer buys a similar item at a lower tariff rate for imports, resulting in a decrease in the value of the average weighted tariff.
- There are types of products in the structure of agricultural imports from NCU countries, for which the CU countries have no substitution. These products include, for example, exotic fruits, nuts, tangerines and clementines, whose import share is rather high, but which are not available in the CU markets. This leads to a situation when the importers continue to buy these products in NCU countries even at higher prices.

To assess the same effect, but for the economy as a whole, several different scenarios were used in order to show possible outcomes (see *Table 2.4*).

Table 2.4. The results of the forecasting the changes in the structure of imports in the economy as a whole*

Scenario 1	Script 2		Script 3					
	CU	NCU	CU	NCU				
<i>1st year in CU</i>	45.6%	54.4%	<i>1st year in CU</i>	45.6%	54.4%	<i>1st year in CU</i>	45.6%	54.4%
<i>2nd year</i>	52.3%	47.7%	<i>2nd year</i>	60.7%	39.3%	<i>2nd year</i>	62.4%	37.6%
<i>3rd year</i>	53.6%	46.4%	<i>3rd year</i>	60.9%	39.1%	<i>3rd year</i>	64.3%	35.7%
<i>4th year</i>	54.1%	45.9%	<i>4th year</i>	62.8%	37.2%	<i>4th year</i>	65.1%	34.9%
<i>Difference</i>	+ 8.5%	- 8.5%	+ 17.2%	- 17.2%	+ 19.5%	- 19.5%		

* *Source*: own calculations.

The 1st scenario is based on the average values of elasticity coefficients, assuming the economy would react to changes in import prices calmly enough. Thus, to calculate the effect under the first scenario, the following coefficients of elasticity were used: 1st year – (-1.014%), 2nd year – (-2.784%), 3rd year – (-3.925%).

Under the 2nd scenario, it is assumed that, on average, the economy will react in the same way as agriculture - the coefficients of elasticity in the first and last years are significantly higher in absolute value than those in the second year. In this case, the importers are more sensitive to changes

in prices in the initial period of the price shock impact and in the final year of the transitional period of integration.

The 3rd scenario takes into account the fact that the economy can respond super elastically, so that the reaction of the importers to increases in the prices of goods from third countries will lead to a very notable outflow in the importation of goods from the NCU. This scenario is based on the coefficients of elasticity that were obtained for the woodworking industry.

As was initially implied, the 1st scenario 1 is the most conservative, while the 3rd scenario allows for the most dramatic change in the structure of imports. Thus, following the first scenario's outcome, it can be expected that, due to the increase in tariff rates and import prices of goods from third countries, there will occur an 8.5% diversion in the volume of imports from NCU to CU countries. In the case of the second, more elastic development of events, such a change in the structure of imports will amount to 17.2% to the advantage of the CU countries. Under the 3rd scenario, the most sensitive to price changes, it is assumed that the share of imports from the countries of the Customs Union will increase by 19.5%.

2.2.2. The use of computable general equilibrium model for forecasting major macro-economic trends

One of the most important issues of this analysis is predicting possible macroeconomic trends following Kyrgyzstan's joining to the Customs Union. Unfortunately, it would be difficult to undertake a comprehensive quantitative analysis in this case because of the large number of factors that can affect the economic situation in the country. However, based on the calculated price shocks shown in *Annex 3*, it is possible to predict what the growth performance of the economy, exports, imports and consumption will be like in response to changes in the tariff rates on imports.

A computable general equilibrium model was used for these purposes, which had been adapted to the conditions of the developing countries, including Kyrgyzstan, by a team of researchers at the World Bank²⁹. MAMS - Maquette for MDG Simulations - is a variation of widely used computable general equilibrium models used to analyze economic policies of individual countries. The main source of data for this model is the Social Accounting Matrix, an expanded version of the input-output

²⁹ Diaz-Bonilla C., Lofgren H., MAMS: An Economy-wide Model for Development Strategy Analysis, LCSPP World Bank, 2010

balance. The model consists of 66 equations that describe the entire economy, including export/import prices, domestic commodity prices, producer prices, the consumer price index, etc., equations of aggregate supply and demand, GVA, production of goods, gross output, labor, tax, savings, earnings, transfers, consumption, foreign direct investment, public investment, balance of payments and fixed assets, total factor productivity, etc.

The main purpose of this model is to model and forecast economic trends in response to an application of one or another shock. A baseline scenario, which is calculated based on the actual dynamics of economic variables used in the model, is used as a basis for comparing the reactions of macroeconomic indicators in response to a shock. The baseline scenario is extrapolated towards the observed period by means of indicators averaging; thus, the baseline scenario represents **an average scenario of economic development when the economy is not subjected to any external shocks**. The model can use different types of shocks: price, investment, transfer and productivity shocks.

In our case, we use a price shock caused by the change in tariff rates. Figures 2.2 and 2.3 are charts showing imports and exports reactions in response to changes in import prices, as predicted by the model³⁰.

Figure 2.2. Projected change in imports*

³⁰ It is anticipated that Kyrgyzstan's accession to the Customs Union will take place in 2015.

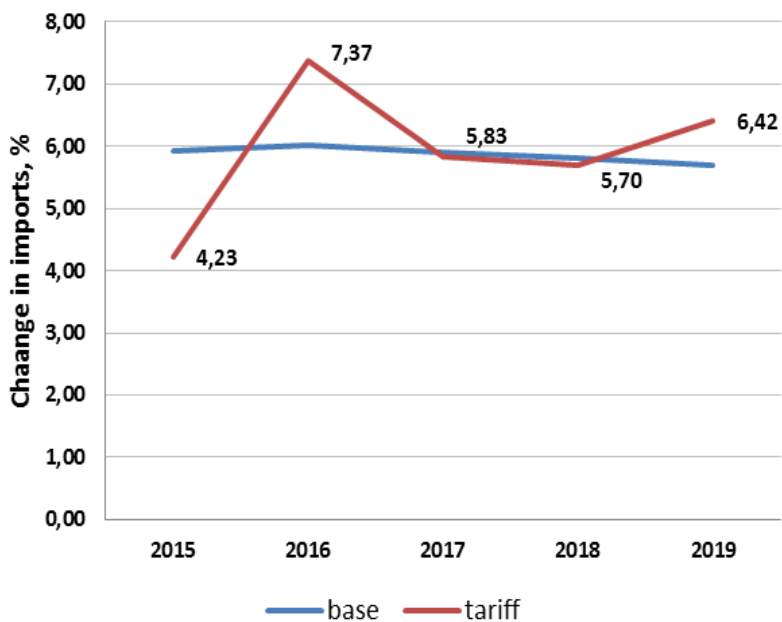

Figure 2.3. Projected change in exports*

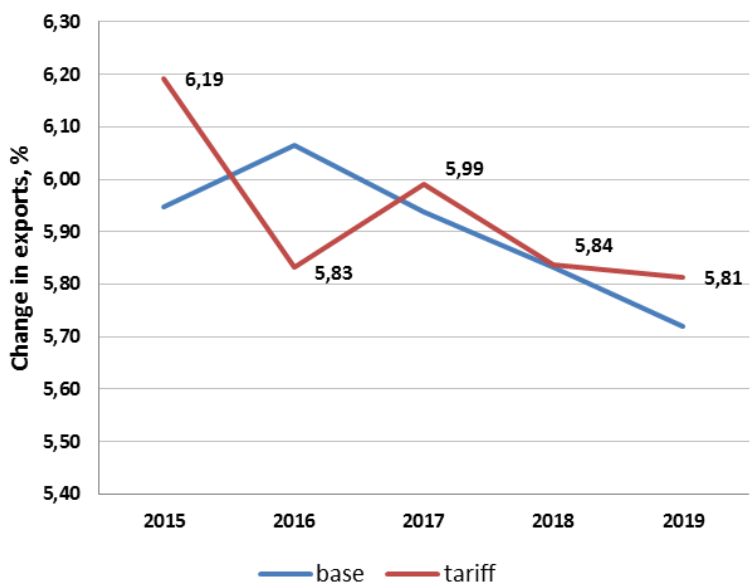
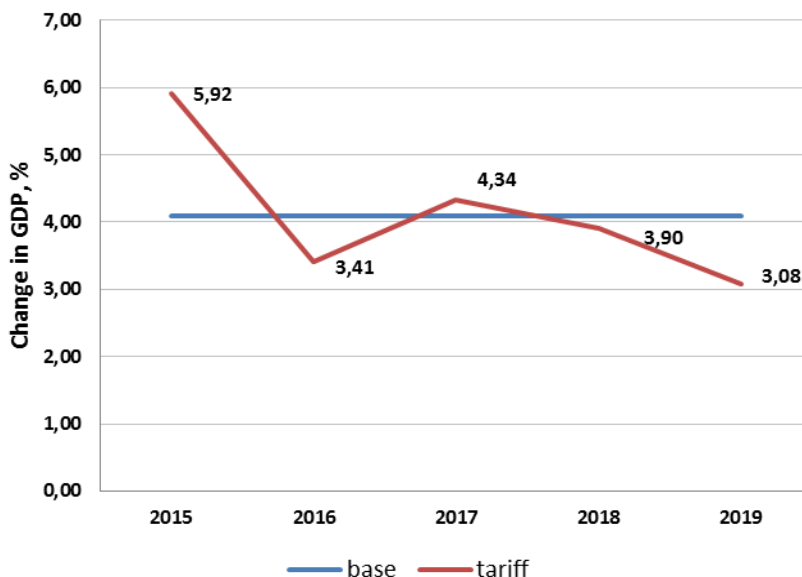

Figure 2.4. Projected change in GDP*

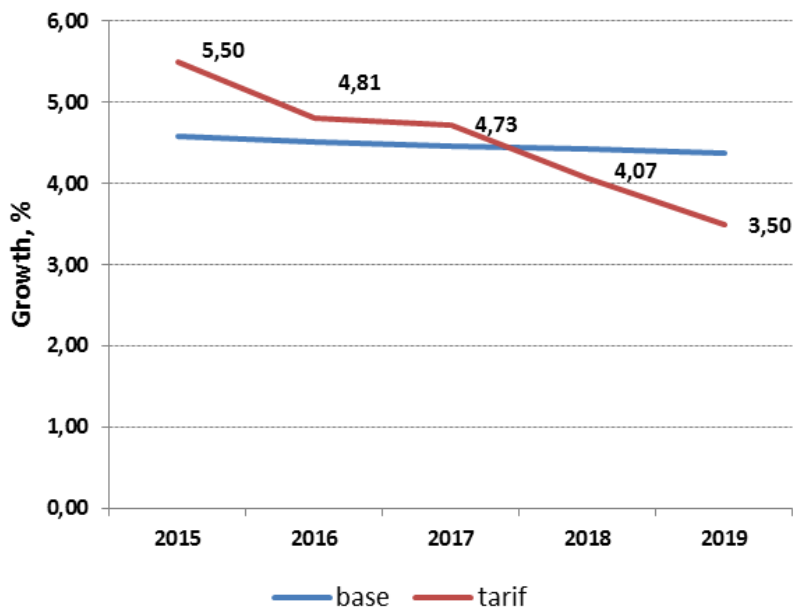

* Source: MAMS, own calculations.

Projected trends in exports and imports are crucial in shaping changes in GDP (see *Figure 2.4*). Thus, a faster GDP growth, compared to the baseline scenario, is preconditioned in the first year primarily by the growth in net exports. It should be noted that MAMS is based on mathematical equations that describe economic relationships, so the increase in import prices in the first year entails a prompt slowdown of import growth. In our case, this is caused, first of all, by the NCU countries' reaction to the tariff increase. More over, on the basis of the above calculations, we can assume that the volume of imports from the CU, on the contrary, will increase, leading to a reduction of the level of average prices for imports and, as a consequence, an increase in import growth rates in the second year. This particular trend is shown in *Figure 2.2*. In addition, it can be expected that an increase in import duties collection will not produce a significant effect on the revenue part of GDP, at least in the early years. This assumption is confirmed by the model as well, which did not show a significant increase in revenue. This is partly the reason for the slowdown of GDP growth in the second year compared to the baseline scenario. More rapid growth of imports and a slowdown of exports growth results in slower GDP growth. The last years of the transition period have been also marked by a slowdown in the GDP growth rates compared with the baseline scenario. About the same trend can be also observed in real household consumption (*Figure 2.5*). A more rapid

growth in the first two years preconditioned by the growth of GDP and exports gives way to a slowdown of the growth rate in the middle of the transitional period.

Figure 2.5. Projected change in real household consumption*

* Source: MAMS, own calculations.

It can be generally concluded that the impact of changing tariff rates will not be exceptionally strong. For example, in the case of the "average" scenario, one can expect a decrease in imports from third countries down to 10%-20%, which will not cause abrupt adverse changes in the economy. Major changes will occur in the first two years, which will be marked by surges in the imports and exports growth rates. It can be assumed that, on the one hand, increased tariff rates will consistently entail higher prices on goods imported, first of all, from countries outside the Customs Union. This, in turn, will lead to a deterioration in the terms of trade with these countries, a decline in imports, and reduced revenues from import duties. On the other hand, it can be expected that the opening of borders with the Customs Union countries will lead to the reduction of non-tariff barriers to trade and, as a result, a reduction of prices on imports from the CU. However, according to the forecast models, the economy will generally grow close to the baseline scenario. No significant positive

impact from tariff changes is observed at that. We did not find any evidence that would support a dramatic increase in the revenue, public or private investment.

It is very important to remember that the above assessments are **the average estimates of the impact produced by a single factor – a change in tariff rates for imports**. They do not take into account many other contributing factors, such as inflation expectations, export development scenarios, State policies, possible tariff and non-tariff regulation measures by third countries, the difficulties of the transition period of the joining to the CU, etc.

2.3. The problem of the equitable distribution of the benefits of integration

To get the greatest benefits from the membership in the CU and CES, it is deemed important to prepare proposals to the Government on forming mechanisms that provide support to countries lagging behind in their economic development.

In assessing the implications of the joining to the CU and CES, an important issue that needs to be addressed is the question of whether the gap in economic development between Kyrgyzstan and the CU member countries will increase or decrease in the medium and long term after Kyrgyzstan's joining to the CU. Or to present the same question differently: in the long view, will Kyrgyzstan's growth rates stay ahead or lag behind the growth rates of the economies of the three current CU member countries?

To answer this question, it is necessary to consider other associations' experience in ensuring equitable distribution of benefits of integration.

Regional integration can contribute to dynamic processes in the industry and in other branches of the block's countries and ensure appropriate benefits in terms of economic growth and improved standards of living.

However, distribution of benefits among the integration association's members can be quite uneven. The dynamics of market forces can exacerbate the unbalanced development and unevenness of benefits distribution, and this is given that the initial conditions in the countries are not the same. If policies aimed at reducing inequalities and imbalances are not implemented, more economically advanced countries – and regions within countries – tend to receive more sizable benefits from the more

capacious CU market than less developed countries or regions do³¹. Similarly, large transnational companies (e.g. those in Russia) may benefit from the CU market better, while having more opportunities to develop their own cooperation networks, manufacturing and supply chains than small and medium-sized companies, known to prevail in Kyrgyzstan, do.

Hence, of great interest comes the evaluation of the impact produced by the integration processes within the framework of the Customs Union on the restructuring of industries and sub-industries of Kyrgyzstan, bearing in mind that individual sectors and productions can develop rapidly, while other sectors will not be able to withstand the competition because of their relatively low competitiveness.

One of the important indicators of benefits sharing among the members of an integration association is the ratio of positive and negative balance of intraregional trade. Analysis shows that, in general, countries with a higher level of industrial development and a higher degree of diversification, such as RSA in SADC, Côte d'Ivoire in UEMOA, Kenya in COMESA, India in SAARC, Brazil in MERCOSUR, Colombia in ANCOM, and Russia in CIS³², enjoy a considerable surplus in trade with their regional partners, while the less developed (and often smaller in size) trade bloc members have significant deficits in their intraregional trade.

This imbalance can be associated not only with the established production structure in the countries, but also with the policies they pursue. Thus, the common customs tariff of the Customs Union and the rules of origin may be more suitable for the founding members than for the newly acceding countries. As is known, the newly adopted common customs tariff is largely based on the rates agreed to by Russia.

In acceding to the Customs Union, Kyrgyzstan's interests should be taken into account, which includes coordinating its industrial and other sectoral development policies with the CU countries. The lack of such coordination can lead to making the convergence of Kyrgyzstan's development levels with those of other CU countries difficult to achieve and, ultimately, to weakening Kyrgyzstan's involvement in the integration process.

Financial and institutional capacities of the CU member countries for creating conditions for the production and exports, significantly

³¹ Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.

³² Although, in the case of Russia, it should be borne in mind that the surplus of trade with its CIS partners is ensured, to a certain extent, by the supply of fuel and energy resources. However, even then a higher degree of diversification of Russia's industry provides for the remainder of the existing surplus in trade.

different if compared to those of Kyrgyzstan, may also exacerbate the imbalance in the development of Kyrgyzstan and other CU members.

To ensure a more balanced development of Kyrgyzstan following its joining to the CU and CES, it is important to use all the experience available globally.

Other associations' experience

A number of integration groupings have mechanisms adopted at the State agreement level that provide for measures to support the development and diversification of the economy of the member countries lagging behind in terms of their economic development.

The European Union

In the European Union, the problem is solved by the implementation of a coordinated policy of measures to support individual industries and through the creation of special structural funds. Thus, there are two funds (structural and cohesion funds), from which funding is directed to support regional development projects in the less developed regions of the European Union, and financial transfers are allocated from countries with higher per capita income to countries with lower incomes (see Section II).

The Southern Common Market (MERCOSUR)

There is a structural transformation fund within the framework of the MERCOSUR, which, in order to reduce unevenness, finances investment projects aimed at the development of economically backward countries. This is the mechanism for the transfer of financial resources from the more economically developed countries, Brazil and Argentina, to the less developed countries, Paraguay and Uruguay. Contributions by countries are: Brazil - 70%, Argentina - 27%, Paraguay - 2% and Uruguay - 1%. The fund's annual size comprises 100 USD million.

Of this amount, to implement investment projects proposed by the member countries, 48% goes to Paraguay, 32% to Uruguay, while Brazil and Argentina get 10% each.

The South African Customs Union (SACU)

The SACU agreement provides for the support for the less developed member countries aimed at their economies' diversification. RSA, as the most economically advanced country, starting with 1969, sends funding to develop the other four SACU members through the Fund, which includes all customs tariff inpayments. The purpose of income

redistribution is to compensate small countries for the damages from the emerging trade deficit and to support industrialization and diversification of their economies.

Other groupings' mechanisms

Similar mechanisms exist in a number of other associations. Countries of the Economic and Customs Union of Central Africa (UDEAC) use the solidarity fund created through the contributions from the more developed coastal countries (Cameroon, Congo, Gabon) to finance the development of the landlocked countries.

Countries of the West African Economic and Monetary Union (UEMOA) use the solidarity fund and interventions for the underdeveloped countries' development through loans, credit accommodations, bonds, subsidies and research funds.

In general, talking about bridging the development gap with the CU member countries, it should be emphasized that Kyrgyzstan needs assistance within the CU framework, including financial aid. Following the example of a number of regional groupings, especially the European Union, it is suggested that a fund or funds should be established to support underdeveloped countries. When considering and discussing the support mechanism, other groupings' experience can be taken into consideration.

Measures for policy coordination

There is certain hope that Kyrgyzstan's development gap with the CU member countries will narrow. But such development of events will depend on many factors. That will include the availability of financial resources, the investment climate, the willingness of large and medium-sized corporations in the CU countries to undergo certain interim changes of their own - for example, production of components for Kyrgyzstan, the interest of investors from other countries to invest in our country, as well as the situation with State governance institutions in Kyrgyzstan and their ability to implement appropriate policies.

The Supreme Eurasian Economic Council made a decision on the main directions for coordination of the CU countries' national industrial policies of May 31, 2013, which envisages measures on enhancing industrial cooperation among producing companies and creating technological platforms and industrial clusters in the priority sectors.

Bearing in mind the need for the implementation of joint projects with companies of the CU countries, right now, at the CU joining stage, it is necessary to discuss a proposal for joint consultations among the relevant ministries and agencies of Kyrgyzstan and the CU countries on

adopting concerted strategies for the development of industry and other sectors, taking into account the benefits of a regional division of labor, the creation of production networks, clusters, etc.

Conclusions

The level of impact, which the cumulative effect of all the negative and positive factors might produce, largely depends on the Government's implementation of its program of action in preparation for Kyrgyzstan's entry into the CU, as well as on the economic policy that the CU countries will pursue.

Since the benefits and positive effects of the CU membership in their majority could be achieved in the medium and long term, to ensure a stable development of the country, it is necessary that the country should have a certain "security cushion" in the first 3 years following the entry, i.e. a set of measures should be implemented during this period to mitigate possible adverse effects.

Given the condition of the economy and the lack of financial resources, as well as the governance institutions' poor capacity, to implement structural adjustment measures and adapt Kyrgyzstan's economy to the new conditions of development, implementation of a program of measures for financial and technical assistance, first of all, on the part of the CU countries, is warranted.

The Government of Kyrgyzstan approached the CU countries with a request whether provision of such assistance was possible. As it became known several days ago, Russia promised to provide assistance³³. To that end, the Governments of Russia and Kyrgyzstan began developing a special program to support Kyrgyzstan's joining to the CU.

³³ Speaking in Astana at the session of the Supreme Eurasian Economic Council of May 29, 2014, President of Russia Vladimir Putin informed that Russia was ready to assist Kyrgyzstan in acceding the integration association: <http://www.24.kg/cis/180197-vladimir-putin-rossiya-gotova-pomoch-kyrgyzstanu.html> (last accessed Thursday, May 29, 2014).

Section III. A study of the impact of Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union on migration processes

The policy issues context

The significant level of labor migration from Kyrgyzstan to Russia is explained by a strong gap in the standard of living, high unemployment in Kyrgyzstan and tensions in the sphere of the availability of land for its population. In 2011, there were 212.4 thousand registered unemployed³⁴. In 2012, up to 700 thousand citizens of the KR were outside the country, primarily in Russia and Kazakhstan³⁵. A large part of the natives from Kyrgyzstan currently stay in Russia without the documents necessary for legal work. The Government of the KR tries to assist their citizens in finding employment abroad. In 2013, a special body was set up - the Ministry of Labor, Migration and Youth. Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union, at that, can be considered as a measure to address the problems of labor migration, particularly in the light of the freedom of movement under the CU.

According to experts, labor migration from Kyrgyzstan can be estimated at 25% of the country's labor force³⁶, and it ranks third in the world in terms of the flow of remittances by migrants as percentage of GDP. According to the World Bank, in 2011, the list was headed by Tajikistan (47% of GDP), followed by Liberia (31% of GDP) and Kyrgyzstan (29% of GDP).³⁷

Definition of policy issues

Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union has led to a stormy debate. Its rapid progress to the Customs Union slowed down at the end of 2013 and entered into a phase of public debate about the appropriateness of this merger and the possible effects this step would cause. The interests of workers and business people, migrants traveling abroad to earn money, their families and those who work without ever

³⁴ <http://kant.kg/2013-01-18/uroven-bezrobotitsyi-kyrgyzizstane/>.

³⁵ Madeyuev A. Migratory policy of the Kyrgyz Republic: the situation and the prospects. Presentation of March 14, 2013 in a MiRPAL videobridge session.

³⁶ According to expert A. Ryskulova's presentation at the "Migration Policy: International Practices" Conference. See: "Labor migration from Kyrgyzstan exceeds the norm more than twofold." KirTAG, December 18. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.

³⁷ Kyrgyzstan is one of the world leaders in GDP's share of remittances from migrants. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.

leaving Kyrgyzstan will be affected once Kyrgyzstan has acceded to the Customs Union. How will Kyrgyzstan build its relations with China? Will the positive effects of Kyrgyzstan's joining to the Customs Union prevail over the negative ones? All these and many other issues require careful analysis, both in the short and medium/long term.

Assessing the effects of Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union and the Common Economic Space presents a challenge.

The goal of the study

The goal is to study the effects of Kyrgyzstan's possible entry into the Customs Union that the country might have in the area of migration in the short, medium and long term, as well as to identify the best strategies for providing assistance to labor migrants from Kyrgyzstan in the CU.

Tasks

1. Identify and analyze the migratory effects from the CU unification for Kazakhstan, Belarus and Russia.
2. Analyze the possible effects in the area of migration for Kyrgyzstan and measures to be taken when acceding to the Customs Union in the short, medium and long term.
3. Assess the ways and resources for the implementation of necessary protective measures in the area of migration for Kyrgyzstan when acceding to the Customs Union in the short, medium and long term.
4. Develop recommendations for the Ministry of Labor, Migration and Youth of Kyrgyzstan and other stakeholder ministries and agencies on the development of approaches regarding Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union.

The author puts forward the following hypothesis requiring verification in the course of the study:

1. Kyrgyzstan, having acceded to the CU, will become the latter's first pronounced labor donor country. Therefore, the main measures it should take should be protecting the rights of labor migrants, and not only agreeing on the free movement of labor from Kyrgyzstan to the CU within CES.
2. The current situation in the CU has not been designed for long-term solutions to the problems in the area of migration, so the possible entry of Kyrgyzstan into the CU will provide impetus to the adjustment of the migration policies of the CU and each of its individual member countries.

The methodology and limitations of the study

The study was conducted in Kyrgyzstan, Russia, Kazakhstan and Belarus during the period of January 20 through June 1, 2014.

The study focused on the general problems in the area of migration in relation to Kyrgyzstan's possible joining to the CU and CES and, because of the limited time and resources, can only define key trends, yet it does not claim to be comprehensive or complete.

The project used a flexible methodology, which was based on a combination of expert interviews and secondary information.

Semistructured interviews with experts were employed as the principle method of primary data collection (16 interviews: 5 in Kyrgyzstan, 8 in Russia, 2 in Kazakhstan, and 1 in Belarus).

The main purpose of the expert survey was to analyze how the experts perceived Kyrgyzstan's possible joining to the CU and what measures in the area of migration could be taken by Kyrgyzstan and the CU countries in the event of this intention's implementation and how this could be done most effectively.

A guide was used to conduct the interviews, which allowed the interviewer to manage the discussions in the right direction, but the questions were adjusted in view of the scope of the experts' activities and their professional experience. The interviews were recorded on tape and further transcribed into text files. 13 expert interviews were conducted via Skype or by telephone, 3 interviews were held in the form of a personal conversation.

Qualitative nature of the study made it possible to ensure the openness of the proposed approach, as well as to clarify and modify the hypotheses and assumptions that had been put forward.

Selection of participants for *the expert survey* was made among the migration experts from various organizations and communities involved in providing assistance to labor migrants from Kyrgyzstan in Russia.

The selection of experts covers (see the full list of experts in *Annex 7*):

- officials of the Eurasian Economic Community;
- members of the public expert boards under the state migratory structures;
- representatives of NGOs;
- migration scientists and researchers.

3.1. The characteristics of migratory movements inside the CU and in Kyrgyzstan

The Convention on the free movement of the labor force and free employment under the Customs Union was adopted in 2011³⁸. Freedom of employment for Belarusians was implemented even earlier, under a State union with Russia (founded in 1996), but, in the opinion of the surveyed experts, it does not work to the full for Kazakhstan as yet.

There is evidence that while going through recruitment, work permit requirements still apply to them (Kazakhstani citizens).

From an interview with the Russian expert

After the signing of the agreement on free movement of people, Russians, Belarusians and Kazakhstani citizens were not required to obtain any permits to cross the border and engage in labor activities. This support is not only for labor migrants but also for businesses, tourists, relatives and for border residents. While Belarus, as the Union State, had enjoyed a preferential regime with Russia since 1996, the above circumstance played a positive role for Kazakhstan's vast areas bordering on Russia. The convenience of free movement was felt by all citizens of the CU, including those working in the CU territories outside the country of their nationality.

In Kazakhstan, freedom of movement has simplified cross-border migration for inhabitants of the border areas, but while Russia has no intensive labor relations with Kazakhstan, mutual visits are few.

So far, there has been no significant effect from the availability and the free flow of labor force inside the Customs Union's common labor market. The experts noted that there was some minor effect for Belarus, because the country had a large number of the rural population, while the Belarusian cities could not absorb all the population, so there was a small reserve for the common labor market. Inside the tripartite Union of Belarus, Kazakhstan and Russia, Belarus finds itself in a position of a donor, not a recipient of migration. Formally, there is a positive balance of migration, but according to the experts interviewed, this picture comes up because of statistical errors. Most of the Belarusians avoid registration, as the facility of the Union State with Russia provides them with the most

³⁸ *Russian State Duma ratified a package of agreements on simplification of labor migration in the Customs Union. URL: <http://www.customs-union.com/статья/госдума-россии-ратифицировала-пакет>.*

convenient mode of movement, just like the Russians themselves. So it is quite difficult to keep track of unregistered migration from Belarus.

Kazakhstan lacks any substantial reserves for migration. Ethnic Russians and other Russian speakers, who were set to migrate from the start, have for the most part already left Kazakhstan, and, with no strong nationalist pressure on ethnic Russians in Kazakhstan currently present, there are no emigration attitudes present either. The ethnic Russian youth, at that, have certain inclination for obtaining a Russian university diploma, since the scope of its applicability within the CIS is wider than that of its Kazakhstani counterpart, and this encourages student migration. A Russian diploma makes it easier to find a job in Russia, and out of these considerations, a part of the ethnic Russian youth graduating from high school wants to pursue higher education in Russia, rather than in Kazakhstan. There exists a small migratory flow from Kazakhstan to Belarus, because, in the past, nationals of the Soviet Belarus were dispatched to Kazakhstan to reclaim the wildlands (see *Annex 9*).

Cross-border labor migration between Russia and Kazakhstan under the CU has increased, but it is not recorded, just as it has not been recorded before, prior to the Customs Union. Among the former Soviet countries that have been severely affected by the brain drain, Kazakhstan ranks second, after Ukraine. Kazakhstan has lost its ethnic German population, part of which (several hundred thousand) has settled in Russia and in Germany. For Kazakhstan, these losses have been quite painful because of the specific human resources distribution pattern: a large part of the engineering staff consisted of the now expatriate ethnic Russian population, whereas the profession of a technologist was represented largely by the ethnic Germans, now expatriate as well³⁹. Because of the brain drain, Kazakhstan has lost the engineering (its ethnic Russian population) and technologist corps (its ethnic German population). There is no excess labor in Kazakhstan, except in its southernmost labor-abundant regions. Kazakhstan is the only post-Soviet republic, whose people have not shown a tendency to move elsewhere. Kazakhstan has lost only its recently established ecdemic population formed of the deported Czechs, Poles, Chechens, Volga Germans, including those who got caught in the borderland cleansing operations of 1939.

³⁹ In Stalin's times, the deported Germans of Kazakhstan could not enter higher education establishments, being representatives of a deported people. And, since professional work was valued by the Germans highly, they sought to become professionals and enrolled to technical schools, although, because of the bans, they had to abide by the lower qualification level within the labor market.

Kazakhstan's citizens rarely migrate to Russia, and what we have today is not mass migration, but rather small streams of student migration. There are many ethnic Russians in the northern border strips of Kazakhstan who may be involved in migratory movements, but the rest of the regions are not active in this respect. On the other hand, Kazakhstan has kept ahead with its compatriots (oralmans) resettlement program. In recent years, however, the influx of the oralmans has slowed down.

Nominally, internal migration in Russia has increased in volume by the virtue of a switch to the new methodological provisions of State statistics, but, in actual fact, it has not increased and its growth will be limited in the near future.

For now, the Customs Union agreement operates among the countries that have had no intensive migratory relations among themselves, but Kyrgyzstan's possible joining to the CU will surely change its existing format. There have been no serious downsides in the area of migration, particularly in the citizen border crossing practices, within the framework of the current Customs Union. But, since Belarus, for instance, has already felt the human resources outflow to Russia, there are intentions on its part to take restrictive measures in order to reduce the staff outflow⁴⁰. But, for the time being, there is no such problem in Kyrgyzstan. It is important for the country that people could go abroad to work, earn and send money, since this supports the economy and relieves the tension. Kyrgyzstan has had additional benefits compared to the rest of Central Asia because of the better quality of its labor force. Thus, according to one of the Russian experts:

The Kyrgyz are, after all, the elite of Central Asian migrants. These are elite migrants. They are better suited for professionalization, and their women work successfully, it is easier for them to integrate.

From an interview with the Russian expert

Historically, society in Kyrgyzstan has been more streamlined compared to other Central Asian countries. For example, women here would not wear the hijab. In addition, Kyrgyzstan has been a more urbanized republic and, during the Soviet times, the share of those

⁴⁰ Well, fellow alcohol-abusing, do-nothing citizens, who of you would like to pay taxes? [Electronic resource] Infobank, November 26, 2013. URL: <http://infobank.by/infolineview/itemid/4028/default.aspx>.

employment in various industries was traditionally higher than that in any other Central Asian republic⁴¹.

In the Chui Valley, for example, the population is quite urbanized, and they get by in the city easily. Well, it can be seen in the example of Moscow, because Kyrgyz waiters can be met in all coffee shops and even in good restaurants; they work as cashiers among the Russians, i.e. where there is contact with people and you need to speak in Russian. They work and they can progress up the ladder here, in Russia.

From an interview with the Russian expert

The structure of the industries, in which migrants from Kyrgyzstan work, has been evolving in recent years. If earlier, Kyrgyz migrants used to work more in construction, in the markets, or as individual entrepreneurs, now they gradually embrace the services sector, and professional migration of professionals has been growing as well. Teachers are in demand in the border regions of Kazakhstan, physicians get readily employed in Siberia. In Kyrgyzstan, there is a problem with the shortage of qualified doctors in the border areas, because they leave through various recruitment programs. For example, the "Ural'ski Dom" (the Ural House)⁴² in Sverdlovsk Oblast has actively worked to bring Kyrgyzstani doctors to Russia. It can be, therefore, expected that even more people with qualifications and diplomas of the Soviet and post-Soviet period will actively migrate to the CU, and not to Russia alone (see Annex 8).

In Kazakhstan, there may well be a shift in migration - for the Kyrgyz people, it comes second after Russia in terms of its attractiveness as a country. Kazakhstan is closer and more tolerant, because of the reasons of ethnicity. A Kyrgyz person does not perceive him/herself in Kazakhstan as the physiognomic minority. Migration always works better at close range. It is easier for a person to board a bus and go to Almaty, than board a train or a plane for a long and costly trip to Yekaterinburg, Samara or Moscow. The flow can switch slightly in favor of Kazakhstan... One can earn less in Belarus than in Russia. On the

⁴¹ Almost 30%, whereas in Uzbekistan, for instance, the share is about 20-22%.

⁴² A well-known Russian public organization that actively promotes the idea of organized recruitment. See their website: <http://oo-uralhouse.ru/company/>.

other hand, there are not so many migrants over there, and if Belarus needs an inflows of migrants, there may come up additional niches, but you won't be able to earn too much money in those niches.

From an interview with the Russian expert

On the other hand, the factor of high wages in Russia seriously impact migration flows.

10 years ago, one would assume that the flow of migrant workers in Kazakhstan might increase, but not anymore. Culturally, the Kyrgyz and the Kazakhs are very close to each other, you would expect that a lot of people would rush there in connection with the eased requirements. But wages in Russia are much higher now all the same, and a drift has already started to the Far East and Siberia. Many people begin to relocate there from Kyrgyzstan. This regional Russian labor market is much more attractive than that of Kazakhstan.

From an interview with the Kyrgyzstani expert

Middle managers are in good demand in Kazakhstan, and if Kyrgyzstan ever accedes to the CU, far more people would leave to join the small businesses or large companies at the middle management level. Kazakhstan has a good economic situation, so the labor market here is no less attractive than that in Russia. Religious, ethnic and other differences play a lesser role here. There are two main niches in Kazakhstan for the Kyrgyzstanis: managers and agricultural workers, because there is enough local staff in the industrial and services sectors, there are hardly any jobs available to the Kyrgyzstanis as yet. Whereas Russia has a different composition of Kyrgyz migrants, including people with higher education who strive to take up better positions than those, for example, in construction. The experts noted that, due to the fact that Kyrgyzstan could not decide whether to accede to the CU or not for a long time, there emerged a trend for farmers to leave for Russia, where the markets are nearby.

For example, there is a district of Ramensk in Samara Oblast. There, a whole area with a peasant Dungan village has been set up to most actively pursue agricultural activities in Russia. Therefore, I think this kind of flow of people, who will be involved in agricultural production directly in Russia, will grow.

From an interview with the Kyrgyzstani expert

It is necessary to note another factor contributing to the gradual depopulation of Kyrgyzstan. Just as Russian banks and businesses massively employed their relatives back in 1990's and gradually began to move away from such practices in 2000's⁴³, so Kyrgyzstan should combat nepotism in work recruitment. In contrast to the 1990's Russia, where the consequences of hiring family members were manifested in the deterioration of economic performance of businesses and the decline of their competitiveness, a person's progress along the career ladder in modern Kyrgyzstan, if he or she is of non-Kyrgyz origin or has no established relationships of a Kyrgyz kinsman, will be inevitably hampered - and this leads to the continuous outflow of the population who are set to acquire permanent residence in other countries. This serves as a deterring factor for representatives of the Kyrgyz intelligentsia as well, who find themselves not in a position to compete with internal migrants, - not in terms of the level of their qualifications, but rather the level of intimacy of family ties when seeking employment in top-paying jobs. In our opinion, understanding the problem and adopting measures to combat any manifestations of tribalism and nepotism should be strategic in nature.

Internal migration in Kyrgyzstan itself seeks to get only to one center - Bishkek. Bishkek is a place of desired destination also for those who have already tried going overseas but failed to settle down there and are now returning to Bishkek instead of their usual residential address. Bishkek is an "internal overseas destination" for those who failed to join labor migration abroad - in Russia or Kazakhstan.

Of great impact for a sufficiently large number of Kyrgyz people is the closure of entry to Russia⁴⁴. They will try to settle in Bishkek, wherever they might come from, because people are already accustomed to work in other environments and are unlikely to want to work in rural areas or cultivate their land plots. These people are likely to go to Bishkek instead, but they will come to fill out vacant jobs. If the scale of departure from Bishkek to Russia grows, these niches then will be filled by returning

⁴³ Harmful relatives //«Izvestiya», November 18, 2005. URL: <http://izvestia.ru/news/308436>.

⁴⁴ The lists of the RF border service include about 60 thousand citizens of Kyrgyzstan who have been denied entry to Russia. See Mamytbekova A. Russia and Kyrgyzstan decide on the fate of the migrants once again. [Electronic resource] StanRadar.com 10.03.2014. URL: <http://www.stanradar.com/news/full/8380-rossija-i-kyrgyzstan-vnov-reshajut-sudbu-migrantov.html>.

people. This might stimulate internal migration flows, when the jobs vacated by those who have gone abroad are filled by the incoming internal migrants.

For now, Kyrgyzstan has a relatively easy migration system of a centripetal movement towards Bishkek. Kyrgyzstan's migration potential has been largely exhausted: those who wanted to leave have already done so, that is why the reserve gets annually replenished by Kyrgyzstanis who's just reached their employable age. Information exchange in labor migrants' social networks is well established, as Kyrgyz migrants have been present in the Russian labor market for about fifteen years.

Once in a while, there are voices raised: "it's high time people stopped leaving for other places, we need to work in our own country" - but such statements are groundless. Because it is clear to everyone that there are not enough jobs in the Republic (Kyrgyzstan) and people have nowhere to work at. Politicians may say, for their own purposes: 'Let's stop going anywhere'. But they know well that people won't listen to them, even though the statement might sound quite "patriotic". I do not think it would be in the interests of Kyrgyzstan to keep people working there. Kyrgyzstan is heavily oriented towards exporting its labor, and I think this will go on for a long time. If some big investors really came here, put some sort of automotive assembly in operation, some intensive agricultural businesses, which required a large number of people, then they would stop going elsewhere. And there's nothing of the kind there. Moreover, there's a change of power in Kyrgyzstan every five years and so on, so no serious investors would go there.

From an interview with the Russian expert

However, experts from Kyrgyzstan look to the future with optimism.

I think any Kyrgyzstani will eventually return to his homeland, no matter where or how long he might have worked, but some, perhaps 10%, might stay. After all, this society is based on family and clan relationships, respect for the adults and mutual support in the family. All this has been preserved for centuries, and children will not leave their parents, always will assist their close relatives, and will extend a helping hand not only to the loved ones. Now many migrants provide support to whole native

villages of theirs, their home places. These factors give hope that these people will come back and, even when abroad, they will send help.

From an interview with the Kyrgyzstani expert

It can also be said that labor migration improves the political situation in Kyrgyzstan. There will be fewer of those people who have no jobs and don't go anywhere. If the flow of migrants is artificially stopped, according to the Russian experts interviewed, the situation will destabilize quickly. In addition, U.S. troops are being pulled out of Afghanistan and this could destabilize the situation in the region even further.

It is in their (Kyrgyztani) interest, that a steady flow of migrants goes from there to Russia or other countries. Perhaps, it would be of even more interest for them if this flow were going not only to Russia or Kazakhstan, but also were more diversified. Suppose the Eastern European countries, the countries of Western Europe, the countries of the Persian Gulf became open to them. They would only benefit from that, for they wouldn't be dependent then only on Russia or Kazakhstan. If, say, 20% of the Kyrgyz worked in the countries of the Customs Union, and the remaining 80% worked elsewhere all over the world, things would go much better for them. This is all about independence and diversification of risks.

From an interview with the Russian expert

In 2012 and 2013, migration – both labor and long-term – increased slightly from all the CU countries, whereas migration from Kyrgyzstan, on the contrary, somewhat decreased. This is due to the fact that the provision of Russian citizenship to Kyrgyzstanis under the simplified scheme has been discontinued.

For now, the Customs Union agreement has been concluded among the countries which have had no intensive migration links with each other. It should be noted that Kyrgyzstan's possible joining to the CU is expected to render the association more diverse and more difficult to manage.

3.2. Issues to address in the short term

The freer labor force is, the greater is the resultant economic benefit for a country or an association of countries where favorable conditions for migration exist. The advantages and benefits from the perspective of the

country and the families may not coincide, but in any case will contribute to the well-being of the population and rational use of the workforce. In a situation when the country loses its workforce, its leadership is impelled to take measures to retain the workforce. And even then, workforce outflows can benefit the citizens of the country.

Thus, migration becomes a very sensitive indicator. The freedom of movement of investments, goods and people is the main condition for an economy's efficient functioning and the use of its resources. That is why there is a global trend of expanding interstate associations, within which borders are kept open to make the economies efficient.

3.2.1. Protection of the rights of labor migrants from Kyrgyzstan in the CU countries

Expectations of migrant workers who have already come to the Russian Federation are connected, first of all, with simplification of procedures and obtaining permits. If Kyrgyzstan joins the Customs Union but fails at that to receive preferential treatment for its migrant workers, no positive effects of migration will be observable in the beginning. To meet the expectations of those migrants who are already in labor migration and would like to go and those who have returned and, having been placed in the "black lists", cannot leave anymore, these issues need to be resolved in a phased manner and in the short term.

In the view of most experts, no agreement on free movement will be adopted any time soon after Kyrgyzstan's possible joining to the Customs Union. The process of negotiations on the Customs Union indicates that the free movement of Kyrgyzstan's citizens may already take place during the second phase, in the process of joining the Common Economic Space. At the stage of negotiations, the three CU countries made it clear that it is the free movement of goods that the provisions are being made for initially, but not the free movement and employment of citizens. On the Russia's part, there are certain concerns about the significant increase in the number of labor migrants. In this connection, it could be feasible to set up an ad hoc group of experts from Russia, Kazakhstan, Belarus and Kyrgyzstan to deal with the issues of labor migration and legal employment: issues of organized recruitment, exchange of data on job vacancies, and so on.

The agenda of the negotiations should include both the issue of more open borders for labor migrants and the issues of protection of the rights of Kyrgyzstan's citizens while in labor migration: social protection, access to basic social services, social security, social insurance, etc. This is

relevant because people, in spite of restrictions and stringent measures taken to date regarding undocumented migrants, still go out of the country. The negotiations should be built around how to protect the rights of these people who have found themselves in the territory of the CU countries already.

Equality of the citizens' rights is above any Customs Union.

From an interview with the Russian expert

If Kyrgyzstan enters the Customs Union, a greater freedom of movement will become the main positive moment for the people. People are most convinced by the preferences relating to freedom of movement, because it concerns almost every family in Kyrgyzstan. All will depend on how well the possible benefits of migration are implemented.

Maximum simplification of movement is important to prove to the Kyrgyz public, that the Customs Union is truly beneficial. The population of Kyrgyzstan will have no feeling of how much the trade turnover between Russia and their country might increase, but the freedom of movement will be surely felt by each family.

It should be taken into account, considering the longer-term perspective, that outside the year 2030, the resources of Kyrgyzstan's mobile youth for work in Russia will have been exhausted. This depends on how intensive migration processes are going to be, but by 2035, the situation will change in any case.

Now the decisions are taken by the Special Commission, which has representatives from each country, and their decision becomes valid only when the President of each country signs up under that decision. This requires quite a lengthy process of adjustments and exploratory talks. The process of adjustments is costly and labor intensive, but, nevertheless, necessary for ensuring compliance with the principle of equality in these procedures. And this certainly slows everything down.

Preparations for the joining to the CU are time consuming. And the negotiation process has been under way, and preliminary documents have been prepared in more than one of its versions. That's a lot of steps to take and hard work to do. Well, of course they should persevere in making sure the environment for migrants here is more or less favorable.

From an interview with the Russian expert

The negotiation process shows that, in the beginning, the permit system for Kyrgyzstanis will remain, and the options of free movement shall be considered in the second phase. But, in the light of the insignificant, compared with other countries, number of labor migrants from Kyrgyzstan, it is obvious that the issue's resolution should be really sped up.

If by May 2014, the target is the Customs Union, then in the year 2015 - it is the Common Economic Space. The situation in Ukraine can accelerate the integration process or, on the contrary, prolong it. In addition, the Government of Kyrgyzstan has resigned, but the new Government has not been yet formed. Who will come in the new Government and how the new Government will continue the negotiations is still unclear. A new team of negotiators shall be formed, although the political will has been manifested and the President of Kyrgyzstan has unambiguously set the objective of the joining to the Customs Union.

Joining the Customs Union should be safe-cushioned though, so that the country does not fall into the pit of social tension. The Customs Union countries must understand the situation in Kyrgyzstan.

From an interview with the Kyrgyzstani expert

The official Russian estimate of the amount of labor migrants from Kyrgyzstan is about half a million people⁴⁵. In the opinion of experts, one million labor migrants from Kyrgyzstan in Russia is too inflated a figure. And this figure - half a million or a million - will play its role when decision is taken on abolishing work permit documents for the citizens of Kyrgyzstan.

It is necessary to keep track of information, not even in terms of any possible benefits, but just out of common sense. There isn't a million in Russia. Well, one could keep arguing whether it's in the vicinity of 500,000 or 600,000, but one million is too great an exaggeration. So the figures Romodanovsky gives is exactly what we should all recognize, for they contain everything – both legal and illegal migrants. Of course, that includes also some part of

⁴⁵ The FMS' official assessment of the cumulative number of migrants from Kyrgyzstan in Russia across the full spectrum of purposes of residence was 525,804 persons at the beginning of 2014.

the accrued numbers for those have come earlier and won't leave. Romodanovsky gives the total of about half a million, and we can allow for some 100,000 accrued. You shouldn't be pedaling this figure. But they keep referring to it in all reports on migration: a million, a million... This is not your million.

From an interview with the Russian expert

A surge of migration is unlikely, because in recent years the migratory flow from Kyrgyzstan has been stable, and many of those who wanted to work abroad already work there. Some of them work without necessary documentation, and simplification of conditions of stay will bring them back into the legal environment. But there won't be any manifold increases in the flow. The prohibition of entry to Russia, in force for now for a part of the Kyrgyz citizens, will work towards reduction of the migration flow to Russia - and this will be tens of thousands of people. The experts interviewed predict that this situation will bring about new corruption schemes in Russia.

Someone said that one can give a bribe and get individuals removed from "the 'forbidden' list..."

From an interview with the Russian expert

If it becomes easier for labor migrants to bring their families along and work legally, it is possible that remittances they send to Kyrgyzstan will diminish. But it is hard to say clearly for now what consequences a simplified procedure for movement within the reformed CU might result in. Experts have expressed different points of view on that.

If there be too many legal workers, they might want to go for higher wages and to assure greater respect for their rights. An undocumented migrant is a vulnerable person – being able so send home less money than he could, too. The way I see it, more legal workers in the short to medium term means more money flowing in our economy.

From an interview with the Russian expert

If they become legal, then the cost will be higher. In my opinion, there have been no work done yet that would be based on facts or economic calculations and that would show remittances from both legal and illegal migrants of the same professional groups and qualifications to make comparison somehow possible. Are there

any stats in the receiving countries, which differentiate remittances sent by both individuals with work permits and those working without permission?

From an interview with the Russian expert

Another big challenge is the relationship of migrants with the local population. Kyrgyzstan's acceding to the Customs Union is unlikely to have a dramatic impact on the level of migrantophobia. For example, migrantophobia in Russia has been directed not against illegal migration, but against migration in general – both external and internal.

Belarusians are treated well, because they are totally our own kind of people, and we have never had too many Kazakhs in the labor market. A person who is easily annoyed with non-Russian people faces in the streets because of his/her nationalist beliefs does not care in principle whether these people stay there legally or illegally, or whether their country is part of the Customs Union or not. It's just that "there's too many folks in the street, who don't look they belong here." This is what migrantophobia actually feeds on. Take, for instance, the Movement Against Illegal Immigration (DPNI). They have this letter «I» (Illegal) in their name, but in fact this letter «I» means nothing. This is just a way of showing that they are against illegal immigration while they don't mind migration as such. To give their movement some legitimacy, they added this letter «I» as well. But a street nationalist, a ready-for-anything xenophobe doesn't really care, whether this migrant is here on legal grounds or not. What matters is that this person represents an alien civilization, a foreign people who are different from us by their looks altogether – this is what he cares about.

From an interview with the Russian expert

For now, migrantophobia in the CU remains largely unchanged, maybe except for Russia, where the situation has deteriorated after the events of the summer and autumn of 2013 (the elections to the Moscow City Duma; the events in Biryulyovo⁴⁶ - a situation of property redistribution artificially scaled up to the level of inter-ethnic conflict, etc.).

⁴⁶ Skorobogaty P. A Riot on a District Scale // The Expert, No. 42 (872), October 21 , 2013: URL: <http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonnogo-masshtaba>.

It is clear that the solution to the problem of migrantophobia is a long term goal, but the work in this direction must be started already in the short term – through providing training to CU journalists, initiating special cultural and educational programs that cover all the CU area and aim at opposing migrantophobia, including the involvement of the media. Such activities should necessarily involve NGOs that have experience working with labor migrants, including human rights NGOs, and facilitate their interstate network operation.

3.2.2. The problem of migrants' registration in Russia

Registration issues in Russia as the main center of attraction of migrant workers from Kyrgyzstan will continue to be relevant for the CU countries in the short, medium and long term, since Russia is the main receiving country in this interstate union. In Russia, the institute of registration may often be ostensible both for internal and external migrants. It is impossible to locate a migrant on the basis of registration, but its cancellation is not on the agenda as yet. Registration has been severely limited in in-fitted manufacturing areas, a law has been adopted on "rubber apartments", while there are obvious shortages of dormitories. With the expansion of the CU, this problem may become even more acute. It could be resolved, if, for example, at railway stations, airports and bus stations, migrants were issued with Personal Tax Reference Numbers (INN), which would make it possible to control them through the taxes they pay. But, instead of INN, Russia, in the spring of 2014, began preparations for the introduction of the common patent for labor migrants operating as both legal and natural persons.

For Kyrgyz migrants receiving Russian passports was a compelling instrument, with which they could get rid of persistent problems while working in Russia. But this option was valuable to those who had been in Russia for quite a while, practically permanently or departing for home destinations only on vacations. But, of course, a person's obtaining citizenship for considerations of momentary advantages is not the best way out. Citizenship ought to be obtained, whilst one feels like being a citizen of a country, and not because it is profitable to be one. It is also clear that it is not in Kyrgyzstan's interests to lose its citizens on such a massive scale, given an alternative to work in Russia legally, with utmost simplification of all bureaucratic procedures for the issuance of relevant documents.

It can be said that the issue of migration is eternal and more profound for the CU than merely extending its citizens' free movement

area. Public understanding of the relevance or irrelevance of migration, apparently, must become the most crucial starting point.

If migration is not needed, then there is no need for Kyrgyzstan's joining to the Customs Union either. It would be good, though, if decision-makers took a thought about the need of bringing migration within the legal framework. That would be the right move to make. They need to understand that people will keep coming and being present in the labor market even in the absence of a common visa space. It is better to make them legit and let them pay their taxes, rather than have them as illegal migrants. It is in Russia's interests. If Russia wants to consistently extrude foreigners from its labor market, then such reformed Customs Union will become detrimental. In particular, once Kyrgyzstan accedes to it. This is because Kyrgyzstan is the first country to enter the Customs Union in order to specifically simplify the migration regime for its citizens. Other benefits seem less important to them.

From an interview with the Russian expert

3.2.3. Medical care

Today, medical care for migrants needs to be built on the basis of paid health insurance. Paid health insurance with preferences for citizens from the CU countries will contribute to the improvement of the quality of the services. To date, there are special insurance programs for labor migrants. In particular, insurance companies in Russia have begun their work in this segment of the market, however, no coordination of their efforts has been observed so far. Taking a strategic decision on establishing common health insurance schemes for labor migrants in the CU is seen as a necessary step.

3.2.4. Migrant families left behind⁴⁷

Kyrgyzstan, being actively engaged in the process of labor migration, faces a situation when migrants' leaving for earnings has

⁴⁷ The sub-section is written with the use of materials of the following analytical report: Poletaev D. V. Relationship of labor migration to Russia with early marriages and divorces in the countries of Central Asia. Analytical report. CMS, UN women. M. 2013. URL: <http://migrocenter.ru/news/news092.php>.

become one of the factors determining early and forced marriages. This, in turn, has led to a series of negative consequences, including the following⁴⁸:

- suicide and attempted suicide, incitement of suicide;
- domestic violence (by the husband and his relatives) and discriminatory practices in relation to daughters-in-law;
- health problems (anemia, mental disorders, psychological disorders, nervousness);
- increased maternal and infant mortality as a consequence of early and frequent pregnancies, miscarriages;
- divorce among new couples at the initiative of the husband or his family;
- violation of economic and social rights, especially if marriage occurred through religious ceremony.

There are multiple examples of how the tradition of bride kidnapping and related early marriages in Kyrgyzstan practiced by young men who, at a later time, travel to work in Russia, result in a subsequent dissolution of such marriages. The media, for example, circulated some figures whereby seven of ten divorces in the south of Kyrgyzstan occur in the families founded on the tradition of bride kidnapping⁴⁹. Though recent research shows that, in the period from 1999 to 2009 (in between two censuses), the contribution of the youngest groups of women in Kyrgyzstan (ages 15-19) to the total number of marriages dropped by a quarter (from 25.4% to 16.6%), their share rose again to 20% in 2011⁵⁰, leaving the situation far from being resolved⁵¹.

Early marriages have particularly negative bearing on girls who became wives at an early age: minimal chances of getting education, mastering a profession or making money independently increase the risks

⁴⁸ "The rights of the women of Tajikistan through the prism of early marriage: Monitoring results and recommendations" in the framework of the UN-women program "Women for peace and harmony: the responsibility for enforcing UN Security Council resolutions 1325 and 1820, 1888, 1889 ". The proceedings of the Round Table in Khujand of February 25, 2013.

⁴⁹ Pratova Z. Seven out of ten divorces in Southern Kyrgyzstan are families in which the bride was kidnapped "according to the popular tradition." 15.02.2006. URL: <http://www.fergananews.com/articles/4243>.

⁵⁰ See Demographic Yearbook of the Kyrgyz Republic for 2009-2011. <http://stat.kg/images/stories/docs/tematika/demo/Demo%20publ%202007-2011.pdf>.

⁵¹ Denisenko M., Kalmykova N., Nedoluzhko L. Nuptiality and fertility in // Kyrgyzstan//Demoskop-weekly. – № 493–494, January 1–22, 2012 – p. 8. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0493/demoscope493.pdf>.

of significant deterioration of their lives, if their marriages with men who have left to work fall apart. In addition, if a marriage has been effected through through a religious ritual instead of official registration, it shall not be recognized by the secular State as legitimate and, in the future, in the event of dissolution of the marriage, the woman and her children are exposed to the risk of becoming lawless, unable to divide the marital property or collect child support.

For the State, a threat of instability and conflict is posed by the presence of a whole stratum of women who are undereducated as a result of early marriage, because they can be easily manipulated by supporters of radical organizations, including religious and terrorist, whereas in pre-conflict conditions, in an unstable environment or emergency situations undereducated women's behavior can be unpredictable and fraught with additional risks.

One reason for early marriages is gender imbalance, i.e. the lack of the male population in Kyrgyzstan caused by labor migration. Existing legislative measures are not sufficient to reduce the incidence of early marriages among women⁵². When parents allow and even facilitate early marriages of their young daughters, postponing the conclusion of marriage until a later date depends on the parents' changed views regarding the acceptability of early marriages and related benefits, real or perceived. And it is changing such views that needs to be worked on first of all.

Apparently, the resolution to the problem depends, among other things, on the pace of Kyrgyzstan's modernization, its gradual retreat from traditionalist views and attitudes. For example, in Russia, as in any other countries, where early marriages have now become rare, the tradition of early marriage has existed since ancient times. In Western Europe, it was eliminated at least 500 years ago, when a new, non-traditional "European" type of marriage began to spread around⁵³. One of its main features was getting married at a later age, with a high proportion of those who never married even afterwards⁵⁴. In Russia, within its modern borders, traditional

⁵² See: "The prevalence of early marriages has dropped markedly, although it still remains high in some developing countries" // Demoskop-weekly. – № 509-510, May 1-20, 2012 URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0509/barom03.php>.

⁵³ John Hajnal. European Marriage Patterns in Perspective // Nuptiality, fertility, and the family in the last three centuries. – M.: Statistika, 1979.

⁵⁴ In many countries of Western Europe at the beginning of the 20th century, 70-80% of women aged 20-24 remained single and, even by the age of 30, the share of unmarried women reached 40% and, sometimes, 50%. The number of single men in the same age groups was even greater. See, for example: Tolz M. S. Demographic analysis of

early marriages were still prevalent at the beginning of the 20th century: over half of all brides and about a third of grooms in European Russia were not older than 20⁵⁵. Changes in the tradition of early marriage were the fastest in those provinces, where, in the wake of the agrarian reform, industries were developing quickly, seasonal migration and mobility of the peasantry were increasing. Thus, migration in Russia has come to be a major factor for the reduction in the number of early marriages. It is possible that, over time, the new social experience Kyrgyzstan receives through the returning labor migrants will also produce an impact, which will lead to a reduction in the number of early marriages here.

With regard to the acute problem of abandoned families, it is possible to organize social work, including through communities. Negative impacts should be minimized in the short and medium term because of the delayed effect they produce that builds up with time. When dealing with such impacts, measures could be taken of both individual and collective character. However, considering that they are of collective interest, including that of all the CU countries, one can talk about joint assistance to Kyrgyzstan, which implies the creation of special mechanisms for negative impacts mitigation.

Labor migration becomes a major challenge for concluding marriages. Changed conditions, higher living standards and other cultural values in the more developed CU countries, whereon migration flows from Kyrgyzstan are directed, has always been a cause for dissolution of marriages, especially if the latter were concluded under parental coercion. The situation is not new, and according to studies conducted back in the Soviet times⁵⁶, the frequency of repeated marriages among migrants, both for women and men, was significantly higher than that of repeated marriages among non-migrants. The probability of remarriage for those who have migrated recently is much higher than that for those who have lived in a new place of residence for a long time. Migration and adaptation

nuptiality: problems, methods, interpretation of the results // Research methods / Supervisor of the authoring team A. G. Vishnevski. – M: Mysl', 1986.

⁵⁵ Zakharov S. The age they got married at in the old days // Demoskop-weekly. – № 261-262, October 16-29, 2006.

⁵⁶ Kuznetsov L. R. Statistical study of the relationship of demographic processes and migration: An author's abstract of a thesis for the degree of Ph.d. in Economics. – M.: the Research Institute of the State Committee of RF on Statistics, 1992.

of migrants at the new location often change the calendar of demographic events in the life cycle of men and women⁵⁷.

Accounting for the contradictions between the traditional culture of Kyrgyzstan and the liberal norms of contemporary cities of the CU countries becomes an important element in understanding the problem of increasing divorce rates in the families of labor migrants. These contradictions are reflected in such an aspect of migrants' life, as their marital history.

The strength of migrants' marriages is constantly challenged under the conditions of labor migration to the CU countries, with their considerable freedom of behavior, higher wages and a variety of opportunities for pursuing sexual relations. Recognizing the need to support their relatives, migrants often begin to perceive the traditional social order and social relations at home as being backward.

Psychological motives and the desire to change traditional attitudes to a more liberal lifestyle and social intercourse play an important role in decision-making about working overseas not only for young people still without families, but also for those who have been forced into a marriage by the relatives, as they can present a way out of uncomfortable situations and, subsequently, evolve into a divorce.

It is clear that separation of the family members when either side leaves to work overseas is an opportunity to improve the family's material situation, but sometimes this separation becomes the cause of the disintegration of the family, thus reaching the goal quite contrary to the one, which such departure sought to achieve in the first place: ensuring a more secure and strong family, more sustainable financially and immune of quarrels and scandals associated with money shortages.

It should also be noted that children in abandoned families, who have grown up in single-parent households or in the care of relatives or friends, may develop various social and psychological issues. On the one hand, a fixed focus may develop on migration as a strategy of survival, on the other hand, children can be traumatized, as they perceive the surrounding reality through an inferiority complex and feeling inadequate because of living with one parent or with relatives.

The severity of the problem of the abandoned families of labor migrants can be alleviated through improved law enforcement practices ensuring compliance with legislation that governs matrimonial procedures,

⁵⁷ Zaharov S. V., Surkov S. V. The experience in studying fertility rates among migrants in Russia // Demoskop-weekly. – № 399-400, November 23 - December 6, 2009. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/analit01.php>.

through the strengthening of liability for violation of this legislation by the local authorities and relevant marriage registration services. Women's rights protection techniques should be introduced as part of the training practices for law enforcement officials. There is a need to increase women's representation in bodies of state authority and public institutions (particularly in law enforcement agencies) to prevent gender-based violence, to protect women and girls from public and domestic violence that accompanies early marriages, as well as to ensure respect for their rights, interests and security.

It is feasible to create a mechanism of legal and social protection of the most vulnerable members of labor migrants' families, such as women who were married without registration and/or too early (including the provision of free legal services and advocacy); conduct regular monitoring of legislation's compliance with existing international standards; involve representatives of civil society in the development of a mechanism for preventing early and forced marriage and institutionalize social partnership between governmental and non-governmental organizations; and ensure equal educational opportunities for young men and women.

3.2.5. Introducing a migration monitoring system in the CU

Regrettably, the CU countries currently have neither a migration control system, nor any systematic studies in the field of migration funded by the State. In connection with Kyrgyzstan's possible joining to the CU, sociological studies are not all-inclusive, nor are they expected to become periodic.

In the meantime, an effective and resource-saving practice to facilitate any decision-making in relation to migration policies and oversight of migration processes might be established through the following chain of action: research – expert and public discussion of the research – pilot implementation – research based on the results of the pilot implementation and expert discussion of the effects of the implementation based on the results of the research – full implementation – performance monitoring.

3.3. Challenges to address in the medium term

3.3.1. The financial fund of the Customs Union

The study showed the feasibility of establishing a CU fund, which would finance, even though to a limited extent, execution of those tasks that are essential to the functioning of the CU, such as preparation of skilled workers.

Kyrgyzstan needs skilled workers, and so does Russia. In Russia, the challenge of funding workforce training is fairly acute. Businesses want to offload this task to the State, while the State shifts it back on to the business sector. To date, workers are trained only by those Russian businesses that require such workforce on a massive scale – and in individual occupations. Such training, being baseline, strictly professional, factory-based and funded from a special fund, could become more fundamental and include new qualifications and training in order to acquire skills to work with new technologies, new materials, etc.

Execution of this and many other important tasks could be undertaken by the special financial fund of the CU and, in the course of its establishment, exact determinations could be made about what it could be spent on and how its budget would be formed. The CU has common tasks that need to be addressed. Human resources are just one such task, but there are other problems existing in the CU that may be resolved while being financed through the fund. For sending countries such as Kyrgyzstan, these types of solutions are especially important.

3.3.2. Harmonization of pension legislation for migrants within the CU

An important medium-term task for the CU, especially at the time of Kyrgyzstan's accession, is harmonizing pension calculation procedures in the CU and assessing job seniority gained while working in the CU, but outside the country of nationality.

The issue of pensions in the CU countries has not yet been resolved. There is an agreement on pensions within the CIS framework, but its applicability is limited, as it is used primarily to ensure transfer of pensions that have been already earned. When moving from one country to another, a pension can be transferred and received in a country of new place of residence, but in the amount of the pension, which was issued in the country of departure.

The difference in the pension schemes in the CU countries and Kyrgyzstan will certainly cause difficulties in harmonizing pension legislation, but these difficulties cannot be called insurmountable. It is obvious, at that, that the Pension Fund of the RF does not want to "lose" the "retirement" money that "will go away" to another country and this factor shall complicate the negotiating process.

It is necessary that people have some sort of document devised that they will keep on-hand. By law, the employment and wage documents of a worker in Russia must be preserved for 75 years. So, if this worker remembers that he worked in an organization for 6 months, then one needs to find the records in the archives indicating the amounts he received as payments, which is important for the retirement. But who now gives such records and where are they stored? Because all of this has been now disrupted. If a person lives another 30 years to get his retirement, these organizations may no longer exist by then, and the archive personnel will have changed 30 times, too. It takes German precision, or the order that existed in the Soviet times, when the archives were kept closed and people worked there. He will never find anything, of course, unless the system has been rebuilt. It would be much better if it were some sort of an employment record, a document which contained stamped entries and accurate employment data.

There was a draft resolution of the CIS Commission (at the time when Russia chaired) on approving an employment certificate form for a migrant where it would say that this so-and-so worked at an organization throughout a given period and received a certain amount in wages, from which taxes and other deductions were payed, with the seal of the organization on top. This draft document has not progressed much since then, though there were an understanding and an agreement reached on it.

From an interview with the Russian expert

So, if we create such a common system for the CU countries, then there is a need to agree on a form certifying pension contributions from the employer and a procedure for its issuance within the CU. A worker's passport may become another alternative, whereby seniority and pension payments could be recorded. The form for this also needs to be harmonized, to avoid faking. A special control register needs to be introduced as well.

It is clear that it will not be easy to build this system procedurally, because, even if the documents have been determined and agreed upon, and they have the technical protection against forgery, it will still be necessary to define a procedure for the distribution of blank forms of such documents among small enterprises and organizations, such as hairdresser's salons or private farms. These, for instance, could be sold along with financial statement forms in savings bank or post office outlets, but the important issue then is how to monitor such document circulation and how to ensure the authenticity of information contained in these documents.

This certification needs to be approved, although it is not a heal-all solution either. Young workers may inattentively dispose of such certificates and will remember that they should have safe-placed them only when they are retired. That is, there is a need for appropriate data banks, and this is quite a bit of formal work.

From an interview with the Russian expert

Such work on harmonizing the activities of the pension funds may be financed from the same financial fund of the CU that will fund educational programs and retraining of skilled workers. A fund, which can finance such projects, is a necessity.

By the time the Kyrgyz labor migrants get to their retirement, it will turn out that Kyrgyzstan is required to provide them with minimum pensions at subsistence level - and this will become a problem. By then, many of the potential beneficiaries of such pensions will have worked in Russia for several decades. Thus, the "pension project" could be acknowledged as being long-term, but this long-term goal must be set upon Kyrgyzstan's joining to the CU, if this is ever to happen.

For Russia, the issue of pension coverage for migrant workers is also a matter of the future, not less than two or three decades. So far, mostly young migrants are at work. The retirement age will certainly be changed and extended in all the CU countries, and it won't be too soon before any pension claims could be submitted, but it is sure to happen nonetheless. The CU countries will face the fact that there will be many people who haven't formally earned their pensions, i.e. they will have no supporting documents. In order to avoid conflicts between the states and among the agencies in the medium and long term, there were no, this issue must be addressed in advance.

It is obvious that the CU countries' claims will be mostly directed to Russia, since this will be a lesser problem for Belarus and Kazakhstan. The

former labor migrants, at that, will present claims to their own countries in the first place.

As we can see, pension coverage is a critical question. If people return home having made no insurance payments during their employment and without access to quality medical care, all these social pressures will fall upon the country of their nationality, and since Kyrgyzstan may well become the country that has the greatest flow of migrant workers in the CU, it should be interested in finding resolution to this issue more than any other CU members. Departure of labor migrants relieves social tensions in the sending country and defers the issue of social security for those citizens who support the economies of their home countries until some time in the future. The complexity of developing a pension system for migrant workers is also revealed by the fact that the decision makers prefer to address problems in the short term, assuming that future challenges should be left for those who will come to replace them in their senior positions. Such an approach, on the one hand, is difficult to overcome, but, on the other hand, for those who will have to promote the solution of the issue, the task is made easier by its deferred relevance and available time surplus.

According to the interviewed experts, Russia is ready to begin a discussion about pension coverage provision according to an outline whereby money should come after the person. If a citizen of Kyrgyzstan is employed in the CU territory on legal grounds and pays social contributions, he or she should be given the opportunity to get a pension regardless of his/her whereabouts. This will be true both for Russia and for Kazakhstan, even though to a lesser extent for now. But, when Russian and Kazakh projects have been eventually launched in Kyrgyzstan, the relevance of the issue will grow dramatically - when the CU citizens come to work in Kyrgyzstan and their activities are governed by its laws. It is necessary to begin discussions on this issue in the short term and resolve it in the medium term.

3.3.3. Personnel retraining and education through migration

In Kyrgyzstan today, the cost of workforce is low, but so is its qualifications. The quality of workforce and preparation of skilled workers could be improved with the help of Russian colleges and technical schools, because they don't get too many of their own Russian entrants, while there are many potential entrants in Kyrgyzstan. Even if Kyrgyzstan experienced a serious economic growth, its labor market could not absorb the existing number of young people, and this makes labor reserves available. Kyrgyzstan is ready to take part in training programs for the youth, but

other CU countries, including Russia, have no current plans for such educational programs.

In Kyrgyzstan, a gradual degradation of the education system is underway, and the country is not in a position to ensure large-scale targeted training of highly skilled world-class specialists and reputable scientists. However, there are groups of young people who have worked successfully, for example, in the area of IT technologies and are already departing to work, being in demand, in Russia, the United States, Europe and Arab countries. It is this category of professionals from Kyrgyzstan that has the highest migration potential now. Unfortunately, such examples are few.

The United States and Western Europe are actively investing in human capital through attracting student migrants from all over the world, eventually followed by China (bachelor, master and doctorate programs, study tours for professionals, etc.). Russia has been poorly integrated into the global education market, while Kazakhstan and Belarus have barely participated in this process. Personnel shortages in occupations that are not covered by educational programs, or training in which in Kyrgyzstan is of inferior quality, are filled, for the time being, mostly by Western European and American universities. Russia's activity in this area is very weak and the flow of student migrants is increasing slowly⁵⁸. "Rossotrudnichestvo" (the Federal Agency for the CIS, Compatriots Living Abroad and International Humanitarian Cooperation) has stepped up its work in recent years, but Russia's activity in the area of student migration has been significantly inferior to the education marketing activity of Western European and American universities. For this reason, the youth of Kyrgyzstan prefer going to study in China, Europe or in the United States, rather than in Russia. This state of affairs needs to change by the time of Kyrgyzstan's joining to the CU and, although it is not possible to make such changes quickly, they can be considered a medium-term task.

Russian universities and colleges actively recruiting students from Kyrgyzstan, as a rule, gear those who go to study in Russia towards staying there upon graduation, with no return migration envisaged as yet. If Kyrgyzstan accedes to the CU, it is important that this trend should be changed, and such changes should be carried out within the framework of a strategic policy for strengthening joint economic projects inside the CU. The most important component of the new policy in the area of student migration shall also include primary and secondary professional education

⁵⁸ in 2013, the number of State-supported foreign students, studying in Russia free of charge, grew up to 15,000 people.

institutions' active involvement in the process of training and retraining of the personnel for new joint projects within the CU framework.

They enroll students to the Tomsk State University in Novosibirsk, including specialties in physics and mathematics, and all of them intend to work outside Kyrgyzstan.

From an interview with the Kyrgyzstani expert

Today, the flow of scientists from Kyrgyzstan in Russian universities is insignificant and is comprised of only a few dozen people. A reverse flow of migrant teachers is deemed promising, whereby they'd travel to Kyrgyzstan to teach Russian to those entrants who will then go to study in Russia (in primary and secondary professional education institutions, universities and colleges, postgraduate schools etc.). It may be worthwhile to recall the experience of the Soviet Union, when they purposefully trained teachers taking into account regional particularities and mostly from local staff.

Russia's demographic decline makes the prospects of student migration appealing both to the receiving country (Russia) and to the sending country (Kyrgyzstan). Conditions in Belarus and Kazakhstan somewhat differ from those in Russia, but in any case it is deemed feasible to create a special program of pre-departure training for migrants, which would cover not only the language component, but also a short series of legal, cultural and country studies, as well as a course on general life skills necessary for a comfortable stay in a given CU country that has been selected for migration.

For Kyrgyzstan, it is difficult to ensure that such programs may warrant the return of the students, especially those who go to study using the Russian State budget funding, but this could be possible under the CU exchange programs.

Today, the situation with student migration leaves much to be desired. Even if migrant students do return to Kyrgyzstan, they often leave the country anyway for a number of reasons. The main reason is employment. Even if they become employed, the wages they get are not high enough to keep trained professionals in the system. They are offered low-paying jobs, and it is not surprising that young professionals prefer not to work in the field of their specialization. If they remain in Kyrgyzstan, they tend to work in international organizations, business projects, but not in the State-funded structures. Demand for skilled workforce is there, but the job market has no decent compensation to offer. This is a special feature of Kyrgyzstan's labor market: there are shortages in specific skilled

jobs, but these jobs are not filled because of the low wages. In the medium and long term, this may change at the time of joining to the CU, but, for this to happen, special efforts in this direction need to be made already now: creating new jobs while implementing interstate projects, stimulating business environment by reducing taxes in those sectors that are promising for the development, etc.

To date, there is no increase in the student migration flows from Kyrgyzstan, because these are qualitatively different from other migratory flows. Their growth requires special motivation on the part of the entrants, their solid demographic and educational foundations, so that perspective students might feel competitive and able to study in Russian and Kazakhstani universities.

We went to Kyrgyzstan. Their entrants cannot keep up with our universities' level, even if we don't speak about the most elite Moscow technical universities. Their entrant students can't keep up with it and subsequently get excluded. It well maybe that this student migration will increase, after all. But, more importantly, what effect it might have is unclear.

From an interview with the Russian expert

It is necessary also to improve opportunities for the development of self-employment and entrepreneurship in Kyrgyzstan, including balanced use of the new skills acquired by migrant workers in the countries of origin; expand opportunities for investing labor migrants' remittances in entrepreneurial development.

3.4. Issues to address in the long term

Locating productions of the CU countries, above all Russia and Kazakhstan, in Kyrgyzstan in the event of its possible joining to the CU is unlikely in the short term. Therefore, one can speak about this factor's effect on the flow of labor migration from Kyrgyzstan only in the long term.

Thus, re-industrialization in Russia, now actively discussed within the expert circles⁵⁹, is slow and currently covers only a limited number of

⁵⁹ See: Gurova T., Ivanter A. We do not produce anything // "The Expert". – № 47 (829), Oct. 26, 2012. URL: <http://expert.ru/expert/2012/47/myi-nichego-ne-proizvodim/>; Rosstat has revived Russia's economy; 11:08 30.04.2014, RIA Rating – Oct. 30: http://riarating.ru/macroeconomic_study/20140430/610615401.html.

industries, such as the automotive industry, the food industry, and the light industry (that part, which is stimulated by government orders). Unfortunately, even these sectors recover at a slow pace. For example, the Russian light industry does not yet work on the mass-market consumer and the products that Russians buy are produced in countries such as China, Cambodia, Vietnam, etc.

I have no illusions anymore about the industrial penetration in Kyrgyzstan. It seems to me that the internal possibilities of Russia are far from being exhausted.

From an interview with the Russian expert

Kyrgyzstan's GDP is significantly smaller than that of Russia⁶⁰, and under such circumstances, it is difficult to talk about a massive movement of professionals to Kyrgyzstan in the short term, as Kyrgyzstan will not be able to reimburse the labor input of highly qualified specialists or offer them any adequate salaries. Therefore, in the short term, the movement of skilled workforce will be one-way only, and the CU will contribute to leveling the economies in the medium and long term.

Kyrgyzstan is a country with a small volume of economy, and the situation at the time it merges with the huge economies upon the CU joining will not allow talking about its competitiveness in the CU in the first stage. This poses a threat of loss of jobs and incomes. A large number of Kyrgyzstan's citizens would be forced to apply to their country's public authorities for State-supported social guarantees. A large number of applications for social benefits (low-income, unemployment benefits, etc.) will create a difficult situation for the budget, which in turn can lead to increased social tension. For this reason, special measures need to be taken under the CU expansion scheme so as to mitigate economic and social risks for Kyrgyzstan.

Brining investment, creating large enterprises or opening branches of large industrial enterprises of Russia, Kazakhstan and Belarus in the territory of Kyrgyzstan will stimulate the inflow of resources, which would

⁶⁰ Based on the World Bank methodology, GDP comprised in 2012: Russia – 2,014,775 [million] USD, Kyrgyzstan – 6,473 [million] USD, Kazakhstan – 201,680 [million] USD, Belarus – 63,267 [million] USD: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>. URL: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GDP-ranking-table>. Based on the World Bank methodology, gross national income per capita comprised in 2012: Russia – 12,700 USD, Kyrgyzstan – 990 USD, Kazakhstan – 9,780 USD, Belarus – 6,530 USD: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>. URL: <http://data.worldbank.org/data-catalog/GNI-per-capita-Atlas-and-PPP-table>.

restrain labor migration in the medium and long term. However, this will not happen in the short term.

Kyrgyzstan's joining to the Customs Union can give a high degree of certainty in predicting the growth of the gross domestic product and the growth of economy, which means creation of new jobs and increased wages. If the CU countries invest in the economy of Kyrgyzstan, over time, there will be fewer labor migrants leaving the country and they will tend to come back. But there is also a risk that Kyrgyzstan may become the CU's resource appendage, and then, under the free movement scheme, people will start leaving. Migration flows, gaining strength after a more relaxed procedure of free movement has been introduced, will not reduce their intensity in the medium and long term. To avoid this, Kyrgyzstan needs to take strategic steps that go beyond an immediate response, and to plan long-term prospects just as carefully as the short term ones by applying a system of ongoing monitoring and analysis of the execution of the planned activities.

Internal flows shall be directed to regions with new jobs opening up. For instance, even now, Russia's energy investments are concentrated not in Bishkek, but in Naryn and Jalal-Abad Oblasts, with their existing large energy facilities. Significant investments are expected in the mining industry. The flow of internal migrants will go where jobs become available. Internal migration has become stable now and the influx from the rural regions to Bishkek is not that massive, as it used to be.

From the long-term perspective, it is important to take into account that the Customs Union and CES, by their format, are pretty far from the European Union. This is, rather, an attempt to create a more sustainable amalgamation, then the CIS is, the latter gradually becoming less promising and functionally operative. For instance, Ukraine wants to secede from the CIS now⁶¹. The administrations of the Customs Union and the Common Economic Space are intended to create more stable and controlled mechanisms of interstate interaction than those of the CIS. A part of the surveyed experts are generally quite skeptical about the prospects of the CU.

Time will tell, how successful it may be. For now, it is obvious that the managerial staff machinery is growing, new officials are emerging, they avail themselves of fine private offices... a

⁶¹ Ukraine intends to withdraw from the CIS [Electronic resource] RIA Novosti 19.03.2014. URL: <http://ria.ru/world/20140319/1000261870.html>.

simulation of turbulent activities is underway, but it is not clear, how it will all end.

From an interview with the Russian expert

Thus, one of the most important long-term goals might be the development of a common migration policy of the CU countries within the CES framework, which entails the development and implementation of international and regional programs regulating migration processes. The regulatory and legal framework in the area of freedom of movement, at that, should not be created amid the "fight" with "illegal" migration, but, rather, address migration problems without any such fighting, working in a systematic and consistent way with the causes and factors of migration, rather than overreacting to the effects caused by the lack of real work.

Judging by the results of our study, the complex of migration challenges associated with labor migration within the CU cannot be addressed without serious steps on the part of both Kyrgyzstan and the CU countries; and the execution of these steps in the short, medium and long term scenarios should be constantly monitored and the analysis of both successes and failures in the implementation of tasks set forth should be made.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

In the process of this report preparation, a direct link was clearly revealed between the creation of an effective mechanism for Kyrgyzstan's integration in the CU and the need for modernization and harmonization of the CU countries' migration policies. This is a key condition for long-term solutions to migration issues, which will become more pressing at the time when Kyrgyzstan – an active donor of labor migrants – has acceded to the CU.

For now, the Customs Union agreement has been concluded among the countries, which have had no intensive migration links with each other. Kyrgyzstan's possible joining to the CU will render the latter more diverse and more difficult to manage unification.

The freer is labor, the bigger is economic gain. At that, the balance, from the country's perspective and from the family's perspective, may shape up differently. The benefits, from these perspectives, may not be identical, but are sure to contribute to the well-being of the population and rational use of the workforce in any case. In a situation when a country loses its workforce, its leadership gets the stimulus for taking measures to retain this workforce, and even then the outflow of labor still benefits the citizens of the given country. Thus, migration becomes a very sensitive indicator. The freedom of movement of investments, goods and people is the main threefold condition for the efficient functioning of the economy and resources management. That is why there is a global trend for an expansion of existing unions, within which borders are kept open - because this makes things much more effective. In this regard, there is a need to promote an informational campaign about the opportunities that an extension of the CU may provide.

The hypotheses, which were put forward in the course of the study, have been almost fully confirmed.

1. An assumption was made that, due to the fact that Kyrgyzstan, upon acceding to the CU and CES would become their first strongly pronounced workforce-contributing member, the main measures the country should take is protecting the rights of its labor migrants, and not only securing agreements on the free movement of Kyrgyzstan's labor within the CU. The study found that, in the short and medium periods, with Kyrgyzstan's possible joining to the CU, the experts see it necessary that measures are taken to assist labor migrants and the focus is made specifically on addressing their problems.

2. Another assumption was that the current situation in the CU was not designed for long-term solutions to the problems in the migration area and that Kyrgyzstan's possible joining to the CU will give impetus to the streamlining of the migration policies of the CU and each of its individual member countries. The study fully confirms this thesis, since none of the problems in the migration area, which were posed by the experts or reviewed in other studies dedicated to the analysis of the migration situation in the CU, have been addressed earlier because of the limited scale of migration between the CU member countries, as they become keenly relevant only in the conditions of intensive inflows (outflows) of migrants.

In the short term, it is feasible to take the following measures:

1. in the area of protecting the rights of labor migrants from Kyrgyzstan in the CU countries

Expectations of migrant workers who have already come to the Russian Federation are associated, first of all, with simplification of related procedures and procurement of permits. To meet the expectations of those migrants who are already in labor migration and would like to go abroad and those who have returned and, having been "black-listed", cannot leave now, these issues need to be resolved in a phased manner and in the short term.

It is advisable to create an ad-hoc group, which would include specialists from Russia, Kazakhstan, Belarus and Kyrgyzstan, to deal with the issues of labor migration and legal employment. The group would take over the task of organized recruitment, exchanging information on job vacancies, etc.

The subject of negotiations should include both more open borders for labor migrants and the issues of protection of the rights of citizens of Kyrgyzstan in labor migration: social protection, access to basic social services, social security, social insurance, etc. In spite of the restrictions and stringent measures taken to date regarding undocumented migrants, migration does not stop. The negotiations should be built around the issue of how to protect the rights of migrants from Kyrgyzstan who have already found themselves in the territory of the CU countries and are currently outside the legal environment.

It is clear that the solution to the problem of migrantophobia is a long term goal, but the work in this direction must be started already in the short term – through providing training to CU journalists, initiating special cultural and educational programs that cover all the CU area and aim at

opposing migrantophobia, including the involvement of the media. Such activities should necessarily involve NGOs that have experience working with labor migrants, including human rights NGOs, and facilitate their interstate network activities.

2. In the area of addressing the problem of executing documents for labor migrants

With the expansion of the CU, the problem with processing documents for migrant workers could become even more acute. It can be resolved, for instance, by issuing the INN at railway stations, airports and bus stations, as a way of exercising control migrants through the taxes they pay. This might become a universal tool for all the CU countries.

The most important starting point should be gaining public understanding of the essentiality of migration and its positive effects.

Russia's official estimate of the labor migrants from Kyrgyzstan is about half a million people. One million migrant workers from Kyrgyzstan is an inflated figure and, if the issue of the working permits abolition is put on the agenda, such assessment may play a key role in taking the decision.

In running the analysis, it would apparently be worthwhile to suggest and work around reasonable figures that statistical organizations in the CIS adherer to, so as to avoid the mythologization of the issue of labor migration.

3. In the area of medical assistance to migrants

Paid health insurance with preferences for citizens of the CU countries will contribute to the improved quality of the services. To date, there are special insurance programs for labor migrants. In particular, insurance companies in Russia have begun their work in this segment of the market, however, no coordination of their efforts has been observed so far. Taking a strategic decision on establishing common health insurance schemes for labor migrants in the CU is seen as a critical step.

4. In the area of the protection of migrants' families left behind

The severity of the problem of the abandoned families of labor migrants can be alleviated through improved law enforcement practices ensuring compliance with legislation that governs matrimonial procedures and through the strengthening of liability for violation of this legislation by the local authorities and relevant marriage registration services. Women's rights protection techniques should be introduced as part of the training practices for law enforcement officials. There is a need for women's increased representation in the bodies of state authority and public

institutions (particularly in law enforcement agencies) to prevent gender-based violence, protect women and girls from public and domestic violence that accompanies early marriages, as well as to ensure respect for their rights, interests and security.

It is feasible to create a mechanism of legal and social protection of the most vulnerable members of labor migrants' families, such as women who were married without registration and/or too early (including the provision of free legal services and advocacy); conduct regular monitoring of legislation's compliance with existing international standards; involve representatives of civil society in the development of a mechanism for preventing early and forced marriage and institutionalize social partnership between governmental and non-governmental organizations; and ensure equal educational opportunities for young men and women.

4. In the area of introducing the migration monitoring system in the CU

In the meantime, an effective and resource-saving practice to facilitate any decision-making in relation to migration policies and oversight of migration processes might be established through the following chain of action: research – expert and public discussion of the research – pilot implementation – research based on the results of the pilot implementation and expert discussion of the effects of the implementation based on the results of the research – full implementation – performance monitoring.

In the medium-term period, it is feasible to undertake the following measures:

1. Establishing a Financial Fund of the Customs Union

A CU fund needs to be created that would finance, even though on a limited scale, the preparation of skilled workers. Financing of skilled workforce training is not an easy task. Businesses want to offload this task to the State, while the State shifts it back on to the business sector. For instance, workers in Russia are trained today only by those Russian businesses that require such workforce in individual occupations on a massive scale. Such training, however, being baseline, strictly professional, factory-based and funded from a special fund, could become more fundamental, include new qualifications and help to acquire skills in working with new technologies, new materials, etc. The proposed Fund could do exactly this, with precise conditions spelled out to finance such

kind of educational programs. There exist common tasks that need to be addressed. Human resources are just one such task, but there are other difficulties that may arise along with the development of the CU as an association and be resolved through such fund's financing. For Kyrgyzstan, a migrant workforce donor country, this kind of decision will be critically important.

2. Harmonization of pension legislation for migrants within the CU framework

An important medium-term task for the CU, especially at the time of Kyrgyzstan's accession, is harmonizing pension calculation procedures in the CU and keeping track of migrants' job seniority gained during their work in the CU, but outside the country of their nationality.

The difference in the pension schemes in the CU countries and Kyrgyzstan will certainly cause difficulties in harmonizing pension legislation, but these difficulties cannot be called insurmountable.

It is necessary to create a pension legislation system for labor migrants, common for the CU countries. It would be advisable to coordinate the approval of a form certifying pension contributions from the place of employment and a procedure for its issuance within the CU. A worker's passport may become another alternative, whereby seniority and pension payments could be recorded. The form for this will also need to be harmonized, to avoid faking. A special register to maintain control over this type of documentation needs to be introduced as well.

It is clear that it will not be easy to build this system procedurally, because, even if the documents have been determined and agreed upon, and they have the technical protection against forgery, it will still be necessary to define a procedure for the distribution of blank forms of such documents among small enterprises and organizations, such as hairdresser's salons or private farms. These, for instance, could be sold along with financial statement forms in savings bank or post office outlets, but the important issue then is how to monitor such document circulation and how to ensure the authenticity of information contained in these documents.

Such work on harmonizing the activities of the pension funds and pension legislation may be financed from the same Financial Fund of the CU that will finance educational programs and retraining of skilled workers.

The complexity of developing a pension system for migrant workers is also revealed by the fact that the decision makers prefer to address problems in the short term, assuming that future challenges should

be left for those who will come to replace them in their senior positions. Such an approach, on the one hand, is difficult to overcome, but, on the other hand, for those who will have to promote the solution of the issue, the task is made easier by its deferred relevance and available time surplus.

5. Personnel retraining and education through migration

In Kyrgyzstan today, the cost of workforce is low, but so is its qualifications. Personnel shortages in occupations that are not covered by educational programs, or training in which in Kyrgyzstan is of inferior quality, are filled, for the time being, mostly by Western European and American universities. Russia's activity in this area is very weak and the flow of student migrants increases slowly. If Kyrgyzstan accedes to the CU, it is important that this trend should be changed within the framework of a strategic policy for strengthening joint economic projects inside the CU. The most important component of the new policy in the field of training of migration should be the involvement of institutions of primary and secondary professional education in the process of personnel training and retraining for new joint projects within the framework of the Customs Union.

It is advisable to create a special program of pre-departure training for migrants, which would cover not only the language component, but also a short series of legal, cultural and country studies, as well as a course on general life skills necessary for a comfortable stay in a given CU country that has been selected for migration.

It is important to improve the opportunities for the development of self-employment and entrepreneurship in Kyrgyzstan, including full use of the new skills acquired by migrant workers in the countries of origin, as well as to expand the opportunity for investing migrant workers' remittances in the development of entrepreneurship in Kyrgyzstan.

Long-term measures

Locating productions of the CU countries, above all Russia and Kazakhstan, in Kyrgyzstan in the event of its possible joining to the CU is unlikely in the short term. For this reason, it is possible to speak of the effect this factor may produce on the flow of labor migration from Kyrgyzstan (decrease in external labor migration and an emergence of the oncoming stream of qualified managers and specialists) only in the long term.

Brining investment, creating large enterprises or opening branches of large industrial enterprises of Russia, Kazakhstan and Belarus in the territory of Kyrgyzstan will stimulate the inflow of resources, which would allow to defer labor migration in the medium and long term.

There is a risk that Kyrgyzstan may become a resource appendage of the CU, and then, when the free movement becomes possible, people will start to leave. Migration flows, gaining strength after a more relaxed procedure of free movement has been introduced, will not reduce their intensity in the medium and long term. To avoid this, Kyrgyzstan needs to take strategic steps that go beyond the limits of an immediate response and plan long-term prospects just as carefully as the short term ones by applying a system of ongoing monitoring and analysis of the execution of the planned activities. Such actions will depend, for example, on the completeness of the implementation measures in the short and medium run, and part of the action for the implementation of these measures will have to be moved to the long term perspective.

The complex migration challenges associated with labor migration within the CU cannot be addressed without serious steps on the part of both Kyrgyzstan and the CU countries; and the execution of these steps in the short, medium and long term scenarios should be constantly monitored and the analysis of both successes and failures in the implementation of tasks set forth should be made.

One of the most important long-term goals might be the development of a common migration policy of the CU countries within the CES framework, which entails the development and implementation of international and regional programs regulating migration processes. The regulatory and legal framework in the area of freedom of movement, at that, should not be created amid the "fight" with "illegal" migration, but address migration problems without any such fighting, working in a systematic and consistent way with the causes and factors of migration, rather than overreacting to the effects caused by the lack of real work.

Conclusion

Dear friends!

You have just familiarized yourselves with the study "Kyrgyzstan's Joining to the Customs Union: the possible impacts on the economy and migration processes of the country", which was undertaken by the Tian Shan Policy Center (TSPC) at the American University of Central Asia with the support of OSF.

The independent think-tank of TSPC at AUCA approached the above topic as the most relevant and being of interest to virtually every resident of our country. Having been engaged, for many years, in the research activities in the area of external labor migration and analysis of the globally available progressive experience in devising migration policies, we were most interested in conducting this kind of research to reveal how acceding the Customs Union may impact the migratory processes in Kyrgyzstan and which migration trends in particular will receive their further development.

To date, the Customs Union consists of the Russian Federation, the Republic of Kazakhstan and the Republic of Belarus. Preparatory steps to enter the CU are being taken by Armenia and Tajikistan. Kyrgyzstan, so far, has just signed the so-called Road Map. General public in the KR continues to actively discuss both the pros and cons of the country's joining the Customs Union. Supporters and opponents of this move provide strong arguments in favor of their arguments.

And indeed, the importance of such a decision cannot be overemphasized, whereas the risks involved are incredibly difficult to figure out in advance. The intensely developing processes of globalization and integration are forcing countries to seek their own paths to development, taking into account the world experience, their own experience and development trends, as well as the integration processes around the world and in the region.

Undoubtedly, Russia, Kazakhstan and Belarus today have already gained experience of cooperation in such an integration association as the Customs Union. Each of these countries has significant land, raw materials and labor resources. Each of these countries has its own, unique specificity of migration processes.

In view of the fact that the requirements of the Russian Federation's legislation to migrant workers become ever more complex, while Russia,

by some estimates, is a host country for up to one and a half million of our compatriot labor migrants, labor migration should be considered a priority issue as Kyrgyzstan is preparing to accede to the Customs Union.

Since the beginning of 2014, there have been legislative changes to the procedure of migrant workers' entry in the Russian Federation in case of absence of employment authorization documents. From 2015, entering the Russian Federation from visa-free countries will be possible only on foreign passports, and this will apply to all labor migrants. Concern is caused by the inclusion of more than 43 thousand of our fellow citizen labor migrants to the so-called "black lists". This problem waits to be resolved.

Issues of health care and pension coverage for our labor migrants have not been adjusted. At the same time, our economy's dependence on labor migration has steadily increased: in the past 2013, remittances from labor migrants made up one third of the country's GDP.

We would like to express our hope that our independent expert study will be of interest to the Government of Kyrgyzstan and the public concerned and will be helpful in understanding all aspects of our country's joining to the Customs Union.

About the Tian Shan Policy Center at the American University of Central Asia

The Tian Shan Policy Center (<https://auca.kg/en/tspc/>) at the American University of Central Asia is a non-profit organization acting in the public interest, working in the field of research, analysis and development of sound and effective approaches to the resolution of the most relevant problems of public life in the countries and communities of Central Asia.

TSPC is the successor of the Social Research Center (SRC) (www.src.auca.kg), one of the first well-known research centers in Kyrgyzstan that gained wide recognition for undertaking serious analysis of various important aspects of the contemporary national policy.

The Center focuses on critical issues in the areas of sustainable development and environment protection, promotion and protection of human rights, migration management and support of good governance as a basis for improving the lives of people in the countries of the region.

*TSPC Programs*⁶²

- Democratic governance: <https://auca.kg/en/p12612739/>

- Environmental Sustainability and Climate Change:

<https://auca.kg/en/environment/>

- Promotion and protection of human rights and the rule of law:

<https://auca.kg/en/hrr/>

- Migration and Social Protection:

https://auca.kg/en/migration_and_social_protection/.

In all areas of its activities, the Center is committed to working in close cooperation with international and non-governmental organizations, Central and local governments, and independent experts. The activities of TSPC provides AUCA's faculty and students with the possibility to conduct relevant studies in the above-mentioned areas and interact with researchers and developers of effective policies around the world. The Center is always open for cooperation with all interested parties and partners.

The TSPC team includes qualified researchers with years of experience in analyzing and implementing their professional activities at the local, national and international levels. TSPC's capacity of a think-tank is reinforced by its close collaboration with the academic community of the American University of Central Asia and the presence of reputable Advisory Board and affiliates.

TSPC greatly extends the possibilities for scholars' direct access to all the resources of one of the leading universities in Kyrgyzstan and an access to one of the best libraries in the country that includes the vast electronic databases. The Center uses the well-established and clear system of AUCA and has at its disposal all of the professional and technical capacity to carry out complex projects and development of analytical instruments.

⁶² TSPC research publications under the above-mentioned programs are available at: <https://auca.kg/en/tspcreports/>.

Literature

1. Asel Isakova, Zsoka Koczan and Alexander Plekhanov. How much do tariffs matter? Evidence from the customs union of Belarus, Kazakhstan and Russia. EBRD, Working Paper No. 154, January 2013.
2. Balassa B (1961). The Theory of Economic Integration. London.
3. Richard Baldwin. Big-Think Regionalism: a Critical Survey. NBER Working Paper series, 2008.
4. Baldwin, Richard and Wyplosz, Charles (2006). The Economics of European Integration. 2nd edition.
5. CAREC Corridor Performance Measurement and Monitoring Annual Report 2012. ADB, 2013.
6. Customs Union joining differential social impact assessment for Kyrgyzstan (Dordoi market traders and their periphery case study). GIZ, Bishkek, 2011.
7. Desmond Dinan (2010). Ever Closer Union. An Introduction to European Integration. London.
8. EBRD Transition Report 2012.
9. How to Design, Negotiate, and Implement a Free Trade Agreement in Asia. ADB. 2008.
10. Kazakhstan Assessment of Costs and Benefits of the Customs Union for Kazakhstan. World Bank Report No. 65977-KZ, November 2012.
11. Kazakhstan: Taking Advantage of Trade and Openness for Development. World Bank, 2012.
12. Preferential trade agreement policies for development. A handbook. World Bank, 2011.

13. UNCTAD Trade and Development Report, 2007. UNCTAD, 2007.
14. WTO World Trade Report 2011. The WTO and preferential trade agreements: From coexistence to coherence.
15. Anisimov A. M. Commentaries to the evaluation of the economic effect of the Kyrgyz Republic's joining to the Customs Union of EurAsEC // Eurasian Economic Integration. – № 4 (13), November 26, 2011.
16. Butorina O. The causes and consequences of the Eurozone crisis // Questions of the economy. – № 12, 2012. – pp. 98–115.
17. Harmful relatives // «Izvestiya», November 18, 2005. URL: <http://izvestia.ru/news/308436>.
18. Glazyev S. Yu. On the goals, problems and measures of public policies of development and integration. A research report. M., 2013.
19. Gurova T., Ivanter A. We do not produce anything // "The Expert". – № 47 (829), November 26, 2012. URL: <http://expert.ru/expert/2012/47/myi-nichego-ne-proizvodim/>.
20. The Demographic Yearbook of the Kyrgyz Republic for 2009-2011. URL: <http://stat.kg/images/stories/docs/tematika/demo/Demo%20publ%202007-2011.pdf>.
21. Denisenko M., Kalmykova N., Nedoluzhko L. Nuptiality and fertility in Kirgizia // Demoskop-weekly. – № 493–494, January 1–22, 2012. – p. 8. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0493/demoscope493.pdf>.
22. Zaharov S. The age they got married at in the old days // Demoskop-weekly. – № 261–262, October 16 – 29, 2006.
23. Zaharov S. V., Surkov S. V. The experience in studying fertility rates among migrants in Russia // Demoskop-weekly. – № 399-400, November 23 – December 6, 2009. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2009/0399/analit01.php>.

24. Kyrgyzstan – one of the world leaders in the GDP share of remittances from migrants // Regnum, December 18, 2014. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.
25. Kondratyeva N. B. The EurAsEC Customs Union moves in the footsteps of EU // Europe's relevant problems. – № 2, 2011.
26. Kuznetsov L. R. A statistical study of the relationship of demographic processes and migration: An author's abstract of a thesis for the degree of Ph.d. in Economics. – M.: the Research Institute of the State Committee of RF on Statistics, 1992.
27. Madeyuev A. The migratory policy of the Kyrgyz Republic: current state and prospects. Presentation of March 14, 2013 in a MiRPAL videobridge session.
28. Well, fellow alcohol-abusing, do-nothing citizens, who of you would like to pay taxes? [Electronic resource] Infobank, November 26, 2013. URL: <http://infobank.by/infolineview/itemid/4028/default.aspx>.
29. Oraz Zhandosov, Lyaziza Sabyrova. Indicative Tariff Protection Level in Kazakhstan: Before and After the Customs Union (Part I) Discussion Papers, No. 5, 3, March 2011.
30. Pavlov A. N. An evaluation of the economic effect of the Kyrgyz Republic's joining to the Customs Union of EurAsEC // Eurasian Economic Integration. – № 4 (13), November 2011.
31. Poletaev D. V. Relationship of labor migration to Russia with early marriages and divorces in the countries of Central Asia. Analytical report. CMS, UN women. – M., 2013. URL: <http://migrocenter.ru/news/news092.php>.
32. Poletaev D. V. The effect of Kyrgyzstan's joining to the Customs Union and CES on the labor market and human capital of the country. The Eurasian Development Bank. Report No. 13, St. Petersburg, 2013. URL: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0583/biblio03.php>.

33. "The rights of the women of Tajikistan through the prism of early marriage: Monitoring results and recommendations" in the framework of the UN-women program "Women for peace and harmony: the responsibility for enforcing UN Security Council resolutions 1325 and 1820, 1888, 1889". The proceedings of the round table in Khujand on February 25, 2013.

34. Pratoва Z. Seven out of ten divorces in Southern Kyrgyzstan are families in which the bride was kidnapped "according to the popular tradition." 15.02.2006. URL: <http://www.fergananews.com/articles/4243>.

35. Prohorenko I. EU: Experience of structuring the transnational environment / International economics and international relations. - 2011. - № 11. - pp. 111-117.

36. "The prevalence of early marriages has dropped markedly, although it still remains high in some developing countries" // Demoskop-weekly. – № 509–510, May 1–20, 2012. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2012/0509/barom03.php>.

37. EU regional policy / Center for European studies, IMEMO of the Russian Academy of Sciences. Editor-in-chief A. V. Kuznetsov. - M.: IMEMO RAS, 2009. - p. 230.

38. Ranking of countries of the World in terms of the level of gross domestic product - Information on the study. [Electronic resource] // the Humanitarian Technologies Center. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gdp/rating-countries-gdp-info>.

39. Ranking of countries of the World by the level of the gross national income per capita - Information on the study. [Electronic resource] // the Humanitarian Technologies Center. URL: <http://gtmarket.ru/ratings/rating-countries-gni/rating-countries-gni-info>.

40. Skorobogaty P. A Riot on a District Scale // The Expert. - No. 42 (872), 21 Oct., 2013. URL: <http://expert.ru/expert/2013/42/bunt-rajonnogo-masshtaba>.

41. Tolz M. S. Demographic analysis of nuptiality: problems, methods, interpretation of the results // Research methods / Supervisor of the authoring team A. G. Vishnevski. – M: Mysl', 1986.
42. "Labor migration from Kyrgyzstan exceeds the norm more than twofold." - KirTAG, December 18, 2014. URL: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/panorm01.php>.
43. Ukraine intends to withdraw from the CIS. [Electronic resource] 19.03.2014 for RIA Novosti. URL: <http://ria.ru/world/20140319/1000261870.html>.
44. The unemployment rate stood at 8.5 percent in Kyrgyzstan. [Electronic resource] kant.kg January 18, 2013. URL: <http://kant.kg/2013-01-18/uoven-bezrabortitsyi-kyrgyzstane/>.
45. Ushkalova D. I. Formation of the Customs Union and the Common Economic Space of Russia, Belarus and Kazakhstan: issues and preliminary results. M., the Russian Academy of Sciences, Institute of Economics, 2012.
46. Huerta de Soto In the protection of the Euro: Austrian school approach // Questions of the economy. - 2012. -№ 11. - pp. 78-100.
47. John Hajnal. European Marriage Patterns in Perspective // Nuptiality, fertility, and the family in the last three centuries. – M.: Statistika, 1979.
48. The economic effect of Kyrgyzstan's joining to the Customs Union of Belarus, Kazakhstan and Russia: analysis of the impact. NISR, Bishkek, 2011.

Annex 1

Average weighted tariffs on imports by sectors

Weighted tariff on import				
Sector	Tariff for CU, before CU	Tariff for CU, under CU	Tariff for NCU, before CU	Tariff for NCU, under CU
Agriculture, forestry, fisheries	0	0	3.561	5.415
Fuel extraction	0	0	1.906	0.475
Extraction of metals and other minerals	0	0	4.007	6.139
Food industry	0	0	7.462	24.745
Light industry	0	0	9.174	11.533
Woodworking, pulp and papermaking industry, publishing services	0	0	0.259	14.940
Chemical and petrochemical industry	0	0	1.454	9.349
Production of other nonmetalliferous mineral products	0	0	8.474	15.816
Metallurgical industry	0	0	0.018	8.964
Manufacture of metal items	0	0	1.691	10.534
Mechanic engineering	0	0	5.556	4.353
Other manufacturing industries	0	0	2.384	13.889
Mean value	0	0	3.829	10.513

Annex 2

The list of surveyed experts

No.	Name	Organization, position
Kyrgyzstan		
1.	Aldasheva Anara Bolotovna	PhD in Sociology, Associate Professor, Kyrgyz National University named after Zh. Balasagyn (Bishkek)
2.	Sarygulov Bulat Amanovich	Deputy Director of the State Agency for Migration and Demographics under the Government of the Kyrgyz Republic (Bishkek)
3.	Ryskulova Aigul Maratbekovna	Vice Mayor of the city of Bishkek, Head of the working group for the development of proposals on contemporary State migration policy formation; UN WFP Strategic Issues Advisor in Kyrgyzstan, Former Chairperson of the State Committee on Migration and Employment (Bishkek)
4.	Madeyuev Akhmat Nizamovich	Chairman of the Board, "Center of Public Technologies" PA
5.	Moldokeeva Jenishkul Fridonovna	PhD in Sociology, Acting Assistant Professor, Kyrgyz National University named after Zh. Balasagyn
Russia		
6.	Koltashov Vasili Georgievich	Head of the Economic Research Center of the Institute of Globalization and Social Movements (Moscow)
7.	Postavnin Vyacheslav Aleksandrovich	President of the Migration XXI Century Foundation, Head of the MiRPAL network Secretariat, Former Deputy Director of the FMS of the RF (Moscow)
8.	Chudinovskih Olga Sergeevna	PhD in Economics, Director of the Migration Policy Center of the National Research University Higher School of Economics, Chief of the Section, Laboratory of Population Economics and Demographics, Department of Economics, Lomonosov Moscow State University (Moscow)
9.	Mkrtchan Nikita Vladimirovich	PhD in Geography, Leading Research Associate, Institute of Demographics, NRU HSE; Deputy Editor-in-chief, Demoscope-Weekly (Moscow)

10.	Zayonchkovskaya Zhanna Antonovna	PhD in Geography, Chief of the Migration Analysis and Forecast Laboratory, Institute of National Economic Forecasting, Russian Academy of Sciences, Leading Research Associate, Center of Demographic Research, Institute of Demographics, NRU HSE (Moscow)
11.	Rudik Aleksandr Fyodorovich	Former Deputy Head, Department of the EurAsEC Integration Committee Secretariat (Moscow)
12.	Denisova Irina Anatolyevna	PhD in Economics, Leading Research Associate, Center of Economic and Financial Research and Development; Professor, New (Russian) Economic School; Research associate, Central Economics and Mathematics Institute (CEMI), RAS (Moscow)
13.	Turaeva Madina Oktamovna	Doctor of Economics, Leading Research Associate, Department for International Economic and Political Studies, IE RAS (Moscow)
Kazakhstan		
14.	Esimova Aigul Begenovna	Doctor of History, Associate Professor at Geography and Social Sciences Department, South Kazakhstan State Pedagogical Institute (Shymkent)
15.	Alekseenko Aleksandr Nikolaevich	Doctor of Historical Sciences, Deputy Chief, Demographics Laboratory, East Kazakhstan State Technical University (EKSTU) named after D. Serikbaev (Ust-Kamenogorsk)
Belarus		
16.	Shahotko Lyudmila Petrovna	D.Sc in Sociology, Professor, Chief Research Associate, Institute of Economics, National Academy of Sciences (IE NAS) of Belarus (Minsk)

Import prices equation

$$PM_{c,t} = pwm_{c,t} \cdot (1 + tm_{c,t}) \cdot EXR_t + \sum_{c' \in C} (PQ_{c',t} \cdot icm_{c',c,t}) \quad (1)$$

where:

$PM_{c,t}$ – the import price of the goods in the period of t ,

$pwm_{c,t}$ – world import price,

$(1 + tm_{c,t})$

– the effect of the import tariff,

EXR_t – the exchange rate,

$\sum_{c' \in C} (PQ_{c',t} \cdot icm_{c',c,t})$

– transaction costs (freight costs).

Annex 4

Price shocks*

Sector	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Agriculture, forestry, fisheries	1	1.0038	1.0013	1.0014	1.0014	1
Fuel extraction	1	0.9994	0.9996	0.9996	0.9996	1
Extraction of metals and other minerals	1	1.0036	1.0013	1.0013	1.0013	1
Food industry	1	1.0525	1.0151	1.0187	1.0195	1
Light industry	1	1.0207	1.0031	1.0077	1.0077	1
Woodworking, pulp and papermaking industry, publishing services	1	1.0527	1.0085	1.0190	1.0194	1
Chemical and petrochemical industry	1	1.0481	1.0158	1.0173	1.0178	1
Production of other nonmetalliferous mineral products	1	1.0434	1.0149	1.0163	1.0163	1
Metallurgical industry	1	1.0323	1.0113	1.0115	1.0120	1
Manufacture of metal items	1	1.0620	1.0144	1.0229	1.0232	1
Mechanic engineering	1	0.9897	0.9941	0.9939	0.9937	1
Other manufacturing industries	1	1.0935	1.0252	1.0332	1.0351	1
Total economy	1	1.0316	1.0063	1.0118	1.0112	1

* Source: own calculations.

Calculation of the elasticities

Standard formulas for price point elasticities of demand were used as a basis for calculating the imports structure elasticity:

$$E_p^D = \frac{\Delta Q / Q}{\Delta p / p}, \text{ where: } Q - \text{quantity demanded, } p - \text{price}$$

In our case, a ratio of imports from non-CU countries to total imports was used instead of the indicator of the quantity demanded.

Annex 6

Changes by sectors								
Share of imports from the CU and NCU in the total volume	before TC		Year 1		Year 2		Year 3	
Sector	Share - CU	Share - other countries	Share of CU	Share of NCU	Share of CU	Share of NCU	Share of CU	Share of NCU
Agriculture, forestry, fisheries	75%	25%	75%	25%	75%	25%	76%	24%
Fuel extraction	97%	3%	97%	3%	97%	3%	97%	3%
Extraction of metals and other minerals	79%	21%	79%	21%	79%	21%	79%	21%
Food industry	63%	37%	69%	31%	70%	30%	70%	30%
Light industry	4%	96%	16%	84%	16%	84%	16%	84%
Woodworking, pulp and papermaking industry, publishing services	58%	42%	80%	20%	81%	19%	82%	18%
Chemical and petrochemical industry	33%	67%	40%	60%	43%	57%	43%	57%
Production of other nonmetalliferous mineral products	32%	68%	35%	65%	35%	65%	35%	65%
Metallurgical industry	58%	42%	61%	39%	63%	37%	63%	37%
Manufacture of metal items	24%	76%	49%	51%	50%	50%	51%	49%
Mechanic engineering	14%	86%	12%	88%	10%	90%	10%	90%
Other manufacturing industries	14%	86%	36%	64%	40%	60%	40%	60%

The Questionnaire for Migration Experts

1. What positive effects in the area of migration did the formation of the CU bring about for Russia, Belarus and Kazakhstan? What positive effects of the Customs Union are expected in the area of migration in the medium and long term? How did this change labor migration flows between these countries? And student migration flows? Immigration? Brain drain? What impact did the change of migration flows produce on the economic development of these three countries? And on the political situation in these countries? How did this change migration flows from these three countries to other States? How did this change migration to Russia, Belarus and Kazakhstan? Why? Has migrantophobia in these three States decreased or increased? How did internal migration change in each of these three countries following their integration into the Customs Union?
2. What are the negative effects that Russia, Belarus and Kazakhstan have experienced in the area of migration following the formation of the Customs Union? What negative effects from the CU the three countries may expect in the medium and long term?
3. If Kyrgyzstan joins the Customs Union, what positive effects in migration will it have in the short term? What are the negative effects in the area of migration it will have in this case? How this will change labor migration flows? Student migration? Immigration? Brain drain? What impact will migration have on the economic development of Kyrgyzstan in this case? And on the political situation in Kyrgyzstan? How will this change migratory flows from Kyrgyzstan to other States and migration to Kazakhstan? Why? How will the country's internal migration change?
4. In assessing the medium-term prospects in the area of migration, how will acceding to the Customs Union impact Kyrgyzstan? How this will change labor migration flows? Student migration? Immigration? Brain drain? What impact will migration have on the economic development of Kyrgyzstan in this case? And on the political situation in Kyrgyzstan? How this will change migration flows to other countries? Why? How will the country's internal migration change?

5. What long-term effects can Kyrgyzstan expect from migration in the event of its joining to the Customs Union? How this will change labor migration flows? Student migration? Immigration? Brain drain? What impact will migration have on the economic development of Kyrgyzstan in this case? And on the political situation in Kyrgyzstan? How this will change migration flows to other countries? Why? How will the country's internal migration change?
6. What measures does Kyrgyzstan need to take in the event of acceding to the Customs Union, in order to increase the positive effects and minimize negative effects of migration? What needs to be done in the short, medium and long term? What measures on the part of Russia, Belarus and Kazakhstan may help to maximize the positive effects of migration and minimizing the negative effects both for Kyrgyzstan and for these three countries in the event of Kyrgyzstan's joining to the Customs Union? What needs to be undertaken in the short, medium and long run?

Annex 8

Migration flows between Russia, Kazakhstan and Kyrgyzstan*

Year	To Russia from:			From Kyrgyzstan to:			From Kyrgyzstan to:		
	Kyrgyzstan		Total immigration	Russia		Total immigration	Kazakhstan		Total immigration
	Share	Emigrants		Share	Emigrants		Share	Emigrants	
1990				46.8	38,770	82,852	10.4	8607	82,852
1991	4.9	33707	692238	47.2	33674	71315	10.4	7875	71315
1992	6.8	62897	926020	63.0	65385	103728	8.2	8485	103728
1993	10.5	96814	923280	74.1	106456	143619	6.9	9916	143619
1994	5.8	66489	1146735	69.5	49450	71197	5.5	3923	71197
1995	3.3	27801	842050	53.9	20117	37302	8.0	2969	37302
1996	3.0	18886	631592	54.7	15094	27584	8.9	2448	27584
1997	2.3	13752	597651	58.4	11410	19538	7.7	1510	19538
1998	2.1	10997	513551	55.6	8714	15671	9.9	1548	15671
1999	2.7	10370	379726	56.7	10111	17818	8.9	1582	17818
2000	4.3	15536	359330	74.6	20793	27887	6.9	1920	27887
2001	5.6	10740	193450	77.8	24617	31633	8.3	2628	31633
2002	7.1	13139	184612	77.2	25242	32717	10.7	3491	32717
2003	5.4	6948	129144	67.0	14214	21209	17.3	3675	21209
2004	8.0	9511	119157	71.5	16161	22607	15.8	3578	22607
2005	8.8	15592	177230	80.3	24677	30741	13.9	4284	30741

2006	8.4	15669	186380	81.5	28070	34423	15.1	5192	34423
2007	8.6	24731	286956	90.3	49333	54608	7.8	4243	54608
2008	8.5	24014	281614	90.8	37472	41287	7.4	3068	41287
2009	8.3	23265	279907						
2010	10.9	20901	191656						

* *Source:* UNDESA database. The effect of Kyrgyzstan's joining to the Customs Union and CES on the labor market and human capital of the country. The Eurasian Development Bank. Report No. 13, 2013. – St. Petersburg, 2013. – pp. 82: <http://www.demoscope.ru/weekly/2014/0583/biblio03.php>.

Annex 9

Net migration between the CIS countries and Georgia by countries of migration exchange, 2000–2010 (thousand people)*

	Armenia	Azerbaijan	Belarus	Kazakhstan	Kyrgyzstan	Moldova	Russia	Tajikistan	Turkmenistan	Ukraine	Countries of destination
	2000–2009	2000–2009	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2010	2000–2006
Armenia		0.1	2	1.3	0.0	0.3	168.4	0.0	-0.2	10.6	-0.1
Azerbaijan	-3.5		2.5	1.9	-0.2	0.4	110.5	-0.1	-1.1	9.1	-0.4
Belarus	-1.3	-0.7		-10.8	-1.3	-1.4	-3.7	-0.5	-0.4	-9.1	-2.3
Georgia**	0.9	2.1	2.1	1.2	0.0	0.1	82.5	-0.1	-0.0	9	0.0
Kazakhstan	-0.8	-0.5	14.8		-34.1	0.0	422.8	-3.9	-28.2	15.5	-216.7
Kyrgyzstan	0.0	0.0	1.3	19.4		0.1	170.5	-7.1	-0.1	2.6	-1.4
Moldova	-0.1	0.0	3.2	0.2	0.0		99.8	0.0	-0.0	29.8	-0.1
Russia	-55.5	-18.3	39.4	-395.3	-290.3	-25.6		-73	-56.3	-51.8	-289.8
Tajikistan	0.0	0.1	0.8	3.2	4.1	0.1	119.2		-0.2	2.4	3.7
Turkmenistan	0.0	1.3	2	31.5	0.0	0.0	46	-0.1		3	0.2
Ukraine	-3.3	-0.5	20.2	-3.5	-1.5	-20.1	262.5	-1.6	-1.0		-16.5
Uzbekistan	0.0	0.8	3.6	274.4	-0.7	0.2	342.8	-7.5	-0.7	29.5	
Net migration in an exchange with CIS countries	-63.6	-15.5	92	-76.5	-324	-5.9	1821.3	-94.0	-88.2	50.6	-523.3
Net migration in an exchange with other countries	-6.7	0.0	-14.9	-96.8	-15.6	-9.3	-255.6	-0.3	-2.2	-125.7	-60.3
Not specified	-5.7	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Total net migration	-76	-15.5	77	-173.2	-339.6	-55.2	1565.6	-94.3	-90.4	-75.1	-583.6

* *Source:* Calculations are based on the data of the national statistical services of CIS countries. Migrations among the CIS countries. Denisenko M., Chudinovskikh O., // Demoscope-Weekly. – № 533-534, November 26 - December 9, 2012: <http://www.demoscope.ru/weekly/2012/0533/analit04.php>.

** Georgia seceded from the CIS in 2009.